
Nové trendy 2021

– New Trends 2021

14. ročník mezinárodní vědecké konference

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

Znojmo, 11. a 12. 11. 2021

SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.
VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ PRAHA, o.p.s.
VYSOKÁ ŠKOLA HOTELOVÁ V PRAZE, s.r.o.

NOVÉ TRENDY 2021

NEW TRENDS 2021

14. ročník mezinárodní vědecké konference

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

11. – 12. 11. 2021, Znojmo

SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.
Znojmo, prosinec 2021

© SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o., 2021
<http://www.svse.cz> e-mail: info@svse.cz

ISBN 978-80-7610-012-1
ISSN 2336-7431

ÚVOD

Také v roce 2021 proběhla dvoudenní mezinárodní vědecká konference Nové trendy – New Trends. Podařilo se ji uskutečnit prezenčně v prostředí historického města Znojmo v Louckém klášteře (11. 11. 2021) a druhý den (12. 11. 2021) v kampusu Soukromé vysoké školy ekonomické.

Její 14. ročník měl nosné téma NÁVRAT, SMĚR, ROZVOJ. Celkově byla Mezinárodní vědecká konference zaměřena na pokračování v rozvoji tradice každoročních setkání a prezentace výsledků domácích i zahraničních odborníků vysokých škol, institucí, decizní a aplikační sféry v oborech Ekonomika, účetnictví, finance, daně; Mezinárodní vztahy, diplomacie a veřejné vztahy; Management a marketing; Hotelnictví, cestovní ruch, wellness; Logistika, letectví; Didaktika nejen ekonomických předmětů.

Konference byla pečlivě připravena, se zřetelem na složitou celosvětovou hygienicko-epidemiologickou situaci byli zastoupeni účastníci pouze ze tří států: Česká republika, Slovenská republika, Rakousko.

Významné pro tuto mezinárodní vědeckou konferenci je **získání záštity Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.**

Mezinárodní vědecký a programový výbor:

- **doc. Ing. Hana Březinová, CSc., rektorka SVŠE Znojmo s.r.o., rektorka VŠMVVP, o.p.s.**
- prof. Ing. Václav Cempírek, Ph.D., rektor Vysoké školy logistiky, o.p.s., Přerov
- JUDr. Ing. Anna Ďurfina, Ph.D. et Ph.D., ředitelka Institutu Bratislava, VŠMVVP o.p.s.
- prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc. VŠMVVP o.p.s.
- doc. Ing. Jan Hán, Ph.D., prorektor pro výzkum a spolupráci s praxí, VŠH Praha s.r.o.
- Dr. Ing. Josef Jaroš, MBA, partner APOGEO Group
- Ing. Libor Kavka, Ph.D., prorektor pro vědu a výzkum, VŠLG o.p.s., Přerov
- Mgr. et Mgr. Jiří Kohoutek, Ph.D., vedoucí katedry politologie a společenských věd, VŠMVVP
- Ing. Alena Králová, Ph.D., vedoucí katedry didaktiky ekonomických předmětů, VŠE Praha
- prof. Ing. Peter Krištofík, Ph.D., děkan Ekonomické fakulty, Univerzita Mateja Bela
- doc. Ing. Peter Korba, Ph.D., Ing.Paed.IGIP, děkan letecké fakulty, Technická univerzita v Košiciach
- doc. PhDr. Branislav Kováčik, Ph.D., EMBA, děkan Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
- doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA, prorektor VŠMVVP o.p.s.
- PhDr. Mariola Liszoková, Ph.D., DTI Vysoká škola Dubnica nad Váhom, SR
- Dávid Melas, MPhil., předseda správní rady United College Prague, a.s.
- doc. PhDr. Jaroslav Mužík, DrSc., Univerzita Jana Amose Komenského Praha
- doc. Ing. Milan Palát, Ph.D., SVŠE Znojmo s.r.o.
- Ing. Martin Petříček, Ph.D., rektor Vysoké školy hotelové v Praze 8 spol s r.o.
- doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D., vedoucí katedry bankovníctví a pojišťovnictví, VŠE Praha

Organizační výbor:

- **Ing. Jitka Veselá, Ph.D., prorektorka SVŠE Znojmo s.r.o.**
- Ing. Olga Janíčková, tajemnice SVŠE Znojmo s.r.o.
- PhDr. Radka Löwenhöfferová, Ph.D., MBA, VŠMVVP, o.p.s.
- Denis Melas, MSc, ředitel marketingu VŠMVVP o.p.s.
- JUDr. Olga Nebeská, prorektorka VŠMVVP, o.p.s.
- Ing. Bc. Petra Nesvadbová, tajemnice rektora VŠLG Přerov
- Ing. Anna Prihodjko, asistentka SVŠE Znojmo s.r.o.
- Ing. Petr Studnička, Ph.D., vedoucí katedry hotelnictví, Vysoká škola hotelová v Praze 8

Zhruba 70 účastníků mělo možnost vyslechnout si jednání na plénu a následně prezentovat svoje příspěvky nebo diskutovat v odborných sekcích. Jednacím jazykem v sekcích bude čeština, slovenština a angličtina.

Plénum bylo rozděleno do čtyř panelů:

V prvním panelu vystoupili za oblast mezinárodních veřejných vztahů a diplomacie exministr Ministerstva zahraničních věcí ČR Mgr. Tomáš Petříček, následně zástupce Města Znojmo Mgr. František Koudela představil zejména kulturní, společenské a sportovní aktivity ve Znojmě, zástupce Czechoslovak Group plukovník Ing. Ivan Mráz se věnoval výrobní a obchodní strategii zbrojařského průmyslu a jeho ukotvení v podnikatelském sektoru. Zakladatel Soukromé vysoké školy ekonomické Znojmo, která byla hlavním pořadatelem konference Ing. Pavel Štohl se zaměřil na e-learning a způsob distanční výuky.

Druhý panel byl zaměřen na ekonomiku, finance, účetnictví, daně a audit. Exprezident Komory auditorů České republiky, aktivní auditor a akademický pracovník doc. Ing. Vladimír Králíček se věnoval kvalitě auditu a novému nasměrování v rámci Evropské unie. Partner BDO Ing. Oldřich Bartůšek, auditor, daňový poradce vysvětlil bariéry v práci v době covidové. Partner APOGEO Group Ing. Tomáš Pacovský se věnoval aktuálnímu tématu českého byznysu – svěřenským fondům. Děkan Ekonomické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici ze Slovenské republiky v rámci finanční teorie přiblížil nová paradigmatu finančního řízení podniku.

V třetím panelu byla publikována vysoká krize v oblasti hotelnictví, lázeňství a wellness. Vystupující Ing. Petr Studnička Ph.D., vedoucí katedry hotelnictví Vysoké školy hotelové v Praze 8 dokumentoval na datech a grafech zásadní propad v resortu cestovního ruchu. Praktické dopady v hotelnictví a wellness doplnila ředitelka Aquapalace Praha Ing. Mgr. Vladana Horáková, MBA. Propad v lázeňství zhodnotil generální ředitel Lázní Františkovy Lázně Ing. Josef Ciglánský.

Čtvrtý panel byl ponechán na představení čtyř vysokých škol ve skupině United College Prague jejími rektory: rektor Vysoké školy hotelové v Praze 8 Ing. Martin Petříček, Ph.D., prorektor Vysoké školy logistiky Přerov Ing. Libor Kavka, Ph.D., rektorka Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů a rektorka Soukromé vysoké školy ekonomické doc. Ing. Hana Březinová, CSc.

Odborné vědecké články prošly dvěma nezávislými recenzemi, následně byly prezentovány jejich autory v rámci **odborných sekcí**. Celkově bylo zařazeno do sborníku z konference 27 článků.

Redakční rada pracovala v následujícím složení:

Předseda: **doc. Ing. Milan Palát, Ph.D., Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo s.r.o.**

Členové:

- doc. Ing. Hana Březinová, CSc., Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha
- doc. JUDr. Ing. Milan Hrdý, Ph.D., Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo, Vysoká škola ekonomická Praha
- doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, Vysoká škola ekonomická Praha
- PhDr. Radka Löwenhöfferová, Ph.D., MBA, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha
- JUDr. Olga Nebeská, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha
- doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D., Vysoká škola ekonomická Praha, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha
- Ing. Petr Studnička, Ph.D., Vysoká škola hotelová v Praze 8
- Ing. Jitka Veselá, Ph.D., Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
- JUDr. Štefan Viedenský, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha

Odborné sekce měly následující zaměření a vedení:

Ekonomika, účetnictví, finance, daně – doc. Ing. Milan Palát, Ph.D.

Management, marketing - Ing. Jitka Veselá, Ph.D.

Mezinárodní vztahy, diplomacie a veřejné vztahy – prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc.

Hotelnictví, cestovní ruch, wellness – Ing. Martin Petříček, Ph.D.

Logistika, letectví – Ing. Libor Kavka, Ph.D.

Didaktika nejen ekonomických předmětů – doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

Tvůrčí, kolegiální, odborné a harmonické multidisciplinární prolínání ve vědeckých člancích je vysokým přínosem sborníku, který jako výstup ze 14. ročníku mezinárodní vědecké konference *Nové trendy – New Trends 2021* si zaslouží nadnárodní pozornost. Kvalitní autoři na různé úrovni akademických hodností si vzájemně předávali svoje poznatky nejen v rámci tohoto sborníku, ale také v rámci odborných diskusí a komentářích na plénu i v odborných sekcích. Recenzním řízením prošly jen ty nejlepší články.

doc. Ing. Hana Březinová, CSc.
rektorka, předsedkyně mezinárodního
a vědeckého výboru konference

11. – 12. listopad 2021

INTRODUCTION

The 14th traditional international scientific conference New Trends 2021 was held in person, despite the unfavourable Covid situation. The first day (11th November) the conference took place in Louka monastery and the second day (12th November) on the campus of The Private College of Economic Studies Znojmo (SVŠE).

The theme of the 14th conference was RETURN, DIRECTION, DEVELOPMENT. The scientific conference was focused on continuing the tradition of annual meetings and presenting the findings of both domestic and foreign experts from universities, institutions, decisive sphere as well as the sphere of applications in the following fields: Economics, accountancy, finance; Hospitality management, travel, tourism and wellness industry; Logistics and aeronautics; Didactics of (not only) economic subjects.

The conference was prepared carefully and with the view of the complicated worldwide hygienic and epidemiology situation only representatives of three countries attended it: The Czech Republic, Slovakia and Austria.

The conference was held under **the auspices of the Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic.**

International scientific and programme committee:

- **doc. Ing. Hana Březinová, CSc., Rector of SVŠE Znojmo, s.r.o., Rector of VŠMVVP o.p.s.**
- prof. Ing. Václav Cempírek, Ph.D., Rector of College of Logistics, o.p.s., Přerov
- JUDr. Ing. Anna Ďurfina, Ph.D. et Ph.D., director of Bratislava Institute, VŠMVVP o.p.s.
- prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc. VŠMVVP o.p.s.
- doc. Ing. Jan Hán, Ph.D., Vice-rector for research and external relations VŠH Praha s.r.o.
- Dr. Ing. Josef Jaroš, MBA, partner APOGEO Group
- Ing. Libor Kavka, Ph.D., Vice-rector for science and research, VŠLG o.p.s., Přerov
- Mgr. et Mgr. Jiří Kohoutek, Ph.D., Head of the Department of Political Science and Social Sciences, VŠMVVP
- Ing. Alena Králová, Ph.D., Head of the Department of Economic Subjects' Didactics, VŠE Praha
- prof. Ing. Peter Krištofík, Ph.D., Dean of Faculty of Economics, Matej Bel University
- doc. Ing. Peter Korba, Ph.D., Ing. Paed.IGIP, Dean of Faculty of Aeronautics, Technical University Košice
- doc. PhDr. Branislav Kováčik, Ph.D., EMBA, Dean of Faculty of Political Sciences and International Relations, Matej Bel University Banská Bystrica
- doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA, Vice-rector VŠMVVP o.p.s.
- PhDr. Mariola Liszoková, Ph.D., DTI University Dubnica nad Váhom, SR
- Dávid Melas, MPhil., Chairman of board of directors United College Prague, a.s.
- doc. PhDr. Jaroslav Mužík, DrSc., Jan Amos Komenský University Praha
- doc. Ing. Milan Palát, Ph.D., SVŠE Znojmo s.r.o.
- Ing. Martin Petříček, Ph.D., Rector of the Institute of Hospitality Management Praha
- doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D., Head of Department of Banking and Insurance, VŠE Praha

Organizing committee:

- **Ing. Jitka Veselá, Ph.D., Vice-rector SVŠE Znojmo s.r.o.**
- Ing. Olga Janíčková, secretary SVŠE Znojmo s.r.o.
- PhDr. Radka Löwenhöfferová, Ph.D., MBA, VŠMVVP, o.p.s.
- Denis Melas, MSc, marketing director VŠMVVP o.p.s.
- JUDr. Olga Nebeská, Vice-rector VŠMVVP, o.p.s.
- Ing. Bc. Petra Nesvadbová, Rector's secretary VŠLG Přerov
- Ing. Anna Prihodjko, assistant SVŠE Znojmo s.r.o.
- Ing. Petr Studnička, Ph.D., Head of Department of Hotel Management, Institute of Hospitality Management Praha

About 70 participants took part in the plenary session and after that they presented their papers and discussed them in professional sections. The official languages of the sections were Czech, Slovak and English.

The plenary session was divided into four panels:

The first panel - Mgr. Tomáš Petříček, ex -minister of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic presented a contribution on international public relations and diplomacy. Mgr. František Koudela, representative of the Znojmo town council presented cultural, social and sport activities in Znojmo. Colonel Ing. Ivan Mráz, representative of Czechoslovak Group focused on production and business strategy of defence industry and its position in business sector. The establisher of SVŠE Znojmo, the main organizer of the conference, Ing Pavel Štohl presented e-learning and methods of distance teaching.

The second panel focused on economics, finances, accountancy, taxes and audit. Doc.Ing Vladimír Králíček, ex- president of the Chamber of Auditors of the Czech Republic, active auditor and academic worker, dealt with the quality of audit and new directions within the European Union. Ing. Oldřich Bartůšek, partner BDO, tax advisor, explained the work barriers in Covid times. Ing. Tomáš Pacovský, partner of APOGEO Group, presented the current topic of the Czech Business – trust funds. The Dean of the Economic Faculty of Matej Bell University in Banská Bystrica, Slovakia, focused on new paradigms of financial management of a company.

The third panel dealt with the huge crisis in the area of hospitality management, spa and wellness industry. Ing. Petr Studnička, Ph.D., Head of Department of Hotel Management at Institute of Hospitality Management, Praha presented the fundamental trade decline in tourism resort. The practical impacts of Covid situation on hospitality and wellness industry were also presented by Ing. Mgr. Vladana Horáková, MBA, director of Aquapalace Praha. Ing. Josef Ciglánský, managing director of Františkovy Lázně spa also presented the trade decline in spa sector.

The fourth panel – The Rectors presented the four universities in the group of United College Prague; Ing. Martin Petříček, Ph.D., Rector of the Institute of Hospitality Management Praha, Ing. Libor Kavka, Ph.D., Vice-rector for science and research, VŠLG o.p.s., Přerov and doc. Ing. Hana Březinová, CSc., Rector of SVŠE Znojmo, s.r.o. and Rector of VŠMVVP o.p.s.

The professional scientific papers were subject to double peer review and presented by their authors within the professional sections. 27 conference papers were included in the conference proceeding.

The editorial board:

The chair: **doc. Ing. Milan Palát, Ph.D., SVŠE Znojmo s.r.o.**

Members:

- doc. Ing. Hana Březinová, CSc., Rector of SVŠE Znojmo, s.r.o., Rector of VŠMVVP o.p.s.
- doc. JUDr. Ing. Milan Hrdý, Ph.D., SVŠE Znojmo, VŠE Praha
- doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA, VŠMVVP, VŠE Praha
- PhDr. Radka Löwenhöfferová, Ph.D., MBA, VŠMVVP
- JUDr. Olga Nebeská, VŠMVVP
- doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D., VŠE Praha, VŠMVVP
- Ing. Petr Studnička, Ph.D., Institute of Hospitality Management, Praha
- Ing. Jitka Veselá, Ph.D., SVŠE Znojmo
- JUDr. Štefan Viedenský, VŠMVVP

Professional sections:

Economics, accountancy, finances, taxes - doc. Ing. Milan Palát, Ph.D.

Management, marketing - Ing. Jitka Veselá, Ph.D.

International relations, diplomacy, public relations - prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc.

Hospitality management, tourism, wellness – Ing. Martin Petříček, Ph.D.

Logistics, Areonautics – Ing. Libor Kavka, Ph.D.

Didactics of not only economic subjects – doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

Creative, collegial, professional and harmonic multidiscipline diversity in the scientific articles is the high contribution of the conference proceeding of the 14th international scientific conference New Trends 2021. The conference proceeding, which is the output of the conference, deserves international attention. Professional experts on different level of academic degrees shared their knowledge and findings not only within this conference proceeding, but also during professional discussions at plenary session as well as professional sections. The review procedure approved only the best papers.

doc. Ing. Hana Březinová, CSc.

Rector, Chair of international and scientific committee of the conference

11th – 12th November 2021

OBSAH:

EKONOMIKA, ÚČETNICTVÍ, FINANCE, DANĚ

VÝZNAMNOST DAŇOVÉ GRAMOTNOSTI V MODERNÍCH EKONOMIKÁCH

THE IMPORTANCE OF TAX LITERACY IN MODERN ECONOMIES

Břetislav Andrлік, Lucie Formanová 12

BITCOINY / BITCOINS

Hana Březinová 23

SMER VÝVOJA VEREJNÝCH FINANCIÍ V KRAJINÁCH EÚ POČAS PANDÉMIE COVID-19

THE DIRECTION OF DEVELOPMENT OF PUBLIC FINANCES IN EU COUNTRIES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Lukáš Cíbik, Martin Švikruha 31

NÁSTROJE MAKROBEZŘETNOSTNÍ POLITIKY V REGULATORNÍ PRAXI EU

TOOLS OF MACROPRUDENTIAL POLICIES IN REGULATORY PRACTICE OF EU

Luboš Fleischmann 40

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON SMALL AND MEDIUM - SIZED ENTERPRISES

Anna Harumová, Darina Móžiová 51

ABY VLAKY V ZATÁČKÁCH NEVYKOLEJILY

SO THAT TRAINS DO NOT DERAIL IN CURVES

Milada Kočandrlová, Jarmila Radová 61

KVALITA A EFEKTIVITA STATUTÁRNÍHO AUDITU

QUALITY AND EFFICIENCY OF STATUTORY AUDIT

Vladimír Králíček 68

NOVÁ PARADIGMA VO FINANČNOM RIADENÍ PODNIKOV - OD RASTU K UDRŽATEĽNOSTI

A NEW PARADIGM IN CORPORATE FINANCIAL MANAGEMENT - FROM GROWTH TO SUSTAINABILITY

Peter Krištofík, Lea Šlampiaková 78

THE SUSTAINABILITY OF THE EUROZONE WITHOUT STRUCTURAL REFORMS

Eva Isabelle Křeček, Štěpán Křeček 93

DOSTUPNÉ BYDLENÍ

AFFORDABLE HOUSING

David Mazáček, MRICS 102

MIKROEKONOMICKÉ KONCEPCE ŘEŠENÍ SMLUVNÍCH VZTAHŮ PODNIKATELSKÝCH SUBJEKTŮ V SOUVISLOSTECH OBCHODNÍ POLITIKY V AGROBYZNYSU

MICROECONOMIC CONCEPTS OF SETTLEMENT OF CONTRACTUAL RELATIONS OF BUSINESS ENTITIES
IN THE CONTEXT OF TRADE POLICY IN AGRIBUSINESS

Milan Palát, Šárka Palátová 114

VLIV 5. AML SMĚRNICE EU NA PROFESNÍ ŽIVOT ÚČETNÍCH, AUDITORŮ A DAŇOVÝCH PORADČŮ

THE IMPACT OF 5. AML EUROPEAN DIRECTIVE ON PROFESSIONAL LIFE OF ACCOUNTANTS, AUDITORS AND TAX ADVISORS

Anna Prihodjko 122

TRENDY STABILIZACE ÚPISU KATASTROFICKÝCH RIZIK

CATASTROPHIC RISKS AND THEIR UNDERWRITING IN THE TERMS OF STABILITY

Petra Tisová 132

MANAGEMENT, MARKETING

THE ROLE OF SATISFACTION AND LOYALTY MANAGEMENT IN SLOVAK ENTERPRISES IN THE CURRENT INDUSTRIAL REVOLUTION

Andrea Čambalíková, Patrik Richnák 141

FÉROVÁ MARKETINGOVÁ KOMUNIKACE V UDRŽITELNÉM MARKETINGOVÉM MANAGEMENTU

FAIR MARKETING COMMUNICATION IN SUSTAINABLE MARKETING MANAGEMENT

Miroslav Foret 149

VÝVOJ MEZINÁRODNÍ LETECKÉ DOPRAVY A MEZINÁRODNÍHO TURISMU V OBDOBÍ POST-COVID REKONSTRUKCE

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL AIR TRANSPORT AND INTERNATIONAL TOURISM
IN THE PERIOD OF POST-COVID RECONSTRUCTION

Jindřich Ploch, Monika Palatková 158

MEZINÁRODNÍ VZTAHY, DIPLOMACIE A VEŘEJNÉ VZTAHY

PREPOJENIE VZDELÁVANIA A PRAXE PROSTREDNÍCTVOM STÁŽÍ ŠTUDENTOV

PRE POTREBY UDRŽATEĽNOSTI KVALIFIKOVANEJ PRACOVNEJ SILY VO VEREJNEJ (ŠTÁTNEJ) SPRÁVE

LINKING EDUCATION AND PRACTICE THROUGH STUDENT INTERNSHIPS

FOR THE NEEDS OF SUSTAINABILITY OF QUALIFIED WORKFORCE IN PUBLIC (STATE) ADMINISTRATION

Adriána Gogová, Peter Čajka 173

NÁRODNÍ PLÁN OBNOVY ČR

NATIONAL RECOVERY PLAN OF THE CZECH REPUBLIC

Olga Nebeská 192

VÝZNAM ZNOJMA VE VNITŘNÍ POLITICE A MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH - VYBRANÉ UDÁLOSTI

THE INFLUENCE OF ZNOJMO IN THE INTERIOR AND THE INTERNATIONAL RELATIONS – CHOSEN POINTS

Vít Rouč 201

HOTELNICTVÍ, CESTOVNÍ RUCH, WELLNESS

VLIV PANDEMIE COVID-19 NA VYBRANÁ LÁZEŇSKÁ MÍSTA V ČESKÉ REPUBLICE

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SPECIFIC SPAS IN THE CZECH REPUBLIC

Pavel Attl, Josef Pátek 211

VLIV GENERAČNÍCH ROZDÍLNOSTÍ NA SPOTŘEBU SLUŽEB CESTOVNÍHO RUCHU

THE INFLUENCE OF GENERATION GAP ON CONSUMPTION OF TOURISM SERVICES

Václav Fišer 224

OD OVERTURISMU K UDRŽITELNÉMU TURISMU V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE

FROM OVERTOURISM TO SUSTAINABLE TOURISM IN THE CAPITAL OF PRAGUE

Petr Studnička 230

LOGISTIKA, LETECTVÍ

BUDOUCNOST JEDNOTLIVÝCH VOZOVÝCH ZÁSILEK A SEŘAŽOVACÍCH STANIC

THE FUTURE OF INDIVIDUAL VEHICLE SHIPMENTS AND SORTING STATIONS

Václav Cempírek, Oldřich Kodým, Michal Turek 241

DIDAKTIKA NEJEN EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

SKLON K PODNIKÁNÍ A OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY, KTERÉ JEJ OVLIVŇUJÍ

– REGIONÁLNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE Z ČESKÉ REPUBLIKY

BUSINESS INCLINATION AND PERSONALITY ATTRIBUTES THAT CULTIVATE IT

– REGIONAL CASE STUDY FROM THE CZECH REPUBLIC

Julius Janáček, Kateřina Kovářová 252

TRENDY V PŘÍPRAVĚ UČITELŮ EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

TRENDS IN THE PREPARATION OF THE TEACHERS OF ECONOMIC SUBJECTS

Alena Králová 266

DIDAKTICKÉ ASPEKTY A EVALUACE VÝUKY EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

V PODMÍNKÁCH PANDEMIE COVID-19

DIDACTIC ASPECTS AND EVALUATION OF TEACHING ECONOMIC SUBJECTS

IN CONDITIONS OF PANDEMIC COVID-19

Pavel Krpálek 275

NĚKTERÉ PROBLÉMY VYSOKOŠKOLSKÉ DIDAKTIKY

SOME PROBLEMS OF UNIVERSITY DIDACTICS

Radka Löwenhöfferová 284

MOŽNOSTI REALIZACE STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ

V ČESKÉ REPUBLICE VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ PŘI VZDĚLÁVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍHO MANAGEMENTU

POSSIBILITIES OF IMPLEMENTING A LIFELONG LEARNING STRATEGY

IN THE CZECH REPUBLIC IN PUBLIC ADMINISTRATION IN EDUCATION OF SECURITY MANAGEMENT

Martin Svítal 292

EKONOMIKA, ÚČETNICTVÍ, FINANCE, DANĚ

VÝZNAMNOST DAŇOVÉ GRAMOTNOSTI V MODERNÍCH EKONOMIKÁCH

THE IMPORTANCE OF TAX LITERACY IN MODERN ECONOMIES

Břetislav Andrlík, Lucie Formanová

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problematikou daňové gramotnosti jako aktuálního tématu v moderních ekonomikách. Stěžejní část představuje deskripce významu daňové gramotnosti jako výzkumného problému, ale také i praktické zkušenosti z výzkumných šetření realizovaných v zahraničních zemích. Zpracování příspěvku mělo odpovědět na stanovené výzkumné otázky, zda je daňová gramotnost mezinárodně diskutovaným tématem a zda dosavadní výzkumy potvrdily nutnost věnovat pozornost edukaci v dané oblasti. Z výsledků vyplývá, že byla a je prováděna celosvětově celá řada výzkumů v dané oblasti, které potvrzují výše nezbytnost edukace v oblasti daní.

Klíčová slova: daňová gramotnost; edukace; úroveň vzdělání;

Abstract

The paper deals with the issue of tax literacy as a current topic in modern economies. The main part presents a description of the importance of tax literacy as a research problem, but also practical experience from research surveys conducted in foreign countries. The elaboration of the paper was to answer the set research questions, whether tax literacy is an internationally discussed topic and whether previous research has confirmed the need to pay attention to education in the field. The results show that a number of researches in this area have been and are being conducted worldwide, which confirms the need for tax education above.

Keywords: tax literacy; education; level of education;

Úvod

Gramotnost lze zjednodušeně chápat jako dovednost jedince číst, psát a počítat, která je získávána obvykle v počátečních ročnících jedince na základní škole (Průcha, Walterová a Mareš, 2013). V 70. letech 20. století se začal objevovat pojem funkční gramotnost, což lze považovat za vyšší stupeň gramotnosti, která spočívá ve schopnosti jednotlivce zpracovávat

textové informace, rozšiřovat svoje vědomosti či rozvíjet svůj potenciál (Doležalová, 2005; Gavora, 2002). Funkční gramotnost se skládá ze tří složek, a to textové, dokumentové a numerické gramotnosti. Jako další důležitou složku pak Pavelková, Knaifl a Preuss (2012) doplňují gramotnost finanční. Finanční gramotnost je významným tématem i pro OECD, která v rámci projektu PISA hodnotí úroveň vědomostí 15letých žáků, a to nejen v oblasti finanční gramotnosti, ale také hodnotí znalosti z předmětů, které jsou povinnými předměty v rámci školní docházky. Například v roce 2012 dosáhli čeští žáci nadprůměrných výsledků, když patřili mezi sedm nejlepších zemí OECD, co se finanční gramotnosti týče (Česká školní inspekce, 2014). Důležitost finanční gramotnosti vnímá proto i Česká republika, která byla jednou z prvních zemí na světě, která zavedla v roce 2009 povinnost finančně vzdělávat žáky základních a středních škol (MFČR, 2014). Navíc v lednu roku 2020 byly schváleny národní strategie na finanční vzdělání, a to „Národní strategie finančního vzdělávání 2.0“, které se kromě výše uvedených skupin zaměřuje i na seniory, pedagogy a zaměstnance veřejného sektoru (MFČR, 2020). Do podmnožiny finanční gramotnosti lze zařadit i gramotnost daňovou (Cvrlje, 2015). Na základě toho si autoři příspěvku stanovují následující výzkumné otázky:

- Je daňová gramotnost mezinárodně diskutovaným tématem?
- Potvrdily dosavadní výzkumy nutnost věnovat pozornost edukaci v dané oblasti?

Cílem příspěvku je na základě rešerše odborných literárních zdrojů a analýzy realizovaných výzkumů v oblasti daňové gramotnosti potvrdit či vyvrátit definované výzkumné otázky autory příspěvku.

1 Významnost daňové gramotnosti v moderním světě

V úvodu je nutné podotknout, že výzkumná šetření v oblasti daňové gramotnosti nejsou velmi častým výzkumným tématem, což potvrzují i Bornman a Wassermann (2018). Důležitost zkoumaného problému však vyzdvihují Blechová a Sobotovičová (2013), které tvrdí, že daňové znalosti rozhodují nejen o životní úrovni obyvatelstva, o jejich finanční stabilitě, ale také napomáhají činit správná rozhodnutí v oblasti rodinných, osobních a podnikových financí. Bornmann a Wassermann (2018) empirickým šetřením zjistili, že znalosti daňových poplatníků jsou pak klíčovým faktorem ve vztahu k dodržování daňových předpisů. Na stejné upozorňuje i OECD (2015) v publikaci „Building Tax Culture“, a proto vybízí členské státy, aby více investovaly do vzdělávání daňových poplatníků, neboť pouze vzdělaný daňový poplatník ví, jaké jsou funkce daní a k čemu daně slouží, což má pak i dopad na úroveň daňové morálky poplatníků. Cvrlje (2015) dále upozorňuje na skutečnost daňové negramotnosti, která nejen, že

ohrožuje ekonomiku země, ale zejména pak disponibilní finanční zdroje jednotlivce. Dle autorů příspěvku by měl být každý poplatník schopen výpočtu své daňové povinnosti, a to s využitím nástrojů, které jeho daňovou povinnost mohou optimalizovat. Samozřejmostí je i schopnost podat řádné tvrzení a dostat své daňové povinnosti. Právě zde nabývá daňová gramotnost na svém významu. Daňová neznalost může být pro jednotlivce velice škodlivá, neboť nezná či neví, jaké možnosti má při stanovování daňové povinnosti, jedná se například o slevy na dani, odčitatelné položky od základu daně či nezdanitelné částky základu daně. Poplatník buď dané položky vůbec nevyužije, čímž platí na dani více než je jeho skutečná daňová povinnost, anebo je nucen vynaložit dodatečné náklady v podobě plateb daňovým poradcům. Náročnost a zvyšující se dodatečné náklady budou ještě více nabývat na významu v období, kdy jednotlivé státy začnou digitalizovat správu daní a zahájí tak tlak na samostatnost daňových poplatníků při plnění jejich daňových povinností. Významný argument pro zintenzivnění digitalizace státní správy nabízí Kolbenhayerová a Křížová (2021), jež uvádějí, že digitalizace může snížit administrativní náklady vyvolané komunikací mezi státní správou a jednotlivcem až o 15 až 20 %, což v době napjatých rozpočtů způsobených pandemií COVID-19, může znamenat značnou úsporu. Měřením administrativních nákladů v podmínkách ČR se zabýval Andrlík (2015). Digitalizace daní též přispěje k zefektivnění výběru daní či boji proti daňovým podvodům. Z toho důvodu je i z pohledu státu vysoká úroveň daňové gramotnosti žádoucí, neboť postupný tlak na elektronizaci státní správy je nevyhnutelný. Na důležitost daňových znalostí ve vztahu k digitalizaci daní a k novým oblastem zdaňování upozorňují i Bornman a Wassermann (2020), jejichž výzkumným cílem bylo identifikovat požadavky na daňové znalosti poplatníků ve třech kategoriích (obecné, procesní a právní) tak, aby jedinec mohl fungovat v nové digitální ekonomice, která je dle Bornmana a Wassermanna (2020) stále více spojována s informačními a komunikačními technologiemi. Právní požadavky jsou chápány jako porozumění legislativním předpisům, procesní pak zahrnují schopnost plnit daňové povinnosti a obecné požadavky spočívají ve schopnosti porozumět smyslu daní a jejich funkcím. Navíc pochopení požadavku na daňové znalosti poplatníků může mít významný vliv i pro správce daně, jež čelí rizikům daňových podvodů či jiných hrozeb vyplývajících z neznalosti daňových poplatníků, jejichž úroveň daňové gramotnosti je neuspokojivá. Závěrem Bornman a Wassermann (2020) prezentují rizika, kterým čelí e-government v oblasti daní. Z obecných rizik tyto autoři vyzdvihují nedostatečné povědomí daňových poplatníků o funkcích daní či nejistoty týkající se způsobu vykazování transakcí. Z procesních rizik upozorňují na nedostatečnou znalost ICT daňových poplatníků či neuspokojivé záznamy, mezi hrozby vyplývající z právního prostředí pak řadí neznalost daňové legislativy např. v podobě neznalosti jednotlivce, zda se stává

poplatníkem daně či nikoliv, zda zdaňuje předmět daně správným způsobem a ve správné jurisdikci či uplatňuje správnou výši odčitatelných položek. Příklad digitalizace daní můžeme hledat například v Malajsii, kde byl implementován systém „Self-Assessment System“, jehož cílem bylo zmodernizovat systém výběru daní a učinit jej efektivnějším. Z toho důvodu byla na poplatníky přesunuta povinnost a zodpovědnost za výpočet daňové povinnosti včetně podání daňového přiznání.

2 Výzkumy realizované v tržních ekonomikách

Tlak na zvyšující se úroveň daňové gramotnosti poplatníků je zde zřejmý (Halim, Ahmad, Katmun a Jaafar, 2015), což potvrzují i Latiff, Noordin, Omar a Harjito (2005). Na evropském kontinentu učinila britská vláda rozhodnutí o digitalizaci daní a daňového systému prostřednictvím programu „Making Tax Digital“, a to s hlavním cílem zefektivnit a zjednodušit správu daní (GOV.UK, 2020). Z předloženého programu jednoznačně vyplývá, že uvedený plán je postaven na základním principu, a to je vzdělanost daňových poplatníků. Z toho důvodu byl vytvořen vzdělávací program, jehož cílem bylo vzdělávat žáky základních škol (Alexander, Balavac, Mukherjee, Lymer a Massey, 2018). V roce 2018 bylo na území Velké Británie mezi studenty dvou vysokých škol realizováno průzkumné šetření s cílem zjistit, jaký je současný stav daňových znalostí a morálky u studentů, kteří se chystají na trh práce. Výsledky průzkumného šetření nepřinesly pozitivní výsledky, neboť byly zjištěny významné nedostatky ve znalostech studentů v daňové oblasti. Závěrem autoři tedy doporučují zahrnutí daňové problematiky do učebních osnov všech středních škol bez ohledu na to, zda žáci plánují dále studovat na vysoké škole či nikoliv. Berhane (2011) dále poukazuje na to, že by daňovému vzdělávání měla být věnována větší pozornost vlády i ministerstva školství, a proto by daňové vzdělání mělo být implementováno na všech studijních programech vysokých škol a obecně by mělo dojít k lepší informovanosti daňových poplatníků. Proto Kasipillai, Aripin a Amran (2003) navrhují, aby univerzity poskytovaly základní informační materiály týkající se zdanění všem studentům. Cílem těchto politik je zvýšit u studentů povědomí o daních a zvýšit tak jejich úroveň daňové gramotnosti (Kurniawana, 2020). Zřejmý pozitivní vliv daňové výuky v rámci sekundárního vzdělávání na zvýšení daňové gramotnosti poplatníků byl identifikován ve výzkumném šetření Kurniawana (2020) nebo Palila a Mustapha (2011), kteří rovněž konstatují, že vyšší úroveň znalostí v oblasti daní má významný efekt při plnění daňových povinností poplatníků. K tomu Latiff, Noordin, Omar a Harjito (2005) dodávají, že určitě je důležité podporovat vzdělávání poplatníků, avšak je nutné, aby i sami poplatníci projevíli zájem o daňové znalosti. Na základě výše popsaných trendů je zřejmé, že daňová gramotnost bude

v 21. století nabývat na své významnosti, a to především z důvodu tlaku na zavádění e-government, který začíná být v době pandemie COVID-19 stále více aktuálním tématem.

Na území České republiky se problematice daňové gramotnosti věnovaly autorky Blechová a Sobotovičová (2013), které zkoumaly úroveň daňové gramotnosti mezi studenty na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné. Cílovou skupinu byli studenti bakalářského i navazujícího magisterského studia, v prezenční i kombinované formě studia. V rámci výzkumného šetření bylo zjišťováno, jaká je úroveň daňové gramotnosti vybraného segmentu studentů, a navíc byla řešena výzkumná otázka, zda úroveň daňových znalostí studentů je závislá na formě studia. Toto výzkumné šetření bylo realizováno u definovaného vzorku studentů, kteří nastoupili do dané úrovně studia, tedy před studiem daňově zaměřených předmětů. Autorky realizovaným výzkumem došly k závěru, že více než polovina studentů má minimální nebo nedostatečné znalosti v oblasti daní, což lze z pohledu cílové skupiny označit za neuspokojivý výsledek a alarmující zjištění. Navíc bylo zjištěno, že studenti kombinované formy studia vykazují vyšší úroveň daňové gramotnosti než studenti formy prezenční. Tento výsledek však pro autorky nebyl překvapivý, neboť studenti kombinované formy studia bývají v kontaktu s praxí a jejich znalosti tak vyplývají z jejich praktických zkušeností. O dva roky později se stejné autorky rozhodly realizovat druhé výzkumné šetření s cílem ověřovat, zda se znalosti studentů zlepšily po absolvování předmětů s daňovou problematikou. Autorky tedy realizovaly dotazníkové šetření ve dvou časových okamžicích, a to v okamžiku, kdy studenti nastoupili do studia a následně poté, co studenti absolvovali daňové předměty. Na základě dosažených výsledků autorky konstatovaly, že absolvování daňového předmětu má vliv na úroveň daňové gramotnosti studentů. (Sobotovičová a Blechová, 2015).

Na studenty ekonomicky zaměřených oborů se zaměřili i Moučková a Vítek (2018), jež u studentů Vysoké školy ekonomické v Praze analyzovali úroveň jejich daňové gramotnosti, a to v oblasti daně z příjmu fyzických osob a daně z přidané hodnoty. Stejně jako Sobotovičová a Blechová (2015) se zaměřili na skutečnost, zda je úroveň daňové gramotnosti ovlivněna tím, zda student absolvoval daňový kurz či má praktické zkušenosti. Z výsledků autorů vyplývá, že úroveň daňové gramotnosti v oblasti daně z příjmů fyzických osob závisí na tom, zda v minulosti student podával daňové přiznání. V oblasti daně z přidané hodnoty bylo zjištěno, že úroveň znalostí závisí na tom, zda student absolvoval předmět „Zdanění spotřeby“, avšak nezávisí na tom, zda student v minulosti podával daňové přiznání.

Dále se problematice daňové gramotnosti věnovali i Paseková, Kovařík a Ředinová (2013), kteří zjišťovali úroveň daňové gramotnosti tentokrát však u studentů neekonomicky

zaměřených oborů na Baťově univerzitě ve Zlíně. Autoři kromě daňové gramotnosti zjišťovali i to, zda se respondent považuje za daňově gramotného, a to před a po testu. Navíc zjišťovali, zda úsudek respondenta o své úrovni daňové gramotnosti odpovídá i jeho výsledku v testu. Z výsledků vyplývá, že studenti, kteří se před vyplněním testu hodnotili jako daňově gramotní, potvrdili toto tvrzení i v testu, z toho lze též vyvozovat, že studenti jsou schopni objektivně hodnotit svoje znalosti. Závěrem autoři konstatují, že úroveň studentů neekonomicky zaměřených oborů byla u vybraného segmentu respondentů uspokojivá.

Daňová gramotnost je též řešena v zahraničí, například v Norsku zpracoval Eriksen a Fallan (1996) empirickou studii věnující se vlivu daňových znalostí na postoj ke zdanění, tj. k daňovým únikům či k daňové spravedlnosti. Autoři provedli kvazi-experiment, který byl tvořen předběžným a následným testováním. První část experimentu se týkala všech studentů prvních ročníků, kteří absolvovali stejné předměty, druhá část experimentu spočívala v tom, že si studenti následně vybírali volitelný předmět (buď marketing nebo daňové právo). Skupina studentů, která si vybrala marketing, byla považována za kontrolní skupinu. Výsledky pre-testu neukázaly významné rozdíly mezi oběma skupinami respondentů, avšak výsledky následného testování odhalily významně vyšší úroveň daňové gramotnosti u studentů, kteří absolvovali předměty zaměřené na daňové právo. Autoři navíc poukazují na fakt, že u této skupiny respondentů též došlo ke změně pohledu na daňovou etiku a spravedlnost daní. Závěrem tedy vyzdvihují skutečnost, že vyšší daňová gramotnost poplatníků může eliminovat výskyt daňových úniků, a proto by daňová výuka měla být zařazena do sociálních věd, které jsou vyučovány na školách. Fallan (1999) následně rozšířil své výzkumné šetření o vliv daňových znalostí na daňovou morálku, kterou zkoumal podle pohlaví studenta. Bylo zjištěno, že vyššími daňovými znalostmi disponují muži, na druhou stranu ženy vykazovaly vyšší úroveň daňové morálky. Výzkumným šetřením Eriksena a Fallana (1996) se inspirovali Alexander, Balavac, Mukherjee, Lymer a Massey (2018), kteří zkoumali úroveň daňové gramotnosti a morálky u britských studentů, a to se zohledněním jejich pohlaví, věku, zaměstnání, praktické zkušenosti s daněmi či podávání daňového přiznání. Z dosažených výsledků vyplynul shodný závěr jako u Fallana (1999), a to, že vyšší úroveň daňové morálky vykazují ženy. Výzkumná šetření však nabízí ověřování různých faktorů, jež mohou mít vliv na úroveň daňové gramotnosti. Například Hallim, Ahmad, Katmun a Jaafar (2015) ověřovali u studentů v Malajsii, zda má vliv na úroveň daňové gramotnosti typ vysoké školy (soukromá vs veřejná). Při testování však nebyly odhaleny žádné významné rozdíly ve znalostech studentů soukromých a veřejných vysokých škol. Jako závěrečné doporučení však autoři uváděli myšlenku začlenění daňové výuky do studijních programů všech vysokých škol na území země,

neboť právě tito studenti se stávají potenciálními daňovými poplatníky, kteří by měli mít základní znalosti z daňové oblasti. Dále pak Bhushan a Medury (2013) zkoumali podmiňující faktory, jako jsou povaha zaměstnání, místo pracoviště či úroveň vzdělání. Všechny tři podmiňující faktory měly významný vliv na úroveň daňové gramotnosti indických občanů, když vyšší hodnoty její úrovně byly identifikovány u respondentů pracujících ve státní správě, dále u občanů pracujících ve městě a u poplatníků, jež dosahovali terciálního vzdělání. Celkově byla úroveň indických občanů hodnocena jako podprůměrná, a proto bylo vládě doporučeno, aby se více angažovala při šíření informací týkající se zdanění.

Na základě výše uvedených myšlenek vyplývá, že téma daňové gramotnosti je z pohledu výzkumných šetření tématem opomíjeným. Daňová gramotnost však nabývá na svém významu, a to především z důvodu tlaku na elektronizaci a digitalizaci správy daní, která je při současných podmínkách ve světě (pandemie COVID-19) nevyhnutelnou záležitostí. To potvrzují autorky Kolbenhayerová a Křížová (2021), které se zabývaly vlivem digitalizace na správu daní České republiky. Autorky konstatují, že současný systém digitalizace státní správy je nedostatečný, což argumentují tím, že například v roce 2018 využilo pouze 26 % fyzických osob možnost komunikace se správcem daně elektronicky. Nabízí se tedy otázka, co je toho příčinou? Jedním z důvodů, proč například poplatníci daně z příjmů fyzických osob nevyužívají této možnosti, může být i úroveň jejich daňové gramotnosti.

Závěr

Ze skutečností uvedených v předcházejících kapitolách tedy vyplývá, že úroveň daňové gramotnosti a edukace v dané oblasti má velice významný vliv jak na konkrétní osoby v tržních ekonomikách, tak na veřejný sektor jako takový. Dle názoru autorského kolektivu, stejně tak jako Kasipillaiho, Aripina a Amrana (2003) či Berhane (2011) je nutné daňové předměty do vzdělávacího procesu zařazovat. Celosvětové výzkumu ukazují, že právě daňová výuka významně přispěla k uspokojivým výsledkům daňové gramotnosti respondentů. V podmínkách České republiky je však nutno podotknout, že daně jsou vyučovány až na odborně zaměřených středních školách či navazujících stupních specificky zaměřeného vzdělávacího procesu, kde studenti absolvují daňové předměty v rámci svých povinných předmětů. Cílem autorského kolektivu je v rámci výzkumných bádání provést vlastní výzkumné šetření, například u studentů všech bakalářských programů, u žáků středních škol či osob samostatně výdělečně činných, a to zejména z důvodu stále zvyšujícího se tlaku na digitalizaci státní správy, která je podnícena rozsahem pandemie COVID-19. Dle názoru autorů je téma daňové gramotnosti

velmi významnou oblastí, která by měla být řešena, a to z několika důvodů. Za prvé, podíváme-li se na stranu občanů, tj. daňových poplatníků, tak musíme konstatovat, že každý občan se ve svém životě s daňovou problematikou setká. Bylo by mylné si myslet, že absolventi lékařských, technických či zemědělských oborů se s daněmi nesetkají. Tito i jiní absolventi, budou v profesním životě zaměstnanci či podnikateli a daňové otázky budou řešit na každodenní bázi. Je jen otázkou, zda dané záležitosti budou řešit samostatně či využijí služeb poradenských firem. Ať už zvolí jakoukoli cestu, je nutné si uvědomit, že každá cesta něco stojí, ať už jejich čas strávený nad pochopením daňového systému či peněžní částky, které budou platit externím subjektům. Dále je nutné podotknout, že každý občan by si měl být vědom, jaká práva a povinnosti mu ve vztahu k plnění daňových povinností plynou. Myslet si, že daně za mě vyřeší daňový poradce je mylné, v řadě případů daňový poradce zpracovává pouze podklady, které mu klient připraví. Skutečnost, že občan neví, jaké položky si může uplatnit jako nezdanitelné částky základu daně, odčitatelné položky či slevy na dani, jde pak na úkor samotného poplatníka daně. Za druhé, cílem každého státu by mělo být zvyšování úrovně daňové gramotnosti svých občanů, a to z několika důvodů. Za prvé je tu čím dál větší tlak na digitalizaci státní správy, kterou bude možné realizovat pouze za předpokladu, že obyvatelstvo bude na tento přechod dostatečně připravené. Dále pak pokud občan pochopí smysl a význam daní, tak je pozitivně ovlivněna i jeho daňová morálka, což potvrdili autoři Eriksen a Fallan (1996).

V úvodu příspěvku byly stanoveny výzkumné otázky. U první výzkumné otázky zda „Je daňová gramotnost mezinárodně diskutovaným tématem?“ bylo prokázáno, že daňová gramotnost je rozhodně tématem, které je velmi aktuální. U druhé výzkumné otázky zda „Potvrdily dosavadní výzkumy nutnost věnovat pozornost edukaci v dané oblasti?“ lze konstatovat, že byla a je prováděna celosvětově celá řada výzkumů v dané oblasti, které potvrzují výše uvedené skutečnosti vymezené i autory příspěvku, přičemž edukace je klíčovým faktorem. Je však nutno podotknout, že výzkumná šetření jsou realizována především v mezinárodním měřítku, výzkumy na dané téma v tuzemsku jsou realizována velice zřídka či jsou již staršího data.

Na závěr tohoto článku je vhodné uvést, že daňová gramotnost je téma, které by určitě mělo být řešeno nejen na úrovni státu, který by měl vytvářet podmínky pro zvyšování úrovně daňové gramotnosti svých občanů, ale také odbornou veřejností. Současná doba tedy nabízí prostor k reformám českého vzdělávacího systému tak, aby splňoval kritéria, která uvádí Bertl (2016), tedy aby byl nastaven tak, aby co nejlépe připravil jedince na podmínky současného světa.

Literatura

- Berhane, Z. (2011). [online], [2021-01-01]. The Influence of Tax Education on Tax Compliance Attitude. Dostupné z: <http://213.55.95.56/bitstream/handle/123456789/5781/Zelalem%20Berhane.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bertl, I. (2016). Finanční gramotnost v kontextu rozvoje celoživotního učení dospělých: andragogické, metodické a psychologické souvislosti. Praha: Česká andragogická společnost.
- Bhushan, P., Medury, Y. (2013). Determining Tax Literacy of Salaried Individuals – An Empirical Analysis. *IOSR Journal of Business and Management*, 10, 67-71.
- Blechová, B., Sobotovičová, Š. (2013). Daňová vzdělanost jako součást finanční gramotnosti. *Trendy ekonomiky a managementu*, 7(14), 17-24.
- Bornman, M., Wassermann, M. (2018). [online], [2020-05-20]. Tax literacy in the digital economy. Dostupné z: https://www.business.unsw.edu.au/About-Site/Schools-Site/Taxation-Business-Law-Site/Documents/Wassermann_Bornman_eJTR_Tax-literacy-in-the-digital-economy.pdf
- Bornman, M., Wassermann, M. (2020). Tax knowledge for the digital economy. *Journal of Economic and Financial Sciences*, 13(1), 1-11. <https://doi.org/10.4102/jef.v13i1.461>
- Česká školní inspekce (2014). [online], [2020-12-07]. Mezinárodní šetření PISA 2012: Finanční gramotnost patnáctiletých žáků. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/PISA-FG/resources/_pdfs/_Zprava_PISA_financni_gramotnost__.pdf
- Cvrlje, D. (2015). Tax literacy as an instrument of combating and overcoming tax complexity, low tax morale and tax non-compliance. *The macrotheme Review*, 4(3), 156-167.
- Doležalová, J. (2005). Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Eriksen, K., Fallan, L. (1996). Tax Knowledge and Attitudes towards Taxation: A Report on a Quasi Experiment. *Journal of Economic Psychology*, 17(3), 387-402.
- Fallan, L. (1999). Gender, exposure to tax knowledge, and attitudes towards taxation: an experimental approach. *Journal of Business Ethics*, 18(2), 173-184.

Gavora, P. (2002). Gramotnost: vývin modelov, reflexia praxe a výskumu. *Pedagogika*, 2, 171-181.

GOV.UK (2020). [online], [2020-05-27]. Overview of Making Tax Digital. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/publications/making-tax-digital/overview-of-making-tax-digital>

Halim, H. A., Ahmad, N. L., Katmun, N., Jaafar, H. (2015). Understanding and Attitudes towards Self-Assessment Taxation System: The Case of Malaysian Non-Accounting Undergraduates Students. *Global Review of Accounting and Finance*, 6(2), 110-122.

Kasipillai, J., Aripin, N., Amran, N. A. (2003). The influence of education on tax avoidance and evasion. *eJournal of Tax Research*, 1(2), 134-146.

Kolbenhayerová, K., Křížová T. (2021). Digitalization of Czech Republic Administration and its Effects not Only on Tax Administration. *Financial Law Review*, 21(1), 31-46.

Kurniawan, D. (2020). Tax influence of tax education in higher education on tax knowledge and its effect on personal tax compliance. *Journal of Indonesian Economy and Business*, 35(1), 57-72.

Latiff, A., Noordin, B., Omar, M., Harjito, D. (2005). Tax Literacy Rate Among Taxpayers: Evidence From Malaysia. *Jurnal Akuntansi Dan Auditing Indonesia*, 9(1), 1-13.

MFČR (2014). [online], [2021-01-02]. Ministerstvo financí podporuje finanční vzdělávání. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2014/ministerstvo-financi-podporuje-financi-19275>

MFČR (2020). [online], [2021-01-20]. Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty#strategie-2.0>

Moučková, M., Vitek, L. (2018). Tax Literacy. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 67(2), 553-559.

OECD (2015). [online], [2021-01-10]. Building Tax Culture, Compliance and Citizenship: A Global Source Book on Taxpayer Education. Dostupné z: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/building-tax-culture-compliance-and-citizenship_9789264205154-en#page4

Palil, M. R., Mustapha, A. F. (2011). Factors affecting tax compliance behaviour in self assessment system. *African Journal of Business Management*, 5(33), 12864-12872.

Paseková, M., Kovařík, M., Ředinová, H. (2013). Tax literacy among students of non-economics faculties at Tomas Bata University. *ECON-Journal of Economics*, 23(1), 39-48.

Pavelková, J., Knaifl, O., Preuss, K. (2012). Funkční a finanční gramotnost. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 22(2), 108-119.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Sobotovičová, Š., Blechová, B. (2015). Aspekty úrovně daňové vdělanosti vysokoškolských student. *Acta academica karviniensia*, 15(3), 80-88.

Kontaktní údaje

Ing. Břetislav Andrlík, Ph.D.

SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.

Katedra financí a účetnictví

Loucká 656/21, 669 02 Znojmo

Česká republika

andrlik@svse.cz

Mgr. Ing. Lucie Formanová, Ph.D.

SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.

Katedra financí a účetnictví

Loucká 656/21, 669 02 Znojmo

Česká republika

formanova.lucie@svse.cz

BITCOINY

BITCOINS

Hana Březinová

Abstrakt

Bitcoin je digitální médium založené na kryptografii. Má stanovený objem projevující se specifickým kódem v rámci platební sítě. Bitcoin je určen jako prostředek směny. Obecně bitcoin není považován za peněžní prostředky, za měnu. Aby mohl být bitcoin z pohledu účetnictví aktivem, musí být správně identifikován. Na základě toho jej lze vykázat správně v rozvaze a aplikovat účetní pravidla. Podle funkce a užitku, kterou poskytuje, budou toky a získané užitky zdaněny.

Klíčová slova: platidlo; měna; kryptoměna; bitcoin;

Abstract

Bitcoin is a digital medium based on cryptography. It has a specified volume manifested by a specific code within the payment network. Bitcoin is intended as a medium of exchange. In general, bitcoin is not considered cash, a currency. In order for bitcoin to be an asset from an accounting perspective, it must be properly identified. Based on this, it can be reported correctly in the balance sheet and applied accounting rules. Depending on the function and benefit it provides, flows and benefits will be taxed.

Keywords: tender; currency; cryptocurrency; bitcoin;

Úvod

Tato šablona je určena pro psaní příspěvků v českém i v anglickém jazyce. Pro psaní textu v jednotlivých kapitolách využijte styl "Text příspěvku" nebo „Text příspěvku – kurziva“). Text kurzívy využívejte pro přímé citace. Pro zvýraznění textu používejte tučné písmo. Řádkování textu příspěvku je 1,5

1 Shrnutí dosavadních poznatků

Snaha potvrdit podstatu kryptoměn vychází z **premisy**, že se jedná o digitální měnu, respektive digitální peníze, jakožto novodobý druh peněz. Vychází se z počítačových sítí, kde dochází

k obchodování dvou subjektů, které jsou si rovny (peer-to-peer), přičemž oporou je asymetrická kryptografie, to je šifrování pro řetězení digitálních podpisů jednotlivých převodů. Platební síť, na které funguje nejznámější kryptoměna, tj. bitcoin, je internetová open – source označovaná jako P2P.

Za unikátní vlastnost bitcoinu lze označit, že je plně **decentralizován** (státy však měnu/peníze zásadně centralizují). Protože v platební síti neexistuje žádný centrální bod, ve zdrojovém kódu protokolu je definováno do oběhu protokolem **předem známé konečné množství** bitcoinů, nelze na něj vyvíjet tlak od kohokoliv včetně vlád, nelze ho padělat, nelze zabavovat účty, ovládat peněžní toky nebo způsobovat inflaci.

Díky této podstatě je cena jednoho bitcoinu vysoká, dne 9. února 2021 překročila 1 milion korun českých.

Podstatu bitcoinu lze uchopit různými způsoby a zatím lze uvést, že ekonomové, bankéři, metodici účetnictví, auditoři, daňoví experti přicházejí stále s novými nápady, jak bitcoin zařadit do vhodné kategorie.

Z určitého zorného pole lze na bitcoin pohlížet jako na zlato. Zlatý standard lze chápat jako princip krytí vydávané měny a nemá souvislost s tím, kdo je vydavatelem dané měny. Výhodou zlatého standardu je dlouhodobá cenová stabilita, i když na rozdíl od bitcoinu není dáno konečné množství zlata, a tak mají výhodu státy, které zlato vlastní.

Horák (2019) je názoru, že využívání kryptoměn v oblasti podnikání může podnikatelskému subjektu přinést nové obchodní příležitosti, umožnit zhodnocení volných finančních prostředků a také přivést nové obchodní partnery, kteří budou pohlížet na daný podnik jako na inovativní subjekt, který je otevřený a přístupný komplexní digitalizaci veškerých podnikových procesů.

Lze tedy dovést celou řadu funkcí, mezi které lze řadit zejména

- nákup bitcoinu za účelem **finanční investice**, kdy kupec **spekuluje**, že ve vhodný okamžik vydělá na jeho prodeji, bude tedy realizovat zisk jako rozdíl mezi pořizovací a prodejní cenou bitcoinu,
- využívání bitcoinu jako **platebního prostředku** při nákupu movitých i nemovitých věcí a služeb (využívá se například při platbách v e-shopu Alza, kdy po dokončení objednávky je zákazník přesměrován na platební bránu Bitcoinpay.com, tam nalezne bitcoinovou adresu a na ni zašle požadovanou částku v bitcoinech; největší tuzemský hotelový řetězec OREA Hotels & Resorts přijímá od svých zákazníků bitcoiny ve 14 hotelích již od roku 2017),

- **těžbu bitcoinů**, kterou je míněno získávání – „dobývání“ nových digitálních mincí. Obdobně jako v případě zlata nebo uhlí se jedná o proces, který je energeticky náročný; rozdíl je v tom, že těžba se odehrává ve virtuální realitě. Bitcoin je totiž kód, který se vypočte za pomoci vysokého výpočetního výkonu a následně je zapsán do distribuovaného deníku a jeho kopie se vedou na velkém množství počítačů propojených do počítačové sítě P2P. Protože je celkový počet bitcoinů konečný, náklady na získání volných bitcoinů, tedy na jejich těžbu, jsou vysoké a v čase rostou. Zároveň je potřeba zajistit správu sítě, soustavnou kontrolu pravosti transcí a další nutné operace. Podstatné jsou také vysoké pořizovací ceny speciálního hardwaru a elektřiny nezbytné k jeho provozu.

1.1 Přednost obsahu před formou

Dnešní mladá generace, která vyrostla za existence internetu a jeho běžného využívání má tomu přizpůsobené uvažování. Nemá problém pohybovat se na sítích, je pro ni tedy samozřejmá i platební síť. Tak, jako jí splývá rozdíl mezi skutečným přítelem a přítelem virtuálním, tak nevidí zásadní problém s využíváním bitcoinů ve virtuálním prostředí. Otázkou je, jak odlišit tuto „hru“ od reality, respektive ji v rámci reality uchopit, pojmenovat a po její vhodné identifikaci ji zobrazit, neboť v rámci účetnictví, jehož cílem je realitu, kterou lze identifikovat jako majetek, také změřit - ocenit, vykázat, a samozřejmě pokud přinese užitek vedoucí ke zvýšení blahobytu, také zdanit.

S neúprosností danou naší civilizací je tedy jedno, zda se jedná o Texas Holdem Poker, nebo o nakládání s bitcoiny. Náš reálný život odehrávající se ve virtuálním prostředí je totiž spoutaný materiálním pohledem na tento původně myšlenkový proces, který se odehrává v prostředí internetu (nehmotného majetku), vystupuje z tohoto virtuálního světa na břeh a zhmotňuje se ve výsledek, který lze využít jako budoucí ekonomický efekt. Účetní odborníci, finanční profesionálové sahají po šabloně aktiva a snaží se o vhodnou definici této položky. A když už se rýsuje naděje bitcoin vykázat v rozvaze, jeho tok vede ke snaze definovat také předmět daně.

2 Vědecké metody, aplikace účetních metod

Snahou autorky je na základě dosud známých poznatků získat co nejvíce znalostí a vědomostí pomocí dostupných rešerší, pozorování, získaných informací z praxe a dedukce předložit konkrétní důkazy pro pravdivost vědecké hypotézy a předpovědět možnou aplikaci účetních metod. Tento přístup by měl zároveň umožnit určitý názorový pohled na aplikaci daňového systému.

2.1 Dosavadní pojetí bitcoinu v účetnictví

Protože normativní úprava v České republice s takovýmto aktivem, jako je virtuální bitcoin v prostředí internetu jakožto celosvětového systému propojených počítačových sítí, na kterých komunikují pomocí protokolů TCP/IP mezi sebou počítače a jiný hardware, nepočítá, je nezbytné udělat určitý průzkum.

Nelze se jako v jiných metodických otázkách příliš inspirovat Mezinárodními standardy účetního výkaznictví (IFRS). Ty zatím stanovisko nezaujaly. Východiskem může být pouze koncepční rámec a v něm stanovená definice aktiv.

Česká národní banka dne 10. 2. 2014 vydala stanovisko k otázce, zda bitcoin je majetek nebo měna, které dosud drží. V něm uvádí, že není možné bitcoin vnímat jako peněžní prostředky, ani jako elektronické peníze. Dále vyjadřuje názor, že se nejedná ani o měnu. Odvolává se přitom na zákon o platebním styku. Bitcoin při směně za české koruny či jakoukoliv jinou měnu neplní znaky směnárenského obchodu. ČNB dále deklaruje, že bitcoiny nevykazují ani znaky investičního nástroje tak, jak vyplývá z jeho definice dle zákona o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů, neboť se nejedná o cenný papír ani derivát.

Názor ČNB se stal východiskem pro stanovisko Ministerstva financí k metodice související s kryptoměnou, tedy i bitcoiny. MFČR doporučuje v souvislosti s účtováním a vykazováním digitální měny použít přístup jako k **zásobám „svého dluhu“**. Toto stanovisko hodlá podpořit Národní účetní rada, jak uvádí Mejzlík (2019) rozšířenějším pojetím postupů účtování a vykazování v účetní závěrce. Dosud však je návrh interpretace po skoro třech letech pouze v pracovní fázi.

2.2 Dosavadní pojetí bitcoinu v daních

Finanční správa navazuje ve svém výkladu na stanovisko ČNB z roku 2014 stejně jako účetní metodika. Finanční správa vede kryptoměny, tedy i bitcoiny, jako zboží (v souladu s názorem uvedeným ve stanovisku MFČR),

- nímž se obchoduje na burze kryptoměn, lze tedy směnit jednu kryptoměnu za jinou kryptoměnu, nebo kryptoměnu za peníze,
- které se produkuje těžbou,
- za něž se může směňovat na reálném trhu, tj. nakupovat a prodávat zboží a služby.

Podle toho je nutné k ziskům z kryptoměn přistupovat a řádně je danit daní z příjmů. Pokud se jedná o DPH, přichází v úvahu pouze při těžbě bitcoinu. Buď je daný subjekt plátcem DPH a ta

se vztahuje na těžbu bitcoinu, nebo je nezbytné sledovat obrat, kdy o plátcovství DPH rozhoduje limit 1 milionu Kč.

Finanční správa má přehled o nakládání s bitcoinem, neboť data o transakcích z kryptoměn a o pohybech na účtu osob jsou burzami i bankami finanční správě poskytována, a finanční správou aktivně využívána, včetně zahraničních burz. Ze zahraničí se do České republiky dostávají informace prostřednictvím tzv. „mezinárodní výměny informací“.

2.3 Evropa jedná, USA zkouší regulaci

Evropská unie dosud nemá v rámci účetního kodexu zpracovanou metodiku, jak ke kryptoměně přistoupit. Obdobné je to v případě aplikace DPH, kdy probíhají jednání v rámci případné úpravy směrnice EU.

Například Německo nedoporučuje, aby se kryptoměny vykazovaly jako finanční prostředky nebo stálá nehmotná aktiva. Uvažují buď o přístupu ke kryptoměnám jako k zásobám nebo finančním investicím, případně jako k jiným aktivům.

Podle Sachse (2021) se bitcoin a kryptoprůmysl nachází v centru bouře a zajímá stále více lidí a firem. Bývalý pracovník banky Goldman Sachs Raoul Pal komentoval projev Genslera, též bankovního manažera. Ten věří, že se lze pokusit klasifikovat většinu kryptoměn jako cenné papíry.

Pal řekl, že *„Toto rozhodnutí vedlo k tvorbě bilionů dolarů nového kapitálu a největšímu přílivu investic do USA v historii. Inovace, která byla zasetá díky citlivému přístupu regulací k internetu, změnila svět a učinila USA lidrem.“*

Každopádně kryptoprůmysl je jedním z nejrychleji rostoucích na světě a dosahuje historicky nejvyšší tržní kapitalizace kolem 2 bilionů \$.

3 Výsledky

Společnost Alza.cz. a.s. nabízí možnost platby za zboží bitcoinem. Její nabídka je ale širší. Alza má k dispozici platební bránu BTC, kterou pro ni provozuje společnost Bitcoinpay. Zákazník může u Alzy nejen hradit zakoupené zboží převodem bitcoinů, ale může také využít BTC automaty. Tyto automaty jsou v podstatě „směnárnou“, v níž lze obchodovat bitcoinem za reálný kurz. Zákazníkovi se tak připíší bitcoinem do jeho elektronické peněženky. Bitcoinem pak může využít nejen při nákupu v tomto e-shopu, ale i v jiných subjektech. Může si je také ponechat jako spekulativní nástroj v případě jeho budoucího růstu. Protože je společnost Alza na

prvním místě obchodník, nabízí zároveň svým zákazníkům zakoupení trezoru na bitcoiny. Jedná se o elektronickou peněženku (hardware) v ceně zhruba 1 500 a 5 000 Kč.

Při využití služeb firmy Bitcoinpay se nabízejí další služby spojené s platbami. Pokud se jedná o fakturaci, platby přes platební bránu probíhají každý den v určené měně. Dochází k automatickému prodlužování platnosti aktivních faktur každých 5 minut, pokud se směnný kurz nezmění nepříznivě. Vypršení platnosti faktury lze prodloužit až na 24 hodin. V rámci služeb pracuje také centrum řešení nedoplatků a přeplatků. Bitcoinpay nabízí také vykazování potřebných souhrnů a sestav do účetnictví, příkazy, nastavení denního, týdenního nebo měsíčního vypořádání. Výhodnou je dvoufaktorové ověřování, e-mailové oznámení o stavu platby a automatizované účetní sestavy.

Protože pro společnost Alza.cz, a.s. se jedná v případě plateb bitcoiny o dodavatelsky zajišťovanou službu (outsourcing), ve zveřejněné účetní závěrce společnosti nebyly operace v bitcoinech patrné (Alza platí provizi, resp. přijatou službu).

Přesto, že největší český řetězec hotelů OREA avizuje, že v jejích 14 hotelích lze platit bitcoiny, není opět tato skutečnost patrná ze zveřejňovaných účetních závěrek.

Závěr

Finanční svět je nesmírně turbulentní teritorium. V Mezopotamii se již 5 tisíc let před naším letopočtem platilo stříbrem, prostá směna zboží za zboží narážela na problém dvojí shody potřeb. Mince, bankovky a elektronické peníze zaznamenaly v rámci historie také řadu kladných i záporných reakcí, výhod, ale také úpadek.

Šeky, směnky, listinné, ale i zaknihované cenné papíry provázely radostné i dramatické zlomy v dějinách lidstva. Peněžní prostředky, různé měny, různé obchodovatelné komodity vyústily ve finanční deriváty s přínosy i zápornými dopady.

Finanční nástroje v podobě zvýhodněných úvěrů, půjček, záruk, garancí, ale také kapitálových vstupů, kvazikapitálových nástrojů jsou médii, která umějí rozhýbat rovnováhu na obě dvě strany.

Ve všech případech vzniká problém, jak tyto nástroje optimálně využít, ocenit, vykázat, rozdělit, nezneužít, nevytvářet falzifikáty, zajistit jejich viditelnost, i když jsou nehmotné, zajistit, aby v sobě měly vázanou hodnotu k určitému objektu. Je to zlato? Je to lidská práce? Je to vynaložená energie? Je to délka lidského života? Je to kvalita myšlenky?

V případě bitcoinu se setkáváme s něčím, čeho je omezené, předem dané množství. Můžeme s tím různými způsoby nakládat, ale bitcoiny by neměly přirůstat. Stojíme před otázkou, jak se k takovému majetku postavit. K čemu ho využívat? Je to jen hra, vždyť nakonec i za bitcoin zaplatíme.

Snad se nám podaří tuto dnes již dlouhodobou novinku správně identifikovat, aby nenadělala příliš mnoho chaosu v ekonomických a finančních vztazích. A také vztazích mezilidských.

Jak dlouhé trvání bude mít bitcoin, kryptoměna, když to není měna? Jako zlato? Určitě bitcoinu jakožto virtuálnímu prostředku nelze dlouhodobost předpovídat.

Literatura

Článek v časopise (online verze časopisu):

Horák J. (2019). [online], [2019-08-01]. Verlag Dashöfer. Účtování kryptoměn z pohledu české legislativy. Dostupné z: Účtování kryptoměn z pohledu české legislativy | Daně, účetnictví, právo, práce a mzdy pro profesionály

Mejzlík L. (2019). [online], Komora daňových poradců České republiky. Vykazování kryptoměn v účetnictví. Dostupné z: [http:// Bulletin_KDPCR_2019_02.pdf](http://Bulletin_KDPCR_2019_02.pdf)

Knižní publikace:

Březinová H. (2020). Rozumíme účetní závěrce. Wolters Kluwer a.s. ISBN 978-80-7598-913-0

Elektronický zdroj bez uvedení autorů (online):

Bitcoin (\$BTC USD) News: China PBOC Says Crypto-Related Transactions Illegal - Bloomberg

ČNB – Obchodování s bitcoiny cnb.cz

Rutterová, Lenka. Jak na zdanění kryptoměn? Banky.cz

Bývalý vedoucí Goldman Sachs vysvětluje, proč Bitcoin a krypto zvítězí nad regulacemi SECu | Kurzy.cz

Zákon ze sbírky zákonů či jiného zdroje (online):

zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů: 284/2009 Sb. Zákon o platebním styku (zakonyprolidi.cz)

č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů: 256/2004 Sb. Zákon o podnikání na kapitálovém trhu (zakonyprolidi.cz)

Kontaktní údaje

doc. Ing. Hana Březinová, CSc.

SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.

Katedra financí a účetnictví

669 02 Znojmo, Loucká 656/21,

Česká republika

e-mail: brezinova@svse.cz

SMER VÝVOJA VEREJNÝCH FINANCIÍ V KRAJINÁCH EÚ POČAS PANDÉMIE COVID-19

THE DIRECTION OF DEVELOPMENT OF PUBLIC FINANCES IN EU COUNTRIES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Lukáš Cíbik, Martin Švikruha

Abstrakt

Cieľom nášho príspevku je kvantifikovať dopady na verejné financie v členských krajinách EÚ spôsobené pandémiou Covid 19. Náš výskum sme založili na sledovaní medziročných zmien troch hlavných agregátnych veličín. Zamerali sme sa na analýzu a komparáciu medziročnej zmeny výšky verejných príjmov, výdavkov a dlhu verejných vlád v členských krajinách EÚ od roku 2015 po rok 2020. Komparáciou sme zistili že, všetkým verejným vládam medziročne klesli príjmy v roku 2020. Na druhej strane si sanácia hospodárstva vyžadovala navyšovanie verejných výdavkov, ktoré boli kryté aj zvyšovaním dlhu krajiny.

Kľúčová slova: Covid19; dlh; EÚ; príjmy; verejná vláda; výdavky;

Abstract

The aim of our paper is to quantify the impact on public finances in EU member states caused by the Covid 19 pandemic. We based our research on monitoring the year-on-year changes of the three main aggregates. We focused on the analysis and comparison of the year-on-year change in the amount of public revenues, expenditures and debt of public governments in EU member states during 2015 to 2020. By comparison, we found that all public governments' revenues fell year-on-year in 2020. On the other hand, the reorganization of the economy required an increase in public expenditures, which was also covered by an increase in the country's debt.

Keywords: Covid19; debt; EU; income; public government; expenditures.

Introduction

The Covid19 pandemic has hit all sectors of the economy very hard. It has been very noticeable in the case of the public sector and public finances. One of the primary tasks of public government is to ensure a stable economic environment, high employment and to create a legislative and legal space for the private sector (Urc, 2020; Machyniak, Adamkovičová,

Guřan, 2020). Public governments in EU member states have had to respond promptly and flexibly to the sharp economic downturn, rising unemployment and demands for various financial and non-financial assistance (Cantó, et al., 2021; Czećeli, et al. 2021). The global effects of the economic recession in 2020 have therefore been very clear in the area of public finances (Zahariev, et al. 2021). We therefore intend to basically quantify and analyze the impact of the Covid 19 pandemic on the public finances of the 27 EU countries. We focused on the basic aggregates (public revenues, public expenditures, public debt). First, we tried to determine the direction of their long-term development through year-on-year change, and then we confronted these developments with the situation from 2020. Thanks to this, we can determine the extent and strength of the impact of the Covid19 pandemic on public finances.

1 Data and methods

The aim of our paper is to quantify the impact on public finances in EU member states caused by the Covid 19 pandemic. We based our research on monitoring year-on-year changes in the three main aggregates that are most important for public government and public finances. We focused on the analysis and comparison of the year-on-year change in the amount of revenues, expenditures and debt of public governments in EU member states from 2015 to 2020.

The value of the average year-on-year change in revenues, expenditures and debt of public governments in absolute terms from 2015 to 2019 is the first monitored component. This figure illustrates the amount of the average year-on-year change (increase or decrease) in public revenue, public expenditure and public debt in all EU countries over five years. The average year-on-year change represents the arithmetic average of the partial / annual year-on-year changes in public revenues, expenditures and public debt of specific EU countries over five years. We determined the average value of the year-on-year amount using the following formula:

$$\text{Average year – on – year change} = \frac{(X, Y, Z \text{ in year } N^{2015} - X, Y, Z \text{ in year } N^{-1}) + \dots + (X, Y, Z \text{ in year } N^{2019} - X, Y, Z \text{ in year } N^{-1})}{5}$$

Legend: X - public revenues, Y - public expenditures, Z - public debt

The amount of the average year-on-year change in public revenues, public expenditures as well as public debt determines the average year-on-year increase or decrease of funds in euros. The average amount of all three monitored variables determines the medium-term development trend, which we then compare with the amount of year-on-year change in 2020. In this way, we

obtain partial results for the final comparison. If there are significant disparities and differences between the values, we can identify the socio-economic impacts of the COVID19 pandemic on the public finances of the EU member states as their main cause. We will also be able to identify and quantify significant differences in the year-on-year development of public revenues, expenditures and debt.

The primary data sources for the analysis and calculation of the average value of the year-on-year change come from the Eurostat online database. In the section Government revenue, expenditure and main aggregates, after configuring the areas (unit of measure, sector, national accounts indicator), there were data on revenues, expenditures and debt of the public government in all EU member states.

From our point of view, the selected period of 2015-2020 represents a solid time basis for determining the dominant directions of development of the monitored quantities of public finances. Our paper compares the long-term development trend of average year-on-year changes (2015-2019) with the year-on-year change in 2020. The focus year for our paper is 2020, when the effects of the COVID19 pandemic in all EU member states became fully apparent. At the same time, the year 2020 represents the latest data available on the issue.

The research sample represents all 27 EU member states, excluding the United Kingdom. This group of states represents a very heterogeneous group (geographically, population size, economy size, economic level, size and structure of public government, access to welfare state).

2 Results and discussion

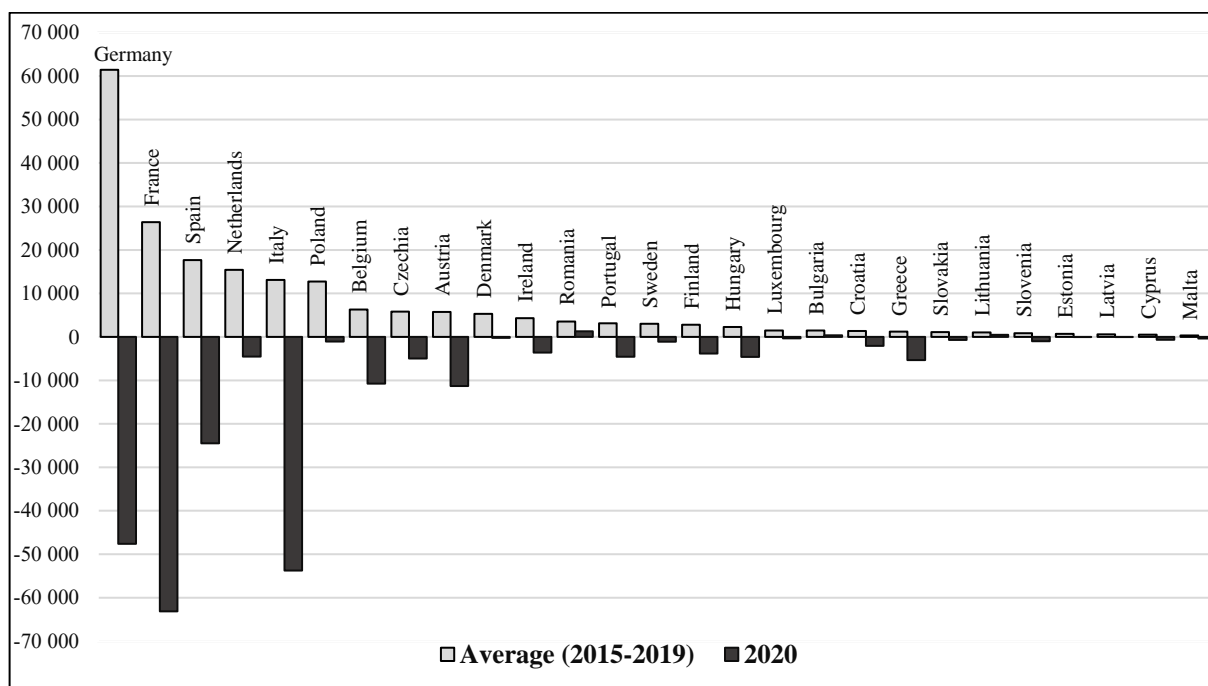
Our paper analyzes and compares the level of three basic indicators of public finances. We focus on monitoring the average amount of the year-on-year change in public revenues, expenditures and debt in the period 2015-2019 with the year-on-year change in 2020 in all EU member states.

Table 1: Year-on-year change in public revenues, expenditures and debt of EU countries since 2015 in mil. €

Year-on-year change	PUBLIC REVENUES			PUBLIC EXPENDITURES			PUBLIC DEBT		
	Average 2015-2019	2020	Difference	Average 2015-2019	2020	Difference	Average 2015-2019	2020	Difference
Belgium	6 307,3	-10 770,8	-17 078,1	6 062,6	22 468,0	16 405,4	7 170,4	47 792,9	40 622,5
Bulgaria	1 450,1	365,1	-1 085,0	929,0	3 747,3	2 818,4	127,1	2 807,8	2 680,7
Czechia	5 825,4	-4 985,9	-10 811,3	5 378,6	8 862,4	3 483,8	134,0	13 565,6	13 431,7
Denmark	5 278,8	-239,7	-5 518,5	1 217,0	14 256,9	13 040,0	-1 096,4	27 739,1	28 835,5
Germany	61 425,8	-47 604,0	-109 029,8	55 575,3	144 482,0	88 906,8	-32 873,0	267 835,8	300 708,8
Estonia	695,5	-37,8	-733,3	697,6	1 315,5	618,0	73,8	2 580,7	2 507,0
Ireland	4 290,1	-3 604,1	-7 894,2	2 676,1	16 227,7	13 551,6	636,2	13 934,2	13 298,0
Greece	1 221,8	-5 349,0	-6 570,8	-1 892,8	12 880,0	14 772,8	4 836,0	9 950,0	5 114,0
Spain	17 657,0	-24 487,0	-42 144,0	12 619,8	62 948,0	50 328,3	29 685,3	156 750,0	127 064,8
France	26 402,8	-63 122,0	-89 524,8	25 154,8	73 642,0	48 487,3	69 562,0	270 613,4	201 051,5
Croatia	1 373,6	-2 063,0	-3 436,6	947,3	1 746,5	799,2	468,2	4 282,2	3 814,0
Italy	13 105,8	-53 743,0	-66 848,8	9 519,0	75 216,0	65 697,0	42 645,5	163 444,0	120 798,5
Cyprus	520,8	-652,3	-1 173,1	398,3	867,2	468,9	448,5	3 870,7	3 422,2
Latvia	592,1	-50,1	-642,2	547,4	1 104,9	557,5	535,4	1 503,3	967,9
Lithuania	1 030,1	490,3	-539,8	948,9	4 312,8	3 364,0	410,8	5 536,6	5 125,8
Luxembourg	1 455,1	-347,7	-1 802,8	1 255,5	3 776,7	2 521,2	632,6	1 963,8	1 331,2
Hungary	2 295,9	-4 601,7	-6 897,6	2 490,0	3 378,2	888,2	2 581,3	11 389,3	8 808,0
Malta	331,5	-378,1	-709,6	294,7	972,1	677,4	29,2	1 257,2	1 228,1
Netherlands	15 423,5	-4 548,0	-19 971,5	8 317,3	42 863,0	34 545,8	-12 897,8	40 261,0	53 158,8
Austria	5 732,5	-11 316,6	-17 049,1	4 257,1	24 351,5	20 094,4	-2 981,1	34 819,3	37 800,4
Poland	12 749,4	-1 062,7	-13 812,1	10 874,3	31 621,2	20 746,9	7 268,8	47 265,9	39 997,2
Portugal	3 112,3	-4 574,8	-7 687,1	1 069,3	7 103,3	6 034,1	3 557,9	20 514,2	16 956,4
Romania	3 534,1	1 286,0	-2 248,1	5 724,9	11 720,1	5 995,2	4 648,6	24 442,9	19 794,3
Slovenia	835,3	-986,6	-1 821,9	506,9	3 113,7	2 606,9	-85,8	5 684,3	5 770,1
Slovakia	1 111,2	-707,7	-1 818,9	889,5	3 652,4	2 762,9	965,4	9 905,5	8 940,1
Finland	2 808,0	-3 844,0	-6 652,0	2 096,0	6 801,0	4 705,0	2 086,3	21 392,0	19 305,8
Sweden	3 009,2	-1 114,6	-4 123,8	2 337,5	15 714,9	13 377,4	-8 555,0	28 170,7	36 725,7

Source: Eurostat's own calculation (2021)

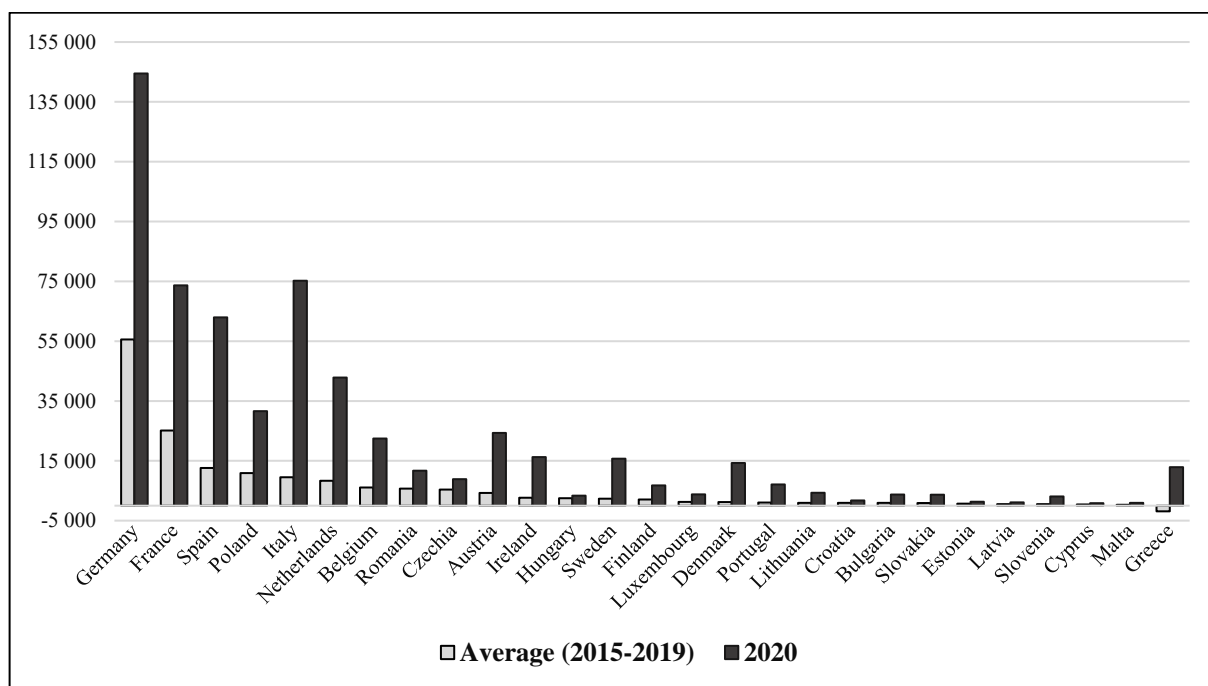
By comparing the long-term development trend, we were able to identify the development trend and its pace (increase / decrease). We confronted this average year-on-year change with the development of public revenues, expenditures and debt in 2020 in the 27 EU member states.

Graph 1: Year-on-year change in public revenues of EU countries 2015-2020 in mil. €

Source: Eurostat's own calculation (2021)

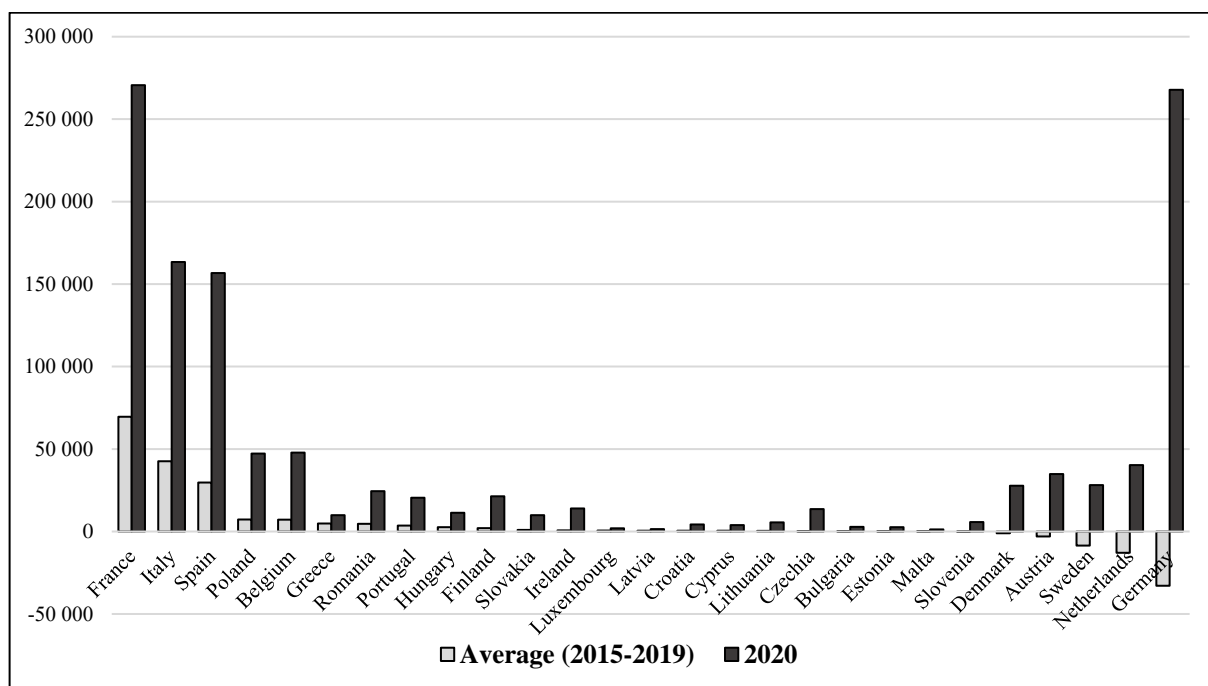
In the area of the average year-on-year change in public revenues during the years 2015-2019, a positive increase appears in all monitored countries. This represents an average year-on-year increase in the country's public revenues from 331.5 mil. € (Malta) up to 61.4 billion € in Germany. The reversal of the development trend in the area of public revenues came in 2020, when all EU countries recorded a significant year-on-year decline in their public government revenues. Only three countries (Bulgaria, Romania and Lithuania) achieved a positive year-on-year increase in 2020. At this point we must state that this increase is in the range of 25% - 47% of the long-term average year-on-year increase, which also indicates a very significant year-on-year decline in public finances. income. The largest year-on-year loss of the revenue component of the public government budget in 2020 was recorded by the largest countries, Germany, Italy and France.

Graph 2: Year-on-year change in public expenditure of EU countries 2015-2020 in mil. €

Source: Eurostat's own calculation (2021)

Public expenditure in all EU member states, with the exception of Greece, shows a permanent average year-on-year increase from 2015 to 2019. Germany, France, Spain, Poland and Italy show the most significant average year-on-year growth in this period in terms of population, geography and economy. This development trend was confirmed and even stronger in 2020. Year-on-year, expenditures of all countries increased significantly in 2020 compared to the average year-on-year change. The sharp year-on-year increase in public spending in 2020 is characteristic of all EU member states. Compared to the value of the average year-on-year increase in 2015-2019, the year-on-year increase in expenditure in 2020 represents on average 272%.

Graph 3: Year-on-year change in public debt of EU countries 2015-2020 in mil. €

Source: Eurostat's own calculation (2021)

The development of the average year-on-year change in general government debt in the period 2015-2019 divided EU countries into two groups. The first and numerically larger group (21 countries) increased its public debt on average year-on-year. The second group is represented by public governments in Denmark, Germany, the Netherlands, Austria, Slovenia and Sweden, which reduced debt on average year-on-year from 2015 to 2019. The public debt of countries belonging to the second group is gradually decreasing year-on-year. In 2020, however, the differences between the two groups of countries are blurring and all EU countries are achieving above-average and marked year-on-year increases in public debt. The comparison of the long-term average value of the year-on-year change in debt and the year-on-year change in 2020 indicates on average almost 10 times higher values in 2020.

Conclusion

Public finances in EU countries have been hit very hard by the Covid pandemic¹⁹. The prevailing and long-term development trends of public revenues, public expenditures and public debt were often negated and in other cases multiplied.

Prior to the pandemic (since 2015), the public revenues of EU member states have always shown an average year-on-year increase. In contrast, public revenues of all countries fell year-on-year in 2020 and there was a significant decline.

Expenditures of public governments in EU countries (except Greece) reached a year-on-year permanent increase during 2015-2019. This increase was several times higher year-on-year in 2020. On average, the year-on-year increase in public expenditure in EU Member States increased by around 270%.

In the case of public debt, we recorded countries (21 states) whose debt increases from year to year from 2015 to 2019. A total of 6 countries reduced their public debt year-on-year in the same period. With the advent of the Covid19 pandemic in 2020, these differences are blurring. In 2020, we recorded a significant year-on-year increase in public debt for all EU countries.

As can be deduced from our basic data, public budgets in EU countries have had a significant negative impact due to the Covid pandemic19. On the one hand, the revenues of all public governments fell year on year. On the other hand, the rehabilitation of the economy required an increase in public spending, which was also covered by an increase in the country's debt.

Acknowledgements

This contribution is based on the KEGA project: KEGA 001 UCM-4/2019 - Dynamics of Public Administration Transformation in the Slovak Republic.

References

Cantó, O., et al. (2021). Welfare Resilience at the Onset of the COVID-19 Pandemic in a Selection of European Countries: Impact on Public Finance and Household Incomes. *Review of Income and Wealth*, 67(3), 1-30.

Czeczeli, V., et al. (2021). Economic Exposure and Crisis Resilience in Exogenous Shock: The Short-Term Economic Impact of the Covid-19 Pandemic in the EU. *Public Finance Quarterly*, 65(3), 321-347.

Eurostat. (2021) Government revenue, expenditure and main aggregates. [online], [2021-06-06]. Available from:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_main/default/table?lang=en

Machyniak, J., Adamkovičová, B., Guťan, D. (2020). Changes in economic structure and their impact on socioeconomic development of rural regions. In Černohorská, L., Kopáčková, H.,

Berešecká, J. (ed.), Public administration 2020 : Proceedings of the 13th international scientific conference : Three decades of challenges, reforms, and uncertain results : three decades of challenges, reforms, and uncertain results. Pardubice : Univerzita Pardubice, 65-77.

Urc, E. (2020). Praktikum z verejnej správy. In Horváth, P. (ed.), Online vzdelávanie vo verejnej správe v čase pandémie. Trnava : Fakulta sociálnych vied, 159-175.

Zahariev, A., et al. (2021). Fiscal Sustainability and Fiscal Risk in the EU: Forecasts and Challenges in Terms of COVID-19. Entrepreneurship and Sustainability Issues, 8(3), 618-632.

Contact information

PhDr. Lukáš Cíbik, PhD.

University of SS. Cyril and Methodius in Trnava

Faculty of Social Studies

Department of public administration

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava,

Slovak Republic

email: lukas.cibik@ucm.sk

PhDr. Martin švikruha, PhD.

University of SS. Cyril and Methodius in Trnava

Faculty of Social Studies

Department of public administration

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava,

Slovak Republic

email: martin.svikruha@ucm.sk

NÁSTROJE MAKROBEZŘETNOSTNÍ POLITIKY V REGULATORNÍ PRAXI EU

TOOLS OF MACROPRUDENTIAL POLICIES IN REGULATORY PRACTICE OF EU

Luboš Fleischmann

Abstrakt

Článek se věnuje používání nástrojů makrobezpečnostní politiky v regulatorní praxi Evropské unie, zejména proticyklické kapitálové rezervy. V příspěvku jsou popsána teoretická východiska a shrnutí současných principů a pravidel.

Klíčová slova: regulace; dohled; makrobezpečnost; bankovní sektor

Abstract

The article deals with the use of macroprudential policy instruments in the regulatory practice of the European Union, especially countercyclical capital buffers. The paper describes the theoretical background and summaries of current principles and rules.

Keywords: regulation; supervision; macroprudential; banking sector

Úvod¹

Na nedostatek bezpečnosti a stability bankovního sektoru v případě potíží a na to, jak rychle se jeho problémy způsobené narušením rovnováhy v relativně rychlém čase rozšířily téměř po celém světě, poukázala finanční krize následující po roce 2008. Na globální úrovni byla institucionálními orgány navržena modifikace regulačních pravidel a bankovního dohledu. Přijat byl nový souborný set Basel III Ten stanovuje regulační rámec směřující k zajištění odolnosti bankovního sektoru. Jedním ze zásadních cílů zavedených opatření bylo zaměřit se nejen na mikrobezpečnostní, ale nyní také na makrobezpečnostní úrovni.

¹ Na základě vybraného textu z disertační práce autora tohoto příspěvku: Bankovní unie – Jednotný mechanismus dohledu (SSM): Analýza ekonomických předpokladů pro zapojení České republiky (Fleischmann, 2021)

Cyklicky se opakující finanční krize mají vždy za následek stanovení nových opatření, týkajících se pravidel regulace finančních trhů. Regulatorní autority usilují prostřednictvím upravených, ale také zcela nových nástrojů, o zvýšení odolnosti bankovního sektoru, zejména vůči cyklickým rizikům spojeným s výkyvy v dynamice úvěrových aktivit. Přístup po pádu americké banky Lehman Brothers k makrobezpečnostním nástrojům se v tomto ohledu neliší.

Globální finanční krize, která měla v roce 2008 negativní dopad na vyspělé a rozvinuté finanční trhy, vyvolala diskusi o zpřísnění a zvýšení regulačních opatření. Jako nejzávažnější důvody vzniku *postlehmanové* finanční krize byly podle Musílka (2008) nadměrná úvěrová expanze, prasknutí cenové bubliny na trhu nemovitostí a nadměrné spekulace. Finanční krize a následná hospodářská recese potvrdila strukturální a institucionální nedostatky v rámci eurozóny. Příčiny krize hodnotí také Murphy (2008). Pomocí finanční analýzy označuje za základní problém vzniku krize teoretické modelování založené na nerealistických předpokladech, které vedly k vážným problémům při nesprávném oceňování na masivním neregulovaném trhu swapů úvěrového selhání (CDS²), a které explodovaly při obrovském nárůstu selhání úvěrů na bydlení. Singer (2011) mezi hlavní strukturální problémy v eurozóně řadí značný rozdíl v konkurenceschopnosti mezi jednotlivými členskými státy a jako vážné institucionální problémy jmenuje absenci způsobu řešení krize a neexistenci způsobu možnosti exitu z eurozóny. Holló, Kremer a Lo Duca (2012) sledují projevy finančního stresu ve vztahu k finanční nestabilitě. Popisuje jej jako součásti systémového rizika, který se materializuje. Použitím panelového strukturálního VAR modelu stanovují ukazatel CISS³ a na makroekonomických datech eurozóny prokazují souvislost mezi oslabením fungování finančního systému a finančního stresu, což vede ke zhoršení ekonomického růstu a blahobytu. Afonso, Baxa a Slavík (2018) navíc tvrdí, že finanční stresový šok má negativní dopad na produkci a zhoršuje fiskální situaci.

Nedostatečná likvidita a platební neschopnost finančních institucí potvrdila, že bankovní systém není dostatečně odolný vůči šokům, a že problémy jednotlivých bank jsou přenášeny z jedné instituce na druhou. To je také jeden z důvodů, proč byla zvýšena regulace a dohled nad finančním trhem.

² Zkratka použita z anglického názvu Credit default swap

³ Zkratka použita z anglického názvu Composite Indicator of Systemic Stress

1 Teoretická východiska bankovních regulatorních pravidel a dohledu

Regulace a dohled nad bankovním sektorem jsou základními východisky v systému při pozorování stability finančního trhu ve všech vyspělých světových ekonomikách. Cílem je zároveň zjistit, jak se vyhnout problémům vyvolávajícím budoucí finanční krize. Nástrojem, kterému začala být věnována výrazná pozornost, je nástroj pro posílení schopnosti bank absorbovat ztráty prostřednictvím kapitálových rezerv.

Rozsah regulace je předmětem velkého množství akademických diskusí, protože má značný dopad na bankovní sektor, včetně dopadů na výkonnost. Bankovní trh je jedním z nejvíce regulovaných sektorů. Diskuse o intenzitě regulace a dohledu se obvykle pohybuje od velmi liberálních názorů až po nejpřísnější možná opatření. Toto tvrzení potvrzuje skutečnost vzniklá po poslední finanční krizi, ke které došlo ze známých důvodů po bankrotu investiční banky Lehman Brothers a po splasknutí bubliny s hypotečními úvěry v USA. Krize se rozšířila na globální úrovni a podstatně dopadla také na evropský trh. Na základě těchto skutečností se představitelé institucí EU společně se zástupci odborné veřejnosti shodli na nutnosti vzniku evropské bankovní unie na půdorysu zemí platících eurem.

Pokud jde o regulaci a dohled, jsou reakce na finanční krize iniciativami formovanými na globální úrovni a také jako součást řetězce spravovaného v rámci EU. Ústředním bodem regulatorních změn je zvýšení odolnosti bank vůči nepříznivému vývoji, zajištění toho, aby banky byly schopny absorbovat ztráty a provádět rekapitalizaci z vnitřních zdrojů, tj. bez použití peněz daňových poplatníků. Na vnitrostátní úrovni nebo na úrovni EU se postupně vytváří rámec pro makroobezřetnostní politiku (Tomšík, 2015).

Ve dnech 4. - 6. září 2016 se v Číně konal summit G20⁴. Na závěr tohoto setkání hlav států a vlád nejbohatších zemí světa jejich konečné komuniké vyzvalo skupinu, která byla založena v reakci na finanční krizi v roce 2008, aby převzala hlavní roli při regulaci světové ekonomiky (G20 Leaders, 2016). Je ovšem snadné prokázat, že současná regulační opatření, stanovená na celosvětové úrovni, se překrývají s evropskými opatřeními, navíc jsou vzájemně závislá a propojená (Fleischmann, 2018).

Ke sblížení pravidel pro stanovení a měření kapitálové přiměřenosti došlo při vypuknutí dluhové krize v Latinské Americe na počátku 80. let 20. století. Výbor začal připravovat

⁴Členy G20 jsou Argentina, Austrálie, Brazílie, Čína, Evropská unie, Francie, Indie, Indonésie, Itálie, Japonsko, Jihoafrická republika, Jižní Korea, Kanada, Mexiko, Německo, Rusko, Saudská Arábie, Velká Británie, Turecko, USA.

mezinárodně koordinované předpisy pro finanční instituce. Jedním z dalších neoficiálních důvodů pro implementaci globálních předpisů byla výhoda, kterou využívaly japonské „zombie“ banky, které během 80. let poskytovaly finanční prostředky za nižší než tržní sazby díky vládním zárukám za jejich dluhy. Jak uvádějí Mejstřík, Pečená a Teplý (2014), nová regulace Basel I měla tuto výhodu eliminovat.

V roce 1988 BCBS implementoval první verzi svých pravidel a předpisů pod názvem Basel I, následně v roce 2004 byla schválena nová pravidla známá jako Basel II. V literatuře je k dispozici dostatečné množství textů a publikací věnujících se první i druhé basilejské dohodě. Jak je uvedeno výše, v roce 2008 byly trhy po celém světě zasaženy významnou finanční krizí. Bankovní sektor se ocitl v hluboké krizi likvidity a kapitálové přiměřenosti. Ukázalo se tak, že pravidla ustavená nařízením Basel II nejsou dostatečná a neplní svůj účel (Fleischmann, 2017). Výsledkem bylo v roce 2011 vydání nového, rozsáhlejšího souboru regulačních pravidel Basel III. Toto byla třetí dohoda vytvořená a stanovená BCBS.

Pravidla Basel III proti předchozím verzím vyžadují vyšší objem kapitálu, kvalitu, konzistenci a transparentnost. Důslednější je také požadavek na zlepšení řízení rizik, protože slabé řízení rizik bylo terčem kritiky Basel I i Basel II.

Do unijního práva byl Basel III implementován v roce 2013 schválením směrnice CRD IV⁵ a nařízení CRR⁶ Evropským parlamentem a Radou EU. Hlavním cílem revize basilejských regulatorních pravidel je omezení procykličnosti, důslednější sledování kapitálových rezerv, dokonalejší řízení rizik a zavedení pákového poměru.

Basilejskými dohodami se z různých úhlů pohledu zabývá výrazný počet autorů v české a zahraniční literatuře. Například na vzorku devíti zemí rozvíjejících se trhů v EU zkoumali Andrlé, Brada, Tomšík a Vlček (2019) strategie komerčních bank s ohledem na zpřísnění kapitálových požadavků přijaté dohodou Basel III. Hirano, Izumi, Shimada, Matsushima a Sakaji (2020) posuzují dopad regulace míry kapitálové přiměřenosti s použitím vytvořené modelové situace napodobující reálné finanční trhy. Autoři zjistili, že basilejská kritéria mohou mít negativní dopad na trhy aktiv. Hodula, Holub, Pfeifer a Pikhart (2017) popisují rámec Basel III jako reakci na finanční krizi rozšířením

⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/36/EU ze dne 26. června 2013 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o obezřetnostním dohledu nad úvěrovými institucemi a investičními podniky.

⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 575/2013 ze dne 26. června 2013 o obezřetnostních požadavcích na úvěrové instituce a investiční podniky.

kapitálových požadavků na rizikově vážená aktiva a návrhem zavedení pákového poměru, který stanoví minimální úroveň kapitálu pro banky ve vztahu k celkovým expozicím. Ve své studii zkoumají účinky zavedení makrobezřetnostního pákového poměru a zjišťují, že zavedení jeho zařazení do sledování ukazatelů v rámci regulatorních pravidel by za určitých okolností mohlo zvýšit účinnost makrobezřetnostní politiky z důvodu vzájemného propojení kapitálového a pákového poměru. Na souladu Turecka s Basilejskými dohodami založil pozorování Coban (2020). Soustředil se na výzkum v terénu, který zahrnuje kvalitativní rozhovory s místními regulátory a bankéři, které jsou doplněny analýzou získaných dat. Článek ukazuje, že schopný a ochotný regulátor je schopen využít možnosti při přípravě novelizace pravidel, které dokážou omezit přístup regulačního orgánu k mezinárodním jednáním a stanovit vlastní podmínky na domácí úrovni.

Jak bylo uvedeno výše, Basel III zvyšuje nároky také na kapitálové požadavky a likviditu bank. Souvislostí mezi poměrem likviditního krytí (LCR⁷) a čistého stabilního financování (NSFR⁸) a bankovní rozvahou se zabývají Grundke a Kühn (2020).

2 Nástroje makrobezřetnostní politiky v rámci EU

V reakci na vydaná pravidla obsažená v Basel III byly do regulatorního rámce směrnicí CRD IV v EU zavedeny nově tři další kapitálové rezervy jako důležité nástroje makrobezřetnostní politiky: i) proticyklická kapitálová rezerva; ii) kapitálová rezerva ke krytí systémového rizika; iii) bezpečnostní kapitálová rezerva. Institucionální autority nastavují makrobezřetnostní nástroje s ohledem na predikci vývoje na finančních trzích v nastávajících letech.

Makrobezřetnostním nástrojem, který byl zaveden třetí úpravou basilejských pravidel (Basel III) a jeho uplatněním v praxi se očekávalo jako pozitivní aspekt ve struktuře preventivních opatření pro zabezpečení dostatečné likvidity v případě vážné krize bankovního sektoru a zajištění úvěrování v nepříznivých časech, je proticyklická kapitálová rezerva (CCyB⁹). Jejím cílem je zvýšit odolnost bank pro případ řešení jejich problémů. CCyB je součástí evropské směrnice CRD IV, která institucionálním autoritám poskytuje možnost tento nástroj implementovat.

⁷ Zkratka použita z anglického názvu Liquidity Coverage Ratio.

⁸ Zkratka použita z anglického názvu Net Stable Funding Ratio.

⁹ Zkratka použita z anglického názvu Countercyclical Capital Buffer.

Koncepce využívání nástroje CCyB v praxi je nastavena pro realizaci v době hospodářské stability a shromážděná kapitálová rezerva se pak zpětně do bank má vracet v případě problémů bank nebo v případě očekávané krize. Obecně lze konstatovat, že vzhledem k funkci bank jako poskytovatele úvěrů se CCyB tvoří v době vysokého objemu poskytování nových úvěrů¹⁰.

Za rozhodnutí o nastavení sazby CCyB v jednotlivých zemích zodpovídá tamní pověřený makrobezpečnostní orgán¹¹ a řídí se národní legislativou a metodikami, a doporučeními Basilejského výboru pro bankovní dohled (BCBS) a Evropské rady pro systémová rizika (ESRB).

V tabulce 1 jsou zaznamenány hodnoty CCyB zemí EU, které mají k 10. 10. 2021 hodnotu vyšší než nula.

Tabulka 1: Hodnoty CCyB v zemích EU k 10. 10. 2021

Země	Datum implementace	Současná sazba CCyB
Bulharsko (BG)	01.04.2020	0,50 %
Česká republika (CZ)	01.07.2020	0,50 %
Lucembursko (LU)	01.01.2021	0,50 %
Slovensko (SK)	01.08.2020	1,00 %

Zdroj: ESRB (2021), vlastní zpracování autora

ESRB (2014) při rozhodování o stanovení výše sazby CCyB doporučuje přihlédnout k vývoji poměru celkových úvěrů k HDP a jeho odchylce od dlouhodobého trendu (GAP_t). Cílem sledování tohoto indikátoru je odhalit nadměrný růst úvěrů, který ohrožuje makroekonomickou a finanční stabilitu. (Hilbers et al. 2005). Výpočet standardizované odchylky poměru úvěrů k HDP se provádí pomocí rovnice 1 (Blahová, 2018, s. 245), na jejímž základě se vypočtená mezera pokládá za ukazatel nadměrného úvěrového růstu:

$$GAP_t = Ratio_t - Trend_t \quad (1)$$

$$Ratio_t: \quad Credit_t / (GDP_t + GDP_{t-1} + GDP_{t-2} - GDP_{t-3}) \times 100\%$$

$$GDP_t: \quad \text{hrubý domácí produkt za čtvrtletí}$$

¹⁰ Pravidla pro aplikaci makrobezpečnostních kapitálových rezerv v členských státech EU stanovuje Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/36/EU ze dne 26. června 2013 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o obezpečnostním dohledu nad úvěrovými institucemi a investičními podniky, o změně směrnice 2002/87/ES a zrušení směrnic 2006/48/ES a 2006/49/ES.

¹¹ V České republice je pověřeným makrobezpečnostním orgánem ČNB na základě Zákona č 6/1993 Sb., o České národní bance ve znění pozdějších předpisů a dalších právních předpisů.

$Credit_t$: stav úvěrů poskytnutých soukromému nefinančnímu sektoru ke konci čtvrtletí umístěných v jednotlivé zemi

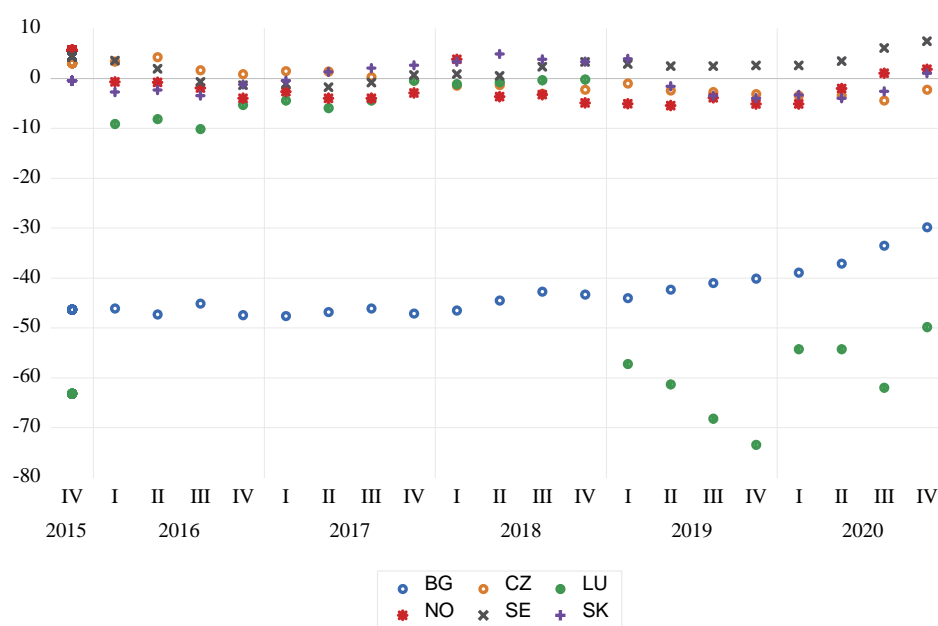
Trend: rekurzivní Hodrick-Prescottův filtrovaný trend hodnoty Ratio ($\lambda = 400000$)

t : datum na konci období s tím, že období je čtvrtletí

Velikost odchylky stanovila BCBS jako výchozí ukazatel pro určení nejpříznivější výše sazby CCyB a členské země EU mají povinnost hodnotu odchylky zveřejňovat ve čtvrtletní periodě. Problematikou odchylky stanovení pozice ve finančním cyklu na základě odchylky poměru úvěrů k HDP se zabývají např. Drehmann a Tsatsaronis (2014), Plašil, Seidler a Hlaváč (2016). V tomto ohledu zkoumá Plašil (2011) použití HP filtru pro rozklad časové řady na trendovou a cyklickou složku.

Bodový graf na obrázku 1 ilustruje odchylku od dlouhodobého trendu poměru celkových úvěrů k HDP zemí, kde je 28. 2. 2021 nastavena vyšší než nulová sazba CCyB. Pro porovnání je do přehledu zařazena výše odchylky Švédska jako země, která používala nenulovou výši sazby proticyklické kapitálové rezervy již v roce 2014 ve výši 1 % a v období 9/2018-3/2020 dokonce v maximální výši 2,5 %.

Obrázek 1: Odchylka od dlouhodobého trendu poměru celkových úvěrů k HDP zemí s vyšší než nulovou sazbou CCyB k 28. 2. 2021 a Švédska

Zdroj: vlastní zpracování autora na základě dat Eurostatu (2021)

Přístup stanovovat sazbu CCyB na základě odchylky od dlouhodobého trendu poměru celkových úvěrů k HDP není optimálním nástrojem pro vyhodnocení cyklických rizik podle ČNB (2020), která dlouhodobě tvrdí, že doporučený nástroj je zatížen řadou nedostatků, které snižují jeho spolehlivost.

Pozici ČNB a dalších kritiků doporučení dané evropskou legislativou o sledování předmětné odchylky podporuje jednoduchá interpretace, kterou nabízí obrázek 1: výše odchylky od dlouhodobého trendu poměru celkových úvěrů k HDP nekoreluje s nastavením výše sazby CCyB v jednotlivých zemích. Doporučení ESRB (2014) stanovuje možnost pověřeným makroobezřetnostním orgánům v jednotlivých zemích EU doplnit soubor proměnných ve svých modelech o další ukazatele. Na základě svých výpočtů a zjištění pak ve svých zemích rozhodují, že CCyB by měla být zavedena, zachována, snížena nebo zcela rozpuštěna.

Bankovní rada ČNB v srpnu 2021 rozhodla o zvýšení sazby proticyklické kapitálové rezervy pro expozice umístěné v České republice o 50 bazických bodů na úroveň 1,50 % od 1. října 2022. Důvodem je podle ČNB (2021) „...odeznění akutní fáze pandemie, zlepšujícím se očekáváním, historicky rekordním objemům úvěrů na bydlení provázeným překotným vývojem na trhu nemovitostí a vysoké úrovni dříve akumulovaných rizik v rozvahách bank. Pokud bude rychlá úvěrová dynamika pokračovat a zesílí přijímání rizik do bilance bankovního sektoru, je ČNB připravena přistoupit k dalšímu zvyšování této sazby...“. V podobném duchu se zachovali představitelé institucionálních autorit v některých zemích Evropské unie.

Závěr

Současným trendem v oblasti regulace bankovního sektoru na evropské úrovni je používání nástrojů makroobezřetnostní politiky. Globální finanční krize po roce 2008 ukázala, jak snadno a rychle se mohou problémy šířit po celém světě. Zdá se, že regulační pravidla stanovená v rámci Basel III poskytují naději, že v tomto ohledu je bankovní sektor připraven odolat budoucím obtížím a neočekávaným externím šokům.

Současné nastavení pravidla BASEL III požadují po bankách vytvoření vyšších a lepších kapitálových rezerv. V nadcházejícím období Evropská unie pravděpodobně navrhne nové parametry regulace a dohledu. To především v reakci na skutečné problémy na finančních trzích, zejména v bankovním sektoru.

Literatura

ČNB zvyšuje sazbu proticyklické kapitálové rezervy, od října 2022 stoupne na 1,5 % (2021). [online], [2021-08-26]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/CNB-zvysuje-sazbu-proticyklicke-kapitalove-rezervy-od-rijna-2022-stoupne-na-15-/>

Fleischmann, L. (2021). Bankovní unie – Jednotný mechanismus dohledu (SSM): Analýza ekonomických předpokladů pro zapojení České republiky. Disertační práce. Dostupné z: https://vskp.vse.cz/83192_bankovni-unie-jednotny-mechanismus-dohledu-ssm-analyza-ekonomicky-predpokladu-pro-zapojeni-ceske-republiky?type=Diserta%C3%AD+pr%C3%A1ce

Afonso, A., Baxa, J., Slavík, M. (2018). Fiscal developments and financial stress: a threshold VAR analysis. *Empirical Economics* [online]. 54(2), 395–423. ISSN 0377-7332, 1435-8921. Dostupné z: doi:10.1007/s00181-016-1210-5

Anderle, M., Brada, J.C., Vlček, J. (2019). Banks' Adjustment to Basel III Reform: A Bank-Level Perspective for Emerging Europe. *Eastern European Economics* [online]. 57(1), 50–69. ISSN 0012-8775, 1557-9298. Dostupné z: doi:10.1080/00128775.2018.1483202

Blahová, N. (2018). Rizika bank a jejich regulace. B.m.: Ekopress. ISBN 978-80-87865-47-7.

Coban, M. K. (2020). Compliance forces, domestic policy process, and international regulatory standards: Compliance with Basel III. *Business and Politics* [online]. 22(1), 161–195. ISSN 1469-3569. Dostupné z: doi:10.1017/bap.2019.3

Česká národní banka. (2020). Zpráva o finanční stabilitě 2019/2020 [online]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/financni-stabilita/.galleries/zpravy_fs/fs_2019-2020/fs_2019-2020.pdf

Drehmann, M., Tsatsaronis, K. (2014). The credit-to-GDP gap and countercyclical capital buffers: questions and answers. *BIS Quarterly Review* [online]. Dostupné z: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1403g.pdf

ESRB. (2014). Doporučení Evropské rady pro systémová rizika ze dne 18. června 2014 o pokynech ke stanovení sazeb proticyklických kapitálových rezerv (ESRB/2014/1) [online]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y0902\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014Y0902(01)&from=EN)

Fleischmann, L. (2017). The Banking Union: A View of the New Regulatory Rules. In: David PROCHÁZKA, ed. *New Trends in Finance and Accounting* [online]. Cham: Springer International Publishing, Springer Proceedings in Business and Economics, s. 115–124 [vid. 2020-11-28]. ISBN 978-3-319-49558-3. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-319-49559-0_11

Fleischmann, L. (2018). Regulation and Supervision of the Banking Sector in the EU. IAC 2018. 522–528. ISSN 978-80-88203-06-3.

G20 Leaders. (2016). G20 Leaders' Communique Hangzhou Summit. G20 - China 2016 [online]. Dostupné z: http://www.g20chn.org/English/Documents/Current/201609/t20160906_3395.html

Grundke, P., Kühn, A. (2020). The impact of the Basel III liquidity ratios on banks: Evidence from a simulation study. *The Quarterly Review of Economics and Finance* [online]. 75, 167–190. ISSN 10629769. Dostupné z: doi:10.1016/j.qref.2019.02.005

Hirano, M., Izumi, K., Shimada, T., Matsushima, T., Sakaji, H. (2020). Impact Analysis of Financial Regulation on Multi-Asset Markets Using Artificial Market Simulations. *Journal of Risk and Financial Management* [online]. 13(4), 75. ISSN 1911-8074. Dostupné z: doi:10.3390/jrfm13040075

Hodula, M., Holub, L., Pfeifer, L., Pikhart, Z. (2017). Leverage Ratio and its Impact on the Resilience of the Banking Sector and Efficiency of Macroprudential Policy. *Czech Journal of Economics and Finance*. 67(4), 277–299. ISSN 0015-1920.

Holló, D., Kremer, M., Lo Duca, M. (2012). CISS – a Composite Indicator of Systemic Stress in the Financial System. Working Paper Series [online]. (1426). ISSN 1725-2806. Dostupné z: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1426.pdf>

Mejstřík, M., Pečená, M., Teplý, P. (2014). *Bankovníctví v teorii a praxi* [online] [vid. 2019-07-24]. ISBN 978-80-246-3002-1. Dostupné z: <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=2057531>

Murphy, A. (2008). An Analysis of the Financial Crisis of 2008: Causes and Solutions. SSRN Electronic Journal [online]. [vid. 2020-11-11]. ISSN 1556-5068. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.1295344

Musílek, P. (2008). Příčiny globální finanční krize a selhání regulace. Český finanční a účetní časopis. 3(4), 6–20.

Plašil, M. (2011). Potential Product, Output Gap and Uncertainty Rate Associated with Their Determination while Using the Hodrick-Prescott Filter. Politická ekonomie [online]. 59(4), 490–507. ISSN 00323233, 23368225. Dostupné z: doi:10.18267/j.polek.801

Plašil, M., Seidler, J., Hlaváč, P. (2016). A New Measure of the Financial Cycle: Application to the Czech Republic. Eastern European Economics [online]. 54(4), 296–318. ISSN 0012-8775, 1557-9298. Dostupné z: doi:10.1080/00128775.2016.1192950

Singer, M. (2011). Krize eurozóny a česká ekonomika. In: Euro versus koruna. Praha: Výbor pro záležitosti Evropské unie Senátu Parlamentu ČR.

Tomšík, V. (2015). Změny v regulaci bankovního sektoru. In: Konference Rozvoj a inovace finančních produktů [online]. Vysoká škola ekonomická v Praze. Dostupné z: <http://www.finance-edu.cz/2015/wp-content/uploads/2012/12/Inovace-na-finan%C4%8Dn%C3%ADch-trz%C3%ADch-pohled-centr%C3%A1ln%C3%AD-banky.pdf>

Kontaktní údaje

Ing. Luboš Fleischmann, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta financí a účetnictví

Katedra bankovníctví a pojišťovnictví

nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov

Česká republika

email: lubos.fleischmann@vse.cz

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON SMALL AND MEDIUM - SIZED ENTERPRISES

Anna Harumová, Darina Móžiová

Abstract

If we want to evaluate the competitiveness of Slovak companies, we must take into account that it is determined primarily by the environment in which they develop their activities. All changes in the business environment are then, over a period, also reflected in the quantitative characteristics of the small and medium-sized enterprise sector. This article presents an evaluation of the state of the small and medium-sized enterprise sector in 2020 based on available statistical information. The subject of evaluation of small and medium enterprises in the context of their development over the last three years and comparison of available data on small and medium enterprises in Slovakia. Statistical data concerning small and medium-sized enterprises are evaluated, depending on individual legal forms and size categories, sectoral breakdown. The importance of small and medium-sized enterprises in the Slovak economy is analysed by evaluating their position based on selected economic indicators. The impact of the COVID - 19 virus pandemic on these parameters is also assessed.

Key words: entrepreneurship, small businesses, medium - sized enterprises, the impact of a pandemic.

Introduction

The successful operation of small and medium-sized enterprises has a positive effect on the country's economic development, especially on its economic and social stability. Small and medium-sized enterprises play an important role in any market economy due to their share in the total number of enterprises and their percentage share in gross domestic product. An enterprise is, in essence, an independent economic and legal entity that uses factors of production to produce products and provide services. In general, companies in a market economy operate on the principle of a combination of production factors, economy, profitability, financial balance and especially on the principle of private ownership (Chodasová, Bujnová, 2016).

The European Commission defines an enterprise as an entity that carries out an economic activity, regardless of its legal form. The determining factor is the economic activity, not the legal form. For this reason, according to the European Commission, self-employed persons and

family businesses engaged in craft or other activities, companies, partnerships, or associations that regularly engage in economic activity may be included among enterprises.

Small and medium-sized enterprises have an irreplaceable place in developed and transforming economies. Their main benefit is the creation and introduction of new products and services on the market, which results in increasing innovation activities and developing a competitive environment. Small and medium-sized enterprises create a high-quality competitive work environment, which brings a number of job opportunities for employees. Job opportunities are quickly adaptable and responsive to change (Májková, 2008).

1 Summary of Current Knowledge in the Field of the SME

At present, entrepreneurship is seen as a driving force for the successful development of the economy, within which products and services are created based on which human society satisfies its needs. Part of business is an entrepreneur or business entities that carry out business activities and their goal, as defined by economic theory, is to achieve profit. The basic features of a company are legal personality - that is, the right of the company to act in its own name, t. j. to assume obligations and take responsibility for their fulfilment, economic independence - it is manifested in the fact that the company acts on the market as an independent entity. It decides on the facts concerning the company. The company's activity is based on the principle of exchange and the principle of profit. In this area, the state does not intervene directly in the activities of the company, but its role is to create general business rules and create conditions for business (Chapčáková, Hečková, Huttmanová, 2010).

Small and medium-sized enterprises are an integral part of Europe's economic and social fabric. They provide two-thirds of jobs, provide training opportunities in regions and sectors, including for low-skilled workers, and promote the well-being of society, including in remote and rural areas. Every European citizen knows someone who is an entrepreneur or works for an entrepreneur. The day - to - day challenges for European SMEs regarding compliance and access to information, markets and finance are therefore a Europe - wide challenge (Council of the European Union).

Entrepreneurship as an activity is associated with a number of activities needed to analyse possible opportunities, to establish or grow a company, its financing, and its profitability. A business can contain many features, although not all of them are important to it or more or less

appear in the business. These are the features (Sedlák, 2010): starting a business; innovation and creativity; growth management; finding ways to finance; risk taking.

The Slovak economy experienced a decline in GDP in 2020 as a result of a pandemic, for the first time since the economic crisis in 2009. The small and medium-sized enterprise sector was also marked by negative consequences. Due to the pandemic and the need to take a wide range of anti-pandemic measures, the growth in the number of small and medium-sized enterprises that occurred in the previous period came to a halt. Small and medium-sized enterprises are key job creators in the national economy.

In 2020, small and medium-sized enterprises achieved a 74.2% share of employment in the corporate economy. The share of small and medium-sized enterprises in employment in the Slovak economy was 59.1%. Despite the adoption of support measures to maintain employment, the average number of persons employed in the category of small and medium-sized enterprises decreased by 2.1% year-on-year to 1,400,000 persons employed. The biggest problem with retaining their employees was small businesses, whose employment fell by as much as 4.5% year on year.

2 Objective and Methodology

The aim of the article is to approach the impact of the pandemic on the business of small and medium-sized enterprises in the Slovak Republic at the level of economic indicators in industry, which is the dominant economic sector in the Slovak economy. Its share in total gross domestic product was more than one-fifth (20.2%). and for the service sector by size categories of enterprises in aggregate for selected service and trade sectors. The subject of the research is to compare the development of sales in these sectors for groups of self-employed, small enterprises and medium-sized enterprises, which together form small and medium-sized enterprises and also for large enterprises. For the purpose of obtaining the necessary information and data, the survey method was used through statistical data obtained through data from the Statistical Office of the Slovak Republic. We used analytical and comparative methods to compare data in individual years and analyse them. A comparison of the development of revenues in these sectors for groups of sole proprietors, small enterprises, and medium-sized enterprises, which together form small and medium-sized enterprises and also for large enterprises was made for the years 2018 to 2020. The result of comparison small and medium-sized enterprises following the pandemic in 2020 compared to the previous period.

3 Results and Discussion

Based on the comparison of the monitored data in the individual periods from 2018 to 2020, we evaluated the drop in sales of small and medium-sized enterprises as a result of the pandemic in 2020 compared to the previous period. The analysed data of the Statistical Office of the Slovak Republic show that in 2020 the number of active small and medium-sized enterprises in Slovakia remained almost unchanged year-on-year (growth by 0.3%). Back in 2019, the number of SMEs increased by 6.3% compared to the previous year, which was the most dynamic growth in the number of small and medium-sized enterprises since 2007. At the end of 2020, the number of SMEs was 597,171. In 2019, their number increased by only 1,800.

A typical feature of the business environment in Slovakia is the high representation of micro-enterprises. Of the total number of active business entities in 2020, micro-enterprises accounted for up to 97.2%. In absolute terms, this represents 580,940 entities. The structure of business entities was further supplemented by small enterprises with a share of 2.3% (in absolute terms 13,491) and medium-sized enterprises with the smallest share of 0.5%, resp. 2 740 entities. The share of large enterprises in the total number of active business entities remained at the level of 0.1% from previous years, which in absolute terms means 642 entities.

The long-term trend of the development of the number of small and medium-sized enterprises according to size categories from 2008 to the present is presented in graph no. 1. In the observed time interval, there is a slight increase in the share of micro-enterprises, which manifested itself mainly in 2010. After 2010, the development of the number of micro-enterprises stabilized and currently oscillates at 97% of the total number of business entities. A different development was recorded in the category of small enterprises. During the financial and economic crisis from 2008 to 2010, the share of small businesses decreased from 5.5% to 2.1%. Since 2012, the share of small enterprises in the total number of business entities in Slovakia has remained in the range from 2.3% to 2.6%. In the case of other size categories of enterprises, a stable development can be observed without significant fluctuations.

The level of business activity of small and medium-sized enterprises, which expresses how many active small and medium-sized enterprises per 100 economically active inhabitants in the Slovak Republic, is also developing positively in the long run (Figure 1). In 2020, the business activity rate of SMEs reached 21.8%. This means that there are approximately 22 active small and medium-sized enterprises per 100 economically active inhabitants in Slovakia. The development of business activity of small and medium-sized enterprises in the last ten years has not followed the dynamic growth from the period before the onset of the financial and

economic crisis in 2003-2008. The business activity rate has stabilized at around 20% since 2008. The continuing stagnation is mainly due to the lower dynamics of growth in the number of SMEs associated with the continuous slight growth of the number of economically active population in the Slovak Republic.

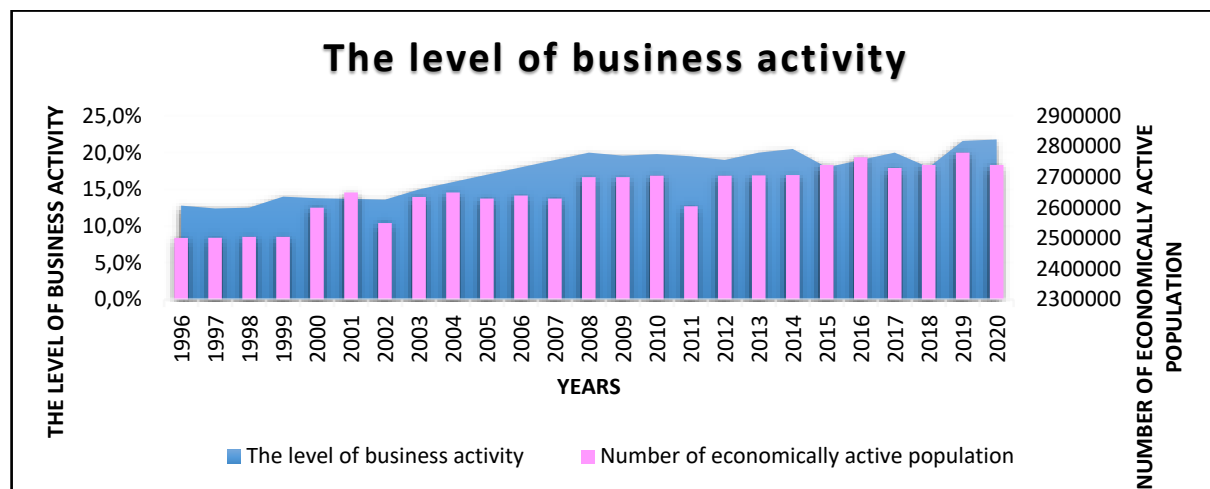

Figure 1: The level of business activity. Source: own processing according to the Statistical Office of the Slovak Republic

During the corona crisis, all entrepreneurs in Slovakia had to face lower demand from trading partners, a decline in domestic consumption and an overall slowdown in economic activity. These factors were also reflected in the results of Slovak industry, the most important sector of the economy. Measures to prevent the spread of coronavirus have also slowed the economic activity of our main foreign trading partners, on which Slovak industry is dependent.

Table 1: Development of sales in industry by category of enterprises (in millions of euros)

	Business entities	2018	2019	2020	Share 2020 in%	Index 2020/2019	Revenue decline in %
1	Self-employed persons	6 444	6 775	6 379	6,94	0,94	5,85
2	Small businesses	10 873	11 459	10 457	11,37	0,91	8,74
3	Medium enterprises	16 085	14 539	13 063	14,20	0,90	10,15
4	Large companies	66 512	67 384	62 078	67,49	0,92	7,87
5	Small and medium-sized enterprises (1,2,3)	33 402	32 773	29 899	32,51	0,91	8,77
6	Together	99 914	100 157	91 977	100,00	0,92	8,17

Source: own processing according to the Statistical Office of the Slovak Republic

According to Table 1, in total in industry, revenues in the total amount of 91,977 mil. Eur. Large companies continue to maintain a dominant share in the realized revenues for their own services and goods. The share of large companies accounted for more than two thirds (67.49%). Small and medium-sized enterprises accounted for almost one third (32.51%) of revenues in industry.

The share of small and medium-sized enterprises decreased slightly compared to 2019. Within the small and medium-sized enterprise sector, medium-sized enterprises (with 50-249 employees) accounted for the largest share of revenues, accounting for 14.20%. A slightly lower share was achieved by small enterprises with up to 49 employees (11.37%). The lowest share of realized sales was recorded by self-employed persons (6.94%). The year-on-year comparison of sales points to a negative development in all categories of business entities.

The most significant drop was recorded in sales of medium-sized enterprises (by 10.15%). Sales of small enterprises decreased by 8.74% and of self-employed persons by 5.85%. Revenues of the entire SME sector, including sole proprietors, decreased by 8.77% year-on-year (at current prices), mainly due to a decline in revenues on the part of medium-sized enterprises. Small and medium-sized enterprises earned lower sales for the second year in a row. In the previous period, they have been growing continuously since 2010. Sales of large industrial enterprises also fell. Compared to 2019, they decreased by 7.87%.

Table 2: Development of sales in services by category of enterprises (in millions of euros)

	Business entities	2018	2019	2020	Share 2020 in %		Index 2020/2019	Revenue decline in %
1	Self-employed persons		8409	7930	6134	6,30	0,77	22,65
2	Small businesses		42420	44111	45455	46,68	1,03	-3,05
3	Medium enterprises		21651	22502	20989	21,55	0,93	6,72
4	Large companies		23855	24944	24799	25,47	0,99	0,58
5	Small and medium-sized enterprises (1,2,3)		72480	74543	72578	74,53	0,97	2,64
6	Together		96335	99487	97377	100,00	0,98	2,12

Source: own processing according to the Statistical Office of the Slovak Republic

According to Table 2, small businesses accounted for the largest share of total service revenue. In this sector of services (including trade), revenues from own services and goods in the amount of 96,335 mil. Eur. Year-on-year, the total volume of sales at current prices decreased by 2.12%. The share of small businesses in sales accounted for almost half (46.68%). Self-employed (6.30%) and medium-sized enterprises (21.55%) have a significantly lower share. In total, the share of small and medium-sized enterprises (including sole proprietors) in sales in the services sector (including trade) accounted for three quarters (74.53%) 14. Large enterprises accounted for one quarter of total revenues in the services sector (25.47%). In terms of development dynamics, there was a decrease in sales in all categories of business entities, except small businesses. Similar trends in the group of small enterprises were also recorded in the case of

construction. The most significant drop was recorded by self-employed persons, who earned lower sales by 22.65%. Revenues also decreased for medium-sized enterprises, but the level of their decline reached lower levels (by 6.72%). Revenues increased only among small businesses; their growth reached 3.05%. The total decrease in revenues of small and medium-sized enterprises at current prices reached 2.64%. Large companies also recorded a negative development. However, their drop was significantly lower than in the case of small and medium-sized enterprises.

According to the data of the Statistical Office of the Slovak Republic, small and medium-sized enterprises have long achieved the highest share in production in construction. In 2020, this share was 86.86%. A slightly lower share in the total volume of revenues was achieved by small and medium-sized enterprises in the field of services (including trade, 74.53%). Large major manufacturers are established in the industry. This is also reflected in the achieved representation of small and medium-sized enterprises. In 2020, small and medium-sized enterprises earned one third (32.51%) of total sales in industry.

Conclusion

The COVID - 19 virus pandemic in 2020 led to a significant decline in domestic and foreign demand and the need to take a wide range of anti - pandemic measures, which had a major impact on several sectors of the economy. The high sensitivity of the business environment to such a fundamental change in conditions naturally manifested itself in the form of halting the growth in the number of small and medium-sized enterprises that had taken place in the previous decade. At the end of 2020, the number of active SMEs was at the level of 597,171, which is only 0.3% more than in the pre-crisis year 2019. The number of business entities decreased in all size categories, except micro-enterprises. They accounted for up to 97.2% of the total number of active business entities in Slovakia. In the structure of small and medium-sized enterprises, according to legal forms, natural persons - entrepreneurs predominate (56.8%). However, their share is gradually decreasing every year due to the growth of small and medium-sized enterprises - legal entities (43.2%). Since 2008, the number of small and medium-sized enterprises - legal entities has doubled, while their number has also increased during the corona crisis in 2020. The number of FO - entrepreneurs decreased by one fifth in the same period. The decline in 2020 is mainly due to self-employed persons, who, using appropriately set processes, including the electronic public administration, are able to respond to deteriorating conditions relatively quickly and flexibly by suspending or terminating their business.

The COVID - 19 virus pandemic in 2020 led to a significant decline in domestic and foreign demand and the need to take a wide range of anti - pandemic measures, which had a major impact on several sectors of the economy. The high sensitivity of the business environment to such a fundamental change in conditions naturally manifested itself in the form of halting the growth in the number of small and medium-sized enterprises that had taken place in the previous decade. At the end of 2020, the number of active SMEs was at the level of 597,171, which is only 0.3% more than in the pre-crisis year 2019. The number of business entities decreased in all size categories, except micro-enterprises. They accounted for up to 97.2% of the total number of active business entities in Slovakia. In the structure of small and medium-sized enterprises, according to legal forms, natural persons - entrepreneurs predominate (56.8%). However, their share is gradually decreasing every year due to the growth of small and medium-sized enterprises - legal entities (43.2%). Since 2008, the number of small and medium-sized enterprises - legal entities has doubled, while their number has also increased during the corona crisis in 2020. The number of FO - entrepreneurs decreased by one fifth in the same period. The decline in 2020 is mainly due to self-employed persons, who, using appropriately set processes, including the electronic public administration, are able to respond to deteriorating conditions relatively quickly and flexibly by suspending or terminating their business.

The COVID - 19 virus pandemic in 2020 led to a significant decline in domestic and foreign demand and the need to take a wide range of anti - pandemic measures, which had a major impact on several sectors of the economy. The high sensitivity of the business environment to such a fundamental change in conditions naturally manifested itself in the form of halting the growth in the number of small and medium-sized enterprises that had taken place in the previous decade. At the end of 2020, the number of active SMEs was at the level of 597,171, which is only 0.3% more than in the pre-crisis year 2019. The number of business entities decreased in all size categories, except micro-enterprises. They accounted for up to 97.2% of the total number of active business entities in Slovakia. In the structure of small and medium-sized enterprises, according to legal forms, natural persons - entrepreneurs predominate (56.8%). However, their share is gradually decreasing every year due to the growth of small and medium-sized enterprises - legal entities (43.2%). Since 2008, the number of small and medium-sized enterprises - legal entities has doubled, while their number has also increased during the corona crisis in 2020. The number of FO - entrepreneurs decreased by one fifth in the same period. The decline in 2020 is mainly due to self-employed persons, who, using appropriately set processes, including the electronic public administration, can respond to deteriorating conditions relatively quickly and flexibly by suspending or terminating their business.

The performance of small and medium-sized enterprises in the next period will depend on the development of the epidemiological situation, the effects of a possible third wave of the pandemic and the extent of the anti-pandemic measures taken. Although the Slovak economy may perform at pre-crisis levels by the end of 2021, the negative impacts of the sectors affected by the crisis and the companies operating in them are likely to be felt in the period after the end of the crisis. During the crisis, many entrepreneurs invested their own reserves from the past in order to maintain their business. The phasing out of support measures by the public sector may result in a deterioration in the payment behaviour of companies. Even companies in relatively good shape may have liquidity problems after the crisis, which may worsen the solvency of companies. Therefore, further developments in the business sector will need to be further assessed in order to mitigate any further negative impacts on the SME sector.

Acknowledgement

This contribution is a partial output of the VEGA project of the Ministry of Education of the Slovak Republic no. 1/0007/19 "Allocation of assets in an environment of low interest rates in financial and non - financial corporations in the Slovak Republic" in the range of 100%.

Literatúra

Chapčáková, A. – Hečková, J. – Huttmanová, E. (2010). Podnikanie v malých a stredných podnikoch. Prešov : Prešovská univerzita, 2010. s. 16.

Chodasová, A. – Bujnová, D. (2016). Podnikanie v malých a stredných podnikoch. 2nd ed. Bratislava: EKONÓM Publishing House, 2008. s. 10

Májková, M. (2008). Možnosti financovania malých a stredných podnikov v SR. Brno : Tribun EU, 2008. s. 11.

Rada Európskej únie. (2020). [online], [2021-10-07]. Stratégia pre MSP pre udržateľnú a digitálnu Európu. Oznámenie komisie Európskeho parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov. Dostupné z: [ST_6783_2020_INIT_sk.pdf](#).

Sedlák, M. a kol. (2010). Podnikové hospodárstvo. Bratislava : IURA EDITION, 2010, s. 18. ISBN 978-80-8078-317-4.

Štatistický úrad SR. (2021). [online], [2021-10-07]. <https://slovak.statistics.sk/>.

Contact information

Doc. Ing. Anna Harumová, PhD.

University of Economics in Bratislava

Faculty of business management

Department of Corporate Finance

Dolnozemska cesta 1/b 852 35, Bratislava

Slovakia

e-mail: anna.harumova@euba.sk

Ing. Darina Móžiova

University of Economics in Bratislava

Faculty of business management

Department of Corporate Finance

Dolnozemska cesta 1/b 852 35, Bratislava

Slovakia

e-mail: darina.moziova@euba.sk

ABY VLAKY V ZATÁČKÁCH NEVYKOLEJILY

SO THAT TRAINS DO NOT DERAIL IN CURVES

Milada Kočandrlová, Jarmila Radová

Abstrakt

Článek je zaměřen na vybrané matematické funkce a jejich využití v praxi. Na jednom konkrétním příkladu, přechodnice v železniční dopravě, ukazuje aplikaci elementárního matematického aparátu. Jsou zde odvozeny vzorce pro vytčení jednotlivých bodů přechodnice, což je možné využít ve výuce matematiky na středních školách. Pomocí odvozením získaných vzorců je zkonstruována a nakreslena přechodnice.

Klíčová slova: Přechodnice; kubická parabola; tečna;

Abstract

The article focuses on selected mathematical functions and their use in practice. In one specific example, a transition in railway transport, it shows the application of an elementary mathematical apparatus. Formulas for drawing individual points of the transition are derived here, which can be used in the teaching of mathematics at secondary schools. Using the derived formulas, a transition is constructed and drawn.

Keywords: Transition; cubic parabola; tangent

Úvod

Aby vlaky v zatáčkách nevykolejily, vkládá se mezi přímý směr jízdy a kružnicový oblouk zatáčky křivka, která se nazývá přechodnice. Přechodnice umožňují plynulé spojení mezi dvěma křivkami. České dráhy na tratích pro rychlosti do 100 km/hod používají jako přechodnici kubickou parabolu. V předkládaném článku odvodíme vlastnosti kubické paraboly, které použijeme pro výpočet jednotlivých jejích bodů. K odvození vlastností křivky vystačíme pouze se základními matematickými pojmy, s kterými se student setká ve středoškolské matematice.

1 Cíl příspěvku a použitá metodika

Cílem článku je ukázat studentům, že i elementární matematika může mít velký význam v technických aplikacích a v reálném životě.

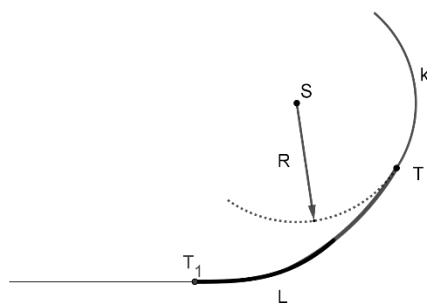
Při odvozování vlastností kubické paraboly postupujeme od jednoduchého ke složitějšímu s využitím pouze elementárních vlastností funkcí s využitím algebraických úprav.

2 Co je kubická parabola jako přechodnice

Kubická parabola je funkce daná rovnicí

$$y = \frac{x^3}{6RL} \gamma, \quad (1)$$

kde $x \geq 0$ je reálná nezávisle proměnná (argument) funkce, L , R , γ jsou kladné konstanty, které charakterizují přechodnici. Parametr L je délka přechodnice, R je poloměr kružnicového oblouku a γ je opravný koeficient (jeho význam ukážeme níže), obr. 1.

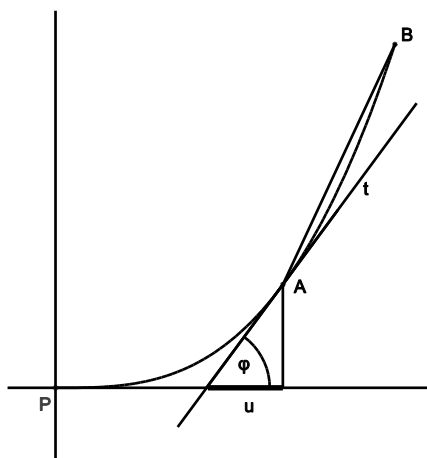
Obr. 1. Přechodnice mezi přímým směrem a kružnicovým obloukem.

Abychom podali přehled vlastností, tj. vzorců pro vytyčení (určení) bodů přechodnice, nejprve odvodíme jednu z vlastností kubické paraboly. Je to vlastnost analogická k subtangentě kvadratické paraboly.

3 Subtangenta kubické paraboly

Pro jednoduchost budeme uvažovat kubickou parabolou o rovnici

$$y = ax^3. \quad (2)$$

Obr. 2. Subtangenta kubické paraboly.

Na grafu funkce (2) zvolíme dva body $A[x, ax^3]$ a $B[x + h, a(x + h)^3]$, obr. 2. Pro směrnici sečny AB grafu funkce (2) dostáváme

$$k_s = \frac{a(x+h)^3 - ax^3}{h},$$

kde čitatele rozložíme v součin lineárního a kvadratického mnohočlenu

$$k_s = \frac{ah}{h} ((x + h)^2 + (x + h)x + x^2).$$

Jestliže splyne bod B s bodem A , tj. $h = 0$, sečna AB přejde v tečnu grafu v bodě A a bude mít směrnici

$$k_t = 3ax^2. \quad (3)$$

Směrnice přímky je rovna tangenti odchylky φ této přímky od kladného směru osy x , tj. z obr. 2 máme y_A k úseku u ,

$$\tan \varphi = 3ax^2 = \frac{ax^3}{u}.$$

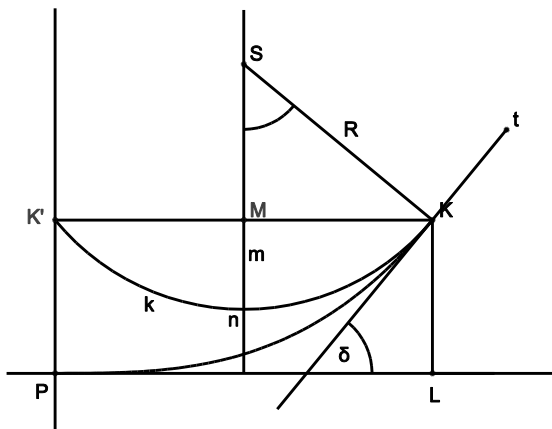
Vidíme, že subtangenta u je rovna jedné třetině x -ové souřadnice bodu dotyku A , tj. vzdálenost průsečíku tečny, v bodě A , s osou x , od kolmého průmětu bodu dotyku A , na ose x , je

$$u = \frac{x}{3}. \quad (4)$$

Pomocí subtangenty u snadno sestrojíme tečnu v bodě grafu kubické paraboly, obr. 2.

4 Vlastnosti přechodnice

Kubická parabola (1) se jenom „pomalu“ odchyluje od osy x , můžeme proto předpokládat, že délka L přechodnice, od jejího počátku P , je x -ovou souřadnicí jejího koncového bodu $K \left[L, \frac{L^2}{6R} \gamma \right]$, obr. 3. Potom subtangenta tečny t přechodnice (1) v bodě K je podle (4) $u = \frac{L}{3}$.

Obr. 3. Vlastnosti kubické přechodnice.

Směrnice tečny t v bodě K je

$$\tan \delta = \frac{L^2}{6Ru} \gamma = \gamma \frac{L}{2R}. \quad (5)$$

Přímka t_K je společnou tečnou přechodnice a kružnicového oblouku poloměru R . Úhel δ je úsekový úhel k tětivě KK' kružnice k , tj. polovina středového úhlu MSK . V pravoúhlém trojúhelníku KSM je

$$\sin \delta = \frac{L}{2R}. \quad (6)$$

Porovnáním (5) a (6) dostáváme vyjádření opravného koeficientu v rovnici (1)

$$\gamma = \frac{1}{\cos \delta}.$$

Přechodnice je pak určena rovnicí

$$y = \frac{1}{\cos \delta} \frac{x^3}{6RL}.$$

Z trojúhelníku KSM určíme také souřadnice středu S kružnicového oblouku a odsazení n oblouku od tečny x :

$$x_S = \frac{L}{2}, \quad y_S = \frac{L^2}{6R} \gamma + R \cos \delta, \quad n = y_S - R.$$

Odsazení upravíme na tvar

$$n = y_K - R(1 - \cos \delta).$$

5 Výsledky – numerický příklad

Převzme zadání příkladu z [2], kde je $R=600$ m, $L=133$ m, $\gamma = 1.006199$, $n=1.247$ m.

Rovnici (1) upravíme na tvar

$$y = 4.944 \left(\frac{x}{L}\right)^3,$$

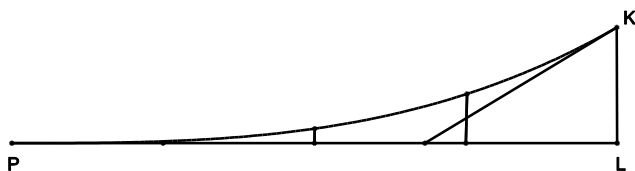
potom tabulka několika bodů, ze kterých získáme i obrázek 5 přechodnice, je

Tabulka 1: Hodnoty pro konstrukci přechodnice

x	0	L/4	L/2	3L/4	L
y	0	0.077	0.618	2.086	4.944

Zdroj: vlastní výpočty na základě [2]

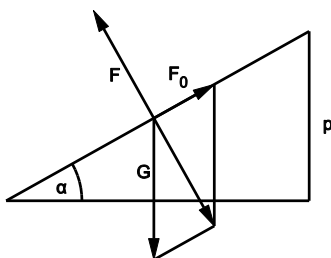
Na základě získaných hodnot můžeme sestrojít přechodnici, která by v případě konstrukce kolejového tělesa se zatáčkou zabránila vykolejení vlaku i při vyšší rychlosti.

Obr. 5.: Body přechodnice.

6 Diskuse – vzestupnice

V zatáčce působí na vozy vlaku příčné zrychlení. Velikost tohoto zrychlení snižuje převýšení (zvýšení) vnější kolejnice oproti kolejnici vnitřní. Tato část kolejnice se nazývá vzestupnice, je nad přechodnicí. Převýšení se počítá za předpokladu, že výslednice F odstředivé síly $F_0 = mv^2/R$ a gravitační síly $G = mg$ je kolmá na traťové těleso. (m je hmotnost vozu, v je rychlost vozu, g je tíhové zrychlení, R poloměr oblouku).

Obr. 4. Podmínky pro vzestupnici a převýšení.

Z obrázku 4 dostáváme

$$F = gm \cos \alpha = \frac{F_0}{\tan \alpha}. \quad (7)$$

Pro příčný sklon α kolejového tělesa platí $\sin \alpha = \frac{p}{e}$, kde e je rozchod kolejí, p je převýšení.

Po dosazení do (7) a úpravě dostáváme teoretické převýšení

$$p = \frac{e}{g} \frac{v^2}{R}. \quad (8)$$

Podle technické normy [1] je převýšení v milimetrech, rychlost vlaku v kilometrech za hodinu a poloměr oblouku v metrech. Po dosazení do (8) zaokrouhlené hodnoty pro rozchod kolejí $e = 1500\text{mm}$ a převody rychlosti a poloměru oblouku na milimetry, dostáváme pro teoretické převýšení normou doporučený vzorec

$$p = 11.8 \frac{v^2}{R}.$$

Teoretické převýšení se v praxi nepoužívá, neboť na trati jezdí různé vlaky různou rychlostí. Slouží k určení přebytku a nedostatku převýšení, tj. rozdíl projektovaného a teoretického převýšení, viz [1]. Tak na vlak v zatáčce působí buď dostředivá síla, to je pro nižší rychlosti s přebytkem převýšení, nebo odstředivá síla pro vyšší rychlosti s nedostatkem převýšení.

Závěr

Předložený příspěvek je zaměřen na využití vybraných matematických funkcí a jejich úprav ve výuce matematiky a případně fyziky se zaměřením na oblast dopravy. Ukazuje, jak je možno studenty seznámit s funkcemi a jejich aplikacemi v kolejové dopravě, kde je nutno zabezpečit, aby vozy zejména vlaků a tramvají v zatáčkách nevykolejily. Kromě správné přechodnice, tedy hladkého „zaoblení“ trati i pro spojení několika vagónů dopravního prostředku, je možné v některých případech využívat i vzestupnici, která znamená naklopení trati.

Poděkování

Tento příspěvek byl zpracován pro projekt IGA 102029 a pro projekt IP100040/1020 Vysoké školy ekonomické.

Literatura

[1] Česká technická norma, Konstrukční a geometrické uspořádání koleje železničních drah a její prostorová poloha, říjen 2008, ČSN 73 6360-1, Část 1: Projektování.

[2] Klimeš, F., Loskot, F., Vytyčovací tabulky pro setinné dělení kruhu, Technický průvodce 30, SNTL, 1957

Kontaktní údaje

Doc. RNDr. Milada Kočandrlová, CSc.

Vysoká škola ekonomická

Fakulta financí a účetnictví

Katedra bankovníctví a pojišťovnictví

Nám. W. Churchilla 4, 130 00 Praha 3

kocm01@vse.cz

Doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D.

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

radova@vsmvv.cz

KVALITA A EFEKTIVITA STATUTÁRNÍHO AUDITU

QUALITY AND EFFICIENCY OF STATUTORY AUDIT

Vladimír Králíček

Abstrakt

Statutární audit a další ověřovací služby slouží veřejnému zájmu. Jejich kvalita není přímo pozorovatelná, a proto je třeba využít vhodné nástroje pro její dodržení. Mezinárodní standardy pro řízení kvality jsou právě vydávány IAASB. Zásadní záležitostí není jen dosažení kvality auditu, ale i jeho efektivnosti.

Klíčová slova: auditorské a ověřovací zakázky, kvalita a efektivita statutárního auditu, Mezinárodní standardy pro kontrolu a řízení kvality;

Abstract

Statutory audit and other assurance services serve to public interest. The quality of audit is not directly visible, so some tools have to be used to provide it. International Standards for Quality Management are published by IAASB. Not only quality but also efficiency of audit is crucial issue.

Keywords: audit and assurance services, quality and efficiency of statutory audit, Quality Control and Management standards;

Úvod

Na první pohled je požadavek kvalitně a zároveň efektivně provedeného statutárního auditu v přímém rozporu. Teoreticky lze nalézt dva extrémní případy, jak audit provádět. Maximální efektivnost s minimální kvalitou (extrém e_1) lze dosáhnout tehdy, pokud je účetní závěrka jen zběžně prohlédnuta a následně je vydána auditorská zpráva s výrokem bez výhrad. Maximální kvality lze dosáhnout tehdy, kdy jako auditor a zároveň účetní odborník obdržím veškeré účetní doklady a s nimi související podkladové materiály (např. smlouvy, rozhodnutí valné hromady atp.), tyto zaúčtuji, sestavím účetní závěrku a tu následně porovnám s účetní závěrkou sestavenou vedením účetní jednotky (extrém e_2). V případě, že existují významné rozdíly, požádám o vysvětlení a tato vysvětlení následně respektuji. K takto sestavené účetní závěrce pak vydám zprávu auditora s výrokem bez výhrad. Je zřejmé, že tyto dva extrémy jsou v praxi

zcela nepřijatelné. Jak však na stupnici od e_1 do e_2 hledat bod, kdy při dodržení požadované kvality bude i efektivita přijatelná.

1 Shrnutí dosavadních poznatků z odborné literatury

V současné době je zcela běžné využívat pro vyhledávání jakýchkoli, tedy i odborných, informací internetové vyhledávače. Na obě části příspěvku, tedy efektivitu i kvalitu statutárního auditu jsem využil vyhledávač Google. Při zadání řetězce „efektivnost statutárního auditu“ se sice zobrazil údaj o více než 89 tis. vyhledaných záznamů, ale při podrobném pročtení první zobrazené stránky (14 položek), se ani jedna nezabývala efektivností v pojetí „co nejvyšší efekt z minima vstupů“. To je i v souladu s mým apriorním poznáním, které vycházelo z řady prostudovaných konferencí, článků a příspěvků v sbornících a časopisech. Lze totiž předpokládat, že audit, jakožto služba poskytovaná ve „veřejném zájmu“, bude zkoumán spíše z hlediska druhého parametru, tedy z pohledu jeho kvality. To se prokázalo dále, když na řetězec „kvalita statutárního auditu“ se zobrazilo 167 000 záznamů. Na první a druhé stránce se pak objevily jednak nabídky auditorických společností, které se dušují, že ony a právě ony poskytují ty nejkvalitnější auditorické služby, ale především i odkazy na právní předpisy, zprávy o transparentnosti těch auditorických společností, které mají povinnost je sestavovat a na časopis Auditor. Nelze však snadno dohledat odborné články, které by byly zpracovány na akademické půdě, a nebo odborníky z auditorických společností. Pokud však zadáme „quality of statutory audit“, získáme 37 000 000 odkazů, přičemž na prvních dvou stranách je minimum reklam, převažují odkazy na profesní organizace a jejich regulatorní rámce či doporučení (Accountancy Europe, IFAC, ICAEW atp.), ale i na články ukryté v researchgate.com a nebo přímo přístupné z google.com. Tyto odborné články zkoumají kvalitu z řady aspektů, jsou velmi často empiricky zaměřené, posuzují i specifické podmínky v jednotlivých zemích.¹² Lze tedy konstatovat, že pro specialisty z České republiky se zde nachází obrovský prostor, který je zatím jen velmi málo využíván. Odborné studie a články uvádím v tabulce č. 1. Uvádím jen ty diplomové práce, které byly pod vedením učitelů z katedry finančního účetnictví a auditingu VŠE v Praze a dále pak uvádím práce, které jsou relativně snadno dohledatelné na webu.

¹² Je zajímavé, že na prvních stránkách jsou uvedeny „emerging economies“, jako Nigérie, Filipiny, Indie.

Tabulka 1: Odborné studie, články, diplomové a disertační práce na téma „Kvalita auditu“ v České republice

Příjmení a jméno	Název práce	Rok zpracování či vydání		
Ahmadov Emil	Audit Quality and selection of auditor in Azerbaijan Republic	2018	Diploma Thesis in Program MIFA	
Li Anna	Audit Quality	2019	Diploma Thesis in Program MIFA	
Macourková Eva	Kvalita externího auditu a vliv výběru auditora na kvalitu auditu	2016	Diplomová práce VŠE	
Vanská Vilmy	Systém řízení kvality v malých auditorských společnostech	2008	Diplomová práce VŠE	
Králíček Vladimír	Kvalita auditu jako podmínka nutná	2006	Článek HN	
Králíček Vladimír	Lze zvýšit kvalitu auditu využitím CAAT?	2012	Sborník konference	
Králíček Vladimír	Vliv rotace auditorů na kvalitu auditorských služeb	2005	Sborník konference	
Mullerová Libuše	Kvalita auditu závisí také na kvalitě vzdělávání.	2014	Časopis Auditor č.9/2014	
Pelák Jiří	Role KA ČR při zvyšování kvality auditorských služeb.	2018	Časopis Auditor č.2/2018	
Pelák Jiří	Řízení kvality osob a obsazení.	2019	Časopis Auditor č.6/2019	
Pelák Jiří Štěpán Michal	Řízení kvality: předpisy.	2019	Časopis Auditor č.6/2019	
Králíček Vladimír	Manuál řízení kvality	2014	Časopis Auditor č.8/2014	
Králíček Vladimír	Kvalita auditu v materiálech IFAC	2014	Časopis Auditor č.8/2014	

Zdroj: vlastní

Jak lze snadno nahlédnout, řada článků a příspěvků jsou spíše metodického, než vědeckého zaměření. Je tomu tak především proto, že pro akademické pracovníky existuje v českém prostředí relativně málo empiricky uchopitelných zdrojů a v globálním prostředí jsou pak zdroje využívány odborníky ze zahraničních universit či jiných odborných pracovišť.

2 Použité metody

Pro zpracování příspěvku jsem se rozhodl využít teoretický přístup, spočívající především v analýze dostupných informací, jejich vyhodnocení a následné syntéze v materiál, jehož užitečnost mohou posoudit všichni, kteří mají základní znalosti z oblasti účetnictví a statutárního auditu. Je otázkou, zda zařazení empiricky získaných dat by přineslo přidanou hodnotu v řešení nastíněného problému. Nevylučuji, že se za pomoci studentů doktorského studia na fakultě financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické v Praze o empirický výzkum pokusím a výsledky předložím na konferenci Nové trendy v roce 2022.

3 Kvalita auditu a její regulace

Kvalita je obecně informace o vlastnosti nějaké věci, kdy si odpovídáme na otázku „jaký?“. Zdánlivým protikladem je pak kvantita, kdy si odpovídáme na otázku „kolik?“. Kvality jsou obvykle přímo dostupné smyslovému poznání, kdežto množství je třeba zjišťovat měřením, vážením či počítáním. Z toho je zřejmé, že zatímco kvantitativní údaje jsou do značné míry objektivnější a lze je snadno kontrolovat či ověřit, v případě kvality je její popis či hodnocení mnohem subjektivnější, závisí na schopnostech pozorovatele i na okolnostech, při kterých je kvalita posuzována. Přestože nelze kvalitu objektivně měřit pomocí měrných jednotek, neznamena to ještě, že nemají význam výroky o tom, že předmět A je kvalitnější než předmět B, nebo že služba X na rozdíl od služby Y nespĺňuje požadavky na kvalitu. Poměrně často se setkáváme i s tím, že v ekonomické oblasti je kvalita promítnuta do ceny produktu, respektive že kupující očekává, že cena produktu do určité míry odpovídá kvalitě; jistě se však shodneme s tím, že u řady produktů je cena a kvalita ve vztahu irelevance, že do vyšší ceny například kabelky se promítá nikoli její kvalita, ale hodnota značky, zatímco do trekingových bot se do ceny promítá například jejich schopnost vzdušnosti a propustnosti vody (membrána Gore-Tex).

Auditorské služby a především pak statutární audit jsou služby, které poskytují statutární auditori a auditorské společnosti svým klientům. Lze však v této souvislosti vystopovat anomálii, kdy sice klienti (účetní jednotky) auditora najímají, uzavírají s ním smlouvu a za provedení auditu je i odměňují, ale výsledek služby, tedy ověření účetní závěrky a výroční zprávy slouží primárně nikoli účetní jednotce, ale tzv. uživatelům účetních informací, tedy vlastníků, věřitelům atp. Ti jsou tedy těmi, kteří obdrží zprávu auditora jakožto vysoce koncentrovanou informaci o tom, že účetní závěrka věrně a poctivě zobrazuje finanční situaci a výsledky hospodaření účetní jednotky za účetní období. Na tuto informaci se hodljají spolehnout při řadě svých zásadních rozhodnutí a očekávají tedy odpovídající kvalitu

auditorské služby. Na rozdíl od jiného typu produktu a nebo služby (kabelka, trekingová bota) však nelze kvalitu hodnotit bezprostředně (kabelka, kterou si pozorně prohlédne zákaznice již při její koupi) ani s malým časovým odstupem (trekingové boty po první dešti), ale až s poměrně dlouhým časovým odstupem, pokud vůbec. Je tedy nezbytné, aby kvalita byla v případě auditu zajišťována specifickými nástroji a postupy, které si dovoluji stručně zmínit.

a) Omezení vstupu do profese

Je obecně přijímáno, že auditorské služby nemůže poskytovat kdokoli, ale že tzv. vstup do profese je poměrně přísně regulován, v případě České republiky pak zákonem č. 93/2009 Sb., o auditorech. Vstup je umožněn jen osobám, které splňují kritéria vysokoškolského vzdělání, složení auditorských zkoušek u profesní organizace a vykonání nejméně tříleté praxe pod vedením zkušeného a bezúhonného auditora.

b) Kontinuální profesní vzdělávání

Kvalita je udržována i během „stárnutí“ auditora, kdy je vyžadováno, aby v souladu se zákonem o auditorech a profesními předpisy si udržoval a v případě nových postupů a pravidel dokonce zvyšoval svoji odbornost. Nedodržení může být sankcionováno.

c) Vybudování a udržování robustního systému kontroly kvality

Obecně lze systémy kontroly (někdy také řízení) kvality rozdělit na externí a interní. Zatímco externí systémy jsou poměrně známé (kontrola ze strany Komory auditorů a Rady pro veřejný dohled nad auditem) a navíc v sobě skrývají řadu kontroverzí, zaměřím se v tomto příspěvku výhradně na interní řízení kvality. Výraz „řízení“ preferuji proto, že podle mého názoru v sobě skrývá jednak složku jakéhosi návodu, doporučení či pravidla, ale i složku kontrolní, tedy postupu, který umožňuje onen návod, doporučení či pravidlo porovnat s tím, jak postup či proces ve skutečnosti probíhal.

Auditorské společnosti, které jsou rozhodujícími prvky na trhu auditu, jsou povinny si vybudovat řídicí a kontrolní systém, jehož tři složky jsou:

- Správa a řízení auditorské společnosti
- Systém řízení rizik
- Systém vnitřní kontroly

Statutární auditori a auditorské společnosti pak mají povinnost postupovat i podle Mezinárodního auditorského standardu ISQC1, který je však v současné době

nahrazován standardy ISQM1 a ISQM 2. Těm se budu věnovat v samostatné subkapitole.

Kromě zákonných a podzákonných právních norem se však auditorská profese snaží auditorům poskytnout i vodítka či návody k tomu, aby jejich vnitřní systémy řízení kvality co nejlépe prospěly základnímu cíli, tedy k vysoce kvalitně provedenému auditu s vydáním zprávy, která odpovídá rozpoznané skutečnosti.

4 Nové Mezinárodní standardy pro řízení auditu

Mezinárodní standard pro řízení kvality ISQM1 (International Standard for Quality Management 1) upravuje povinnost navrhnout, zavést a provozovat systém řízení kvality ve všech společnostech provádějících audit nebo prověrky účetních závěrek, ostatní ověřovací zakázky či zakázky na související služby, tak jak jsou tyto služby definovány v „technických“ standardech. Firemní systém řízení kvality upravuje povinnost společnosti zavést pro zakázky, u nichž je nutné provádět kontrolu kvality, příslušná pravidla a postupy.

Mezinárodní auditorský standard pro řízení kvality ISQM 2 (International Standard for Quality Management 2) pak řeší otázky jmenování osoby provádějící kontrolu kvality zakázky, posouzení její způsobilosti, provedení kontroly kvality zakázky a zpracování dokumentace k takové kontrole.

Systém řízení kvality ISQM 1 definuje jako průběžný, opakující se proces, který reaguje na změny charakteru společnosti a jejích zakázek i změny souvisejících okolností. Systém řízení kvality zahrnuje následujících osm složek:

- (a) proces vyhodnocení rizik;
- (b) správa a řízení a vedení;
- (c) příslušné etické požadavky;
- (d) schvalování nových klientů, resp. nových zakázek a pokračování vztahů s klientem;
- (e) realizace zakázky;
- (f) zdroje;
- (g) informace a komunikace;
- (h) monitorovací a nápravný proces.

Společnost má v souladu s ISQM 1 uplatnit při navrhování, zavádění a provozování jednotlivých složek systému řízení kvality přístup založený na míře rizika, a to vzájemně propojeným a koordinovaným způsobem. Kvalita zakázek má být proaktivně řízena.

Přístup založený na míře rizika znamená, že jsou:

- (a) definovány kvalitativní cíle (Kvalitativní cíle jsou cíle, které si společnost stanovila pro jednotlivé složky systému řízení kvality. Je třeba stanovit nejen kvalitativní cíle specifikované tímto standardem, ale i takové další kvalitativní cíle, které společnost považuje za nezbytné pro naplnění cílů systému řízení kvality);
- (b) identifikována a vyhodnocována rizika ohrožující naplňování kvalitativních cílů, tzv. „rizika ohrožující kvalitu“;
- (c) navrženy a implementovány reakce na rizika ohrožující kvalitu. (Charakter, načasování a rozsah reakce společnosti na rizika ohrožující kvalitu závisí na důvodech, které k vyhodnocení těchto rizik vedly.)

Osoby pověřené konečnou odpovědností za systém řízení kvality ve společnosti mají v souladu s ISQM 1 povinnost minimálně jednou ročně tento systém vyhodnotit a posoudit, zda systém poskytuje společnosti přiměřenou jistotu, že jsou naplňovány kvalitativní cíle.

V zásadě obdobně, jako v stávajícím standardu ISQC1 je definován cíl řízení kvality, kterým je navrhnout, zavést a provozovat takový systém řízení kvality, který poskytuje přiměřenou jistotu, že:

- (a) společnost i její pracovníci plní povinnosti stanovené profesními standardy a požadavky příslušných právních předpisů a provádějí zakázky v souladu s těmito standardy a požadavky;
- (b) zprávy, které společnost nebo partneři odpovědní za zakázku vydávají o realizovaných zakázkách, jsou za daných okolností vhodné.

Jednotná realizace kvalitních zakázek slouží veřejnému zájmu. Návrh, zavedení a provozování systému řízení kvality přispívá k jednotné realizaci kvalitních zakázek. Při naplňování cílů ISQM1 a ISQM2 a při dodržování požadavků příslušných právních předpisů je nezbytné uplatňovat odborný úsudek, případně, pokud to vyžaduje typ zakázky (zejména statutární audit), rovněž profesní skepticismus.

5 Efektivnost auditu

Lze snadno dovodit, že při konstantní ceně za auditorskou zakázku bude nejefektivněji proveden audit, který zabere nejméně času. Této skutečnosti využívají někteří auditoři tak, že minimalizují svoji práci na „posouzení“ účetních výkazů, přílohy a výroční zprávy a poté, vlastně intuitivně, bez jakýchkoli důkazních informací, vydají zprávu auditora s výrokem bez výhrad. Těmto auditorům se v anglosaském světě říká „coffee auditor“. Když jsem při své první návštěvě ve Velké Británii v počátku devadesátých let minulého století pátral po objasnění tohoto pojmu, dozvěděl jsem se, že se jedná o pejorativní označení auditorů, kteří při své první a zároveň poslední návštěvě klienta přijmou pozvání ředitele společnosti na kávu, prodiskutují výsledky dostihů či ragby a následně dojde k podepsání předpřipravené zprávy auditora. Jistě je takováto praxe spíše výjimkou, ale ne zcela je výjimkou takový postup auditora, který je v rozporu s výše uvedenými pravidly na kvalitu práce a výstupů.

Vzniká tedy otázka, zda existují postupy či návody, jak dosáhnout požadované kvality bez použití zásadně chybných metod. Odpovědi jsem si dovolil shrnout do stručných bodů, přičemž některé z nich (například vhodné využití CAAT) by si vyžádalo samostatný příspěvek.

Zaměření na efektivnost vyžaduje:

- Vyjednání takové ceny, která umožní vynaložit dostatečné zdroje na zakázku
- Vhodné složení auditního týmu (není třeba plýtvat zkušenými manažery a seniorními asistenty na zakázkách s nízkou úrovní rizika)
- Vhodné načasování auditu (posun některých kroků do období mimo „top season“; často je ve vrcholné sezóně třeba získávat dodatečné kapacity formou subdodávek či zaměstnanců na part time job, což je vhodným načasováním eliminováno)
- Vhodné využití spolupracujících osob zejména pokud je auditorská společnost členem národní a nebo dokonce mezinárodní sítě (příklad – jako pražská firma jsme zajišťovali ověření skladových zásob v Trenčíně v situaci, kdy statutárním auditorem mateřské společnosti v Oslu byl norský auditor; cesta osobním autem Praha – Trenčín, byť dlouhá a nákladná je mnohem levnější, než cesta letadlem Oslo – Bratislava – Trenčín, o nutnosti zajistit překladatele ani nemluvě).
- Vhodné využití počítačem podporovaných auditorských technik a nástrojů, tedy především analýza dat (Case Ware, IDEA, ale i excel), SW pro vedení auditorského spisu (např. CaseWare Working Papers, DATEV a řada dalších), ale v budoucnosti i určité prvky umělé inteligence.

Závěr

Z výše uvedeného stručného přehledu otázek souvisejících s kvalitou a efektivností statutárního auditu vyplývá především:

- Jednoznačně zdánlivý protiklad mezi kvalitou a efektivností neexistuje, oba atributy zakázky musí být přítomny a musí být vybalancovány
- Kvalitu auditu nelze měřit bezprostředně, ale pomocí specifických nástrojů a postupů
- Existující veřejný zájem je v případě statutárního auditu imperativem, podle ISQM je pak veřejný zájem (byť v redukované podobě) přítomen i u jiných typů ověřovacích zakázek
- Zájem o kvalitně provedený audit mají různé subjekty, především auditorské společnosti, profesní organizace, ale i organizace typu Rada pro veřejný dohled nad auditem (Public Oversight)
- Vybudování systému řízení kvality není ponecháno na libovůli auditorských společností, ale je regulováno a upraveno standardy vydávanými IAASB, tedy stejným orgánem, který je odpovědný za vydávání „technických“ standardů (klasických ISAs)
- Efektivnost auditu je možné řídit celou řadou vhodných nástrojů, které jsou zmíněny v páté kapitole a jejichž optimální mix si musí zvolit individuálně každý statutární auditor či auditorská společnost.
- Pozornost akademické obce, ale i regulátorů a auditorů, je primárně zaměřena na kvalitu auditu, otázky efektivnosti se na této platformě prakticky neřeší
- Cena za statutární audit neodráží (v zásadě neměřitelnou) kvalitu auditu, ale spíše renomé auditorské společnosti, která audit provádí, popřípadě další faktory spojené s charakterem zakázky

Poděkování

The paper is processed as an outcome of the research project “Market failures and their impact on audit quality in the Czech Republic” (IGA VSE F1/25/2019).

Literatura

Stránky IFAC v části zaměřené na kvalitu

<https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/quality-management>

Stránky KAČR věnované Mezinárodním auditorským standardům

<https://www.kacr.cz/aktualni-auditorske-standardy>

Zákon ze sbírky zákonů (tištěná verze):

Zákon č. 93/2009 Sb., o auditorech

Kontaktní údaje

doc. Ing. Vladimír Králíček, CSc.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta financí a účetnictví

katedra Finančního účetnictví a auditingu

nám. W. Churchilla 4

Praha 3

Česká republika

email: kralicek@vse.cz

NOVÁ PARADIGMA VO FINANČNOM RIADENÍ PODNIKOV - OD RASTU K UDRŽATEĽNOSTI

A NEW PARADIGM IN CORPORATE FINANCIAL MANAGEMENT - FROM GROWTH TO SUSTAINABILITY

Peter Krištofik, Lea Šlamiaková

Abstrakt

Článok sa zaoberá skúmaním procesov finančného riadenia a rozhodovania a ich vplyvom na hodnotu podniku. Jeho hlavným cieľom je identifikácia a špecifikácia kľúčových determinantov finančného riadenia v kontexte historického vývoja prístupov k finančnému riadeniu a na tomto základe formulácia alternatívnych paradigiem finančného riadenia s akcentom na súčasné i budúce očakávané vývojové trendy. Výskum sa zameriava na paradigmy finančného riadenia, definované ako tradície vedeckého výskumu vytvorené podľa určitého modelu, ktorý zahŕňa špecifické zákony, teórie, príklady, aplikácie a príslušné nástroje. Kľúčová časť článku charakterizuje vplyv špecifických faktorov na finančné riadenie v súčasnosti a obsahuje návrhy a odporúčania pre finančné riadenie v oblasti zodpovedného a udržateľného finančného riadenia v kontexte dlhodobého celkového blahobytu.

Kľúčové slová: Paradigmy finančného riadenia; Výkonnosť podniku; Blahobyť a udržateľnosť.

Abstract

The paper deals with examining the relation between the value of the company and its financial management and decision making processes. The main aim of the paper is to identify and specify the key determinants of companies' financial management in the context of historical development of the approaches to financial management and on this bases the formulation of alternative paradigms of financial management. The research focuses on the paradigms of financial management defined as universally recognizable traditions of scientific research created according to a certain model which includes specific laws, theories, examples, applications and relevant tools. The key part of the paper characterizes the influence of specific factors on current financial management and contains suggestions and recommendations for financial management in the area of responsible and sustainable financial management in the context of long-term overall welfare.

Keywords: Paradigms of Financial Management; Performance of the Company; Welfare and Sustainability

Úvod

Kľúčovou súčasťou procesu finančného riadenia je finančné rozhodovanie. Väčšina kľúčových teoretických konceptov ako aj nadväzujúce empirické výskumy v oblasti podnikových financií dávajú do priameho súvisu finančné rozhodovanie s hodnotou podniku. Z týchto konceptov sa postupne vyvinuli paradigmy, ktoré sa uplatňujú v rámci finančno-ekonomického výskumu.

S istou mierou zjednodušenia môžeme konštatovať, že finančno-ekonomická teória sa primárne zameriava na investičné rozhodnutia. Na základe pozorovania správania investorov sa vo finančnej teórii vyvinuli určité modely charakterizujúce a opisujúce spôsob, akým jednotlivci a podniky investujú svoje peniaze. Kľúčovou výzvou, ktorej finančná teória čelí, je neustála validácia rozsahu, v akom princípy finančnej teórie odrážajú (predovšetkým) podnikovú realitu.

Teória podnikových financií, známa tiež ako finančná ekonómia je relatívne novou oblasťou ekonómie. Začiatky jej vývoja sa datujú do päťdesiatych rokov minulého storočia, keď Harry Markowitz (1952) vymedzil vzťah medzi rizikom a výnosom v rámci portfóliových investícií. Táto časť teoretického poznania sa potom začala rýchlo vyvíjať, až kým nedozrela o dve dekády neskôr formuláciou známeho Black-Scholesovho modelu oceňovania opcí (1973). V priebehu tohto obdobia sa zásadným spôsobom konštituovala teoretická základňa v oblasti podnikových financií a finančných trhov dnes známa ako neoklasické financie, ku ktorej prispeli mnohí vynikajúci finanční ekonómovia.

Základným predpokladom uvedených neoklasických teórií tvoriacich základ finančnej ekonómie je predpoklad, že ekonomické subjekty sa správajú racionálne. Na základe početných výskumov počnúc prelomovou perspektívou teóriou Kahnemana a Tverskeho (1979) sa rozvinul alternatívny prúd vo finančnej ekonomii – behaviorálne financie, ktoré uprednostňujú myšlienku, že finančné rozhodovanie je často hnané aj inou motiváciou než je racionalita.

1 Súčasné paradigmy finančného riadenia

V priebehu mnohých dekád vývoja teórie podnikových financií bolo vytvorených niekoľko paradigiem, ktoré boli využívané v rámci ekonomického výskumu. V prípade paradigmy ide o vytvorenie tradície vedeckého výskumu podľa určitého modelu, ktorý zahŕňa špecifické zákony, teórie, príklady, aplikácie a príslušné nástroje. V rámci paradigmy sú interpretované a do jej systému asimilované novo zistené skutočnosti (Kuhn, 1962).

Aplikáciu paradigiem môžeme vo výskume v oblasti podnikových financií sledovať približne od polovice štyridsiatych rokov 20. storočia v súvislosti s vytvorením známeho DuPontovho analytického modelu. Ako základ výstavby modelov v počiatkoch slúžilo účtovníctvo. Od tohto času sa vo financiách stretávame s prvkami pozitívnej ekonómie v záujme dosiahnutia dvoch vzájomne prepojených cieľov: (a) formulovať jednoznačný základ, ktorý by financie odlišoval od účtovníctva a (b) položiť teoretické základy financií.

Aby bolo možné dosiahnuť uvedené ciele, začali sa uplatňovať tri základné pravidlá, ktoré môžeme nájsť vo všetkých finančných modeloch:

1. každý človek sa správa v súlade s logikou „homo economicus“ a jeho jediným záujmom je maximalizácia vlastného blahobytu,
2. každé rozhodnutie sa uskutočňuje s cieľom maximalizovať úžitok,
3. využívanie princípov marginálnej analýzy.

Pri zrode moderných financií stáli axiómy Von Neumanna a Morgensterna, ktoré špecifikovali ako homo economicus uskutočňuje racionálne finančné rozhodnutia za podmienok rizika. Pritom bolo úplne irelevantné, že tieto axiómy (hoci v tomto prípade nešlo o axiómy v pravom zmysle slova) boli veľmi extrémnym zjednodušením ľudského správania. V súlade s Friedmanovou doktrínou pozitivistickej ekonomickej metodológie bolo nevyhnutné silne nerealistické predpoklady v rámci komplexných ekonomických javov „obaliť“ zvládnuteľnou terminológiou, aby bolo možné vytvárať teoretické koncepty. Ak by teórie vybudované na takýchto zjednodušeníach neuspeli pri empirickom testovaní, mohli by byť nahradené inými (nie nevyhnutne realistickejšími) až kým výsledné teórie nebudú poskytovať dostatočne dobrú aproximáciu pre daný účel. Nikto už neargumentoval tým, že v nich buď bola alebo mala byť osoba homo economicus. Táto osoba bola jednoducho metodologickou konvenciou a tolerovaným mýtom.

Vychádzajúc z prieskumu podstatných teoretických konceptov a nadväzujúcich empirických štúdií môžeme definovať dve základné paradigmy finančného riadenia podnikov – klasickú a novú.

Klasická paradigma finančného riadenia podnikov

Ako už bolo uvedené, prvé teoretické modely v oblasti finančného riadenia sa spájajú s Markowitzovou teóriou portfólia, modelmi irelevancie Modiglianiho a Millera a Sharpovým modelom CAPM. Ich prienikom bola vytvorená klasická paradigma finančného riadenia. Výrazne ju formovali aj Famaova hypotéza efektívnych trhov a Black-Scholesov

model oceňovania opcií. Neskôr absorbovala novo zistené skutočnosti z oblastí kapitálového rozpočtovníctva, nákladov kapitálu a kapitálovej štruktúry.

Pre hodnotenie finančnej výkonnosti podnikov sa v modeloch dôraz kladie na účtovný zisk a na jeho základe kvantifikované ukazovatele ex post finančnej analýzy resp. predikčné modely analýzy ex ante.

V oblasti investičného rozhodovania môžeme hovoriť o paradigme hodnoty akcionárov. Rozhodnutia o výbere investičného projektu vykonávané buď na základe jednoduchých metód ako diskontovaná doba návratnosti, jednoduché výnosy násobku ceny, minimálna miera návratnosti, účtovná miera návratnosti alebo na základe metód diskontovaných peňažných tokov.

Jednotlivé modely a teórie tvoriace paradigmu v oblasti rozhodovania o kapitálovej štruktúre sa zameriavajú na konkrétny determinant a v rámci neho sú prepracované skôr do hĺbky ako do šírky v dôsledku čoho nedokážu vidieť celkový obraz financovania spoločnosti. Ich jednotlivé závery boli síce potvrdené empirickými štúdiami, avšak nie je možné na základe nich definovať správanie podnikov. Prax finančného rozhodovania dokáže potvrdiť platnosť teoretických modelov, tento vzťah však nefunguje obojsmerne. Súčasne známe modely nedokážu komplexne vysvetliť spôsob rozhodovania firiem o kapitálovej štruktúre.

Osobitnou oblasťou v rámci paradigmy finančného riadenia vychádzajúcou z finančného rozhodovania o kapitálovej štruktúre sú náklady kapitálu ako determinant kapitálovej štruktúry. V klasickej paradigme sa počítajú jednoduchými metódami, medzi ktoré patria priemerné historické výnosy akcií, nepriama metóda (náklady na kapitál sú odvodené z dividendového diskontného modelu) alebo explicitne uvedená požadovaná výnosnosť od investora. Základný model CAPM je síce sofistikovanejší, avšak vzhľadom k faktu, že neberie do úvahy špecifické riziká, radíme jeho použitie do tejto klasickej paradigmy.

Nová paradigma finančného riadenia podnikov

Z definície paradigmy ako takej je zrejmé, že nemá statický a nemenný charakter, ale môže byť priebežne (pre)formulovaná vznikom nových teoretických konceptov či modelov. Vznik novej paradigmy je teda podmienený vznikom nového myšlienkového smeru, ktorý sa zásadným spôsobom líši od pôvodného. Z tohto pohľadu bol vznik novej paradigmy finančného riadenia podnikov ovplyvnený na jednej strane zmenou v hodnotení finančnej výkonnosti podniku a na strane druhej prijatím skutočnosti, že na rozhodnutia ekonomických subjektov vplyvajú aj psychologické či sociologické faktory.

V novej paradigme sa preto pri hodnotení finančnej výkonnosti podniku zameriavame na prístupy, ktoré preferujú rast trhovej hodnoty, akými sú výnosnosť hrubých aktív, cash flow rentabilita investícií, ukazovateľ EVA a jeho modifikácie či výnosnosť čistých aktív. Zároveň sú v danej paradigme prijaté základné myšlienky behaviorálnych financií. Pri podnikovom rozhodovacom procese sa dôraz kladie nielen na sofistikovanejšie metódy, ale aj na osobnostné charakteristiky finančného manažéra.

V oblasti investičného rozhodovania nová paradigma berie do úvahy flexibilitu investičných projektov. Medzi metódy, ktoré to dokážu vyhodnotiť patrí analýza citlivosti, využitie reálnych opcí a value-at-risk (VaR). Zároveň sa predpokladá, že firmy využívajú na ohodnocovanie svojich projektov viaceré metódy súčasne.

Rozhodovanie o financovaní podniku je determinované nielen podnikovými, ale aj makroekonomickými faktormi. Z toho vyplýva, že faktormi ovplyvňujúcimi rozhodovanie nie sú len veľkosť podniku, vek, kolaterálna hodnota aktív, rastové príležitosti či ziskovosť, ale aj externé faktory akými sú úrokové sadzby, očakávaná inflácia, korupcia a právny systém v krajine či daňové zaťaženie.

Pri výpočte nákladov na kapitál sa vo všeobecnosti používa modifikovaný model CAPM+, pričom zahŕňa rôzne riziká, vzhľadom k typu spoločnosti, ktorá ho používa a pri medzinárodných spoločnostiach aj také riziká ako napr. politické či devízové. V prípade, ak firma investuje na trhoch v rozvíjajúcich sa krajinách, zvažuje aj riziko krajiny a citlivosť konkrétneho projektu na trh, na ktorom bude investícia uvádzaná.

Bez ohľadu na to, o ktorej paradigme vo finančnom rozhodovaní hovoríme, základnou vlastnosťou teoretických konceptov a modelov v rámci týchto paradigiem je, že sa snažia zjednodušeným spôsobom vyjadrovať príliš komplexnú a komplikovanú realitu. Zjednodušenie však so sebou prináša aj vznik väčšieho či menšieho množstva odchýlok, skreslení či obmedzujúcich faktorov. Práve z dôvodu zjednodušovania je treba pri hodnotení, ale i akejkolvek aplikácii teoretických modelov v praxi brať tieto obmedzenia do úvahy.

2 Maximalizácia blahobytu ako základný cieľ finančného riadenia

Finančné riadenie sa venuje trom oblastiam: (1) investičnej stratégii, ktorá maximalizuje trhovú hodnotu; (2) riadeniu krátkodobej likvidity a (3) bezpečnému získavaniu zdrojov. Z danej definície vyplýva, že pri matematickom modelovaní sa často uvažuje o maximalizácii trhovej hodnoty alebo maximalizácii zisku podniku ako o závislej premennej. Inými slovami, maximalizácia blahobytu podniku (resp. jeho akcionárov) je hlavným cieľom finančného

riadenia. Na základe toho je zrejmé, že časť variability tejto závislej premennej (zisku alebo trhovej hodnoty) , ktorú nie je možné vysvetliť nezávislými premennými by mohla byť vysvetlená práve behaviorálnymi aspektmi. Je však dôležité pozastaviť sa aj nad správnosťou zadania vstupných dát k závislej premennej. Otázka teda znie, je maximalizácia ziskov naozaj synonymom pre maximalizáciu blahobytu investorov (a sekundárne spoločnosti ako celku)?

Na zodpovedanie tejto otázky je vhodné sa na blahobyt pozrieť z rôznych uhlov pohľadu. Maximalizácia blahobytu je hlavným cieľom nielen v podnikovom riadení, ale aj v makroekonómii či verejných financiách. Konkrétne primárnym makroekonomickým cieľom je zvyšovanie štandardu a životnej úrovne obyvateľstva daného hospodárstva.

Higgins (2015) opisuje blahobyť dvoma rôznymi spôsobmi. Prvý je zameraný na okamžité uspokojenie materiálnej spotreby a druhý sa sústreďuje na dlhodobý pocit blahobytu. Zatiaľ čo naplnenie prvého aspektu je možné prostredníctvom vyššieho príjmu, druhý aspekt vyžaduje skôr dobré vzťahy, zdravie, príjmovú rovnosť a zmysluplnú prácu. Navyše uvádza, že tieto dve stránky šťastia odvodené z východnej a západnej filozofie musia byť v rovnováhe za účelom dosiahnutia udržateľnosti. Na základe tejto myšlienky a vzhľadom k neustálemu procesu zmeny prebiehajúceho v ekonómii a spoločnosti by sme mali pripustiť myšlienku, že maximalizácia peňažných a nepeňažných príjmov (štandardná definícia blahobytu) nie je dostatočná podmienka blahobytu.

Podobne ako pri rôznych pohľadoch na funkcie štátu, môžeme koncept blahobytu aplikovať aj na firmy či spoločnosti. Prvý pohľad je čisto ekonomický a analyzuje ekonomické súvislosti redistribúcie „welfare economics“, čo pripomína západný pohľad. Druhý, sociálny pohľad, analyzuje skôr sociálne aspekty (východný pohľad), ktoré nemožno oddeliť od prvého pohľadu (Obrázok 1). Tento prístup formuluje princíp nepriamej úmernosti medzi efektívnosťou a rovnosťou, ktorý upozorňuje, že maximalizácia efektívnosti pri vysokej miere nerovnosti vedie k zásadným ekonomickým problémom. Inak povedané, „efektívne“ trhy nemusia nevyhnutne dosahovať najväčšie spoločenské dobro. Zistený vzťah poukazuje na individuálnu a spoločenskú krivku blahobytu, ktorá ak nebude v rovnováhe, je dlhodobo neudržateľná.

Vo vzťahu k udržateľnému stavu blahobytu sa vedie množstvo diskusií o „sociálnej spravodlivosti“, chudobe či pocite šťastia. Väčšinou sa chudoba vyjadruje súhrnom príjmov daného subjektu, avšak nezohľadňujú sa také formy ako je majetok či nemateriálne aspekty kvôli ich ťažkej merateľnosti a získaniu potrebných informácií. Pociť šťastia a jeho vzťah k blahobytu naráža na rovnaké problémy definovania, avšak v skutočnosti vieme, že ich vzťah existuje. Pokusy o definovanie pocitu šťastia zaznamenávame aj v štúdií Bláhová (2008).

Autorka diskutuje, že „sme vlastne svedkami paradoxnej situácie, v ktorej sa jednotlivci snažia dosiahnuť čo najvyššie príjmy, ale aj napriek tomu, že spoločnosť sa ako celok stáva bohatšou, ľudia vo všeobecnosti nie sú šťastnejší. Ich pocity šťastia nerastú rovnomerne s rastom materiálneho bohatstva a blahobytu“ (Bláhová, 2008, s. 3). Úplne zjednodušene môžeme toto tvrdenie prirovnať k už starodávnomu prísloviu, že šťastie sa za peniaze nedá kúpiť.

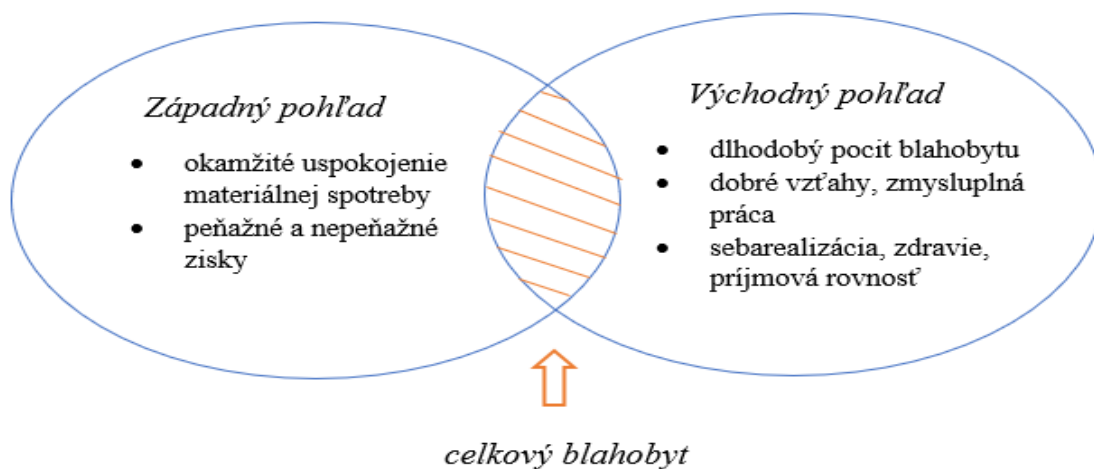
Vedecká oblasť zaoberajúca sa touto problematikou je Ekonomická teória šťastia (happiness economics). Teória objasňuje, že meranie ekonomického rastu pomocou rastu HDP nestačí a o celkovom blahobyte spoločnosti to hovorí veľmi málo. Vytvorili sa ďalšie ukazovatele, ktoré sa pokúšajú šťastie vyjadriť kvantitatívne (ako napr. GPI – genuine progress indicator; udržateľný ekonomický blahobyt – sustainable economic welfare; hrubé národné šťastie – gross national happiness), opäť však ide len o matematické modelovanie reálneho sveta so všetkými jeho nedokonalosťami. Ďalšou vedou, ktorá hovorí o pocitoch šťastia je tzv. Hédonistická psychológia, ktorá rozširuje „celosystémové“ chápanie ekonomie blahobytu. K zaujímavým záverom dospel vo svojom diele „Zemepis blaha“ aj E. Weiner, ktorý označil Island za najšťastnejšiu krajinu. Dôvodom bolo, že šťastie a pocit uspokojenia im dodáva potreba pomoci ostatným. Okrem tohto faktora vo všeobecnosti zhrnul, že najšťastnejšie národy sú tie, ktoré dôverujú svojim vládam aj svojim susedom. K definovaniu šťastia prispela aj štúdia Cosimato, Faggini, Prete (2020), pričom ich definovanie sa opiera o spoločné vytváranie hodnôt a ich kruhovú logiku.

Pokusy o meranie pocitu šťastia sa vykonávajú v rôznych súvislostiach. Napríklad v oblasti finančného riadenia zaznamenávame štúdiu Bonato et al. (2020), ktorá ukazuje, že šťastie investorov zvyšuje presnosť predpovedí. V štúdií Naeem, Mbarki, Shahzad (2021) sa šťastie ukazuje ako vytrvalý a robustný prediktor väčšiny výnosov z kryptomeny. V oblasti podnikateľského prostredia je zaujímavá štúdia z Číny (Zhao, Jiang, Yin, 2020). Došli k záveru, že podnikateľské rozhodovanie a skúsenosti majú pozitívny vplyv na šťastie domácnosti a tým sa výrazne zvyšuje rodinný blahobyť, čo môže znamenať aj posun pre celkový blahobyť.

Celkový stav merania šťastia zachytávame v štúdií Easterlina z roku 2006. Autor sleduje štyri oblasti, ktoré hovoria o šťastí: zosúladenie rodinného a pracovného života, finančná situácia a zdravie. Sú v súlade s modelom „zdola nahor“, v ktorom je šťastie čistým výsledkom objektívnych aj subjektívnych faktorov v rôznych životných doménach.

Pri hľadaní odpovedí ohľadom celkového blahobytu narážame aj na vedľajší efekt – externality. Pozitívne externality podnikania majú potenciál zvyšovať celkový blahobyť. Dobrým príkladom praxe sú externality v oblasti vzdelávania, kde vzdelanie populácie je

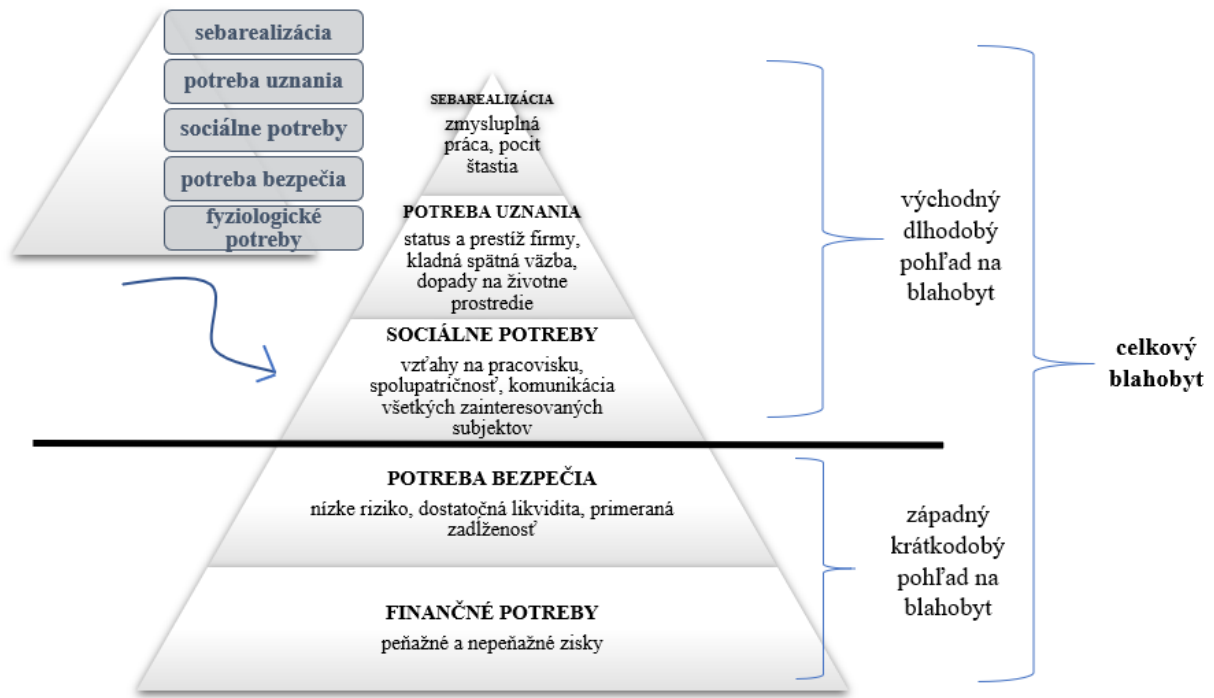
všeobecne chápané ako jeden z hlavných prvkov sociálno-ekonomického rozvoja (Tuček, 2003). Vzdelaná populácia v oblasti primárnej prevencie či výživy vedie k výraznému zabraňovaniu chorôb a tiež prispieva k znižovaniu kriminality. Štúdie uskutočnené v medzinárodnom porovnaní aj na Slovensku (Kačírková, 1998) potvrdzujú priamu koreláciu medzi vzdelanosťou a zamestnanosťou. Okrem väčšieho výberu pracovných miest či vyšších príjmov, má zmysluplná práca aj pozitívny nepriamy efekt na pocit šťastia z dobre stráveného času v práci (čo je podľa OSN, CIA či Svetovej banky jedným z hlavných ukazovateľov šťastia). Podotýkame, že zmeny nemajú znamenať zánik určitých druhov podnikania, ale skôr zmenu formy. Kým doposiaľ sa dbalo len na ekonomické dopady, teraz vzniká čoraz väčší počet firiem zameraných aj na sociálne dopady a dopady na životné prostredie. Inými slovami, firmy sa snažia ku svojim tovarom a službám pribaliť aj pocit, že im na klíme a životnom prostredí záleží.

Obrázok 1: Porovnanie pohľadov na blahobyt. Zdroj: Vlastné spracovanie

Obrázok 1 porovnáva, akými spôsobmi je vnímaný blahobyt v rôznych kultúrach a teda aj z rôzneho časového hľadiska. Zatiaľ čo v západnej spoločnosti býva blahobyt charakterizovaný ako okamžité uspokojenie materiálnej spotreby prostredníctvom peňažných a nepeňažných ziskov, vo východnej spoločnosti sa pozornosť sústreďuje na dlhodobý pocit blahobytu získaný dobrými vzťahmi, seberealizáciou či zdravím. Z nášho uhla pohľadu je skutočný blahobyt prienikom medzi týmito dvoma pohľadmi. Naše tvrdenie podporuje aj známa Maslowova pyramída potrieb (1943). Vo všeobecnosti platí, že nižšie potreby sú významnejšie a aspoň ich čiastočné uspokojenie je podmienkou (aj keď v niektorých krajných situáciách nie nutnou) pre vznik menej naliehavých a vývojovo vyšších potrieb. Napriek faktu, že daný koncept je a priori psychologickou teóriou, sám Abraham Maslow tieto potreby v svojej podstate prepojil

s riadením podnikov. Konkrétne bol presvedčený, že výkon pracovníkov je možné zvyšovať, ak budú uspokojené nielen materiálne, ale aj sociálne potreby. Zaujímavé je, že už pri publikovaní tejto teórie vnímal možnosť práce zaistiť integritu osobných záujmov a záujmov podniku. V obrázku 2 prepájame koncepty Maslowovej pôvodnej pyramídy potrieb, s pyramídou potrieb vo finančnom riadení a konceptom blahobytu.

Obrázok 2 Maslowova pyramída potrieb vo finančnom riadení podnikov. Zdroj: vlastné spracovanie podľa Maslow, 1943.

Malá pyramída vľavo je pôvodná Maslowova pyramída potrieb. Základným pilierom sú fyziologické potreby, ktoré sú v prípade človeka definované ako jedlo, spánok, bývanie a teplo. Je zrejmé, že tieto potreby je možné zabezpečiť pomocou dostatočného peňažného a nepeňažného príjmu. Pri transformovaní týchto základných potrieb jednotlivca do finančného riadenia podnikov môžeme uvažovať o potrebe získavania dostatočného množstva finančných prostriedkov za účelom dosahovania cieľov podniku – rastu zisku alebo trhovej hodnoty.

Na vyššom stupni je potreba bezpečia, ktorá v prípade jednotlivca predstavuje fyzickú bezpečnosť, istotu príjmu či rodiny. Zo širšieho uhla pohľadu môžeme túto potrebu v prípade podnikov charakterizovať ako primerané (skôr nízke) riziko a dostatočnú likviditu. Na jej meranie môžeme použiť ukazovateľom rizika bankrotu vo finančnom riadení je známy model Altmanovho Z skóre hodnotiaci budúcu finančnú situáciu firmy. Bezpečnosť firmy je na

základe neho predpovedaná pri dosiahnutí dostatočne vysokého skóre počítaného na základe ukazovateľov zahŕňajúcich zadlženosť, likviditu, EBIT, tržby a trhovú kapitalizáciu podniku (Altman, 1968). Na základe uvedeného je zrejmé, že tieto prvé dva stupne pyramídy sú vzájomne úzko prepojené nielen pri uspokojovaní potrieb človeka, ale aj firmy ako takej. Bezpečie je možné podporiť dostatočnými zdrojmi a naopak.

Naplnenie týchto dvoch základných stupňov pyramídy je dôležité pre posun k vývojovo vyšším potrebám. Pri prepojení teoretického konceptu pyramídy s myšlienkou blahobytu je zrejmé, že uspokojovaním práve týchto dvoch základných stupňov je dosahovaný okamžitý blahobyť spájaný so spomínaným západným pohľadom. Inak povedané, snahou finančného riadenia podnikov bolo zabezpečiť základné potreby firiem. Veríme však, že nastal čas posunúť sa ďalej.

Keď sa pozrieme na tretí stupeň Maslowovej pyramídy – sociálne potreby, je na prvý pohľad zrejmé, že majú veľký potenciál byť súčasťou finančného riadenia podnikov. Dokonca samotní jednotlivci majú príležitosť tieto sociálne potreby naplňovať v práci, pretože ide vlastne o sociálny kontakt. Medzi ne patria dobré vzťahy (v prípade finančného riadenia podnikov pôjde najmä o dobré vzťahy na pracovisku), ďalej uspokojivá komunikácia (medzi všetkými zainteresovanými účastníkmi firmy od manažérov cez zamestnancov, majiteľov a investorov) a spolupatričnosť či priateľstvo.

Potreba úcty je pri jednotlivcoch spájaná s potrebou uznania. Pre ľudí je dôležité, aby ich práca či život mali zmysel a aby boli okolím vnímaní kladne. Pri prenesení tejto potreby do potrieb firmy ju môžeme definovať ako potrebu pozitívneho statusu a určitej prestíže firmy. Daná potreba je vždy úzko spätá s pozitívnou spätnou väzbou z okolia, teda kladným vnímaním podnikania zo strany ľudí mimo účastníkov firmy. Prirodzene, táto kladná odozva nie je možná iba vytváraním finančných hodnôt (zisku a hodnoty firmy), pretože z toho spoločnosť ako celok nemá úžitok. Avšak vytváranie pozitívneho sociálneho vplyvu je už zo svojej podstaty vnímané ako uznania hodný filantropický akt. Dosiahnutie týchto dvoch vývojovo vyšších potrieb prináša okrem iného podniku aj vysokú stabilitu. Ak dobrá atmosféra vo firme a cieľ podnikania všetkých účastníkov svojou hĺbkou a zmyslom presahuje získavanie zdrojov a bezpečia, je veľmi pravdepodobné, že firma bude relatívne stabilná aj v obdobiach recesie.

Poslednou a najvyššou potrebou je potreba seberealizácie. U jednotlivcov ide o naplnenie svojich schopností a snahy byť čo najlepším človekom. Ľudia očakávajú za svoju prácu viac než len mzdu. Chcú pomôcť spoločnosti a realizovať sa. Schopnosť vytvoriť niečo hodnotné pri pocite blahobytu a šťastia dokonca preyšuje materiálne ambície. Nakoľko každá organizácia vrátane firmy sa skladá z jednotlivcov, naplnenie tejto potreby a tým aj

dosahovanie vyššieho pocitu šťastia sa stane po naplnení sociálnych potrieb a potreby uznania úplne automatickým. Veľmi pozitívny je predpoklad, že daný jednotlivec sa už nebude realizovať len v rámci firmy, ale aj v rámci spoločnosti ako takej.

Naplňovanie týchto vývojovo vyšších potrieb zároveň nastoľuje dlhodobý blahobyť. Teda ich celkové prepojenie má potenciál zabezpečiť celkový blahobyť.

3 Paradigma šťastia finančného riadenia podniku

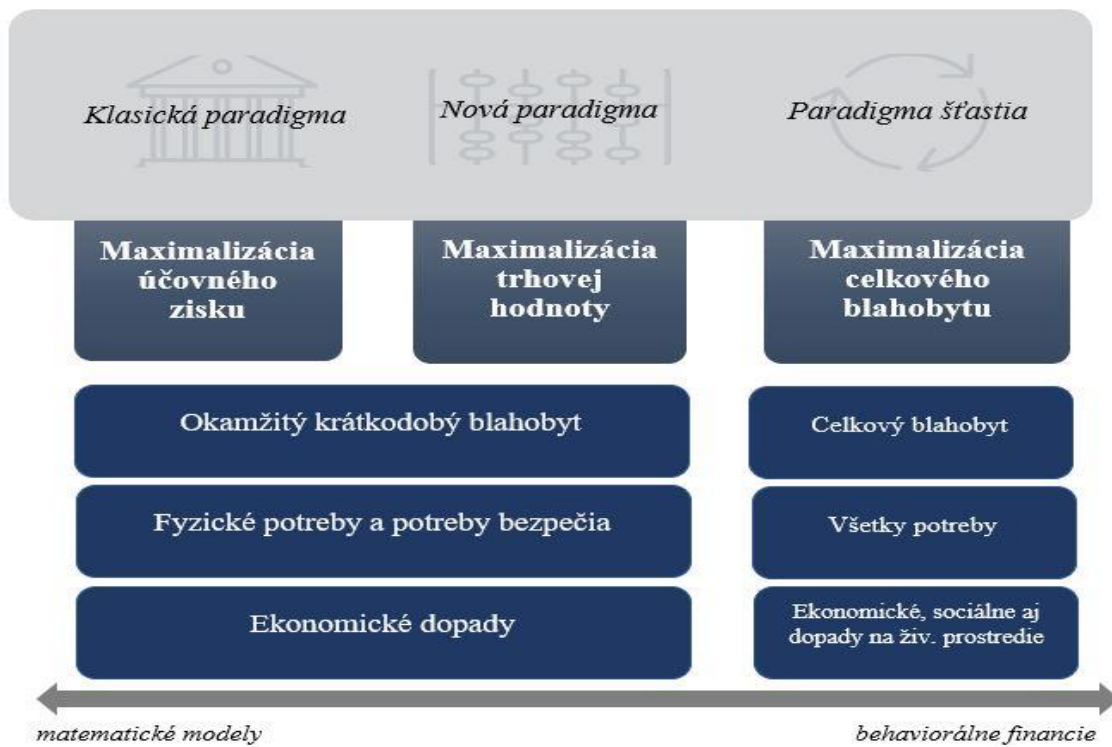
Na základe prepojenia modelov finančného riadenia zovšeobecnených v klasickej aj novej paradigme s rôznymi pohľadmi na blahobyť a Maslowovou pyramídou potrieb môžeme odvodiť paradigmu šťastia. Nosným myšlienkovým smerom danej paradigmy sú behaviorálne financie. Rovnako ako ich predstavitelia aj my predpokladáme, že finančná ekonómia sa bude vyvíjať smerom, v ktorom sa bude na človeka pozeráť ako na „homo sapiens“. Čiže z „homo economicus“ sa stane normálna bytosť, ktorá má obmedzenú schopnosť racionálne sa rozhodovať, pomalšie vníma a spracováva informácie a najmä, dovoľuje svojim pocitom a emóciám zúčastňovať sa na rozhodovacom procese.

Úplne nová paradigma finančného riadenia podnikov – paradigma šťastia teda vychádza z presvedčenia, že hodnotenie výkonnosti podniku nie je možné merať ani ziskom a ani trhovou hodnotou, ale celkovým blahobyťom podniku vyjadreným jeho ekonomickými a sociálnymi dopadmi. V danej paradigme si firmy uvedomujú, že kapitalizmus západných „vyspelých štátov“ zameraný na nekonečný ekonomický rast, nie je dlhodobo udržateľný. Je zrejmé, že ak firma prepadne materializmu kráča pomaly alebo rýchlejšie k zániku. Prijatie myšlienky, že ekonomický rast musí napredovať ruka v ruke s filantropiou je kľúčové, lebo v opačnom prípade egoizmus, konkurencia a chamtivosť spôsobujú krátkodobé zisky a dlhodobé nešťastie.

V oblasti investičného rozhodovania sa firmy viac než výlučne na ekonomickú návratnosť (hoci počítanú sofistikovanými metódami) sústreďia na širšie spektrum dopadov investičnej činnosti. Firmy vedia, že všetky techniky investičného rozhodovania zamerané na ekonomické dopady sú platné len za podmienok *ceteris paribus* a nerátajú so zmenami v rámci ekonomického cyklu. Teda firmy v paradigme šťastia sa okrem ekonomických dopadov sústreďia aj na sociálne dopady a dopady na životné prostredie, pretože projekty prinášajúce pozitívne externality pre spoločnosť alebo pre planétu si svoje zdroje financií nájdu za akýchkoľvek podmienok. Pri rozšírení vedomia podnikania o úroveň dlhodobého blahobytu je podnikom zrejmé, že je tu dosť miesta pre všetkých. Už len preto, že konkurencia a porovnávanie v zmysle, v akom je bežne podnikmi vnímaná, vedie buď k pocitu nadradenosti

alebo k pocitu menejcennosti (nielen majiteľov, ale sekundárne aj manažérov a zamestnancov). Vo svete je však toľko chudoby, hladu a problémov v oblasti životného prostredia, že možnosti podnikania sú v tomto ohľade doslova neobmedzené. Inými slovami, podniky rozšíria svoje priority a podnietia vznik nových pracovných príležitostí, v ktorých sa zamestnanci budú môcť prejavovať zvlášť tvorivým spôsobom a ich produkty a služby budú užitočné pre celú planétu. Porovnanie definovaných paradigiem finančného riadenia podnikov je prehľadne zhrnuté v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Porovnanie paradigiem finančného riadenia podnikov

Zdroj: vlastné spracovanie

Z tabuľky 1 je zrejmé, že tak, ako sa vyvíjala finančná ekonómia, tak sa vyvíjajú aj paradigmy finančného riadenia podnikov. Od výrazného príklonu k neoklasickým matematickým modelom po postupné prijatie behaviorálnych aspektov. Od zamerania sa na okamžitý zisk cez zvyšovanie hodnoty podniku po dosahovanie celkového dlhodobého blahobytu. V klasickej paradigme sú behaviorálne aspekty úplne popreté. Nová paradigma ich vníma najmä na strane zamestnancov a manažmentu podniku alebo jeho zákazníkov ako chýbajúci možný aspekt vysvetlenia variability závislej premennej (zvyšovania hodnoty podniku). Paradigma šťastia rozširuje povedomie a behaviorálne aspekty sú v nej povýšené, pretože ekonomické dopady spoločnosti sú rovnocenné jej sociálnym dopadom a dopadom na životné prostredie.

Záver

Starý prístup k otázke financií postupne vedie svet k globálnym problémom. Idea zvyšovania ekonomického rastu na úkor zvyšujúcej sa spotreby prírodných a energetických zdrojov vyúsťuje do rôznych environmentálnych, sociálnych demografických a dokonca aj ekonomických problémov. To všetko napriek tomu, že každý, kto robí nejaké rozhodnutie, sa snaží získať viac blahobytu alebo sa vyhnúť riziku.

Vytváranie sofistikovanejších matematických modelov a ani viac štandardov v riadení podnikov z dlhodobého hľadiska neprináša úžitok nikomu. Toto tvrdenie podporuje aj slávna Einsteinova veta: “Žiadny problém sa nedá vyriešiť na tej úrovni vedomia, na ktorej vznikol”. Riešením situácie by teda mohlo byť rozšírenie vedomia podnikov. Inými slovami, namiesto hĺbkových analýz jednotlivých oblastí finančného riadenia zameraných na okamžitý zisk je nutné brať do úvahy celkové dopady rozhodnutí v dlhodobom horizonte.

Odzrazom postupných zmien vo vedomí je aj inkrementálny vývoj finančného riadenia podnikov. V klasickej paradigme sa rozhodovací proces spolieha najmä na matematické modelovanie s cieľom maximalizácie zisku. V novej paradigme finančného riadenia nastáva určitý posun k behaviorálnym aspektom. Konkrétne hlavný cieľ podnikania - maximalizácia trhovej hodnoty firmy je dosahovaná sofistikovanejšími metódami, pričom sa akceptuje, že časť variability dát závislej premennej je možné vysvetliť práve prostredníctvom psychologických a sociálnych faktorov. Napriek určitému posunu vo vnímaní, ako aj uvedomeniu si nereálnosti predpokladov ako “homo economicus”, “maximalizácia úžitku” či “ceteris paribus” majú tieto paradigmy veľa spoločného. Vo všeobecnosti sú hlavnými motívmi rozhodnutí ekonomické dopady, zameriavajú sa na získanie okamžitého blahobytu vyjadreného peňažnými alebo nepeňažnými ziskami a teda na uspokojovania prvých dvoch základných a vývojovo najnižších potrieb v Maslowovej pyramíde.

Paradigma šťastia je naopak úplne nový koncept finančného riadenia. Predpokladom je, že vo vedomí finančného riadenia nastal vývojový posun a okrem krátkodobého okamžitého blahobytu sa sústreďuje aj na dosahovanie dlhodobého blahobytu. Zatiaľ čo prvý aspekt je možné naplniť vyššími ziskami a rastom trhovej hodnoty, druhý aspekt vyžaduje skôr dobré vzťahy, komunikáciu, kladnú spätnú väzbu z okolia, určitú spoločenskú prestíž, hlbší zmysel a seberealizáciu. Navyše zdôrazňuje, že tieto dve stránky šťastia odvodené z východnej a západnej filozofie musia byť v rovnováhe za účelom dosiahnutia udržateľnosti.

Primárnymi cieľmi firmy v danej paradigme sú nielen ekonomické dopady, ale aj sociálne dopady a dopady na životné prostredie. Naplnenie vývojovo vyšších potrieb (sociálnych potrieb, potreby uznania a sebarealizácie) je v takom prípade automatické, nakoľko vytváranie pozitívneho sociálneho vplyvu je už zo svojej podstaty vnímané ako uznania hodný filantropický akt. Dosiahnutie týchto vývojovo vyšších potrieb prináša okrem iného podniku aj vyššiu stabilitu. Ak dobrá atmosféra vo firme a cieľ podnikania všetkých účastníkov svojou hĺbkou a zmyslom presahuje získavanie zdrojov a bezpečia je mimoriadne pravdepodobné, že firma stabilne vydrží aj v obdobiach recesie.

Pod'akovanie

Článok je čiastkovým výstupom riešenia projektu VEGA 1/0579/21 „Výskum determinantov a paradigiem finančného manažmentu v kontexte pandémie COVID 19“.

Literatúra

1. Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of the corporate bankruptcy. In *Journal of Finance*, Vol. 23. ISSN 1540-6261. s. 589-609.
2. Black, F., Scholes, M. (1973). The Pricing of Options and Corporate Liabilities. *The Journal of Political Economy*, Vol. 81, No. 3. ISSN 0022-3808, s. 637-654.
3. Bláhová, M. (2008). Šťastie a ekonomický rast - vzájomné vzťahy a súvislosti. *Ekonomika a management: vedecký časopis Fakulty podnikohospodárske VŠE Praha: Podnikohospodárska fakulta VŠE v Praze*, (3). ISSN 1802-8934.
4. Bonato M. et al., (2020). A note on investor happiness and the predictability of realized volatility of gold. In: *Finance Research Letters*. ISSN 1544-6123.
5. Cosimato, S., Faggini, M., Prete, M. (2020). The co-creation of value for pursuing sustainable happiness: The analysis of an Italian prison community, In *Socio-Economic Planning Sciences*. ISSN 0038-0121.
6. Easterlin, R. A. (2006). Life cycle happiness and its sources: Intersections of psychology, economics, and demography, In *Journal of Economic Psychology*, Vol. 27, Issue 4, s. 463-482, ISSN 0167-4870.
7. Greenfeld, K. T., Blackman, A., Fulton, G., Jacson, D. S., McLaughlin, L. (2000). A new way of giving (cover story). *Time*. Vol. 156, ISSN 0040-781X, s. 49-51.
8. Higgins, K. L. (2015). *Economic Growth and Sustainability. Systems Thinking for a Complex World*. Elsevier Inc.

9. Kačirková, M. (1998). Regionálne pohľady na nezamestnanosť na Slovensku vo vzťahu k podnikateľským aktivitám a úrovni vzdelania. In: Ekonomický časopis, 46(2). s. 280-292.
10. Kahneman, D., Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*. Vol. 47. ISSN 1468-0262 s. 263-291.
11. Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press, 1962. ISBN 9780226458113.
12. Letts, C., Ryan, W., Grossman, A. (1997). Virtuous capital: What foundations can learn from venture capitalists. *Harvard Business Review*. Vol 75(2), ISSN 0017-8012, s. 36–44.
13. Markowitz, H. M. (1952). Portfolio selection. *Journal of Finance*. Vol. 7, ISSN 1540-6261.
14. Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. In *Psychological Review*, Vol 50(4), p. 370-396.
15. Modigliani, F., Miller, M. H. (1958). The cost of capital, corporation finance and theory investment. *American Economic Review*. Vol. 48, 1958. ISSN 0002-8282.
16. Naeem, M. A., Mbarki I., Shahzad, S. J. H. (2021). Predictive role of online investor sentiment for cryptocurrency market: Evidence from happiness and fears, In *International Review of Economics & Finance*.
17. Prahalad, C. K. (2005). *The Fortune at the Bottom of the Pyramid, Eradicating Poverty through Profits*. New Jersey: Wharton School Publishing. ISBN 0-13-146750-6.
18. Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: a theory of market equilibrium under conditions of risk. In *Journal of Finance*. Vol. 19. ISSN 1540-6261.
19. Tuček, M. a kol. (2003). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1. vyd. 428 s. ISBN 80-86429-22-9.
20. Weiner, E. (2008). *The Geography of Bliss. One Grump's Search for the Happiest Places in the World*. New York, Grand Central Publishing.
21. Zhao D., Jiang J., Yin Z. (2020). Can entrepreneurship bring happiness? Evidence from China, In *Economic Modelling*, Vol. 91, s. 679-686, ISSN 0264-9993.

Kontaktné údaje

Peter Krištofik, prof. Ing. Ph.D.

Univerzita Mateja Bela

Ekonomická fakulta

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica

Slovensko

email: peter.kristofik@umb.sk

THE SUSTAINABILITY OF THE EUROZONE WITHOUT STRUCTURAL REFORMS

Eva Isabelle Křeček, Štěpán Křeček

Abstract

The aim of the paper is to analyse the macroeconomic fiscal discipline of particular country in euro area that shall provide an answer to the question whether the countries in Eurozone are prepared to face the potential threat of a new global recession or there might be a requirement of structural reforms strengthening and stabilizing the Eurozone. Indeed, is there a necessity to deal with these reforms merely at the Member State level or supposedly with a demand for its implementation and compliance led by the EU responsibility through an existing or newly created institutions to enforce and supervise a certain fiscal control. Indeed, we examine the indebtedness of the European economies, its development and reinforcement that the supervening phenomenon has found in the theoretical economy, furthermore, applying on concrete examples of Eurozone countries.

Keywords: Fiscal Policy, Economic crisis, Structural Reforms, Eurozone, EU

JEL Classification: E62, E69, F15, G01, H50

Introduction

The monetary integration, one of the fundamental features of the European economies integration within the European Economic Community, has become in the form of an ambitious common currency project - the euro, which had been rather a political than economic project. In the 1980s and 1990s the leaders of the European integration process, in particular German Chancellor Helmut Kohl and French President Francois Mitterrand, wanted to have tangible evidence of the new united and strong Europe that would be recognized by its inhabitants and the rest of the world. At the political level, the process was undoubtedly crowned with the success, as currently, the euro has been used by 19 EU Member States, by more than 340 million people in the daily payment system, many countries have pegged their currencies to it and the euro has furthermore become the world's second most used currency after the US dollar. The monetary policy of key European economies is thus decided at a central European level, embodied by the European Central Bank, based in Frankfurt am Main, Germany. However, on

the economic level, almost two decades of the common European currency using, unfortunately, numerous problems have been revealed and that the European Union had to face and must face from a long-term accumulation of imbalances that, in a fixed exchange rate regime between economies at different stages of the business cycle and without full coordination of economic policies, causes dramatic differences in the performance of particular euro area countries up to the need to guarantee and grant loans because of the chronically irresponsible fiscal behaviour of some Member States, which were no longer be able to meet their debt obligations as a result of the crisis.

1 Monetary and fiscal policy

Indeed, it might have been represented by the fact, that the monetary integration does not follow the same intensity of fiscal integration, which has been still in national governments' hands. Thus, the states decide independently regarding the state budget ratio and composition of income and expenditures, tax policy, social expenditures, pension system or capital market regulation rate. Actually, this dividing of monetary and fiscal policy decisions into two completely different levels, which are motivated by absolutely other interests in actions - the interests of the community as a whole, against the national interests of a particular country, it often represents fundamental problems that affect the smooth functioning of the common European currency.

Obviously, there are noticeable reasons, the governments, after the previous unfortunate experience of hyperinflation caused by incompetent interventions by politicians, which have taken place in several countries, especially in the interwar period, gave up their monetary policy control over the period after World War II and entrusted it to the management of central banks, that have gained in general a relatively strong independent position to governments and politicians. Thus, at national level, politicians have retained the influence exclusively on the fiscal policy. Therefore, they did not have such a problem (beside a few exceptions) with the transfer of competences over the monetary policy to the central Pan-European level. Nevertheless, in the case of fiscal policy, they have refused to give up their persistent influence at the national level in the long term. Especially, by receiving such a strong weapon at the level of the theoretical economics in the form of Keynes' brilliant justification for the public debt financing need because of the necessity to stimulate aggregate demand to achieve the economic growth. The fact, that John Maynard Keynes recommended this practice solely in the recession, and in the economic boom should be, on the contrary, the state budget in surplus to redeem the

debt and create reserves for the next period of the economic cycle trough. Inappropriately, it has been ignored by politicians for decades (Keynes, 1963). The pressure, to adhere at least the primary rules of the fiscal discipline of the euro area Member States, has existed for a long time and Member States made a commitment to it in several European documents as Maastricht Treaty, Stability and Growth Pact (Bnassy-Quere et al.). Nonetheless, the problem, was the absence and consistency of the enforceability of the fiscal discipline because the national leaders at the European level long-term refused to accept clear and enforceable sanctions or applications. Anyway, the turnover came with the Great Financial and Economic Crisis, which started in 2008 and fully revealed the pitfalls and dangers of long-term fiscal indiscipline, not only for national economies, but also for the global growth because of the spreading and spilling economic problems across countries. For this reason, the so-called Fiscal Pact (officially the Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union) was approved in January 2013 and is now much more rigorous enforced in the euro area.

2 Welfare state to GDP

The reasons and history of chronic fiscal indiscipline must be sought in perspectives, specially, it is relevant to mention the Welfare state, as the economic model of Western countries, which is characterized by enormous social expenditures, represented by public indebtedness has primarily begun to accelerate in recent decades, and has appeared in many fields of state budget policy redistribution, especially in social benefits, pensions, state-funded health, education, public transport, social housing policy and other. Unfortunately, welfare-state redistribution policies, which are demanded by mass population, have in our opinion become one of the jeopardizing factor of a certain economic stability, in a globalization context of connected economies, especially in European union's area. In fact, after the end of the World War II., the welfare state had been booming with a social feeling increase, caused by persisting memory of the horrors associated with the war (Obinger and Schmitt 2018).

Certainly, it made the politician to commit rethinking of social needs, and actually, after the war victory, it was fundamental to offer some kind of social fortune to all the society (Morel et al., 2012). The Social demand driven by whole society consensus and its ratio of spending regarding welfare state to GDP has been growing, in some countries, it does exceed 50% of GDP. Originally, the top was the 60th and the beginning of 70s, when the social spending grew rapidly (Vecera, 2001). Obviously, we might differ various models, e.g. Nordic model (Denmark, The Netherlands, Sweden, Finland) corresponding with the highest state

expenditures to social security system, general welfare provision, furthermore the Continental model, being represented by corporatist welfare state, such countries as Belgium, France, Germany, Austria, Luxembourg with aspect to strong social system and labour union. In Germany, as example of the health care system to solidarity. and regarding Blankart (2017) the health insurance as a solidary community has the task to maintain the health of the insured, restore and improve their health. The Anglo-Saxon model, represented by Ireland and The Great Britain, as residual welfare state, with scheme conditioning access. Moreover, Mediterranean countries (Portugal, Italy, Greece and Spain), where public spending is mostly concentrated in pensions, which are attributed to a wide variety of statutes. The sociable effects of unemployment are solved by high protection of employees and early demands of selected groups on pension scheme. Anyway, there is an observance of substantial differences among those models, and also the groups (Sapir, 2005).

The consequences of chronic debt financing of the state budget are in Table 1, which shows the development of the public debt-to-GDP ratio of the EU countries in 2006 to 2017. The table clearly shows the acceleration of the country's debt after the outbreak of the World Economic Crisis, which is apparent in a budget with a delay of one to two years, as firms' problems, rising unemployment, decline in consumption and hence tax collection are the result of the impact of the crisis, which will not be reflected in the revenue side of the budget until the next fiscal year. Also, the recovery of the economy is reflected in the state's economy with a time lag, which is also obvious from the table. However, it is already possible to observe that some economies, after the immediate and even stronger recession attack, have returned relatively quickly to growth and their indebtedness has even begun to decline.

Particularly, noteworthy in this context, might be Germany, which, during the decade, managed to return to pre-crisis levels after a more dramatic rise in debt during the crisis. For example, Sweden has managed to keep its total debt at approximately same level throughout the crisis. In general, we would like to point out in this context that the Nordic countries, where social spending is very often accentuated, do not live above their economic possibilities in this respect, as their debt does not increase dramatically and they are below the Maastricht criteria at the level of total debt 60% of GDP (Abbas et al., 2014).

Table Nr. 1: The ratio of public debt to GDP of EU countries

The ratio of public debt to GDP of EU countries						
geo/time	2006	2008	2010	2013	2015	2017
Belgium	91,1	92,5	99,7	105,5	106,5	103,4
Bulgaria	21	13	15,3	17,1	26,2	25,6
Czech Republic	27,7	28,3	37,4	44,9	40	34,7
Denmark	31,5	33,3	42,6	44	39,9	36,1
Germany	66,5	65,2	81	77,4	70,8	63,9
Estonia	4,4	4,5	6,6	10,2	9,9	8,7
Ireland	23,6	42,4	86	119,7	76,8	68,4
Greece	103,6	109,4	146,2	177,4	175,9	176,1
Spain	38,9	39,5	60,1	95,5	99,3	98,1
France	64,6	68,8	85,3	93,4	95,6	98,5
Croatia	38,6	39	57,3	80,4	83,7	77,5
Italy	102,6	102,4	115,4	129	131,6	131,2
Cyprus	59,3	45,6	56,8	103,1	108	96,1
Latvia	9,6	18,2	46,8	39	36,8	40
Lithuania	17,2	14,6	36,2	38,8	42,6	39,4
Luxembourg	7,8	14,9	19,8	23,7	22,2	23
Hungary	64,5	71,6	80,2	77,1	76,6	73,3
Malta	64,5	62,6	67,5	68,4	58,6	50,9
Netherlands	45,2	54,7	59,3	67,7	64,6	57
Austria	67,3	68,7	82,7	81,3	84,8	78,3
Poland	46,9	46,3	53,1	55,7	51,3	50,6
Portugal	69,2	71,7	96,2	129	128,8	124,8
Romania	12,3	12,4	29,7	37,6	37,8	35,1
Slovenia	26	21,8	38,4	70,4	82,6	74,1
Slovakia	31	28,5	41,2	54,7	52,2	50,9
Finland	38,2	32,7	47,1	56,5	63,6	61,3
Sweden	43,9	37,7	38,6	40,7	44,2	40,8
United Kingdom	40,7	49,7	75,2	85,2	87,9	87,4

Source: Eurostat (2019), own processing

Even before the outbreak of the crisis in 2007, Greece failed to respect the state budget deficit, which is set at a maximum of 3% of GDP by the Maastricht criteria, where the deficit reached even 6.7% in that year. In fact, it was precisely Greece that was a country, where structural problems were noticeable before the outbreak of the crisis itself. The economy has long been dependent on deficit financing, as its expenditure (especially social - the minimum and average wages or pensions) did not correspond to the performance of the economy. Almost all euro area countries exceeded the 3% threshold during the World Economic Crisis, and this situation continued to fluctuate until 2014. France, Portugal, Spain and Greece still did not meet this criterion in 2015. The growth in the budget deficits of a number of European economies was

largely due to an increase in interest rates, where investors called for considerable risk premiums. Especially, Italy and Portugal faced dramatic rate hikes. Moreover, the biggest hit received Greece, which had to withdraw from the commercial government bond issuing market and ask for money the IMF and the Eurozone rescue fund. Maastricht rules consistently fulfilled only Luxembourg and Estonia in 2007-2015 (Leska, 2013).

The deterioration of macroeconomic indicators during the recession is not essential in view of the long-term sustainability of public finances. However, it is essential that the economy, once the immediate consequences of the recession disappear, return to equilibrium and to the growth trajectory as quickly as possible. As shown in Table 2, where annual GDP growth in the EU countries is apparent in 2007-2018, this situation is not as self-evident in practice as it might seem at first glance. Specifically, on the example of Greece, Italy, Portugal and Spain, we can see that the recession persisted a few years longer compared to other European economies, which can also be seen as one of the features of structural problems requiring a more substantial reform of the state budget revenue and expenditure structure. From the comparison of Tables 1 and 2, we can trace a correlation suggesting that the countries mentioned above combine the greatest increase in debt during the crisis and at the same time low tendency towards economic growth.

Table Nr. 2: Real GDP Growth rate - volume (Percentage change on previous year)

Country	2007	2008	2009	2010	2013	2015	2017	2018
EU (28 countries)	3,1	0,5	-4,3	2,1	0,3	2,3	2,4	2
Euro area (19 countries)	3,1	0,5	-4,5	2,1	-0,2	2,1	2,4	1,9
Belgium	3,4	0,8	-2,3	2,7	0,2	1,7	1,7	1,4
Bulgaria	7,3	6	-3,6	1,3	0,5	3,5	3,8	3,1
Czechia	5.6	2.7	-4.8	2.3	-0.5	5.3	4.4	2.9
Denmark	0.9	-0.5	-4.9	1.9	0.9	2.3	2.3	1.4
Germany	3.3	1.1	-5.6	4.1	0.5	1.7	2.2	1.4
Estonia	7.7	-5.4	-14.7	2.3	1.9	1.9	4.9	3.9
Ireland	5.3	-4.4	-5.0	1.9	1.3	25.1	7.2	6.7
Greece	3.3	-0.3	-4.3	-5.5	-3.2	-0.4	1.5	1.9
Spain	3.8	1.1	-3.6	0.0	-1.7	3.6	3	2.6
France	2.4	0.3	-2.9	1.9	0.6	1.1	2.2	1.5
Croatia	5.3	2.0	-7.3	-1.5	-0.5	2.4	2.9	2.6
Italy	1.5	-1.1	-5.5	1.7	-1.7	0.9	1.7	0.9
Cyprus	5.1	3.6	-2.0	1.3	-5.8	2	4.5	3.9
Latvia	10.0	-3.5	-14.4	-3.9	2.4	3	4.6	4.8
Lithuania	11.1	2.6	-14.8	1.6	3.5	2	4.1	3.4
Luxembourg	8.4	-1.3	-4.4	4.9	3.7	3.9	1.5	2.6
Hungary	0.4	0.9	-6.6	0.7	2.1	3.5	4.1	4.9

Source: Eurostat (2019), own processing

Conclusion

Apparently, regarding our analysis, the macroeconomic situation of particular EU Member States varies considerably, and there is no universal definition that would effectively determine the condition of the European Union as a whole. The economic situation of some Member States is very serious and we do not hesitate to emphasize clearly that, without structural reforms, and they would most likely hardly stand next crisis. In this context, we intend to mention, in particular, Italy, whose total debt currently attacks more than 130% of GDP and is thus the second largest in Europe after Greece. At the same time, it is the third largest economy in the euro area, which means that economic aid would require multiple volumes than in Greece, striking to the economic limits of the euro area as a whole. Furthermore, based on the experience of the previous recession, we may expect the domino effect of panic spread, because the intervention of economic depression is always in particular the crisis of confidence in the first wave, which is always severe to renew. Evidently, Spain and Portugal have a similar situation. In accordance with this view, the situation in the European Union could be divided into the problem of the North against the South. However, this statement may not be entirely true, as France or Belgium, for example, also affect 100% of GDP, and current social protests, especially in France (The Yellow Vest Movement), indicate most importantly the need for more comprehensive labour market and social expenditures reforms.

According to our analysis, there are many countries in the EU that are very stable at macroeconomic level. First of all, in this context, we may remark the biggest economy of the European Union - Germany, which has been able to keep the level of total debt long term close to the limit set by the Maastricht criteria. Undoubtedly, the development in Ireland, may appear very impressive, and was hit dramatically by the World Economic Crisis, and has managed to reverse this very negative trend successfully. The emerging Eastern EU countries, which also largely adhere to fiscal discipline, should also be highlighted.

Eventually, only Greece has joined major structural reforms after the last global recession, and has been forced by the creditors' committee of countries and institutions from which Greece borrowed to overcome the worst recession. Although, a number of Greek politicians have protested against structural reforms before the national elections, which were very often repeated during the crisis, those reforms had to be accepted, because it is not possible to spend long term more than to earn and then being angry with others, who are no longer willing to lend. Finally, this is an unpopular measure, but long-term income and expenditure compensation is the only, yet very simple, recipe for healthy public finances.

References

Abbas S. A., Arnold N., Dacheva P., De Broeck M., Fomi L., Guerguil M., Versailles B. (2014). The other Crisis: Sovereign Distress in the Euro Area, in Post Crisis Fiscal Policy, page 195-198.

Agnes Bnassy-Quéré, Benoit Coeuré, Pierre Jacquet, Jean Pisani-Ferry, Economic policy, Theory and Practice, Oxford University Press, 1. Edition, (2010), page 142.

Blankart Charles B., Öffentliche Finanzen in der Demokratie, 9. Edition, Published by Verlag Franz Vahlen München (2017), page 323.

Keynes, J. M., Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz, 1. Edition, Published by: Nakladatelství Československé akademie věd, Prague, (1963) page 205.

Morel, Nathalie, Palier Bruno, Palme Joakim, Towards a social investment welfare state? : Ideas, policies and challenges, Bristol : Policy Press (2012), page 386.

Obinger, H., Schmitt, C., The impact of the Second World War on postwar social spending, (2018), European Journal of Political Research, pp.203-227.

Večeřa, Miloš. Sociální stát: východiska a přístupy, 2. modified edition, Published by: Sociologické nakladatelství, Prague (2001), page 61,69.

Leska, D., The current economic and debt crisis in eurozone and crisis of grand theories of European integration. Human Affairs, (2013) vol. 23, no. 3, page 429-442, 2019-04-20, available online: <http://search.proquest.com/docview/1670302351/8041920B75914324PQ/60?accountid=17203>.

Sapir, André, Globalisation and the Reform of European Social Models. Bruegel (2005), 2019-03-25, available online: <https://graspe.eu/SapirPaper.pdf>

The history of the euro, European Commission, 2019-04-20, available online: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/euro/history-euro/history-euro_en

The Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union defining stricter rules in accordance with overall debt and budgetary discipline.

Contact

Ing. Eva Isabelle Křeček

College of International and Public Relations Prague

U Santošky 1093/17, 150 00 Praha 5

krecek@vsmvv.cz

Ing. Štěpán Křeček MBA

Vysoká škola ekonomická v Praze

nám. W. Churchilla 1938/4 130 67 Praha 3

krecek11@seznam.cz

DOSTUPNÉ BYDLENÍ

AFFORDABLE HOUSING

David Mazáček, MRICS

Abstrakt

Článek analyzuje problematiku dostupného bydlení a za použití dostupné literatury, řeší definici dostupného bydlení, rozdílné pohledy na předmět dostupného bydlení a hodnotí pozitiva a negativa, která s sebou dostupné bydlení přináší. Klíčovým bodem je pak popis a hodnocení možných opatření na straně poptávky a nabídky za účelem podpory dostupného bydlení a jejich dopad do veřejných financí. Článek vychází z hypotézy, že podpora dostupného bydlení pouze na poptávkové straně je pouze krátkodobé řešení a bez podpory nabídky těžko udržitelné i ve střednědobém horizontu. Efektivní podpora nabídky vyžaduje aktivní kapitálovou účast veřejného sektoru v programech dostupného bydlení, která ale může a měla by být přínosná a výdělečná pro veřejný sektor ve formě zvyšování hodnoty majetku veřejného sektoru nebo skrze přínos externalit souvisejících s tvorbou dostupného bydlení. Systém dostupného bydlení je možno nastavit tak, aby byl pro veřejný sektor téměř nákladově neutrální.

Klíčová slova: Dostupné bydlení, Veřejné finance, Hypotéka, Nájem

Abstract

This paper analyses the affordable housing problematic researching the current academic literature on this topic. The focus of this paper lies on the affordable housing definition, different views on the affordable housing problematic and evaluation of positives and negatives of affordable housing programmes. The key part of this paper is then the description and view on different options of the support for affordable housing on the supply as well as demand side of the market. The article comes from the hypothesis that the only demand-side support can bring just short-term solution, however the interaction with supply-side support can bring the mid-term or long-term solution. Effective supply-side support needs a capital investments from public sector into the affordable housing platforms, that should be also profitable for the public sector especially in the form of its own property value increase of benefiting from the other externalities that affordable housing programme can bring. Affordable housing system can be set-up in the way that could be almost cost-neutral for public finance.

Keywords: Affordable Housing, Public Finance, Mortgage, Rent

Úvod

Dostupné bydlení se stává stále větším tématem moderní společnosti 21. století. Společně s růstem cen nejen nových, ale i starších bytů se zhoršuje jejich dostupnost pro větší část obyvatelstva. Ceny bytů rostou rychleji než růst mezd. V České republice je jedna z nejnižších dostupností koupě nového bytu v Evropě. Cena nového bytu odpovídá více než 12-násobku (Deloitte, 2020) průměrného ročního platu v České republice. Nižší dostupnost vlastního bydlení znamená ale zvyšování poptávky po nájemním bydlení, neboť celkovou poptávku po životním bytovém prostoru je nutno uspokojit. Pokud zvýšení poptávky vyvolá růst nájemného, znamená to ale opět zhoršení dostupnosti vlastního bydlení, neboť vyšší výdaje na nájemné snižují schopnost domácností našetřit potřebné finanční prostředky pro koupi vlastního bydlení a vyšší výnosy z nájemného znamenají vyšší poptávku po investičních bytech. Za posledních 15 let do začátku covidové pandemie potřebná ekvita na koupi vlastního bylo téměř vzrostla téměř na šestnásobek (Hrubý, 2020) nejen díky růstu cen ale i díky změně legislativy. Nedostupným bydlením je mimo jiné postižena řada profesí státních a polostátních provozců, kde tabulkové platy nereflktují dostatečně místo výkonu práce a zcela rozdílné životní náklady při životě v Praze, nebo obecně v krajských městech a mimo ně. V Evropě jako celku klesá po roce 2000 množství dostupných (nebo sociálních bytů) z důvodu privatizace, přestaveb a absence developmentů nových bytů (Tsenkova, 2014). Tento pokles se nejvíce dotýká regionu CEE, kde Polsko i Česká republika zdědili po roce 1989 velké množství veřejným sektorem vlastněných bytů. V České republice klesly výdaje na podporu bydlení z 1.5 % HDP v roce 1992 nad 0.6 % v roce 2010 a dále klesá do současnosti. Programy podpory jsou krátkodobé chybí dlouhodobá koncepce.

Často kladenou otázkou zůstává, jak řešit problematiku dostupného bydlení, jaká je zátěž pro veřejné finance a zda je tvorba dostupného bydlení zásahem do volného trhu a jaké dopady na trh nemovitostí a jejich hodnotu mohou mít programy dostupného bydlení a jaký bude další vývoj poptávky po různých typech bydlení.

1 Potřeba dostupného bydlení a jeho pozitivní efekt na společnost

Dostupné bydlení se stává stále silnějším tématem, na který státy a města hledají řešení, zavádějí regulace výše nájemného, poskytují daňové úlevy nebo různými způsoby podporují výstavbu dostupného bydlení. Řešení situace samozřejmě závisí také na síle města (státu) jako vlastníka bytů na daném trhu a možnosti ovlivňování tržní ceny. Některá města se stávají sami developery, například v Německu. V Dánsku je možné, aby obec při povolování bytové

výstavby požadovala až 25 % bytů pro účely dostupného nebo sociálního bydlení. Nutno ale přiznat, že zatím žádné město nenašlo plně funkční systém dostupného bydlení, který by řešil problematiku a nedoformoval trh.

Z čistě ekonomického pohledu je možné konstatovat, že trh najde svoji rovnováhu a vyšší cena nájemného je možná pouze v případě, že nájemci jsou ochotni tuto cenu platit. Otázkou jsou negativní externality, které produkuje skutečnost, že nájemce platí nájemné, které je na nebo za hranicí rozumné části jeho disponibilního důchodu. Trh nájemního bydlení můžeme ve velkých městech charakterizovat jako blízký monopolistické konkurenci (Emmi, 1990). Problémem je, že daná rovnováha na trhu nájemního bydlení může znamenat nerovnováhu na trhu některých veřejných služeb a veřejných statků. Příliš vysoké nájemné pro některé skupiny obyvatel může znamenat horší kvalitu života, nebo méně pracovníků ve zdravotnictví, v záchranném systému, méně učitelů atd, neboť část této pracovní síly se přesune do jiných ekonomicky výdělečnějších odvětví nebo do jiné lokality s příznivějším poměrem platu a životních nákladů. Dalším efektem může být i menší sklon ke spotřebě, tím pádem nižší příjem státu z výběru daní a v neposlední řadě odklad společného partnerského života, odklad založení rodiny, anebo rozhodnutí nemít děti (nebo jedno místo dvou) čistě z ekonomických důvodů (6). Dostupnost bydlení tak může mít přímý vliv na populační vývoj a může přispívat ke stárnutí populace. Snížená spotřeba pak přes multiplikační efekt dopadá do celé ekonomiky.

Občané hledající dostupné bydlení tak musí hledat kompromis nejčastěji v kvalitě bydlení, počtu osob sdílejících daný byt nebo i pokoj nebo v dojezdové vzdálenosti do práce. Možnost nalezení vhodného kvalitního bydlení za cenu delšího dojezdu do práce ale záleží na dopravní infrastruktuře daného města, a na ochotě dojíždět. Lidé v České republice dojíždějí do práce průměrně méně než 30 minut, zatímco v sousedním Německu je to 45 minut, avšak infrastruktura v České republice je co do systému dopravy horší, tedy relativně lidé bydlí ke svému pracovišti blíže. Celkem v České republice dojíždí denně za prací do krajských měst více než 60 minut celkem asi 160 000 lidí (ČSÚ, 2011).

Vytvoření programů dostupného bydlení má i celospolečenské dopady. Základní přínosy pro společnost je zlepšení zdraví a zlepšení vzdělanosti (Mueller a Tighe, 2007). Zlepšení zdraví snižuje náklady veřejných rozpočtů na zdravotní péči, zvýšení vzdělanosti pak zase zvyšuje celospolečenskou přidanou hodnotu. Závislost mezi dostupným bydlením a zdravím obyvatel popisuje Ruben (2018), který upozorňuje nejen na vazbu s fyzickým zdravím, ale i na vazbu na zdraví duševní – deprese z nezvládnutí životní situace, stres, málo spánku a dlouhé dojíždění do práce. Závěry o vazbě mezi zdravím a dostupným bydlením demonstruje i Kalousová (2019),

kteřá ukazuje na vzorku účastníků podporovaného bydlení v Detroitu horší zdravotní stav než u populace mimo tento program. Dalším efektem dostupného bydlení je snížení nákladů a času na dojezd do práce podle Olanrewaju (2018) - to vede k tomu, že lidé tráví více času ve své komunitě, kde také utrácejí větší část svého příjmu, budují sociální vazby). Dalšími přínosy dostupného bydlení je zvyšování zbývajícího disponibilního důchodu domácností, zvýšení úspor domácností, a tím pádem větší možnost našetřit potřebné prostředky pro koupi vlastního bydlení nebo zvýšení možnosti přestát možné životní / ekonomické krize, což vede ke snížení výdajů veřejného sektoru na podporu v nezaměstnanosti nebo jiné formy podpory.

2 Definice dostupného bydlení

V rámci Evropy můžeme rozdělit politiky dostupného a sociálního bydlení na dvě základní kategorie. První je univerzální přístup, kdy stát garantuje bydlení (nějakou formou) všem, residuální přístup je naopak bez takové garance ale veřejný sektor se snaží napravit nedokonalosti volného trhu v otázce dostupného bydlení (Berto, 2020).

Dostupné bydlení není možné poskytnout všem a ani by nemělo být snahou jej poskytnout všem. Je potřeba rozlišovat mezi dostupným a sociálním bydlením. Dostupné bydlení je definovaná úroveň bydlení, která by jako minimální standard měla být dostupná dané sociální vrstvě obyvatel. Sociální bydlení má být dostupným bydlením pro vrstvu obyvatel v tíživé životní situaci. Možné definice dostupného bydlení jsou pak například:

“Dostupné bydlení je spojeno se zajištěním určitého standardu bydlení za cenu nebo nájem, která očima třetí strany (většinou očima veřejného sektoru – vlády nebo municipality) nezatěžuje příjem domácností nad určitou definovanou úroveň”. (MacLennan a Williams, 1990)

“Dostupné bydlení je bydlení, které přichází od poskytovatelů, kteří nejsou motivováni profitem a je administrativou alokováno dle aktuální potřeby” (Harloe, 2011)

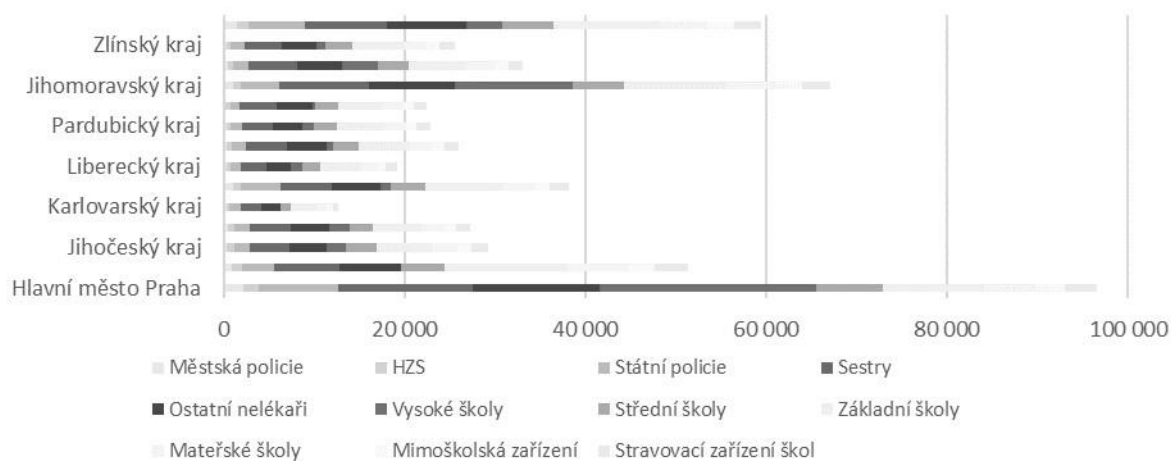
Tabulka 1: Rozdíly mezi typy nájemního bydlení

Sociální bydlení	Dostupné bydlení	Tržní nájem
Nájem dán většinou zákonem / vyhláškou nebo odvozen od minimálních mzd atd.	Nájem stanoven v relaci k tržnímu nájemnému nebo jako výše mezd dané platové skupiny	Nájem je určen trhem

Vytvoření dostupného bydlení pro danou skupinu obyvatel je zásahem veřejného sektoru do volného trhu nájemního nebo vlastnického bydlení. Často panují obavy, že dostupné bydlení vytváří skrze nájemní bydlení sekundární dopady na trh vlastnického bydlení ve formě tlaku na snižování průměrného nájemného a skrze něj snižování hodnoty rezidenčních nemovitostí. Ve skutečnosti to záleží na mnoha faktorech (Nguyen, 2006): design dostupného bydlení, jeho koncentrace, a podobnost se segmentem tržního bydlení. Deformace trhu je tak základním argumentem proti politice dostupného bydlení.

Přístupy k dostupnému bydlení je možné rozdělit podle (Berto, 2020) na (i) Kategorický – definuje schopnost nebo neschopnost domácností platit tržní nájem bez hlubší podpory v datové základně, (ii) Relativní – sledování změn vztahu mezi tržním nájmem a příjmem domácností v čase, (iii) Subjektivní – zkoumá zda domácnosti chtějí utracet vyšší částky za bydlení, (iv) Poměrový – zkoumá poměr disponibilního důchodu domácnosti k nájmu – přístup popisovaný níže, kterým hodnotí situaci Eurostat, (v) Residuální – udává minimální výše příjmu po odečtení nákladů na bydlení, která je považována za přijatelnou.

Budeme-li uvažovat jako jednu se základních skupin obyvatel pro které má být dostupné bydlení určeno některé kategorie státních a polostátních zaměstnanců, graf níže ukazuje, že jenom v Praze se jedná o 100 000 osob.

Graf 1: Počet státních zaměstnanců dle odvětví a krajů. Zdroj: vlastní zpracování dle dat z MPSV, MZCR, NZIS, MŠMT

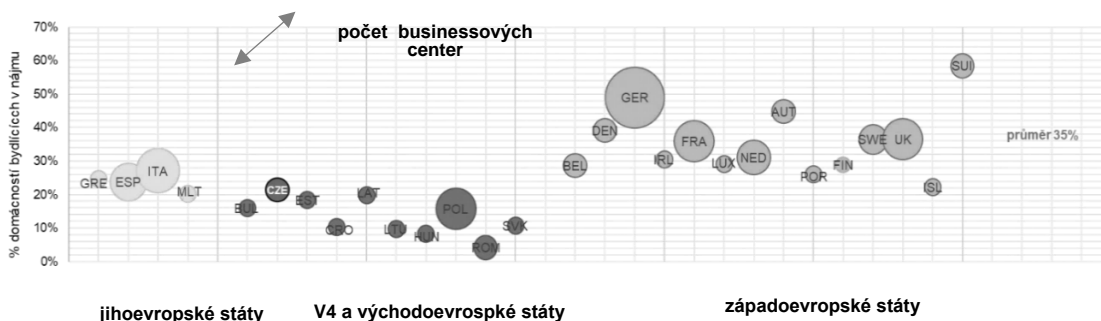
3 Měření dostupnosti bydlení

Nejběžnějším indikátorem je podíl příjmů domácností, který je vynaložen na náklady spojené s bydlením. Je rovněž potřeba rozlišovat mezi krátkodobou a dlouhodobou dostupností bydlení, dále je nutné rozlišovat mezi objektivní a subjektivní dostupností bydlení. Objektivní

dostupnost bydlení ji porovnává podle exaktních kritérií, jako například podíl výdajů na bydlení na celkových příjmech domácnosti nebo podle počtu obyvatel jedné domácnosti, nebere ale v úvahu kulturní rozdíly mezi jednotlivými státy nebo skupinami obyvatel - subjektivní dostupnost bydlení (Sunega, 2016). Porovnávání dostupnosti bydlení podle stejných kritérií mezi státy tak může vést k mylným závěrům. Jako vhodnější se jeví porovnávat dostupnost bydlení v rámci jednoho státu nebo města (resp. podobných států a měst) v čase s respektem k demografickému vývoji a definovanému standardu dostupného bydlení pro danou skupinu obyvatel.

Eurostat definuje obecně nepřiměřený podíl výdajů na bydlení, pokud činí více než 40 % příjmů domácností. Jinými slovy tedy domácnosti, které dosahují vyššího podílu nákladů na bydlení ze svého disponibilního důchodu spadají do kandidátů na podporu dostupného nebo sociálního bydlení. V Praze se podíl nájemného na příjmech domácností pohybuje okolo 50 % průměrného příjmu (Hrubý, 2020) jedince, tedy okolo 25 % v případě dvoučlenné domácnosti (pokud oba členové vydělávají stejně. Naopak v Dánsku je tento podíl 36 % a na Maltě pouze 12 %, přitom ale Dánsko patří k jedné se zemí s nejvyšší kvalitou života.

Bydlení je nezbytným statkem, nicméně od určité úrovně příjmu se stává statkem luxusním, proto nemůžeme mezi sebou porovnávat procentní zastoupení nákladů na bydlení na příjmech pro jednotlivé země s rozdílnou životní úrovní. Vysoké procento nákladů na bydlení v případě země s nízkými příjmy obyvatel znamená horší životní situaci, domácnostem možná nezbyvají finance na běžné výdaje. Vysoké procento nákladů na bydlení u vysoce příjmových skupin obyvatel (nebo států s vysokým disponibilním důchodem domácností) ovšem znamená celkově vyšší životní úroveň a vyšší standard.

Graf 2: Podíl domácností žijících v nájemném bydlení. Zdroj: vlastní zpracování dle dat Eurostat a Deloitte

Graf 2 ukazuje podíl domácností žijících v nájemním bydlení v různých státech Evropy a počet businessových center v jednotlivých zemích. Patrně kromě výše nájemného hraje velkou roli kulturní nastavení. Ve státech Jižní Evropy je menší procento domácností žijících v nájmech než ve státech západní Evropy. Ve střední Evropě je jednoznačnou preferencí vlastnické bydlení, nicméně tato situace se pozvolna mění. V zemích západní Evropy je největší podíl nájemního bydlení, z celé Evropy je pak tento podíl nejvyšší v Německu. Průřezově přes všechny porovnávané země je patrná korelace mezi počtem businessových center v zemi a podílem domácností žijících v nájemním bydlení. Počet businessových center znamená často stěhování za prací napříč zemí, a tudíž menší potřebu vlastnictví nemovitosti (Německo má celkem 15 businessových center).

4 Podpora dostupného bydlení a její dopady

Dostupné bydlení je možné podporovat skrze nabídku nebo poptávku nebo kombinací obojího.

4.1 Podpora dostupného bydlení skrze poptávku

Podpora poptávky znamená zvýšení dostupnosti bydlení a tím zvýšení poptávky, tedy relativní zlevnění nákladů na bydlení. Patří sem formy různých dotací, příspěvků na bydlení nebo regulativní opatření na cenu nájemného. Podpora poptávky může být velmi rychlým a efektivním řešením v krátkodobém až střednědobém horizontu, jako prvotní řešení situace na trhu, řešící tento problém do doby, než se ustálí, anebo podaří rozeběhnout jiné formy podpory nájemního bydlení – především formu podpory nabídky. Podpora poptávky téměř zcela výhradně zatěžuje veřejné rozpočty, které musí alokovat prostředky na různé formy finančních podpor a je zde velké riziko deformace volného trhu. Pokud je podpořena schopnost kupujících koupit si vlastní byt např. skrze zvýhodněné bankovní financování nákupu nemovitosti nebo skrze státní půjčky jako náhrada potřebné ekvity, automaticky dochází ke zvýšení cen nemovitostí, jelikož se zvětší množina poptávajících, ale nabídka reaguje mnohem pomaleji vzhledem k délce cyklu výstavby. Dražší byty se tak stanou zčásti nedostupné pro poptávající i po poskytnuté podpoře. Nejlevnějším řešením podpory poptávky je zastropování výše nájemného jako k tomu došlo v Berlíně. Zastropování nájemného má bohužel negativní dopad v zastavení růstu, resp. pokles hodnoty nemovitostí v regulovaných oblastech, růstu cen nájemného směrem k maximálnímu stropu a vyšší růst nájemného v oblastech mimo regulatorně dané maximální nájemné. Jednoduchý systém zastropování nájemného přináší nižší benefity nájemců než jsou ztráty pronajímatelů a dalších potenciálních nájemců, kterým se nedostává produkt, neboť zastropování nájemného znamená i zpomalení růstu nabídky v tomto

segmentu, vznikají tak náklady mrtvé váhy (Jenkins, 2003), negativní dopady dlouhotrvajících omezení výše nájemného na trh nájemního bydlení jsou známy historicky z Velké Británie (Coleman, 1988), Israele (Werzberger, 1988) nebo Vídně (Schuermann, 2019). Další možností je pak zastropování nájemného s určitou možností růstu (např. inflační doložka). Problémem zastropování nájemného je také snižování kvality bytového fondu, neboť nižší nájem, než je tržní znamená nižší příjem pro pronajímatele a nižší potřebu a ochotu investic do pronajímaných nemovitostí, stejně tak nedochází k efektivní alokaci prostor (Arias, 2016).

Zásah veřejného sektoru do trhu nájemního bydlení zvyšuje regulatorní / politické riziko trhu a může vést k odlivu investic z trhu nájemního nebo investičního bydlení.

Podpora skrze poptávku je bez dostatečného přizpůsobení nabídky vede k zásadním negativním efektům na trhu a její efekt je převážně pouze v krátkodobém horizontu jako rychlé řešení situace.

4.2 Podpora dostupného bydlení skrze nabídku

Podpora skrze nabídku znamená podporu výstavby většího množství cenově dostupnějších bytů. Podpora může být prováděna proaktivní formou – například podpora výstavby nebo podpora přestavby jiných typů nemovitostí. Taková podpora nemusí být finanční, ale často legislativní (urychlující povolovací proces), územně plánovací (umožnění výstavby bydlení v jiných definicích územního plánu) nebo poskytnutí garancí. Podpora může být i formou usnadnění možností developerského nebo investičního financování pro projekty nájemního bydlení. Velmi zajímavou pro veřejný sektor může být pak podpora investiční, kdy veřejný sektor sám developuje nové byty, nebo se podílí na developmentu formou poskytnutí svého majetku (pozemek / budova) k dalšími developmentu. Podpora nabídky tak často neznamena finanční zátěž pro veřejné finance. Velmi vhodný může být systém PPP projektů, kde soukromý sektor přinese možnosti financování a efektivitu výstavby, veřejná sektor pak pozemek, legislativní rámec a garance, a to vše při zvýšení hodnoty veřejného majetku.

Speciálními kategoriemi je podpora nabídky skrze regulaci krátkodobých pronájmů a výstavbu infrastruktury – do nabídky se tak díky lepší dostupnosti dostávají další nemovitosti. Jedná se tak o náklad veřejných rozpočtů, ale v kategorii, pro níž jsou mimo jiné veřejné rozpočty určeny, a které přináší vedlejší příjmové položky do oblastních rozpočtů v rámci přerozdělení vybíraných daní a poplatků. V Praze se objem automobilové dopravy za posledních 15 let zvýšil o 40 %, mimo jiné i proto, že se lidé stěhují za hranice města. Velkým problémem je rovněž ztráta času a užitek z něj. Pro ty, kteří nemohou využít svou dobu dojíždění pro práci, je každodenní cesta ztraceným časem. Někteří z těchto dojíždějících by zvýšili svou pracovní

dobu, kdyby nepotřebovali tolik času na dojíždění, nebo by trávili více času s přáteli a rodinou. V extrémních případech může mít dojíždění vážné důsledky pro společenský život dojíždějících. Jedním ze způsobů, jak kompenzovat ztrátu disponibilního času, je omezit spánek. Studie zjistily, že dojíždějící během týdne spí méně než lidé, kteří nemusí dojíždět do práce - a jak se zvětšují vzdálenosti mezi domovem a pracovištěm, zvyšuje se i jejich nedostatek spánku. Spánková deprivace zase souvisí s nízkou produktivitou práce. Náklady na ztrátu produktivní pracovní doby v důsledku únavy se např. v USA odhadují na 330 milionů USD. (Ricci, 2007)

Regulace krátkodobých pronájmů pak vrací do nabídky dlouhodobých pronájmů byty dříve určené pro krátkodobé pronájmy což zvyšuje nabídku bytů převážně v centrech turisticky atraktivních měst (Allen, 2017). Regulace za účelem omezit krátkodobé pronájmy, aby se byty vrátily do dlouhodobých pronájmů nebo aby se turisté vrátili do hotelů je zásah do volného trhu, a dle mého názoru neakceptovatelný. Regulace s cílem narovnání legislativních povinností spojených s poskytováním stejné služby (ubytování) pro krátkodobé ubytování i hotely a ochrana soukromý susedních nemovitostí je naopak žádoucí.

Poslední možností je zvýšení nabídky skrze restriktivní legislativní opatření penalizace vlastníků prázdných nepronajatých a neobydlených bytů pro vlastní potřebu (v současné době např. Francie nebo Velká Británie) formou zvýšení daní z těchto nemovitostí nebo uložení speciální daně, která vykompenzuje příjmy do státního / obecního rozpočtu z bytu, jako by byl pronajat. Zde je potřeba rozlišovat mezi vlastníky neobyvatelných, a naopak obyvatelných bytů (často nových bytů), kteří je nepronajímají z důvodu, aby jejich byt opotřebením neztrácel hodnotu. Speciální kategorií jsou pak byty, které se nacházejí v domech na výborných komerčních lokalitách (typicky centrum měst) a které potřebují úpravu a investici. Vzhledem k výše příjmu z komerčních prostor v nemovitosti se majiteli nevyplatí investovat prostředky a čas do rekonstrukce bytů v domě a jejich následnému pronájmu (často za nižší nájemné vzhledem k rušivému efektu centra města). Například Dánsko nebo Holandsko mají programy, díky kterým se snaží prázdné byty ve špatném technickém stavu přivést zpět na trh.

4.3 Komplexní podpora dostupného bydlení

Podpory na straně poptávky i nabídky je nutné koordinovat a provázat s ohledem na minimální dopad na volný trh. Pokud je vytvořena podporou dodatečná poptávka po levnějších bytech, která je konzumována zvýšenou nabídkou tohoto segmentu bydlení (nebo je tato nabídka přímo limitována pro tuto novou poptávku) je volný tržní mechanismus téměř nedotčen. V ideálním případě by mělo být cílem, aby dostupné bydlení bylo samofinancovatelným projektem, které

nezatěžuje státní nebo obecní veřejné rozpočty hotovostními výdaji. Zatížení bilance veřejných rozpočtů je zřejmě nevyhnutelným vedlejším efektem tvorby programů nájemního bydlení.

4.4 Dostupné bydlení jako vlastnické nebo nájemní

V zahraničí je možné nalézt různé způsoby zajišťování podpory dostupného bydlení. Buďto se podporuje nájemní bydlení, anebo možnosti koupě bytu. Podpora možnosti koupě bytu by se měla soustředit na možnost podpory levnějšího a dostupného financování nikoli na absolutní snížení pořizovací ceny bytu pro určitou skupinu obyvatel, neboť se jedná o zásah do volného trhu, který se tak může deformovat. Nehledě na skutečnost, že situace, že daný jedinec nebo domácnost se nachází v situaci, která ji kvalifikuje jako příjemce dostupného bydlení není celoživotní situace, nýbrž momentální nebo střednědobý status, který se může v čase měnit. Oproti tomu koupě bytu je pro většinu obyvatel celoživotní rozhodnutí a celoživotní investice. Absolutní zajištění slevy z kupovaného bytu je tak celoživotní benefit vztahující se na momentální životní situaci, a proto je nevhodným řešením.

Závěr

Tato rešerše analyzuje základní teze dostupného bydlení a odděluje dostupné a sociální bydlení. Dle mého názoru programy dostupného bydlení by měli zahrnovat výhradě podporu nájemního bydlení. Široké spektrum literatury ukazuje nutnost dostupného bydlení a poukazuje na jeho socio-ekonomické benefity. Základním konceptem dostupnosti bydlení jsou přímé dotace nebo pobídky ze strany veřejného sektoru, tedy výdaje státního rozpočtu bez návratnosti pro veřejný rozpočet. Alternativní koncepty pak zahrnují zahrnutí soukromého sektoru nebo převzetí role developera státem nebo municipalitou. Dle mého názoru je ideálním modelem kombinace spolupráce mezi státem, soukromým developerem a institucionálním poskytovatelem finančních prostředků. Taková spolupráce může přinést zhodnocení majetku municipality nebo státu v dlouhodobém horizontu při přesunutí zátěže financování na soukromý sektor při současném využití efektivity soukromého sektoru. Veřejný sektor pak může kontribuovat kromě poskytnutí pozemků také poskytnutím případných garancí nebo legislativní podporou systému dostupného bydlení a regulací jeho množství, aby nebyl ovlivněn volný trh. Ačkoli výše uvedené nástroje jsou minimálním nákladem veřejného rozpočtu a jako celek mohou být naopak ziskovou položkou v podobě projektu nájemního bydlení, zatíží bilanci veřejného sektoru, ale vzhledem k celkové výši veřejného dluhu se opět nejedná o zásadní položku při správném nastavení v rámci PPP projektů.

Poděkování

Rád bych poděkoval svému školiteli doc. Ing. Petru Dvořákovi, Ph.D. Článek tvoří součást grantu Vysoké školy ekonomické - IGA Vývojové trendy na finančních trzích (IG102029) a grantu IP100040/1020.

Literatura

Článek v časopise:

Emmi, P. (1990). Model of monopolistic competition among sectors of a metropolitan housing market, *The Netherlands Journal of Housing and Environmental Research*, 5(1), 87-103.

Tsenkova, Sasha. "The Social Housing Sector in Prague and Warsaw: Trends and Future Prospects." *GeoJournal* 79, no. 4 (2014): 433-447

Mueller, E. J., & Tighe, J. R. (2007). Making the Case for Affordable Housing: Connecting Housing with Health and Education Outcomes. *Journal of Planning Literature*, 21(4), 371–385

Rubin, R. (2018). Affordable Housing and Resident Health. *Journal of affordable housing & community development law*, 27(2), pp. 263-317.

Kalousová, Lucie. "Rent Assistance and Health: Findings From Detroit." *Housing Studies* 34, no. 1 (2019): 111-141.

Olanrewaju, AbdulLateef. "Housing Providers' Insights On the Benefits of Sustainable Affordable Housing." *Sustainable Development (Bradford, West Yorkshire, England)* 26, " no. 6 (2018): 847-858.

Berto, Raul. "Affordable Housing Vs. Urban Land Rent in Widespread Settlement Areas." *Sustainability (Basel, Switzerland)* 12, no. 8 (2020): 3129

Harloe, Michael. *The People's Home: Social Rented Housing in Europe and America.*

Hoboken: John Wiley & Sons, 2011.

Nguyen, M. T. (2005). Does Affordable Housing Detrimentially Affect Property Values?

A Review of the Literature. *Journal of Planning Literature*, 20(1), 15–26

Sunega, P, Lux, M (2016), Subjective perception versus objective indicators of overcrowding and housing affordability.

Jenkins, B. (2009). Rent Control: Do Economists Agree? *Econ journal watch*, 6(1), p. 73.

Coleman, David. "Rent Control: The British Experience and Policy Response." *The Journal of Real Estate Finance and Economics* 1, no. 3 (1988): 233–55.

Werczberger, Elia 1988. *The Experience with Rent Control in Israel: From Rental Housing to Condominiums.* *Journal of Real Estate Finance and Economics* 1(3): 277- 293.

Schuermann, M. "Eight. the Rise and Fall of Rent Control." *Newcomers*, 2019.

ARIAS, Miguel. "A Paternalist's Mistake: Rent Control." *Journal of Economics and Political Economy* 3, no. 4 (2016): 627.

Allen, James A. "Disrupting Affordable Housing: Regulating Airbnb and Other Short-Term Rental Hosting in New York City." *Journal of Affordable Housing & Community Development Law* 26, no. 1 (2017): 151-192.

Maclennan, D., and R. Williams. *Affordable Housing in Britain and America.* York: Joseph Rowntree Foundation in association with the National Federation of Housing Associations, 1990.

Ricci, Judith A., Elsbeth Chee, Amy L. Lorandeanu, and Jan Berger. "Fatigue in the U.s.

Workforce: Prevalence and Implications for Lost Productive Work Time." *Journal of Occupational and Environmental Medicine* 49, no. 1 (2007): 1–10.

Elektronický zdroj bez uvedení autorů (online):

Deloitte Property Index (2020)

Sčítání lidu, domů a bytů, ČSÚ, 2011

Odborná analýza

Hrubý, M. & Ryška, M. a kol. (2020) *Analýza nájemního bydlení*, Institut Strategického Investování Fakulty financí a účetnictví.

Kontaktní údaje

Mgr. Ing. David Mazáček, MRICS

Vysoká škola ekonomická

Fakulta bankovníctví a pojišťovnictví

Nám. W. Churchilla 1938/4

130 00 Praha 3 - Žižkov

Česká republika

email: david.mazacek@isti.cz

MIKROEKONOMICKÉ KONCEPCE ŘEŠENÍ SMLUVNÍCH VZTAHŮ PODNIKATELSKÝCH SUBJEKTŮ V SOUVISLOSTECH OBCHODNÍ POLITIKY V AGROBYZNYSU

MICROECONOMIC CONCEPTS OF SETTLEMENT OF CONTRACTUAL RELATIONS OF BUSINESS ENTITIES IN THE CONTEXT OF TRADE POLICY IN AGRIBUSINESS

Milan Palát, Šárka Palátová

Abstract

The aim of the paper is to evaluate fundamental economic concepts of solving contractual relations of business entities in the context of trade policy in agribusiness. Trade and contractual relations play a very important role in agribusiness, and therefore it is necessary to fully understand the creation and management of these relations at all levels from primary production to final consumers. The earlier stages of the implementation of the Common Agricultural Policy met the objectives for which it was established, but gradually its success began to decline. This exacerbated the need for ever-increasing exports, created a significant overproduction of regulated commodities, and intervention stocks were often overfilled. From a theoretical point of view, it is possible to solve complex situations in contractual relations with the use of a certain simplification of reality. This can help to clarify and understand the basic processes that occur when concluding contracts, but also to overlook the empirical significance of certain processes and their alternatives. In the practical approach, contracts are usually improved only on the basis of gradually emerging shortcomings, where such a method may have a relatively high risk and cost due to its random nature. Therefore, it is appropriate to use both approaches simultaneously, where existing theoretical knowledge moves us to better empirical outcomes.

Keywords: policy, contract, theory, trade, agribusiness

JEL classification: D86, L14

Classification OECD – FRASCATI MANUAL: 50000, 50200, 50201

Úvod

Dřívější etapy realizace Společné zemědělské politiky splnily cíle, ke kterým byla založena, ale postupně se její úspěšnost začala snižovat. Byla jimi umocněna potřeba stále větších vývozů, vznikala značná nadprodukce regulovaných komodit, intervenční sklady byly často přeplněny, viz např. Cook (2021). To si vyžádalo zavedení dalších regulací na trhu v podobě

kvantitativních restrikcí ve formě množstevních kvót nebo exportních subvencí, které ovšem zároveň mají silné deformační účinky na trh, např. přispívají ke stlačování světových cen zemědělských produktů, a současně zvyšují nároky na takto koncipovanou politiku. (Novosák, 2018). Rostoucí objem subvencovaných vývozu byl kritizován ze strany obchodních partnerů, proto bylo nezbytné tuto situaci řešit a situace se promítla i do smluvních vztahů v agrobyznysu. Cílem tohoto příspěvku je zhodnotit základní ekonomické koncepce řešení smluvních vztahů podnikatelských subjektů v souvislostech obchodní politiky v agrobyznysu.

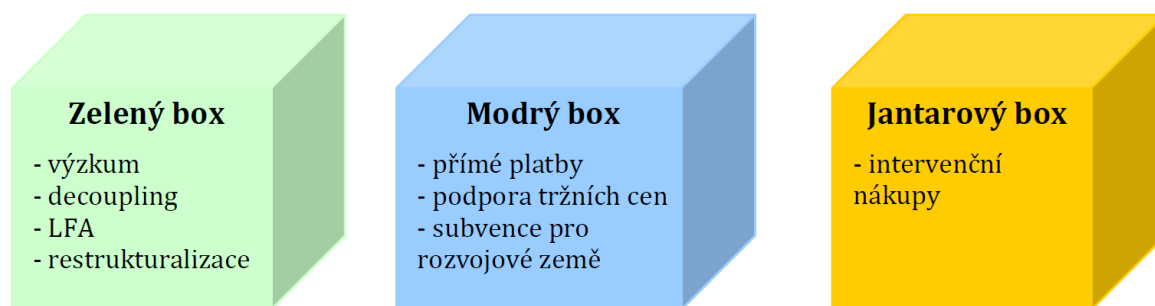
Výsledky a diskuze

Evropská unie a ostatní členové Světové obchodní organizace (WTO) se zavázali k postupnému snižování bariér v přístupu na trh, ke snižování domácí podpory a úplnému zrušení podpor ve vývozu. Předmětem uzavřené Dohody o zemědělství je zvyšování úrovně a plynulosti obchodu a také tvorba tržní politiky. Uvedené cíle mají vést ke zvýšení předvídatelnosti a bezpečnosti při exportu a importu (WTO, 2021). Na základě dřívějšího rámcového ujednání jsou jednání WTO o zemědělství vedena v rámci pilířů, které se týkají zejména přístupu na trh a domácích podpor. Jedná se o opatření, která ovlivňují přístup na trh členských zemí při pohybu přes hranice, tj. cla, netarifní překážky nebo přímé restrikce. Základním krokem byla tarifikace, která převedla netarifní překážky obchodu na cla. Cílem jednání o přístupu na trh je zjednodušení cel, navýšení cel s postupným zpracováváním suroviny a diskriminační zásahy do vývozu.

Domácí podpory v zemědělství

Domácí podpory jsou pro zemědělství povoleny, ale pro účely liberalizace agrobyznysu byl vypracován seznam opatření v rámci dohody, která brání nebo oslabují obchod a stanovují časový rámec pro jejich postupnou liberalizaci. Dotace jsou rozděleny podle dopadu na produkci do sekcí a klasifikovány do barevných boxů. Rozlišení je podobné semaforu dle míry negativního vlivu na obchod (zelená = povoleno, žlutá = zpomalit, červená = stop). Protože je ale zemědělství velmi specifickým a komplikovaným sektorem, nelze jednoznačně určit, co by mělo patřit do červené skupiny, proto ji spíše nahrazuje žlutá (jantarová). Na žlutou skupinu pak přímo nenavazuje zelená skupina, ale mezistupněm je skupina modrá. Na Obr. 1 je přehledně znázorněno rozdělení domácích dotací do zemědělství dle WTO.

Obr. 1: Rozdělení domácích dotací do zemědělství dle WTO

Zdroj: WTO (2021)

Zelený box (green box) je tvořen subvencemi, které obchod narušují minimálně a nemají formu cenové podpory. Jedná se například o podporu výzkumu, pomoc při přírodních katastrofách, péči o přírodní prostředí, decoupling (vazba na produkci), podporu restrukturalizace, podporu zemědělství ve znevýhodněných oblastech a také o podporu příjmu bez vlivu na produkci. Tyto podpory zohledňují neobchodní zájmy zemědělství a jeho obchodní roli. Diskutovanou otázkou je, kam zařadit jednotlivé formy dotací, kde Evropská unie usiluje o jejich zařazení právě do zeleného boxu. Modrý box (blue box) obsahuje subvence podporující výrobu a současně i nástroje bránící jejímu růstu. Zahrnuje například jisté druhy subvencí pro rozvojové země, přímé platby a podporu tržních cen. Tyto podpory jsou poskytovány účelově na plochu nebo počet zvířat a neměly by tak mít nepříznivý vliv na obchod. Dále se zde předpokládá do určité míry omezení celkové zemědělské výroby a zpřísnění pravidel pro poskytování subvencí, aby se zabránilo zařazení zvláště škodlivých podpor. Do žlutého (jantarového) boxu (amber box) patří ty druhy podpor, které stimulují výrobu bez ohledu na cenový vývoj na trhu, čímž jsou narušovány tržní principy a vyráběné množství produkce. Požadavkem je snížení subvencí této skupiny, které je odstupňováno podle rozsahu využívání členskou zemí a podle závazku na jednotlivé skupiny výrobků. Patří sem subvence k ceně nebo subvence přímo ovlivňující množství produkce.

Řešení problematiky dotací exportu se zabývá odstraněním vývozních subvencí a dalšími podobnými opatřeními. Již během ministerské konference WTO v Hongkongu se všichni zúčastnění v rámci zemědělského obchodu předběžně dohodli na zrušení exportních subvencí v zemědělství, zrušení cel a kvót na dovoz z nejméně rozvojových zemí ze strany vyspělých a pokročilých rozvojových zemí či zrušení vývozních podpor a dotací poškozujících obchod s bavlnou aplikovaných v USA. V zemědělské dohodě Uruguayského kola GATT souhlasilo Společenství se snížením výše domácí cenové podpory, celní ochrany i s určitým uvolněním obchodu. Mezi zásadní body Dohody o zemědělství v rámci tohoto kola GATT patřilo zavedení

zvláštních ochranných opatření pro případ ohrožení domácích trhů či dohoda o olejninách. Zde Evropská unie získala právo časově omezené možnosti podpory vlastních výrobců olejnin na přesně stanovené množství produkce a zařazení kompenzačních plateb Evropské unie do „modré schránky“ (blue box), kde se jedná o ty podpory, na které se nevztahuje omezení výše domácích podpor z hlediska GATT, viz Bečvářová (2007,2014). Vyspělé země musely postupně snižovat množství udělovaných dotací ve vývozu a hodnotu vývozních dotací. Rozvojové země snižovaly hodnotu podpor exportu a redukovaly množství vývozních subvencí pomaleji a nejméně rozvinuté země (LDCs) byly od veškerého snižování osvobozeny. Spolu s ratifikovanou deklarací v Dauhá byla do programu jednání zařazena řada témat, z nichž většina vyžadovala další vyjednávání. Při jejich realizaci se ale objevily tendence oddalovat schválené termíny pro jednotlivé etapy a v dalších ministerských konferencích nebyl zaznamenán významný posun vpřed.

Přístupy ke smluvním vztahům

Na základě délky trvání smluvního vztahu rozlišujeme tři základní přístupy ke smluvním vztahům: klasický přístup, neoklasický přístup a přístup relační. Klasický přístup je dle Slangena et al (2018) charakteristický krátkodobostí smluvních vztahů, kdy cena představuje nejdůležitější koordinační mechanismus, aktiva jsou poměrně málo specifická, identita a osobnostní vlastnosti smluvních stran nejsou považovány za podstatné a záruky jsou méně významné. Lyons a Metha (1997) dodávají, že zúčastněné strany se značně opírají o externí instituce a formální dokumenty, kdy ve smlouvách usilují o podchycení všech potenciálně možných situací, ke kterým by mohlo dojít, včetně smluvních pokut za případné nedodržení smluvních závazků. Je zřejmé, že podchycení veškerých možných eventualit vzhledem k omezené racionalitě nikdy nebude zcela možné. Pochopitelnou slabinou je též fakt, že klasický koncept neřeší otázku identity a osobnostních vlastností účastníků smluvních vztahů, a že předpokládá zcela jasně specifikované konkrétní transakce, což je samozřejmě ideální, ale v realitě nemusí vždy být splněno. Za základ smluvních vztahů jsou považovány písemné smlouvy, kdy rozhodnutí v případě potenciálních sporů je ponecháváno na soudech.

Neoklasický přístup je dle Slangena et al (2018) charakteristický střednědobostí smluvních vztahů. Cena představuje již méně podstatný koordinační mechanismus než u přístupu klasického a naopak identita, osobnostní vlastnosti smluvních stran a záruky se stávají ve smluvních vztazích významnějšími. Aktiva jsou středně specifická, doba trvání smluvních závazků bývá obvykle fixní. Písemné smlouvy jsou základem pro budoucí vyjednávání.

Předpokládá se zde možnost zavedení jistých rozhodčích mechanismů, a proto není naprosto nezbytné ve smlouvách specifikovat veškeré možné eventuality. V případě nutnosti mohou být určení rozhodci, kteří případný spor rozřeší bez zásahu soudu, což může být často mnohem rychlejší a efektivnější, a to za předpokladu, že stanovení rozhodci mají důvěru obou zúčastněných stran. Voigt (2008) dále tento přístup charakterizuje jako situaci, která se nachází někde uprostřed mezi snahou o smluvní podchycení veškerých možných eventualit (klasický přístup) a odvahou k neřešení všech záležitostí formalisticky smluvně (relační přístup). Poslední z přístupů tak umožňuje ještě vyšší rozvolnění uzavíraných smluv.

V rámci relačního přístupu jsou řešeny smluvní vztahy dlouhodobého charakteru (Lyons a Metha, 1997; Flanigan a Sutherland, 2016), kdy délka trvání smluvního vztahu zpravidla není specifikována. Relační kontrakt specifikuje pouze základní obecné údaje a cíle a specifikuje mechanismy pro rozhodování a řešení sporů (Milgrom a Roberts, 2019). Cena dle Slangena et al (2018) představuje ve srovnání s klasickým a neoklasickým přístupem poměrně nepodstatný koordinační mechanismus, zato identita a osobnostní vlastnosti smluvních stran jsou zcela zásadní. Aktiva jsou vysoce specifická a záruky jsou velmi podstatné. Písemné smlouvy jsou záznamem dané smluvní dohody, ale v potenciálních sporech hrají hodnoty a normy chování účastníků smluvního vztahu významnější roli než samotné písemné smlouvy. Zatímco v klasickém přístupu jsou písemné smluvní vztahy posazeny na vrchol smluvních vztahů a role verbálních smluvních vztahů je zcela ignorována, v neoklasickém přístupu již tyto smlouvy poskytují bázi pro další vyjednávání a v relačním přístupu se často stává podstatnějším vzájemný dlouhodobý vztah smluvních stran než konkrétní písemné vymezení tohoto smluvního vztahu (Dvořáková a Palát, 2015).

Kritická analýza přístupů ke smluvním vztahům

V uvedených přístupech narážíme na otázku úplnosti smluvních vztahů. V úplných smluvních vztazích je uvedeno, jak mají smluvní strany konat při veškerých možných eventualitách, přičemž mají k dispozici veškeré relevantní informace, a to jim umožňuje nalézt optimální smluvní podmínky. Vlastnická práva jsou jednoznačně vymezena a smluvní vztah je možno po jeho podepsání okamžitě implementovat. Veškeré položky jsou ověřitelné a každá ze smluvních stran může vyzvat další stranu k plnění daného smluvního vztahu. V realitě jsou ovšem smluvní vztahy většinou neúplné, na čemž se podepisuje řada příčin. Komplexnost a nepředvídatelnost řady jevů často neumožňuje identifikovat veškeré eventuality nebo je množství těchto eventualit tak vysoké, že není reálné se veškerými souvisejícími faktory

zodpovědně zabývat, vyhodnotit jejich vlivy a zakomponovat je odpovídajícím způsobem do smluv. Pokud by to vše navíc vedlo k neadekvátnímu navýšení transakčních nákladů, je možné využít metod abstrakce a abstrahovat od méně podstatných detailů (méně pravděpodobných eventualit).

Smluvní vztahy jsou v ekonomické teorii reflektovány zejména v konceptech transakčních nákladů a selhání trhu s důrazem na asymetrické informace. Asymetrické informace obecně znamenají, že jeden subjekt má lepší informace než druhý a dokáže těžit z toho, co ví. Z toho tedy plyne, že druhá strana je díky jeho aktivitě nějakým způsobem znevýhodněna. To je důkladně rozpracováno v teorii agentury, které dominuje vztah nájemce-zmocněnce (principal-agent). Smluvní vztahy mohou být ovlivněny například v důsledku morálního hazardu a nepříznivého výběru. Díky oddělení vlastnictví a řízení podniku dochází k utlumení cíle ohledně ziskovosti a objevují se alternativní pohnutky. Při morálním hazardu informovaný subjekt maximalizuje svůj užitek, a tím snižuje užitek neinformovaných subjektů. Nájemce (vlastník) tedy prostřednictvím svého zmocněnce (manažera) usiluje o maximalizaci užítku, což je ovšem ztíženo asymetrií informací, které má k dispozici nájemce a informací kterými disponuje zmocněnec. Zmocněnec jedná výhradně ve svém vlastním prospěchu a má mnohdy ve své pozici oproti nájemci výhodu, kterou může využít ve svůj prospěch. Konkrétně to tedy v oblasti smluvních vztahů znamená, že nájemce by se měl snažit formulovat svoji smlouvu se zmocněncem tím způsobem, aby ten neměl zájem činit rozhodnutí, která by byla pro nájemce nevýhodná, a aby zmocněnec byl motivován k dosažení nájemcem očekávaných výsledků dostatečnou výší odměny.

Problémem je, že nájemce nemůže dokonale znát aktivitu zmocněnce, a proto je pro něj nemožné ověřit si, zda jeho zmocněnec opravdu učinil rozhodnutí, které odpovídá cíli nájemce. Druhým konceptem, je nepříznivý výběr, který je opět postaven na asymetrických informacích. Zásadním omezením popsaných teorií je fakt, že nezohledňují náklady související se vznikem a existencí smluvních vztahů. To je adekvátně reflektováno až v teorii transakčních nákladů, kvůli kterým může docházet k neúplnosti smluvních vztahů, jak již bylo poznamenáno dříve. V této teorii je vysvětlena existence řady typů smluv za pomoci širokého spektra proměnných. V úvahu jsou vzaty nejrůznější institucionální aspekty a omezená racionalita v podmínkách nejistoty. Problémem ovšem může být, že díky svému zaměření se tato teorie někdy stává až příliš širokou, což omezuje její praktické využití. I přes možná omezení mohou být uvedené přístupy ke smluvním vztahům užitečné a při vhodné aplikaci vést k hlubšímu pochopení velmi komplikovaných jevů týkajících se smluvních vztahů.

Závěr

Obchodní a smluvní vztahy mají v agrobyznysu velmi významnou úlohu, a proto je nezbytné dokonale pochopit tvorbu a řízení těchto vztahů na všech úrovních od prvovýroby až po finální spotřebitele. Vyspělé země musely postupně snižovat množství udělovaných dotací ve vývozu a hodnotu vývozních dotací. Rozvojové země snižovaly hodnotu podpor exportu a redukovaly množství vývozních subvencí pomaleji a nejméně rozvinuté země (LDCs) byly od veškerého snižování osvobozeny. Spolu s deklarací v Dauhá (WTO, 2021) byla do programu jednání zařazena řada témat, z nichž většina vyžadovala další vyjednávání. Při jejich realizaci se ale objevily tendence oddalovat schválené termíny pro jednotlivé etapy a v dalších ministerských konferencích nebyl zaznamenán významný posun vpřed. Na smluvní vztahy lze pohlížet z teoretického i praktického hlediska. V teoretickém pohledu lze řešit složité situace ve smluvních vztazích s využitím jistého zjednodušení skutečnosti. To může napomoci k objasnění a pochopení základních procesů, které při uzavírání smluv nastávají, ale také k přehlednutí empirického významu určitých procesů a jejich alternativ. V praktickém přístupu bývají smlouvy vylepšovány až na základě postupně se objevujících nedostatků, kdy taková metoda pokus-omyl může mít vzhledem k jejímu nahodilému charakteru poměrně vysoké riziko a náklady, viz Bečvářová et al (2014). Proto je vhodné využívat současně obou přístupů, kdy existující teoretické znalosti nás posouvají k lepším empirickým výstupům, a ty se poté opět stávají zdrojem pro nově zobecněné teoretické poznatky.

Zdroje

Bečvářová, V. Koncepce a vývoj agrární politiky EU a USA. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2007, 94 s. ISBN 978-80-7375-3.

Bečvářová, V. Agricultural Policy and Trade. Brno: Mendel University. Brno, 2014. 100 s. ISBN 978-80-7509-092-8.

Cook, E. Agriculture, forestry and fishery statistics. Luxemburg: Eurostat, 2021. ISBN 978-92-76-13193-9. (online) (cit. 2021-01-20).

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10317767/KS-FK-19-001-EN-N.pdf/742d3fd2-961e-68c1-47d0-11cf30b11489?t=1576657490000>

Dvořáková, Š. & Palát, M. Cooperation as a Competitive Advantage: Public private partnership in R&D. In: Proceedings from 9th International Conference on Applied Business Research

ICABR 2014. 1. vyd. Brno: Mendel University in Brno, 2015, 186-194. ISBN 978-80-7509-223-6.

Flanigan, S., Sutherland, L. A. Buying access to social Capital? From collaboration to service provision in an agricultural Co-operative. *Sociologia Ruralis*. 2016, sv. 56, č. 4. ISSN 1467-9523.

Lyons, B., Metha, J. Private Sector Business Contracts: The Text Between the Lines. In: Deakin, S., Michie, J. (eds.), *Contracts, Co-operation, and Competition, Studies in Economics, Management and Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 43–66. ISBN 0-19-829266-X.

Milgrom P., Roberts, J. *Economics, Organization and Management*. Prentice-Hall International, 2019, 621 s. ISBN 978-0132246507.

Novosák, J., Novosáková, J., Hájek, O. & Koleňák, J. Spatial dimension of Czech enterprise support policy: Where are public expenditures allocated? *Review of Economic Perspectives*, 2018. 18 (4), 333-351. ISSN 1804-1663.

Slangen, L. H. G., Loucks, L. A., Slangen, A. H. L. *Institutional Economics and Economic Organisation Theory: An Integrated Approach*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 2018, 431 s. ISBN 978-90-8686-077-7.

Voigt, S. *Institucionální ekonomie*. Praha: Alfa nakladatelství, 2008, 229 s. ISBN 978-80-87197-13-4.

WTO. *Domestic Support in Agriculture: The Boxes*. [online] [cit. 2021-08-20]. 2021. Dostupné z: <https://www.wto.org/english/tratop_e/agric/agboxes_e.htm>.

Kontakt

doc. Ing. Milan Palát, Ph.D., Ing. Šárka Palátová, Ph.D.

Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo

Loucká 21, 669 02 Znojmo

palat.milan@svse.cz

VLIV 5. AML SMĚRNICE EU NA PROFESNÍ ŽIVOT ÚČETNÍCH, AUDITORŮ A DAŇOVÝCH PORADCŮ

THE IMPACT OF 5. AML EUROPEAN DIRECTIVE ON PROFESSIONAL LIFE OF ACCOUNTANTS, AUDITORS AND TAX ADVISORS

Anna Prihodjko

Abstrakt

Článek se zabývá problematikou vlivu zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosu z trestné činnosti a financování terorismu na profesní činnost účetních, auditorů a daňových poradců. V dnešní době je v mnoha zemích Evropské unie činnost auditorů a daňových poradců regulována zvláštními právními předpisy, někde je činnost účetních regulována méně, nebo není regulována vůbec. Jedním z právních předpisů, jejichž požadavky je nutné splňovat, je AML zákon. Splnění těchto náročných požadavků není z mého pohledu možné bez kompletní znalosti jeho problematiky. A také je to velká administrativní zátěž pro účetní. V mém výzkumu jsem chtěla zjistit, jak se k regulaci činnosti účetních staví různé země EU, jaký vliv na ně má AML zákon a jak je vše výše zmíněné kontrolováno příslušnými úřady.

Klíčová slova: AML, Evropská Unie, Účetní

Abstract

The article deals with the problematics of impact of the law on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing on professional activity of accountants, auditors and tax advisors. Nowadays in many European countries auditors' and tax advisors' activities are regulated by special regulation, accountants' activity could be less regulated, or not regulated at all. But one of the normative, which requests should be complied, is AML law. Compliance of these difficult requests, from my point of view, is not possible without complete knowledge of its problematics. It is a big administrative strain for accountants as well. In my research I would like to find out, how do different EU countries are facing to the regulation of accountants' activity, which impact on them has AML law and how it is controlled by relevant departments.

Keywords: AML, European Union, Accountant, Auditor, Tax advisor

JEL classification: K19, K22, M48

Classification OECD – FRASCATI MANUAL: 5.2

Úvod

V současné době jsou profese účetních, auditorů, advokátů, daňových poradců a celé řady jiných profesí zasazeny velkým množstvím právních předpisů tuzemských i evropských, které mají přímý a nepřímý vliv na jejich činnost. Kromě předpisů, přímo regulujících profesní činnost, např. zákon č. 563/1991 Sb., o daňovém poradenství a komoře daňových poradců České republiky, existují předpisy, které tuto činnost regulují nepřímo, zejména zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu ve znění pozdějších předpisů. Cílem tohoto článku je vyhodnotit dopad požadavků tohoto zákona na činnost jednotlivých profesí a posoudit, zda jsou některá pravidla adekvátní vůči jednotlivým podnikatelským sférám. Jaký je skutečný dopad tohoto zákona na praxi účetních, auditorů a daňových poradců?

Cíl a metody

Tento článek řeší komplikovanost splnění požadavků vedlejších právních předpisů pro účetní. Pomocí analýzy těchto předpisů a literární rešerše je snaha stanovit, jaký je trend pro vývoj profese účetního a jak se to mění v závislosti na územní příslušnosti jednotlivých států EU.

Legislativní původ

Pod pojmem praní špinavých peněz se rozumí legalizace výnosů získaných trestní činností (MFČR, FAÚ, 2012). Nicméně nejedná se jen o peníze, ale rovněž o směnky, investiční kovy, jakýkoli jiný majetek. Zjistilo se, že při praní špinavých peněz se využívá služeb bank, leasingových společností, realitních kanceláří a dalších. Aby se tomu dalo zabránit, byl v roce 1989 skupinou G7 založen výbor, zabývající se opatřeními na potírání praní špinavých peněz - „Financial Action Task Force on Money Laundering“ (FATF) - jako mezivládní orgán.

Již rok poté FATF vydal soubor 40 doporučení proti praní špinavých peněz, které se staly mezinárodně uznávaným standardem. Později byly tyto standardy rozšířeny o 9 doporučení proti financování teroristické aktivity (CFT), v roce 2012 zrevidovány, a platí dodnes jako Soubor doporučení pro boj s praním špinavých peněz a potíráním financování terorismu (FATF, 2021). FATF má 39 členů, kterými jsou členové EU, EHS a řada dalších zemí a asociací (FATF, 2021)

V roce 2021 Evropská komise navrhla zřízení úřadu proti praní špinavých peněz (AMLA), který by měl dohlížet na boj proti praní špinavých peněz. Zřízení tohoto úřadu je reakcí na skandály s podezřelými transakcemi v bankách několika zemí EU. Rovněž bylo navrženo

omezit hotovostní transakce na 10 tisíc eur, nicméně mnoho zemí EU již tyto transakce omezené má. (Advokátní deník, 2021). V současné době platí v České republice omezení hotovostních plateb nad limit 270 tisíc korun podle zákona č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, a pokud jsou tyto platby provedeny v cizí měně, přepočte se cizí měna kurzem ČNB platným ke dni provedení platby. Je však nutné podotknout, že pokud se taková transakce týká povinné osoby a zároveň přesáhne částku 10 tisíc EUR, tedy v přepočtu na koruny přibližně 250 tisíc, je nutné zároveň provést kontrolu klienta v souladu s požadavky AML zákona.

V jiných zemích jsou taková omezení různá, například v Rakousku lze platit v hotovosti do 10 tisíc EUR bez identifikace klienta (Europäisches Verbraucherzentrum Deutschland, 2021), Lotyšsko omezilo hotovostní platby tak, že pro podnikatelské subjekty je povinnost podat hlášení o hotovostních platbách nad 1500 EUR, hotovostní platba je však povolena do limitu 7200 EUR pro všechny osoby (Lotyšsko, Zákon o daních a poplatcích, 1995).

AML směrnice

Boj proti praní špinavých peněz vyžaduje nadnárodní regulaci. Přinejmenším na území EU je velká tendence k harmonizaci právních předpisů, jelikož EU by měla působit jako jednotný organismus. Pro účely boje s praním špinavých peněz byla vytvořena AML směrnice č. 2015/849. Směrnice v souladu s ustanovením článku 67 měla být implementována do právních předpisů jednotlivých zemí do 26.7.2017.

Subjekt zákona – povinná osoba

Povinnou osobou se v souladu s AML zákonem rozumí celý seznam osob dle §2 zákona č. 253/2008 Sb., zejména to jsou to banky a jiné úvěrové instituce, realitní a peněžní makléři, auditori, daňoví poradci a účetní, notáři, advokáti, osoby, poskytující sídlo právníkům osobám a další osoby.

Zvláštní požadavky AML zákona

Identifikace klienta

Každá povinná osoba musí identifikovat svého klienta, což znamená, že musí do určité ankety, vytvořené podle potřeby jednotlivých povinných osob, vypsát alespoň osobní údaje klienta, a pokud je klientem společnost, vypsát skutečného vlastníka společnosti, což může být někdy

v případě organizačních složek nebo poboček zahraničních právnických osob poměrně komplikované.

V souladu s ust. §13a AML zákona je řada výjimek z povinnosti identifikace a kontroly klienta, nicméně tyto výjimky se netýkají účetních, daňových poradců, auditorů a advokátů.

Na povinné osoby se rovněž vztahuje informační povinnost o zpracování osobních údajů. Důležité však je, že informovat o zpracování osobních údajů je nutné ještě před navázáním obchodních vztahů. Povinná osoba musí poskytnout jen obecné informace o zpracování osobních údajů, nikoli však informace o splnění povinností vůči AML zákonu. (Fischerová, 2019)

Pokud se klient odmítne podrobit identifikaci, neposkytne spolupráci při identifikaci obchodu nebo pokud nejde klienta identifikovat, povinná osoba obchod s takovým klientem odmítne (§15 AML zákona).

Identifikace rizik a určení znaků podezřelého obchodu.

Povinná osoba musí stanovit možná rizika, která se vztahují na činnost povinné osoby. Hodnocení rizik zahrnuje především stanovení oboru podnikání klienta, účel, délku, způsob a pravidelnost obchodů, rizikovost cizích zemí a celou řadu dalších položek. (Finanční Analytický úřad, 2021) Pokud povinná osoba zjistí u klienta zvýšené riziko, musí provést některá opatření, spočívající zejména ve zvýšeném monitorování jeho transakcí, získání informací z více veřejných zdrojů nebo si musí vyžádat, aby byla první platba provedena z účtu, vedeného u finanční instituce, na kterou se vztahují předpisy EU nebo rovnocenné předpisy jiných zemí. (§9 AML vyhlášky). Informace o rizicích lze čerpat z přílohy č. 2 k AML zákonu nebo ve výročních zprávách FAÚ . Je nutné stále sledovat rizika, jelikož jsou dynamická a rychle se vyvíjí. (Bábová, 2020).

Povinná osoba má rovněž do svých vnitřních zásad uvést celou řadu znaků podezřelého obchodu. FAÚ v návodu na sestavení systému vnitřních zásad uvádí, že znaky podezřelého obchodu nestačí uvést odkazem na příslušná ustanovení zákona, čili je nutné uvést i jejich obecnou formulaci. Za podezřelý obchod se považuje např. pokud má klient vazby na rizikové země, klient vyžaduje nějaké neobvyklé transakce, prováděné neobvyklým způsobem, prostředky, kterými disponuje klient neodpovídají rozsahu jeho činnosti, nebo klient vědomě provádí ztrátové obchody (Finanční Analytický úřad, 2021). Tyto a další znaky podezřelého obchodu mají být uvedeny v systému vnitřních zásad povinné osoby.

System vnitřních zásad

Právní předpisy Evropské unie vyžadují od subjektů zákona vytvoření systému vnitřních zásad. Tento systém vnitřních zásad by měl pomáhat subjektům zákona vyhodnocovat rizika jejich profese. AML zákon vyžaduje, aby obsahoval určité body, zejména výčet znaků podezřelých obchodů, způsob identifikace klienta a také popis opatření pro zvládnutí rizika legalizace výnosů z trestné činnosti (Česko, 2009). Cílem systému vnitřní kontroly je zamezit subjektům AML zákona, aby se zúčastňovali procesů praní špinavých peněz a financování terorismu a plnili požadavky zákona o mezinárodních sankcích, proto tento systém nesmí být sepsán jednorázově a má se měnit v souladu se změnami příslušných předpisů a rovněž odpovídat specifické oboru subjektu zákona (Marjasova, 2021).

Některé státy nabízejí ukázkou, jak se má takový systém tvořit, nicméně je na každé povinné osobě, aby si systém přizpůsobila. Je nutné podotknout, že takový požadavek zákona zvyšuje administrativní zátěž pro povinné osoby. Samozřejmostí je, že tento systém vnitřních zásad musí být upravený dle aktuálního znění právních předpisů.

V České republice je vzor a návod na sepsání systému vnitřních zásad dostupný na webových stránkách FAÚ.

Oznámení podezřelého obchodu

Pokud povinná osoba zjistí, že některá transakce klienta obsahuje znaky podezřelého obchodu, má povinnost toto bez zbytečného odkladu oznámit FAÚ. Na povinnou osobu se také vztahuje odklad splnění příkazu klienta, což znamená, že povinná osoba může splnit příkaz klienta za určitých podmínek, ale nejdříve za 24 hodin po podání oznámení o podezřelém obchodu. Oznámení se podává buď písemně doporučeným dopisem, nebo ústně do protokolu (§18-20 AML zákona). Za nesplnění těchto požadavků hrozí povinné osobě pokuta do 5 milionu korun dle §46 AML zákona.

Pokud by však na podezřelý obchod narazil auditor nebo daňový poradce, má podat oznámení příslušné profesní komoře v souladu s §26 AML zákona. Profesní komora pak musí prozkoumat oznámení a předat ho Úřadu. Profesní komora má také povinnost podat Úřadu přehled o počtu oznámení, které obdržela, a o počtu oznámení, které předala úřadu, po skončení kalendářního roku.

Za obdobných podmínek se oznamuje podezřelý obchod i v jiných zemích EU, pokuty za porušení jsou však jiné: v Rakousku je za neoznámení podezřelého obchodu pokuta stanovena až do výše 150 tisíc eur (§34 FM-GwG). V Lotyšsku, vzhledem k nutnosti certifikace účetních Finančním úřadem, za porušení povinností, stanovených AML zákonem, může hrozit kromě

finanční pokuty do 1 milionu eur i zákaz výkonu činnosti účetního a výmaz z příslušných veřejných rejstříků (Lotyšsko, Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums, 2008).

Ukládání informací

V souladu s §16 AML zákona musí povinná osoba ukládat informace o identifikaci klienta po dobu 10 let po ukončení obchodního vztahu, a o jeho obchodech po dobu 10 let po uskutečnění obchodu.

Certifikace účetních v různých zemích

Nezbytnou součástí splnění požadavků AML zákona se stává také certifikace účetních v jednotlivých zemích Evropské unie. Některé státy jsou přitom přísnější než jiné. Je nutné rovněž podotknout, že pro auditory a daňové poradce platí jiná pravidla, jelikož výkon jejich povolání je podřízen příslušným zákonům, jakými jsou zákon o daňovém poradenství nebo zákon o auditorech.

1) Lotyšsko

Do 1. července 2021 platilo, že účetním může být jakákoliv osoba, která splňuje všeobecné požadavky pro založení podnikání. Nicméně musela prokázat i své odborné znalosti (postačil obyčejný certifikát z kurzu) a pojištění odpovědnosti do 3000 eur. Novelou zákona o účetnictví ze dne 09.03.2021 se požadavky na účetní zpřísnily: od 1.7.2021 musí každá účetní společnost nebo osoba samostatně výdělečně činná projít procesem certifikace. Do tohoto procesu patří prokázání znalostí a odborné způsobilosti, pro které je nutné mít certifikát minimálně 4. stupně vzdělání (bilanční účetní), doložit pojištění odpovědnosti a předložit systém vnitřní kontroly v souladu s čl. 3 a 3¹ zákona o účetnictví LR. Vydávat certifikát účetního má právo pouze Úřad státních příjmů (finanční úřad).

Proč se tím nezabývá Lotyšská komora registrovaných účetních, jak to platí např. pro auditory či daňové poradce, i když taková v Lotyšsku existuje, jasné není. Přitom ÚSP bude plnit obdobné funkce jako komora - dohlížet na vzdělání, splnění požadavků příslušných zákonů, vydávat a pozastavovat certifikáty nebo vést veřejný rejstřík.

2) Rakousko

V Rakousku již nějakou dobu existuje zákon o bilančních účetních (BiBug), který reguluje činnost účetních, bilančních účetních a mzdových účetních. Tento zákon stanoví náplň práce těchto jednotlivých profesí: např., účetní je osoba, která je způsobilá vést účetnictví a připravovat podklady pro účely stanovení daně z příjmů; mzdový účetní odpovídá za vedení

mzdové agendy, stanovení výše mezd, podání příslušných přiznání a hlášení. Bilanční účetní má právo vést účetnictví, otevírat a uzavírat účetní knihy a sestavovat účetní závěrku, vést poradenskou činnost a rovněž vystupovat jako soudní znalec v případech sporů. (Rakousko, 2014).

Pro získání titulu bilančního účetního ve smyslu tohoto zákona, je nutné složit náročné zkoušky, které se skládají z ústní a písemné části, jejichž součástí je podvojný účetnictví, obchodní, profesní a daňové právo a další zkoušky.

Nezbytnou součástí certifikační zkoušky a získání titulu bilančního účetního je předložení dokumentace v souladu s požadavky AML zákona.

3) Česko

V České republice je v současné době certifikace účetních dobrovolná, provádí ji Institut Certifikace účetních v Praze, a po složení 8 zkoušek, získá účetní titul CA (Certified accountant). Účetní bude zapsán v rejstříku Komory účetních a má povinnost se podřídit předpisům této komory. Nicméně pro výkon povolání účetního a vedení účetnictví je nutné splnit požadavky živnostenského zákoníku, jelikož podle §23 je to činnost vázaná, ale ani živnostenský zákoník nežádá po účetních předložení systému vnitřních zásad podle AML zákona.

Činnost finančně analytického úřadu a podobných úřadů v jiných zemích EU

V souladu s požadavky čl. 32 AML směrnice členské státy EU mají povinnost zřídit finanční zpravodajskou jednotku, která bude mít za úkol odhalovat a bojovat proti praní špinavých peněz. Taková jednotka má být samostatná, nezávislá, což znamená, že může sama rozhodovat, jaké informace má analyzovat či nikoli. Finančně zpravodajská jednotka má rovněž přístup k informacím z daňových, trestních a správních řízení a těsně spolupracuje s Finančními úřady. Hlavní role finanční zpravodajské jednotky spočívá v operační analýze, tedy ve zkoumání jednotlivých případů, a ve strategické analýze, která se zabývá rozborem trendů na území jednotlivého státu EU.

V ČR je takovou jednotkou Finanční analytický úřad zřízený v r. 2017. Provádí především kontrolní činnost a dohlíží na splnění požadavků AML zákona. Zde uvádím několik rozhodnutí FAÚ k provedeným kontrolám:

1. Směnárnice směnila 1210 Eur, aniž by identifikovala klienta. Této povinnosti se vyhnula tím, že rozdělila tuto transakci na dva doklady, čímž porušila ustanovení §7

- odst. 1 AML zákona. Byla jí proto uložena pokuta ve výši 55 tisíc korun (Rozhodnutí, 2021).
2. Podobný přestupek byl spáchán jiným směnárníkem, kdy také nebyl identifikován klient, při směně částky ve výši 1300 eur. Pokuta činila 75 tisíc korun (Rozhodnutí, 2021)
 3. FAÚ také dohlíží na splnění požadavků systémů vnitřní kontroly, které povinná osoba vypracovává sama. V tomto případě se jednalo o poskytovatele platebních služeb, který neověřil v několika případech transakce jeho klientů, které převyšovaly hodnotu stanovenou systémem, za což byl uznán vinným v souladu s §48 AML zákona, a dostal pokutu ve výši 200 tisíc korun (Rozhodnutí, 2021).
 4. Realitní kancelář nesestavila SVZ a nepostupovala podle AML zákona při identifikaci klienta a původu zdrojů, kterými jsou kryté jednotlivé transakce, za což dostala pokutu ve výši 150 tisíc korun (Rozhodnutí, 2021)

V současné době se FAÚ ještě nezaměřil na kontroly činnosti účetních. Nicméně v jiných zemích EU je to jinak. Například, v Lotyšsku bylo kontrolováno splnění povinnosti v souladu s příslušným AML zákonem v účetní společnosti, která k okamžiku kontroly existovala pouhých 6 měsíců. Zejména v rámci kontroly byly ověřeny povinnosti identifikace klienta, systém vnitřních zásad s výčtem znaků podezřelého obchodu a případy, ve kterých se podává oznámení o podezřelém obchodu. Tato kontrola byla provedena, na rozdíl od České republiky, Finančním úřadem. V rámci kontroly byl řádně doplněn systém vnitřních zásad, což vedlo ke zrušení pokuty (Lēmums, 2020).

Pokud se přestupku ve smyslu AML zákona dopustí auditor nebo daňový poradce, projednávají tyto přestupky příslušné profesní komory. Profesní komory mohou uložit povinné osobě pokutu nebo kárné nebo disciplinární opatření v souladu s §49i zákona o auditorech a §14a zákona o daňovém poradenství.

Závěr

V průběhu psaní tohoto článku bylo prozkoumáno velké množství různých literárních zdrojů a předpisů, vztahujících se k výkonu povolání účetních. V současné době není v České republice výkon tohoto povolání regulován jenom požadavky, kladenými na finanční výkaznictví, ale i jinými předpisy, jako např. AML zákonem. Sestavení systému vnitřních zásad a identifikace klienta se stává velkou administrativní zátěží pro účetní, zejména vzhledem k nutnosti pravidelné aktualizace interních předpisů. Lze také předpokládat, že v brzké době se

FAÚ může zaměřit na kontroly plnění požadavků AML zákona účetními, jak to je v případě směnárníků nebo realitních kanceláří. Předpokládám však, že kontroly směnárníků probíhají namátkově pracovníkem FAÚ, jelikož je těžké si představit, že by laická osoba udala někoho, kdo by ji neidentifikoval při směně částky nad 1000 eur.

Současný trend vývoje této profese je takový, že pro účetní je čím dál tím těžší poskytovat své služby a plnit veškeré požadavky. Lze také očekávat, že v nejbližší době bude v České republice zavedena povinná certifikace účetních, stejně jak tomu je i v jiných zemích EU, avšak připravovaný nový zákon o účetnictví s tím nepočítá (MFČR, 2020). Jednotlivé obory už to žádají, protože v souladu s živnostenským zákoníkem může být účetním téměř kdokoliv. Určitý požadavek je i na pojištění odpovědnosti (BusinessInfo.cz, 2019). Pokud se zavede taková úprava, lze očekávat, že se na trhu omezí nabídka účetních služeb a také vzroste cena. Z mého pohledu je důležité, aby se povinná certifikace napojila na již existující dobrovolnou certifikaci, a celá záležitost se neprovedla jako například v Lotyšsku, kdy pro splnění požadavků zákona na výkon povolání je nutné předložit celou řadu dokladů Finančnímu úřadu, přičemž možné členství v komoře, které by bylo dle mého názoru přínosnějším pro představitele profesí, zůstalo dobrovolným.

Citovaná literatura

Advokátní deník. (21. 07 2021). *EK navrhla vytvořit úřad dohlížející na boj proti praní špinavých peněz*. Načteno z <https://advokatnidenik.cz/2021/07/21/ek-navrhla-vytvorit-urad-dohlizejici-na-boj-proti-prani-spinavych-penez>

Bábová, T. (1 2020). *Praní peněz: rizika, dopady, opatření*. Auditor.

BusinessInfo.cz. (15. 4 2019). *BusinessInfo.cz*. Načteno z <https://www.businessinfo.cz/clanky/zavedte-prisna-pravidla-pro-ucetni-volaji-podnikatele-i-seriozni-firmy-z-oboru/>

Česko. (30. 04 2004). *Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti*.

Česko. (08. 07 2009). *Zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu*.

Europäisches Verbraucherzentrum Deutschland. (14. 09 2021). *Bargeldzahlung: Gibt es eine Bargeld-Obergrenze im EU-Ausland?* Načteno z <https://www.evz.de/finanzen-versicherungen/bargeld-obergrenze-in-der-eu.html>

FATF. (2021). Získáno 15. 08 2021, z <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/>

FATF. (2021). *History of the FATF*. Načteno z <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>

Finanční Analytický úřad. (29. 3 2021). *FINANČNÍ ANALYTICKÝ ÚŘAD*. Načteno z https://www.financnianalytickyyurad.cz/download/downloads_files_cs/1617104322_cs_vzorove-svz_29_3_21.pdf

Fischerová, M. E. (10. 6 2019). *MACH LEGAL*. Načteno z <https://www.machlegal.eu/novinky-v-oblasti-gdpr-a-aml-po-24-4-2019-adaptacni-zakon/>

Lēmums, 30.8.-12.3./2571 (Valsts Ieņēmumu Dienests 10. 26 2020).

Lotyšská republika. (14. 10 1992). Zákon o účetnictví.

Lotyšsko. (02. 02 1995). *Zákon o daních a poplatcích*.

Lotyšsko. (17. 7 2008). Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums. Rīga, Lotyšsko.

LRGA. (2021). Načteno z <http://www.lrga.lv/par-lrga/par-lrga>

Marjasova, J. (20. 06 2021). Iekšējās kontroles sistēmas sagatavošana licencēšanai. *Bilance*(474). Načteno z <https://www.plz.lv/ieksejas-kontroles-sistemas-sagatavosana-licencesanai/>

MFČR. (05. 10 2020). Návrh věcného záměru zákona o účetnictví . Česká republika.

MFČR, FAÚ. (2. 1 2012). *Historie a základní charakteristika boje proti praní špinavých peněz*.

Rakousko. (2014). Bundesgesetz über die Bilanzbuchhaltungsberufe.

Rozhodnutí, 56169/2021/032 (FAÚ 24. 6 2021).

Rozhodnutí, 38818/2021/032 (FAÚ 07. 5 2021).

Rozhodnutí, 36808/2021/32 (FAÚ 10. 5 2021).

Rozhodnutí, 26267/2021/032 (FAÚ 19. 3 2021).

Kontakt

Jméno a příjmení: Ing. Anna Prihodjko

Název instituce, fakulta: Soukromá Vysoká škola Ekonomická Znojmo, s.r.o.

Adresa: Václavské nám. 132, 669 02 Znojmo

Telefon: 736 718 641

e-mail: prihodjko.anna@svse.cz

TRENDY STABILIZACE ÚPISU KATASTROFICKÝCH RIZIK

CATASTROPHIC RISKS AND THEIR UNDERWRITING IN THE TERMS OF STABILITY

Petra Tisová

Abstrakt

Pojišťovnictví je považováno za nejstabilnější součást finančního systému. Avšak i toto se potýká se dvěma hrozbami. V první řadě jsou to tzv. neznámé neznámosti, o kterých v dnešní době nevíme, v druhé řadě to jsou pak katastrofická rizika. Katastrofická rizika je možné řídit pomocí stabilizátorů v podobě pojistných, resp. zajistných podmínek a limitů pojistného plnění. Mimo přímé ovlivnění ze strany pojišťovnictví jsou zde ještě tzv. CAT bondy, které umožňují přenos katastrofického rizika na subjekty, kterými jsou investiční společnosti anebo fondy. Jednoznačným trendem je pak další expanze CAT bondů.

Klíčová slova: přenos rizika, pojistné, resp. zajistné podmínky, výluky, katastrofická rizika, limity pojistného plnění, CAT bondy

Abstract

Insurance business is the most stable part of the whole financial system. Despite this fact, there are two main threats the Insurance market needs to deal with. First of all, the unknown unknowns present something we do not know yet, but we need to be aware of it. The second threat is the impact of the catastrophic risks which is partly eliminated by the limits and the Insurance General Terms & Conditions. The sophisticated alternative tool how to manage the catastrophic risks are represented by the CAT bonds, quite newly invented financial instrument, which involve the outside companies such as funds and investment firms into the world of Insurance business. There is a prediction, the CAT bonds would grow significantly in the future.

Keywords: Risk Transfer, Terms & Conditions, Exclusions, Catastrophic risks, Limits, CAT bonds

Úvod

Pojišťovnictví jako nedílná součást finančních trhů celosvětově vykazuje oproti ostatním účastníkům těchto trhů dlouhodobou stabilitu, přičemž je nezpochybnitelným faktem, že narozdíl od bankovního sektoru pojišťovnictví nikdy nehrálo hlavní roli ve spuštění jakékoliv finanční krize.

I přestože je pojišťovnictví v rámci finančních trhů interně i externě vnímáno jako bezpečné, i zde existují určité hrozby, které mohou při nešťastné konstelaci způsobit změnu solidního statutu pojišťovnictví.

Pokud abstrahujeme od neznámých neznámostí, o kterých nic netušíme, a proto je složité je jakkoliv predikovat a nezbyvá než se naučit s určitou nejistotou v odhadech pracovat a nažívat, aktuální Achillovou patou pojišťovnictví - vnímanou fokusem současného moderního vyspělého světa se stále se zvyšujícím akumulovaným bohatstvím - jsou katastrofická rizika.

Pojišťovnictví naštěstí disponuje dvěma hlavními nástroji sebestabilizace – jednak to jsou limity pojistného plnění, v druhé řadě pak pojistné podmínky. Jejich využití, jak bude dále rozebíráno, má však své meze, a tak se v 90. letech 20. století dostal do popředí nový moderní způsob ukotvení úpisu katastrofických rizik v podobě tzv. katastrofických bondů, krátce jen CAT bondů, který participaci na riziku za nemalý úrok umožňuje i subjektům vně pojišťovnictví. I přestože je trh CAT bondů ještě nepříliš expandovaný, dá se předpokládat, že v oblasti katastrofických rizik bude do budoucna představovat nezanedbatelný stabilizující prvek pojišťovnictví.

1 Podstata přenosu rizika

Základní princip pojišťovnictví spočívá v přenosu rizika z pojištěného subjektu na pojišťovny, které mají následně možnost toto riziko přenést dále na jiné pojišťovny nebo přímo zajišťovny. Přenos rizika pak může bez potíží být i vícenásobný řetězec retrocesí, dokud nenastane situace, kdy je buď ochota opětovného přijetí zajištěného rizika novými subjekty nulová, anebo je přijaté (zajištěné) riziko v souladu s politikou přijímajícího subjektu a není tak nutné hledat další přenos zajištěného rizika (Carter, 1995).

Pro další rozbor uvažujme s modelovou situací, kdy cedanti, tedy subjekty, které se zajišťují, jsou jen pojišťovny a subjekty, které riziko zajištění přijímají na svůj vrub, jsou zajišťovny.

I přestože zajišťovny obecně disponují obrovskými zajistnými kapacitami, stále se jedná o obchodní společnosti, které velmi pečlivě sledují základní ukazatele obratu a zisku. Ze

základní mikroekonomické teorie vyplývá, že společnost nikdy nemůže v jedné chvíli maximalizovat obrat a zároveň maximalizovat zisk. Pro určité doby pak tedy platí buď expanzivní charakter podnikání (=zajišťování) v podobě budování obratově silné pozice na trhu, anebo opatrnostní přístup, kdy je důležitější hledět na profit.

V případě expanzivního přístupu lze předpokládat, že zajišťovny budou uvolňovat větší kapacity, budou kapacity nabízet i novým subjektům, se kterými nemají žádné anebo příliš velké zkušenosti, v extrémních případech mohou i změkčovat zajistné podmínky, protože primárním cílem je co největší záběr.

Když na to zajišťovny půjdou opatrně, budou cílit na zisk, budou se více držet osvědčených obchodních partnerů, standardních textací zajistných podmínek a nebudou mít chuť do jakýchkoliv novot.

Ať už bude přístup jakýkoliv, zajišťovny svými zajistnými podmínkami určují pojistné podmínky jednotlivých pojišťoven. Pojišťovny z principu svobody vykonávání svého businessu mohou své pojistné podmínky modifikovat směrem ke zmírnění i přitvrzení vůči zajistným podmínkám, ale s tím rizikem, že výluky ze zajištění jednoznačně determinují možnosti nároků pojišťoven (Carter, 1995).

2 Pojistné podmínky a limity pojistného plnění u katastrofických rizik

Pojistné, resp. zajistné podmínky mimo jiné vymezují a definují předmět pojištění, pojistná nebezpečí, pojistnou událost a také výluky z pojistného plnění. Od těchto výluk se dá odchýlit smluvním ujednáním ve sjednané pojistné smlouvě, ale i tato možnost má své meze.

Pojišťovnictví je živým organismem a jak již bylo zmíněno výše, existují neznámé neznámosti, které nelze zcela předvídat, ale když už nastanou, dokáží způsobit velké potíže. Navíc čím vzácnější je tato neznámost, tím je menší šance zahrnout ji do jakékoliv smysluplné predikce (Taleb, 2014).

Z historie známe dva velké případy neznámých neznámostí, které ve výsledku znamenaly velké odškodnění ze strany pojišťoven/ zajišťoven směrem k pojištěným subjektům.

Prvním případem je tzv. kauza azbestózy, která proběhla koncem 20. století a zasáhla trh Lloyd's. V té době v odpovědnostních pojistných, resp. zajistných smlouvách, které byly

koncipovány na bázi Loss Occurrence¹³, nebylo ve výlukách negativní působení azbestu na lidské zdraví, což si poškození pojištění nárokovali. Celá kauza vyústila i v mnoho lidských tragédií, protože členy Syndikátů Lloyd's byly jednotlivé osoby zde pracující, pro které to znamenalo prestižní záležitost. Tito členové participovali neomezeně na zisku Syndikátu rovněž tak jako na ztrátě Syndikátu. Někteří členové tak skončili jen s jedním oblekem, jednou košilí, jednou kravatou, manžetovými knoflíčky, ponožkami, spodním prádlem a botami, což bylo to jediné, co si mohli dle stanov Lloyd's v případě totální ztráty ponechat. V dnešní době je výluka stran působení azbestu jedna z nejstriktnějších a odchýlit se od ní v zajistné či pojistné smlouvě je nemyslitelné.

Druhým příkladem působení neznámých neznámostí je útok na „Dvojčata“ v New Yorku v roce 2001. Tento akt měl charakter katastrofické události, přičemž do té doby nebyl terorismus v majetkových smlouvách ve výlukách, takže bylo jasné, že bude muset ze stávající pojistné/zajistné smlouvy proběhnout pojistné plnění. Pro zajímavost lze ještě uvést, že byl spor o odškodnění vedený také v duchu, zdali se jednalo o jednu anebo dvě pojistné události, neboť by se v tom případě odečítala jedna anebo dvě poměrně vysoké spoluúčasti. Spor řešily dva soudy, první rozhodl tak, že se jednalo o jednu řízenou akci, a tudíž se jedná jen o jednu pojistnou událost, druhý soud akceptoval časový rozdíl mezi nárazy letadel do jednotlivých věží.

Co se týče limitů pojistného plnění, zajišťovny určují maximální možné hranice pojistného plnění v případě pojistné události týkající se katastrofických rizik, a to na základě matematických modelů, které pracují s historickými údaji a určitými predikcemi do budoucna. Pojišťovny to opět mohou přijmout jako danost a tyto limity kopírovat, anebo mohou jít do rizika a limity si na svůj vrub v určitých situacích navýšit; v běžné praxi k tomu však v zásadě spíše nedochází.

Z obchodního hlediska je pak namístě úvaha, zdali příliš striktní zajistné, resp. pojistné podmínky a nízké limity pojistného plnění v případě pojistných událostí nemohou odrazovat potenciální zájemce o pojištění a v konečném důsledku tak omezovat příjem pojišťovny. Klient pojišťovny v rámci maximalizace svého užítku požaduje za co nejnižší cenu co největší rozsah pojistného krytí s co nejvyšší možnou hranicí pojistného plnění. Na druhé straně je pro pojišťovnu výhodný zcela opačný model a tedy, aby klient za co nejvyšší pojistné získal co

¹³ Loos Occurrence znamená, že škoda musí vzniknout v době trvání pojištění, ale její nahlášení může proběhnout kdykoliv (i poté, co pojistná smlouva již není účinná).

nejvyšší rozsah pojistného krytí s co nejnižšími limity pojistného plnění. Výsledná podoba pojistného produktu je pak určitým kompromisem, o kterém se dá předpokládat, že spíše bude nakloněný na stranu pojišťoven.

3 Otázka pojistitelnosti katastrofických rizik

Na katastrofická rizika, stejně jako na všechna ostatní rizika, která pojistitel bere do pojištění, je důležité nahlížet ze tří základních neoddelitelných hledisek, které by měly být posuzovány ve společném kontextu. Jednak je to hledisko nahodilosti pojistných událostí, poté hledisko velikosti pojistných plnění v případě realizace rizika a v třetí řadě pak hledisko dosažitelné ceny pojistné ochrany (Ducháčková, 1997).

Jelikož je otázka velikosti pojistného plnění v případě realizace rizika a dosažitelné ceny pojistné ochrany rozebírána v předchozí kapitole, je pozornost upřena na nahodilost, kterou lze definovat tak, že se jedná o událost vyvolávající pojistné plnění, přičemž tato musí být předem nejistá a neovlivnitelná (Ducháčková, 1997). Při bližším pohledu na katastrofická rizika je možno právě v tomto hledisku pojistitelnosti shledat největší problém, protože je zjevné, že některá katastrofická rizika podstatu nejistoty už do jisté míry mohou postrádat.

Konkrétně se jedná o hurikány, které se každoročně v průběhu podzimní sezóny formují v Karibské oblasti a následně pak přecházejí jihovýchodním územím Spojených států amerických.

Víceméně pak záleží na úhlu pohledu, z jakého by se nahodilost v těchto případech posuzovala. Pokud by se hledaly kladné argumenty, proč jsou hurikány stále nahodilé, lze uvést, že nikdo s předstihem nemůže vědět, v jakém konkrétním místě se zformují, jakou budou mít sílu, kudy přesně budou procházet a který den/ dny k tomu vlastně dojde. Opačné argumenty prosazující názor, že hurikány by měly být z katastrofických rizik vyloučeny, protože postrádají nahodilost, by zněly, že sice neznáme zcela konkrétní detaily, ale už nyní víme, že k tvorbě hurikánů v této oblasti v podzimní sezóně zcela jistě dojde a budou se s tím vždy pojít majetkové škody, ke kterým dojde i za předpokladu, že hurikán nebude příliš silný.

Do budoucna je tedy otázkou, jakým způsobem budou pojišťovny/ zajišťovny ke katastrofickým rizikům přistupovat, a zdali nebude jejich výčet právě z výše uvedených důvodů zúžený. V tom případě ale nastane situace, kdy bude narušený tradiční způsob přenosu rizika z pojištěných subjektů na pojišťovny a logicky pak bude vyvinutý tlak na suplování role pojišťoven ze strany státu.

4 Katastrofické bondy (CAT bondy)

V 90. letech 20. století vznikly jako reakce na zemětřesení v Northridge a hurikán Andrew na Wall Street velmi zajímavé finanční instrumenty, díky kterým se podíl na pojištěných/zajištěných katastrofických rizicích rozkládá i mezi subjekty, které nepatří do oblasti pojišťovnictví. Těmito subjekty jsou velké korporace, investiční společnosti anebo rozličné fondy; naopak CAT bondy se neprodávají fyzickým osobám, u kterých nelze garantovat solventnost takovým způsobem jako v případech společností.

CAT bondy se prodávají proti přesně vymezeným rizikům v popsaném čase a na určeném území. Zpravidla se jedná o instrumenty, jejichž maturita je ve střednědobém horizontu tří až pěti let. Aby byly CAT bondy pro kupující subjekty atraktivní, je nezbytné jim přiznat zajímavý výnos, který se průměrně pohybuje kolem pěti procent.

Pro představu lze uvést, že v roce 2020 byl objem CAT bondů v celkové hodnotě 11 miliard USD a pro rok 2021 se očekává, že bude tento rekord ještě překonán o něco více. Oproti tomu stojí množství zajištěných kontraktů, jejichž hodnota dosahuje nižších desítek bilionů USD. Na první pohled je tak patrné, že CAT bondy si své místo stále ještě hledají a existuje zde velký prostor pro případnou expanzi (IRE, 2021).

Slabé místo v tomto novém přístupu však spočívá na straně poptávky. I přes zajímavý výnos jsou společnosti kupující CAT bondy racionálními subjekty, které do koupě CAT bondů nemohou být nuceny. Jak již bylo rozebíráno výše, existují katastrofická rizika, o jejichž nahodilosti lze přinejmenším diskutovat, a proto se dá očekávat, že CAT bondy zahrnující právě tyto katastrofy nebudou žádanými statky. V určitém bodě pak dle předpokladu nastane nasycení a podíl CAT bondů na zajištění už dále neporoste.

Východiskem by mohlo být uvolnění trhu s CAT bondy fyzickým osobám. Tranše by mohly probíhat v řádově nižších částkách ručení, a proto by mohl odpadnout problém s garancí solventnosti i malou diverzifikací příliš velkého rizika u fyzických osob.

Závěr

Pojišťovnictví je nejstabilnějším prvkem celého finančního systému, avšak obsahuje v sobě zranitelnost v oblastech, kde mohou jednak působit neznámé neznámosti, o kterých v dnešní době nevíme, a proto je nemůžeme dostatečně dobře predikovat a v druhé řadě nelze opomenout také velký vliv pro případné rozkolísání stability ze strany katastrofických rizik.

Pojišťovnictví má ve své gesci dva základní prvky, které jí v oblasti katastrofických rizik dopomáhají ke stabilitě. V první řadě se jedná o pojistné, resp. zajistné podmínky a s tím související vymezení pojištěných rizik a výluk z pojistného plnění, v řadě druhé pak disponují možnostmi nastavení horních hranic pojistného plnění neboli limitů. Oba tyto stabilizátory však musí být nastavovány obezřetným způsobem, protože v přílišné tvrdosti se skrývá riziko odlivu potenciálního businessu.

V rámci katastrofických rizik se vybízí legitimní otázka pojistitelnosti, která je mimo jiné definována z pohledu nutné podmínky nahodilosti, která je v určitých případech více než diskutabilní, přičemž se bez problémů najdou argumenty, které nahodilost potvrzují ale i vyvrací. Příkladem budiž hurikány, které se každoročně na podzim formují v oblasti Karibiku a směřují dále na východní pobřeží Spojených států amerických. V momentě, kdy by byla určitá katastrofická rizika vyjmuta z možnosti jejich pojištění, břemeno by padlo na stát.

Ke konci minulého století na scénu vstoupily i tzv. CAT bondy, které do participace na katastrofických rizicích vtahují i subjekty, které nepatří do oblasti pojišťovnictví. Tyto finanční instrumenty umožňují za nemalý výnos další přenos zajištěného rizika na velké korporace, investiční společnosti či fondy. Podíl CAT bondů na objemu zajistných smluv je ale prozatím v řádech promilí.

Přechod k většímu objemu CAT bondů je jistě vítanou cestou, kterou by se mohlo pojišťovnictví v oblasti katastrofických rizik dostatečně stabilizovat. Po vyčerpání poptávky po CAT bondech u společností by mohlo být řešení dalšího růstu objemu CAT bondů v podobě rozšíření jejich nabídky i fyzickým osobám.

Poděkování

Článek je zpracován jako výstup výzkumného projektu Vývojové trendy na finančních trzích, č. IG F1/46/2019 zpracovávaného na VŠE.

Literatura

BERLINER, B. (1982). *Limits of Insurability od Risks*, Prentice Hall International. Inc., ISBN 0-13-536787-1.

CARTER, R.L. (1995). *Reinsurance, Third Edition*. The Mercantile and General Reinsurance Company plc. Avon.

Catastrophe bonds: An asset whose time has come | Institutional Real Estate, Inc.. Institutional Real Estate, Inc. | Consulting, Publications, & Conferences [online]. Copyright © Copyright 2021. Institutional Real Estate, Inc. All Rights Reserved. [cit. 30.09.2021]. Dostupné z: <https://irei.com/publications/article/catastrophe-bonds-asset-whose-time-come/>

DUCHÁČKOVÁ, E. (1997). *Pojišťovnictví*. Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze. ISBN 80-7079-092.

KAHNEMAN, D., TVERSKY, A. (1979). *Prospekt Theory: An Analysis of Decision Under Risk*. *Econometrica* 47(2), str. 263 – 291.

ROTHSCHILD, M., STIGLITZ, J. (1976). *Equilibrium in Competitive Markets: An Essay on the Economics of Imperfekt Information*. *Quarterly Journal of Economics*.

SINN, H., W. (1989). *Economic Decisions under Uncertainty*. Heidelberg, Physica Verlag, 1989, ISBN 7120/7130-543210.

TALEB, N., N. (2014). *Antifragilita*. Paseka, Praha – Litomyšl, ISBN 978-80-7432-498-7.

TISOVÁ, P., DUCHÁČKOVÁ, E. (2021). *Konzervativní odvětví pojišťovnictví: vývoj pod zvýšeným tlakem změn v ekonomickém a finančním prostředí*. *Socioekonomické a humanitní studie*. 2021. sv. 13, č. 1, s. 141--152. ISSN 1804-6797. Dostupné z: http://sehs.educast.cz/subdom/sehs/wp-content/uploads/2021/08/sehs_I_2021_web.pdf

What is a catastrophe bond? - Artemis - Resource Library. Artemis.bm - Catastrophe Bonds, Insurance Linked Securities & Investment, Reinsurance Capital, Alternative Risk Transfer and Weather Risk Management Site | Homepage [online]. Copyright © Steve Evans Ltd. 2021 All Rights Reserved. [cit. 30.09.2021]. Dostupné z: <https://www.artemis.bm/library/what-is-a-catastrophe-bond/>

Kontaktní údaje

Jméno a příjmení včetně všech titulů: Ing. Petra Tisová

Název instituce: Vysoká škola ekonomická v Praze

Název fakulty (pokud se škola člení na fakulty): Fakulta financí a účetnictví

Název oddělení (katedry, ústavu): Katedra bankovníctví a pojišťovnictví

Adresa pracoviště, PSČ Město: Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3

Stát: ČR

email: Petra.Tisova@vse.cz

MANAGEMENT, MARKETING

THE ROLE OF SATISFACTION AND LOYALTY MANAGEMENT IN SLOVAK ENTERPRISES IN THE CURRENT INDUSTRIAL REVOLUTION

Andrea Čambalíková, Patrik Richnák

Abstract

The aim of this article is to point out the importance of satisfaction and loyalty management as a competitive advantage for the enterprises on the market. The article deals with the whole customer experience and in particular with the innovative method of satisfaction and loyalty management, while in the first part we discuss the characteristics and assumptions of this method, as well as the implementation process, main advantages and limitations. In results and discussion part, we clarify the results of our research in enterprises operating in Slovakia and also the results of international research in this area.

Keywords: customer satisfaction, customer loyalty, customer experience

Introduction

Customer satisfaction is probably one of the most talked about challenges of organisations, both in the public and private sectors. Indeed, this represents every organisation's sole purpose, is at the heart of every mission statement, and is the ultimate goal of any strategies put in place.

Most of the organizations have murkiness in considering customer loyalty and satisfaction. They feel that both are same, and a satisfied customer is always loyal to them. But this is not true as the customer can be delightfully satisfied but he may be or may not be loyal. For an organization to be in business and make profit it is a very important aspect for them to gain customer loyalty. Even if high satisfaction may not guarantee loyalty but it can be literally a prerequisite for it. Collection of the data is facilitated by the customer satisfaction manager. Strategies to improve the results found in the data are created and implemented by the manager. Customer service managers may have several different employees working under them to accomplish their tasks, and they also instruct employees in other areas of the company in best customer service practices. Any enterprise cannot underestimate the importance of customer satisfaction. It is the best way to secure loyal customers who will eventually turn into brand ambassadors. Every enterprise should treat customer satisfaction as an essential business factor and work on improving it.

1 Theoretical background

To engage employees in the work ahead and to sell investors on the necessary investments, leadership first needs a clear understanding of the size of the prize: the current total lifetime value of the customer base and the potential financial value that lies in increasing customer loyalty. New accounting tools and technologies enable managers to model customer value and report regularly on the impact of their actions (Markley, 2020).

Satisfaction and loyalty management consists of individual activities that the enterprise carries out within it help to grow sales as well as profit by enabling the improvement of retention of customers, employees and investors and their attachment to the enterprise. The role of loyalty programs is to monitor and measure the loyalty of the groups, identify the main causes of their loss, and develop ways to achieve a higher degree of their involvement. Satisfaction and loyalty management quantitatively links the impact of a change in the retention rate on the enterprise's financial results, while even a small shift can bring significant changes in the enterprise's profitability and growth. Marketing academics have identified customer value as one of the most important research tasks (Spiteri and Dion, 2004).

The application of tool satisfaction and loyalty management according to Bain & Company (2018) requires enterprises to meet certain basic prerequisites, which are:

- ⇔ Regularly assess current levels of loyalty through surveys and behavioural data. The most effective approaches distinguish satisfaction from loyalty. They find out from their customers what is the probability of recommending the enterprise to friends or colleagues and from their employees, whether they think that the organization deserves their loyalty.
- ⇔ Compare the level of loyalty achieved in relation to the competition.
- ⇔ Identify the performance dimensions that are most important to customers and employees, monitor them closely.
- ⇔ Set retention and loyalty objectives, take them into account in planning and budgeting.
- ⇔ Review the enterprise's policy of prioritizing short-term results in favour of building long-term loyalty.
- ⇔ Reach out to your investors and suppliers and find out what supports their loyalty.

Increasing employee satisfaction and loyalty is addressed in more detail by the employee engagement survey management tool. Within the satisfaction and loyalty management, the focus is mainly on the customer. The marketing literature emphasizes the customer's customer orientation, which can be defined as the implementation of all activities of the enterprise with

respect to the customer (Drucker, 1994), or as a way of thinking and managing, where every decision of the enterprise is synchronized with customer requirements (Piskóti and Nagy, 2009).

The authors point out that at present it is no longer possible to state with certainty that a satisfied customer is also loyal. The customer may be satisfied and may or may not be loyal, and the situation is greatly influenced by the market situation, the degree of competition, etc. (Hope and Player, 2013). While customer satisfaction reflects his emotional feelings from previous experience, loyalty relates to the measures taken by customers in the future (Oliver, 1993). Loyalty philosophy is to create value, rather than making a profit (Kiseleva et al., 2016). An enterprise that wants to be successful in the market and generate profit must have loyal customers. Although a high level of customer satisfaction does not automatically guarantee their loyalty, it is a prerequisite for this. Customer satisfaction and loyalty are positively related to the enterprise's profitability and market share. It is true that acquiring new customers is five to ten times more expensive than retaining existing ones (Flint, 2010).

A well-designed satisfaction and loyalty management program can bring a number of benefits to businesses:

- ⇔ building long-term relationships with customers who contribute the most to profitability,
- ⇔ generating revenue growth based on recommendations from customers and employees,
- ⇔ attracting and retaining employees whose skills, knowledge and relationships are essential for top performance,
- ⇔ increasing productivity and reducing the cost of recruiting and training employees,
- ⇔ improving long-term financial performance and increasing the value of the enterprise.

Because customer satisfaction and loyalty management tool assumes a higher level of personalization, which can be more time consuming for a small business to communicate with its customers on an individual basis. It could also be difficult to decide what type of customer information will be tracked and stored, as only some of it can be useful. The small business owner and his employees will also need training on how to interpret customer data and their shopping behaviour.

Organizations are setting strategies to ensure customer retention and changing their employees to be more customer-and service oriented. Nowadays, the organization's aim is not only to satisfy the customers, but also to compete in the marketplace to attain their goals (Bin-Nashwan, S. A. and Hassan, 2017). Most frequently customer satisfaction is considered as an important

antecedent of customer loyalty. In other words, customer loyalty is calculated as a straight outcome to customer satisfaction. Customer loyalty has considered as an important factor which leads to gain competitive advantage over other firms under a highly competitive and dynamic environment (Leninkumar, 2017).

2 Research design

The basic precondition for knowing the current state of the issue is an in-depth literary research. The given phase of the solution consists in studying the available professional and scientific, domestic, and foreign literature focused on the given issue, which is listed in the list of used references. In addition to book sources, we also relied on articles in professional and scientific journals related to the issues being processed, as well as a wide range of electronic information sources. We also worked with studies and with the results of international surveys, as well as with the results of our own survey concerning the rate of knowledge and the rate of application of satisfaction and loyalty management in enterprises of various sizes, sectors and capital structure. From the methodological procedures, we used individual general methods in the article, mainly the method of analysis and synthesis, the method of induction and deduction, as well as the description. Of the special theoretical methods, we applied the method of comparison in the processing of the issue and to achieve a clearer processing of diverse data and information, we used the method of graphical display, which allowed us to organize the data into tables.

3 Results and discussions

Enterprises generally believe their customer loyalty is rock-solid, but this feeling is based largely on gut instinct rather than data-driven insights. A recent Harvard Business Review Analytic Services survey revealed that only 22% of enterprises have access to real-time metrics that impact customer experience. That means nearly 80% of enterprises are putting their customer loyalty at risk (Forbes, 2019). According to McKinsey survey (2014), effective customer journeys are more important: measuring satisfaction on customer journeys is 30% more predictive of overall customer satisfaction than measuring happiness for each individual interaction. In addition, maximizing satisfaction with customer journeys has the potential not only to increase customer satisfaction by 20% but also to lift revenue by up to 15% while lowering the cost of serving customers by as much as 20%.

According to our own research results among the enterprises operating in Slovakia, satisfaction and loyalty management is the method that enterprises use the most in relation to their customers and suppliers, up to 39% of them. 9% of enterprises use this method for communication and 5% of enterprises for organization.

Knowledge of satisfaction and loyalty management was similar at around 70% for micro, small and medium-sized enterprises, but was highest for large enterprises, at almost 90%. For large enterprises, up to 61% of them apply this approach.

Table 1: Usage of satisfaction and loyalty management according to size

size	unknown	known, but not used	used
micro < 10 employees	26,47%	32,35%	41,18%
small < 50 employees	25,93%	22,22%	51,85%
medium < 250 employees	24,32%	24,32%	51,35%
large > 250 employees	11,36%	27,27%	61,36%

Source: own processing

Knowledge of the method was relatively balanced in the most numerous industries. Usage was highest in financial and insurance industry (73%), wholesale and retail trade (67%) and transport and storage (67%).

Commercial enterprises were most familiar with the method (up to 85% of them), and at the same time applied it to the greatest extent (71%), while in the case of manufacturing enterprises it was only 37% of them.

Table 2: Usage of satisfaction and loyalty management according to sector

sector	unknown	known, but not used	used
commerce	15,38%	13,46%	71,15%
services	26,85%	27,78%	45,37%
production	20,93%	41,86%	37,21%

Source: own processing

According to the capital structure, 73 % of Slovak enterprises and 79% of foreign enterprises know this tool. The usage rate among Slovak enterprises is 49% and 42% among foreign enterprises. Among capital mixed enterprises the usage rate was 69% for mostly Slovak and 65% for mostly foreign enterprises.

Table 3: Usage of satisfaction and loyalty management according to capital structure

capital	unknown	known, but not used	used
100% Slovak	26,77%	24,41%	48,82%
100% foreign	20,93%	37,21%	41,86%
mostly Slovak	7,69%	23,08%	69,23%
mostly foreign	10,00%	25,00%	65,00%

Source: own processing

Conclusion

Customer satisfaction plays an important role within your business. Not only is it the leading indicator to measure customer loyalty, identify unhappy customers, reduce churn, and increase revenue, it is also a key point of differentiation that helps enterprises to attract new customers in competitive business environments.

In this article we were researching the knowledge and rate of use of satisfaction and loyalty management method considering the enterprise size, sector, and capital structure. Its application is highest in the financial and insurance activities (73%), wholesale and retail trade (67%) and transport and storage (67%). Commercial enterprises were most familiar with the method (85%) and at the same time applied it (71%), almost double the application rate of production enterprises. This method enterprises use the most in relation to their customers and suppliers and in communication.

Acknowledgement

The article is a partial output of VEGA No. 1/0375/20 research project titled „New dimension in the development of production management and logistics under the influence of Industry 4.0 in enterprises in Slovakia“.

References

- Bain & Company (2018). Satisfaction and Loyalty Management. [online], [2021-09-25]. Available at: <https://www.bain.com/insights/management-tools-customer-satisfaction-systems/>
- Bin-Nashwan, S. A., Hassan, H. (2017). Impact of customer relationship management (CRM) on customer satisfaction and loyalty: A systematic review. *Journal of Advanced Research in Business and Management Studies*, 6(1), 86-107.

Drucker, P. F. (1994). *The Practice of Management*. New York: Butterworth-Heinemann, 1994. p. 39.

Flint, D. et al. (2010). Customer value anticipation, customer satisfaction and loyalty: An empirical examination. *Industrial Marketing Management*, 2010, vol. 40, p. 219-230.

Forbes (2019). New Harvard Business Review Study Reveals Nearly 80% Of Companies Are Putting Customer Loyalty at Risk. [online], [2021-09-20]. Available at: <https://www.forbes.com/sites/appdynamics/2019/06/04/new-harvard-business-review-study-reveals-nearly-80-of-companies-are-putting-customer-loyalty-at-risk/?sh=3e83c4cf20fb>

Hope, J., Player, S. (2013). *Beyond Performance Management: Why, When, and How to Use 40 Tools and Best Practices for Superior Business Performance*. Boston, Harvard Business Press, 2013. p. 166.

Kiseleva, E. M., Nekrasova, M. L., Mayorova, M. A., Rudenko, M. N., & Kankhva, V. S. (2016). The theory and practice of customer loyalty management and customer focus in the enterprise activity. *International Review of Management and Marketing*, 6(6S), p. 95-103.

Leninkumar, V. (2017). The relationship between customer satisfaction and customer trust on customer loyalty. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), p. 450-465.

Markley, R. (2020). Are you undervaluing your customers? [online], [2021-09-24]. Available at: <https://hbr.org/2020/01/are-you-undervaluing-your-customers>

Oliver, R.L. (1993). *Service Quality: New Directions in Theory and Practice*. California: SAGE Publications, 1993. p. 51.

Piskóti, I., Nagy, S. (2009). A New Customer Satisfaction Management Model. *Economics & Management*, 2009, p. 483-490.

Pulido, A., Stone, D., Strevel, J. (2014). The three Cs of customer satisfaction: Consistency, consistency, consistency [online], [2021-09-21]. Available at: <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/the-three-cs-of-customer-satisfaction-consistency-consistency-consistency>

Spiteri, J., Dion, P. (2004). Customer value, overall satisfaction, end-user loyalty, and market performance in detail intensive industries. *Industrial Marketing Management*, 2004, 33, p. 675-687.

Authors address

Ing. Andrea Čambalíková, PhD.

University of Economics in Bratislava

Faculty of Business Management

Department of Management

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava

Slovak Republic

email: andrea.cambalikova@euba.sk

Ing. Patrik Richnák, PhD.

University of Economics in Bratislava

Faculty of Business Management

Department of Production Management and Logistics

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava

Slovak Republic

email: patrik.richnak@euba.sk

FÉROVÁ MARKETINGOVÁ KOMUNIKACE V UDRŽITELNÉM MARKETINGOVÉM MANAGEMENTU

FAIR MARKETING COMMUNICATION IN SUSTAINABLE MARKETING MANAGEMENT

Miroslav Foret

Abstrakt

V letos vydané monografii *Marketingový výzkum v udržitelném marketingovém managementu* (Foret – Melas, 2021) se věnuje pozornost mimo jiné také vztahu férové marketingové komunikace k udržitelnému marketingovému managementu. V první části příspěvku se věnuje pozornost nejprve udržitelnému marketingu a v navazujících odstavcích potom samotné férové marketingové komunikaci.

Klíčová slova: marketingový management; udržitelný marketingový management; marketingová komunikace; férová marketingová komunikace;

Abstract

In this year's monograph *Marketing Research in Sustainable Marketing Management* (Foret - Melas, 2021), attention is paid, among other things, to the relationship between fair marketing communication and sustainable marketing management. In the first part of the paper, attention is devoted first to sustainable marketing and in the following paragraphs to fair marketing communication itself.

Keywords: marketing management; sustainable marketing management; marketing communication; fair marketing communication;

Úvod

V letos vydané monografii *Marketingový výzkum v udržitelném marketingovém managementu* (Foret – Melas, 2021) se věnuje pozornost mimo jiné také vztahu férové marketingové komunikace k udržitelnému marketingovému managementu. Připomeňme si nejprve hlavní zaměření udržitelného marketingu.

Problémy udržitelného marketingového managementu

Udržitelný marketingový management usiluje o *komplexní zvládnutí, ale rovněž předcházení problémů současného světa*, pocházejících v první řadě z produkce, distribuce i spotřeby veškerých produktů. Pramení z řady známých skutečností.

Ke klíčovým rozhodně patří *disparita rozdělení bohatství* mezi státy. V jejím důsledku je životní úroveň obyvatel naší planety na jednotlivých konkrétních územích velmi rozdílná, dokonce i v rámci jednoho státu, natož potom mezi kontinenty. Po tisíciletí se stává tento stav příčinou nejrůznějších politických nesvárů, ústících nezřídka až do válečných akcí.

Přítom veškeré bohatství lidstva pochází z kořistnického *drancování* naší planety. Historicky začalo přivlastňováním území, leckdy včetně porobeného obyvatelstva, které na něm žilo. Zemědělská produkce potřebovala vypálit či vykácet lesy, průmyslová výroba zase těžít suroviny. Doprava se neobejde bez silnic a dálnic, železničních drah, přístavů a letišť. Pro všechny národohospodářské sektory a odvětví se vyrábí stroje a zařízení, nakonec stejně skončí jako nepotřebné na skládkách odpadu. Veškerý jejich provoz ovšem vyžaduje energii, jejíž výroba zatěžuje životní prostředí, včetně toho, že se na úrodných lánech místo plodin rozpínají fotovoltaické panely či větrné elektrárny. Samotná konečná spotřeba průmyslové produkce chrlí tuny nejrůznějšího odpadu. Naše planeta se tak postupně stává skládkou.

Obdobně je tomu v případě *přírodních zdrojů*, počínaje čím dále častěji pocíťovaným zřetelným nedostatkem pitné vody. I ty jsou tradiční příčinou politických a následně i vojenských konfliktů, které čím dál častěji postihují kromě armád také bezbranné obyvatelstvo a mnohdy končí ve své krutosti jeho genocidou.

S nerovnoměrným rozdělením bohatství souvisí *demografické paradoxy*, kdy lidí na planetě neustále přibývá, zejména v chudých zemích, odkud migrují za lepšími životními podmínkami. Na druhé straně obyvatel ve vyspělejších státech ubývá, stárnou a díky nízké porodnosti se zde nedostává pracovních sil, jejichž zásobárnou jsou právě populačně bohaté, jinak ale méně vyspělé země.

S demografickými otázkami úzce souvisí rovněž *zdravotní paradoxy*. V bohatých zemích se délka života v důsledku lepších životních podmínek, včetně zdravotní péče, prodlužuje, ale objevují se zde nové civilizační choroby, které kvalitu života ve stáří výrazně zhoršují. Díky pokroku se tedy délka života sice neustále posouvá, ale zároveň jej často provází tělesné i duševní utrpení, nezdravé nadužívání léků a mnohá další negativa.

Nepochybně jsou s tím úzce spojeny také protiklady v *životosprávě a tělesné kondici*. Zejména v chudších rozvojových zemích stále spousta lidí hladoví. Naopak ve vyspělých nabídka potravin a nápojů převyšuje poptávka, čímž dochází v konečném důsledku k jejich plýtvání. V důsledku nebývalé materiální hojnosti dosahují tělesné proporce obyvatel těchto zemí nevídaných rozměrů. Za přispění potravinových doplňků se zlepšuje tělesná i duševní kondice. Zejména výkony vrcholových sportovců přesahují lidské možnosti a jsou stěží představitelné bez čím dál častějšího používání zakázaných látek. Důsledkem je mimo jiné stále se prohlubující výkonnostní propast mezi profesionálními sportovci a běžnou populací.

K podobným paradoxům patří v současném světě nepochybně také *doprava*. Výroba a prodej stále výkonnějších automobilů, zvláště osobních, pořád rostou, ale nakonec stejně všechny skončí v dopravní zácpě. Silnice jsou přeplněné, kromě automobilů a motocyklů přibývá také cyklistů, čím dál častěji na rychlejších elektrokolech a ve městech se dokonce cestuje na elektromotorem poháněných koloběžkách. Na druhé straně dopravní prostředky, zejména automobily v důsledku neustále se zmenšujícího prostoru na silnicích a parkovištích postupně vytlačují chodce z chodníků.

Také pokud jde o *bydlení* zarazí na první pohled stěží pochopitelné protiklady. Mladí lidé opouštějí venkov, odcházejí za lepším do přeplněných měst, aby se posléze alespoň někteří vrátili zpět do klidnějšího a zdravějšího prostředí. Zejména v městských aglomeracích mnozí bydlí jako středověcí hradní páni, zatímco jiní nemají ani v 21. století střechu nad hlavou.

Nemálo podivností se vyskytuje rovněž ve *školství*. Jak známo, ukazuje se, že čím déle chodí lidé do školy, tedy čím dosahují vyššího stupně vzdělání, tím méně toho vědí, umí a hlavně ztrácejí schopnost samostatně myslet.

Málokterá sféra prodělala za uplynulé půlstoletí tak nepředstavitelný vývoj jako *komunikace*. Zásluhou v první řadě revolučního pokroku informačních a komunikačních technologií se lze dorozumívat kdykoliv s kterýmkoliv místem na planetě a dokonce i mimo ni. Kromě bezprostředně psaného i mluveného slova také obrazem. Komunikace je stále dostupnější, ale dorozumění mezi lidmi je pořád ve hvězdách. Na sociálních sítích se spíše nervózně těká než domlouvá.

Kvantita informačního zahlcení výrazně narostla, zatímco jejich kvalita poklesla. Informace jsou vytlačovány dezinformacemi. Dostupnost komunikačních prostředků postihla jejich nedůvěryhodnost. Veřejný prostor zaplňují soukromá, často intimní sdělení, v důsledku čehož se přichází o soukromí, otevřeně nabízené ostatním v plen.

Ve své komplexnosti zahrnuje udržitelný marketingový management i takové obecné otázky jako je třeba jedinečnost života na Zemi v rámci celého vesmíru. Pozornost se při tom věnuje jak vědeckým poznatkům z astronomie, tak také religiózním výkladům, hlavně v jejich praktických dopadech v podobě po tisíciletí probíhajících náboženských násilností a válek.

Díky nezpochybnitelnému pokroku v dopravní a komunikační technice se svět jeví jako snáze uchopitelný a zvládnutelný. Technika dokáže stále víc. Bariéry však zůstávají zejména na straně člověka. Ten zůstává od pravěku v zajetí pudů a z nich pocházejícího vzájemného soupeření. Neustále se musí s někým utkávat, pořád někoho ovládat a něco porážet. Je nejvyšší čas přejít od soupeření k soužití, jinak nám všem hrozí soužení.

Z naznačeného je patrné *jak* by měl udržitelný marketingový management postupovat. Především *komplexně*, protože nastíněné problémy jsou mezi sebou navzájem úzce propojené a provázané. Přístup udržitelného marketingového managementu musí být nutně *multidisciplinární*, nahlíží na sledované problémy *integrovane* a současně *z dlouhodobého časového hlediska*. Vždyť například ve vztahu k okolní přírodě byl člověk v počátečních fázích jednoznačně slabším, podřizujícím se partnerem. Během tisíců staletí se však postupně stále lépe adaptoval a vůči přírodě se stal do té míry emancipovanějším, až se mu dokonce zachtělo ji v poslední době ovládnout. Zejména pomocí dosažených vědeckotechnických vymožeností. K dalším paradoxům proto patří skutečnost, že přes ojedinělé zdánlivé úspěchy se zároveň projevují problémy v celém ekosystému, jehož zůstává člověk přes veškeré vědeckotechnické pokroky i nadále součástí, čímž se jeho na první pohled úžasná vítězství posléze jeví spíše jako značně problematické výsledky.

Proto by měl udržitelný marketingový management z naznačeného dlouhodobého vývojového ohlednutí vyvozovat varování a upozorňovat na očekávané dopady uvažovaných variant navrhovaných praktických doporučení. V tomto směru se sotva obejde bez kvalifikovaných *prognostických výhledů*, zejména na to, jak dokáží lidé v budoucnu zvládnout v prvé řadě sami sebe, za druhé svůj vztah k přírodě celé naší planety, ale za třetí také se stále radikálně se prosazující umělou inteligencí.

Je-li předmětem udržitelného marketingového managementu sledování a hlavně zlepšování vztahu člověka, potažmo lidstva ke světu, v němž žijí a který mají společně spravovat, tedy k celé naší planetě, bude k tomu nutné důkladně využívat veškeré dostupné postupy a informace o tomto vzájemném vztahu. S ohledem na jeho šíři a dlouhodobé trvání, kdy kořeny sahají minimálně milión let nazpátky, bude určitě vhodné se neomezovat pouze na relativně nové vědecké poznatky, ale všimnout si a prověřovat rovněž po staletí a tisíciletí

tradované postupy. Podobně také v rámci vědeckých přístupů se nespoléhat pouze na kvantifikovatelná data přírodních a technických disciplín. Zejména když v hledáčku udržitelného marketingového managementu je v první řadě člověk, resp. lidstvo, dostanou se na řadu nepochybně také kvalitativní závěry humanitních a společenských zkoumání.

Udržitelný marketingový management vychází z obecných principů a postupů marketingového managementu, jak byly formulovány v posledních desetiletích a hlavně z bohatých praktických zkušeností získaných na všech třech úrovních společenské reality – tzn. na *mikroúrovni*, která je typická pro marketingový management podniku, organizace, za druhé na navazující *mezóúroveň*, představovanou marketingovým managementem destinace či rozvoje území až konečně po *makroúroveň* na celostátní či dokonce na nadnárodní administrativě jako je tomu třeba v případě USA nebo Evropské unie. Všechny tři úrovně se do udržitelného marketingového managementu promítají a ve výsledku zohledňují, avšak zvládnutí globálních problémů je jim nadřazeno. Globální marketingový management je tudíž na jedné straně součástí makroúrovně, zároveň představuje její nejvyšší stadium.

Tradiční marketingový management se dívá a řeší problémy optikou podniku. Dokonce i v případě nadnárodních korporací a jejich působení na zahraničních trzích (Štědroň – Čáslavová – Foret – Strítěský – Šíma a kol., 2018). Vždy je na prvním místě prospěch konkrétní organizace. Představme si pro jednoduchost aktuální problém nedostatku kvalifikovaných pracovníků. Nejobvyklejší postup podniku je přilákat a přestěhovat příslušné zájemce z blízkých či vzdálenějších míst, včetně zahraniční, případně rekvifikovat z řad místních nezaměstnaných.

Teprve v přístupu a širším pohledu marketingového managementu místního rozvoje (Foret, 2016) se celá otázka nedostatku kvalifikovaných pracovníků dostává do souvislosti demografického vývoje jako následek porodnosti či migrace, stavu pracovních sil spolu se školským a vzdělávacím systémem daného území. Řešení problému se tedy posunulo z úrovně podniku na přístup celého regionu či dokonce státu.

Konečně v případě globálního marketingového managementu by se v celosvětovém pohledu řešily výše uvedené otázky demografického vývoje (vyrůstající ze stavu porodnosti, migrace, pracovních sil), ale také školství společně s problematikou dopravy, celosvětové ochrany zdrojů, včetně lidských jako nadřazený komplexní problém alokace investic a mezinárodní dělby práce.

Podobně by se dalo uvažovat o obchodu, finančních institucích, kultuře, ale také o tradičních odvětvích jaká představují průmysl, zemědělství a mnohé další sféry života v současném světě. Jakmile se okolo sebe podíváme, na každém kroku je patrné, že je hodně co zlepšovat.

Bohatí, ať se jedná o jednotlivce nebo státy, mají více a hlavně účinnějších prostředků k řešení problémů. Možnosti vědeckotechnického pokroku, ale také finanční zdroje pro jejich využití jsou nesporně jednou z nadějí současného světa.

Další pozitivní skutečností je fakt, že bohatých je sice menšina, ale problémy chudých se jich dříve či později, budou stejně tak dotýkat a nezbude jim tedy než se jimi, ať chtějí nebo nechtějí, stejně zabývat.

Konečně třetí nadějí současného světa je stále markantnější poznatek, že samotný život, jeho prožívání, pocity štěstí a spokojenosti jsou tak mnohvrstevnaté, mnohovýznamové a hlavně individuálně svébytné, že ohleduplnost na druhé a uspokojení z obecné prospěšnosti se stanou potřebnou nezbytností životních hodnot a životního stylu.

Na druhou stranu není čas se oddávat lacinému optimismu. Je nám snad dokonce přímo vrozená touha obracet naděje v niveč. Ani na úrovni jednotlivců nejsme často schopni spolu komunikovat, porozumět si a hlavně spolupracovat. Natož potom v případě makrosociálních celků vedených a řízených zase jenom jednotlivci. Malicherně si vyčítáme, kdo na koho doplácí, vznikají roztržky končící rozchody, místo abychom velkoryse uznali, že přes veškeré těžkosti je nám pospolu přece jen lépe než být od sebe.

Pro udržitelný marketingový management je tudíž podstatná rovněž problematika komunikace, přesněji marketingové komunikace, od níž se očekává dosažení nové kvality, jak ji představuje právě *férová marketingová komunikace*.

Férová marketingová komunikace

V této souvislosti jde o to si první řadě uvědomit, nakolik se současný marketing dostal do područí obchodu. Prodej, často za každou cenu, je určujícím cílem veškerého podnikání. Stalo se normálním, že vánoční nabídka nedečká startuje v obchodních sítích již na podzim, Svatomartinské víno se klidně prodává dřív než je původní datum 11.11., masové povánoční výprodeje předbíhají na konci listopadu Black Friday.

Prodej je důležitým zdrojem prostředků pro další podnikatelské aktivity, ale neměl by omezovat marketingové aktivity výhradně na využívání podpory prodeje. Od toho by se měl skutečně *udržitelný marketing* odpoutat a naopak zaručovat zákazníkům a spotřebitelům maximální

šetrnost a přínosnost nabídky. Kampaně by neměly klamavě předstírat jedinečnost produktu, často prokazovanou podvodně získanými výsledky testů nebo certifikáty kvality. V současné době konkurenčního zpravodajství (competitive intelligence) je sotva možné si na produktech a jejich vlastnostech dlouhodoběji udržovat konkurenční výhodu něčeho skutečně unikátního, zejména v otázkách kvality. Proto se převažující část prostředků určených na marketing soustřeďuje hlavně na poskytování provize všem, kteří jsou schopni a ochotni nějakým způsobem ovlivnit rozhodování zákazníků o výběru a následném nákupu, včetně již zmíněných testů a udělených certifikátů, ale také „smyšlených“ dat z marketingových výzkumů spokojenosti zákazníků.

V rámci férového marketingu by výsledky takových šetření rozhodně neměl ovlivňovat a zneužívat jejich samotný zadavatel. V této souvislosti vzrůstá význam opakovaných marketingových výzkumů (Foret – Melas, 2021). Závěry takových postupů by měly prezentovat *objektivní* a hlavně *reliabilní* fakta.

V každém případě by mělo být zabráněno zneužívání marketingového výzkumu pro osobní prodej, jak se děje v případech, kdy jsou respondenti klamavě oslovováni předstírajícím tazatelem. Ve skutečnosti odpovědi jsou druhotné, neboť jde pouze o to udělat z respondentů zákazníky, nabídnout jim a prodat produkt.

Údajné výsledky mezinárodních srovnání kvalitativních výzkumů chuťových preferencí, zvláště v podobě focus groups, se stávají hlavní argumentační oporou pro rozdílnou kvalitu nabízených potravin v zemích EU. Je nesporné, že sociokulturní odlišnosti mezi jednotlivými státy se mohou projevat mimo jiné v rozdílných představách o konečném složení potravin a nápojů. Z těchto výzkumů je například dobře známo, čím se u spotřebitelů odlišuje např. na trzích Visegradské čtyřky ideál gulášové polévky. Jedná se vlastně o lokální adaptaci globálně nabízeného produktu na konkrétní tržní podmínky. Jen zůstává otázka, zda tato nesporná odlišnost v chuťových preferencích představuje dostatečný důvod pro rozdílnou kvalitu téhož produktu na různě ekonomicky vyspělých trzích.

Podobně by se v rámci férového marketingu měla využívat také marketingová komunikace. Již byl zmíněn současný klíčový akcent na podporu prodeje, zejména na sociálních sítích, kde nejruznější influenceři doporučují produkty, o kterých vědí málo, natož, aby jim zasvěceně rozuměli. Závažnější je kdy influenceři vystupují např. jako lékaři nebo bankovní experti, ochotní se zaručovat za něco, o čem nejspíš pouze tuší nebo nemají žádnou představu.

Nárůst nástrojů marketingové komunikace podporujících prodej není jen v oblasti samotné reklamy nebo podpory prodeje, ale lze jej zaznamenat i v public relations. Například organizování události (event) původně chápané jako akce na získání a přilákání pozornosti cílových skupin veřejnosti, případně jako snaha o zlepšení vztahů s nimi se stále zřetelněji stává podporou prodeje jako je tomu v případě již zmíněného Black Friday.

Férová marketingová komunikace navazuje na sociální podnikatelskou koncepci, představující vyšší stupeň než je marketingová a prodejní koncepce. Důraz je kladen na sociální *prospěšnost* nabídky oproti výši prodeje, podílu na trhu či dokonce zisku.

Druhým inspiračním zdrojem férového marketingu je nesporně sociální marketing, který využívá marketingové nástroje, zejména marketingovou komunikaci k odstraňování sociálních problémů, resp. k jejich preventivnímu předcházení.

Férová marketingová komunikace vychází z oboustranně prospěšné komunikace mezi poskytovateli nabídky (producenty, distributory) a jejichmi adresáty (zákazníky, spotřebiteli, veřejností). V tomto rámci obě strany shromažďují a vyhodnocují informace. Poskytovatelé z nich využívají zejména údaje o důvodech nespokojenosti zákazníků.

Mezi udržitelným marketingovým managementem a férovou marketingovou komunikací je principiální provázanost. Udržitelný marketingový management navazuje ve svých principech na holistický marketingový přístup. Usiluje o *komplexní zvládnutí či ještě lépe předcházení globálním problémům současného světa*, pocházejících v první řadě z produkce, distribuce i spotřeby veškerých produktů.

Závěr

Naznačené problémy férové marketingové komunikace v rámci udržitelného marketingového managementu jsou nejen na výsost aktuální, ale hlavně se týkají nejen odborníků, ale každého obyvatele naší planety. Všichni jsme objektem jejího působení. Proto si zasluhují naši maximální pozornost.

Literatura

Foret, M. (2011) Marketingová komunikace. Brno: Computer Press.

Foret, M. (2016) Marketingové řízení místního rozvoje. Ostrava: KEY Publishing,

Foret, M. – Hesková, M. – Lieskovská, V. – Melas, D. (2018) Management integrované marketingové a podnikové komunikace. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha.

Foret, M. - Melas, D. (2021) Marketingový výzkum v udržitelném marketingovém managementu. Praha: Grada Publishing.

Štědroň, B. – Čáslavová, E. – Foret, M. – Stříteský, V. – Šíma, J. a kol. (2018) Mezinárodní marketing. Praha: C. H. Beck,

Kontaktní údaje

Prof. PhDr. Foret Miroslav, CSc.

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů

Institut mezinárodního management a marketingu

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

Česká republika

email: miroslav@foret.cz

VÝVOJ MEZINÁRODNÍ LETECKÉ DOPRAVY A MEZINÁRODNÍHO TURISMU V OBDOBÍ POST-COVID REKONSTRUKCE

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL AIR TRASPORT AND INTERNATIONAL TOURISM IN THE PERIOD OF POST-COVID RECONSTRUCTION

Jindřich Ploch, Monika Palatková

Abstrakt

Odvětví letecké dopravy a propojeného odvětví turismu patří mezi odvětví, která byla velmi významně postižena pandemií covid-19. Mezi projevy dopadů pandemie patří pokles počtu pracovních míst v obou odvětvích. Mění se požadavky poptávky i nabídky se promítnou do změny požadavků kladených na budoucí zaměstnance a „tvůrce“ nových odvětví. Cílem článku je identifikace základních trendů rekonstrukce obou odvětví zejména s ohledem na budoucí kvantitu a kvalitu pracovních sil, a to z pohledu rozvoje studijních programů zaměřených na absolventy s potenciálem uplatnění v uvedených či navazujících odvětví. Metodika článku je založena na analýze základních statistických dat a analýze strategických dokumentů mezinárodních organizací UNWTO, WTTC, IATA, ICAO a další.

Klíčová slova: mezinárodní turismus; mezinárodní letecká doprava; vzdělávání; udržitelnost;

Abstract

The air transport and related tourism sector are among the sectors that have been hit very hard by the covid-19 pandemic. Changing demand and supply requirements will be reflected in changing requirements for future employees and "creators" of new industries. The aim of the article is to identify the basic trends of reconstruction of both sectors, especially with regard to the future quantity and quality of the workforce, in terms of the development of study programs aimed at graduates with the potential to apply in these or related industries. The methodology of the article is based on the analysis of basic statistical data and the analysis of strategic documents of international organizations UNWTO, WTTC, IATA, ICAO and others.

Keywords: international tourism; international air transport; education; sustainability;

Úvod

Prosperita a velmi silný rozvoj odvětví mezinárodní letecké dopravy a mezinárodního turismu byl nečekaně přerušen v první polovině roku 2020. Dramatický pokles poptávky daný

nastavenými restrikcemi měl za následek nejen uzavřená letecká spojení, striktně omezený provoz letišť, uzavřené ubytovací a stravovací kapacity, ale i propad veškerých navazujících odvětví prodeje zboží a služeb. **Krátkodobé scénáře krizového řízení** a opatření fungovala v privátním sektoru zejména v prvních měsících pandemie. Významným aspektem tvorby **dlouhodobých strategických plánů** představuje často **celková rekonfigurace** obchodní strategie a obchodního modelu, marketingové strategie i marketingového mixu či posun k bezpečnosti, udržitelnosti a digitalizaci. (UNWTO 2, UNWTO 3) Základem realizace uvedených strategií není pouze dobré naplánování s ohledem na adekvátní nastavení cílů či na disponibilní zdroje a odhad poptávky, ale i dobré **naplánování potřeby lidských zdrojů a jejich budoucích profilů**.

Cílem článku je **identifikace základních trendů rekonstrukce obou odvětví zejména s ohledem na budoucí kvantitu a kvalitu pracovních sil**, které budou obě odvětví potřebovat, a to z pohledu rozvoje vzdělávacích programů zaměřených na absolventy či pracovníky s potenciálem uplatnění v budoucím odvětví mezinárodní letecké dopravy i mezinárodního turismu.

1 Východiska a metodika

Podle **UNWTO** představuje turismus sociální, kulturní a ekonomický fenomén zahrnující pohyb osob do zemí nebo míst mimo jejich obvyklé prostředí pro osobní nebo obchodní/profesní účely. **Pozice turismu ve světové ekonomice** před pandemií (2019) je dána vlivem turismu na světový HDP ve výši 10,3% (celkový dopad) a dopadem na zaměstnanost (330 milionů pracovních míst). Podle WTTC bylo přibližně každé čtvrté nové pracovní místo ve světové ekonomice za dekádu před pandemií vytvořeno v právě v turismu. (WTTC 1, WTTC 3). Podle **IATA** se očekávalo, že do roku 2036 dosáhne celkový objem cestujících úroveň 7,8 miliardy cestujících, což by byl zhruba dvojnásobek registrovaných 4 miliard cestujících v roce 2017. **Globální vliv letectví na světovou ekonomiku** představoval před pandemií 65,5 mil. pracovních míst a celkový vliv 2,7 bil. USD na tvorbu HDP (přímý, nepřímý, indukovaný katalytický vliv) odpovídající 3,6 % celosvětového HDP. Úzké propojení letecké dopravy s mezinárodním obchodem zbožím a službami je vyjádřeno asi třetinovým podílem letecké dopravy na přepravě zboží. Podíl mezinárodních příjezdů realizovaných leteckou dopravou činí dlouhodobě asi 7 %. (IATA)

Po kvantitativním poklesu a mírnému ožívání mezinárodního turismu a letecké dopravy se řada teoretiků, praktiků i zástupců veřejného sektoru (v zahraničí) zabývá otázkou, **jak bude**

vypadat období rozvoje transformace turismu a letecké dopravy a parametry „nového“ standardu v letecké dopravě a turismu, a jak se promítne do požadavků na lidské zdroje v obou odvětvích. (Brouder, 2020; Cheer, 2020; Gössling et al., 2020; Guan et al., 2020; Lapointe, 2020; Niewiadomski, 2020).

Z hlediska přístupů k otázce **kvalitativní transformace turismu a letecké dopravy** lze v literatuře nalézt několik různých přístupů. Koncept transformace odvětví na základě **změn ve vzorcích spotřebitelské poptávky** (Wen, Kozak et al., 2020), koncept prosazování **udržitelnosti** v oblasti fyzického prostředí, ekonomické i socio-kulturní (Higgins-Desbiolles, F., 2020) až po koncept **silné digitalizace a robotizace odvětví** (Zeng et al., 2020). Hlavní teoretické přístupy odpovídají výsledkům průzkumů a expertních studií prezentovaných klíčovými mezinárodními organizacemi aktivními v odvětví letecké dopravy i turismu.

Jakkoliv jsou dopady pandemie dramatické, řada teoretiků i praktiků upozorňuje na příležitost zejména pro turismus znovu definování základních parametrů odvětví (Brouder, 2020; Lapointe, 2020; Tremblay-Huet, 2020). Všeobecně je přijímána myšlenka **důležitosti vzdělání, školení a výcviku** pro transformaci a rychlé znovuoživení obou jmenovaných odvětví. (Seraphin et al., 2021; Seraphin a Yallop, 2020). S ohledem na propojení teorie a praxe stejně jako na propojení veřejného a soukromého sektoru lze pro vytvoření teoretické báze, následné získání a interpretaci výsledků i jejich praktické využití **tzv. Triple Helix Model** garantující zastoupení hlavních subjektů a jejich zájmů. Model je založen na spolupůsobení a synergiích třech hlavních skupin – **privátní sektor, veřejný sektor** (mezinárodní, národní, regionální a místní úroveň) a **vzdělávací sektor**.

Metodika vychází z analýzy **základních statistických dat charakterizujících výkonnost odvětví** mezinárodní letecké dopravy a mezinárodního turismu a stejně tak z **expertních odhadů dalšího vývoje daných ukazatelů**. Metodika je rovněž založena na **obsahové analýze částí vybraných dokumentů relevantních mezinárodních organizací**, které se zabývají možnými scénáři i kvalitativními posuny obou sledovaných odvětví - UNWTO (UN World Tourism Organisation), WTTC (WorldTravel and TourismCouncil), IATA (International Air Transport Association), ICAO (International Civil Aviation Organisation), ECAC (European Civil Aviation Conference).

K **zásadním dokumentům**, které jsou předmětem zkoumání, patří zejména: UNWTO: Global guidelines to restart tourism (2020), Supporting jobs and economies through travel & tourism (2020), Five priorities for tourism's restart, "Sustainability as the new normal" a vision for the future of tourism, WTTC: To Recovery & Beyond: The Future of Travel & Tourism in the

Wake of COVID-19, Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19, ECAC: European Vision for Aviation Flight Path 2050, IATA: COVID-19 Outlook for air travel in the next 5 years, ICAO: Long-term Forecasts of Scheduled Passenger Traffic.

2 Výsledky analýzy - očekávané kvantitativní a kvalitativní změny

2.1 Analýza základních statistických dat

Při sledování dynamiky mezinárodních příchozích a mezinárodních příjmů za období posledních pěti let lze konstatovat, že ve srovnání s předchozím růstem mezinárodních příjezdů zaznamenal mezinárodní turismus v roce 2020 dramatický meziroční pokles o téměř 73 % a v období leden – červenec 2021 o 66 % (Tabulka 1). Podobný trend následují i příjmy z mezinárodního turismu (- 64 %).

Tabulka 1: Vybrané indikátory výkonnosti mezinárodního turismu a letecké dopravy

Indikátor	2021	Indikátor	2021
<i>Intl Arrivals</i>	-80 % (01-07, YTD, 21/19)	<i>Actual Air reservation</i>	- 87 % (01 – 09, YTD, 21/19)
<i>Border restrictions</i>	29 % (06)	<i>Travel search – Flights – Google</i>	- 88 % (10/2021)
<i>TCI index (UNWTO)</i>	42 (09)	<i>Travel search – Accommodation – Google</i>	- 91 % (10/2021)
<i>Seat capacity (domestic)</i>	-26 % (01 – 07, YTD, 21/19)	<i>Occupancy Rates (STR)</i>	55 % (06)
<i>Seat capacity (intl)</i>	-71 % (01 – 07, YTD, 21/19)	<i>Hotel Bookings - Sojern</i>	- 37 % (01 – 08, YTD, 21/19)

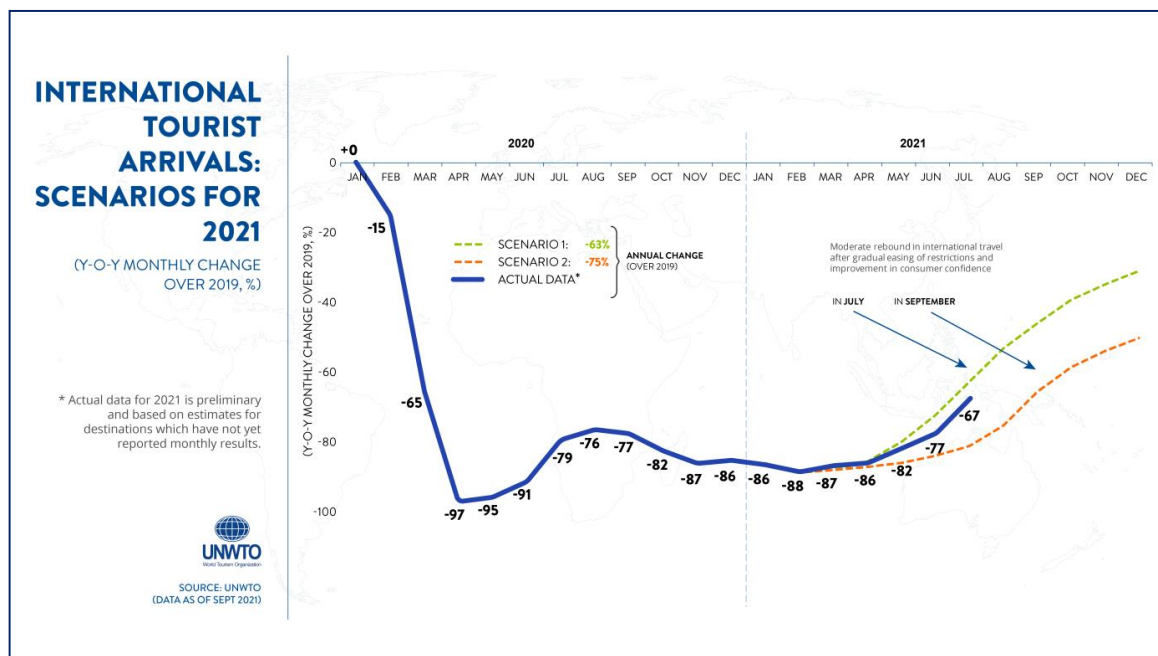
Zdroj: UNWTO (8)

Pokles poptávky se logicky promítl do poklesu ekonomického vlivu turismu na světovou ekonomiku. Podle nedávných odhadů se světový HDP v turismu v roce 2020 snížil z 10,4 % v roce 2019 na 5,5 % v roce 2020 a utrpěl ztrátu téměř 4,5 bilionu USD na 4,7 bilionu USD. (WTTC 1, WTTC 3) Poptávka v mezinárodním turismu se částečně přelila do **domácího turismu**, ačkoli i domácí turismus je pandemií negativně ovlivněn. Výdaje domácích návštěvníků klesly globálně o 45 % ve srovnání s téměř 70 % poklesem mezinárodních výdajů. (UNWO 5) **Výzkum vlivu pandemie na zaměstnanost v turismu** ukazuje, že počet pracovních míst se v roce 2020 meziročně snížil o 62 milionů (-18,5 %). Lze však očekávat další kolísání počtu pracovních míst. (UNWTO 4, UNWTO 6)

2.2 Aktuální scénáře dalšího vývoje mezinárodního turismu a letecké dopravy

V období 2020 – 2021 bylo zkonstruováno několik scénářů dalšího možného vývoje mezinárodního turismu (obrázek 1). Dle **indexu TCI (Tourism Confidence Index)** UNWTO považují dotázaní odborníci v září 2021 za hlavní faktory, které budou rozhodovat o rychlosti obnovy mezinárodního turismu, zejména rychlé a plošné očkování (76 %), uvolnění omezení

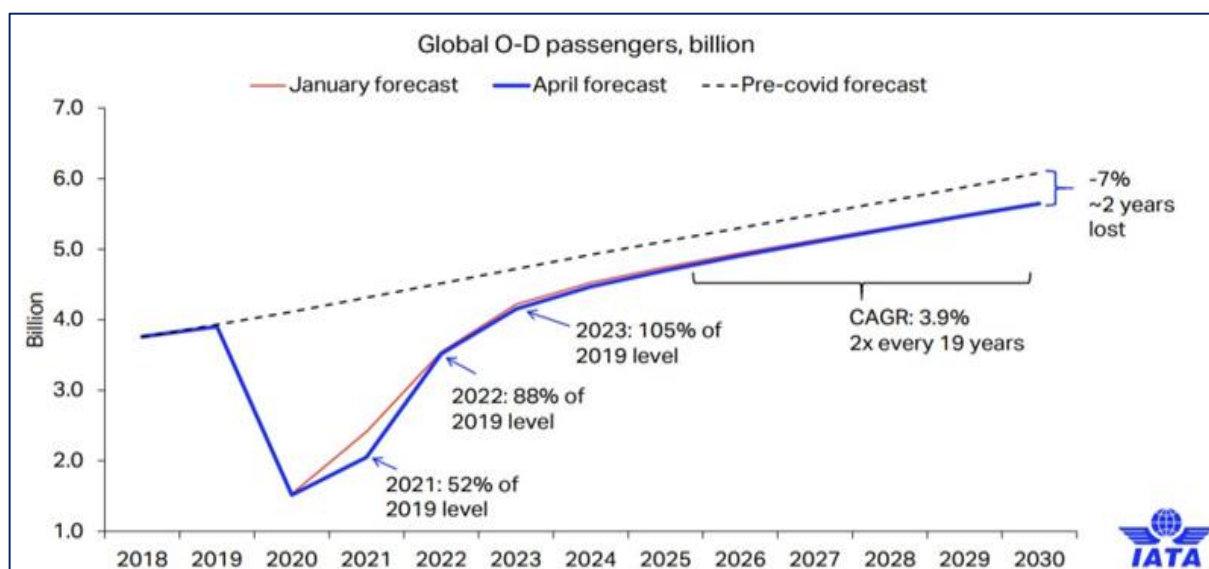
(70 %), potřebu mezinárodní koordinace ve věci protokolů pro jednotlivé sektory v turismu (67 %) nebo potřebu silnější komunikace protokolů a podmínek vstupu do země (47 %) či digitalizaci zajišťující bezpečnější cestování (20 %). Velmi podobně se tyto faktory podporující důvěru spotřebitelů odrážejí v potenciálním tempu obnovy mezinárodního leteckého provozu. Nejskeptičtější scénáře jsou charakteristické pro vývoj v Asii a Tichomoří a v Americe, naopak pro Evropu je očekávaná rychlost oživení relativně vyšší.

Obrázek 1: Scénáře dalšího vývoje mezinárodních příletů. Zdroj: UNWTO 7, UNWTO 8

Na rozdíl od rizikových situací předchozího růstu objemu letového provozu v relativně krátkém období mají události začátku roku 2020 výrazně vážnější dopad. Podle IATA, která sdružuje 220 leteckých společností, byl naznačený pokles objemu letového provozu provázený poklesem příjmů na 419 mld. USD, což je o 50 % méně než v roce 2019. Podle šéfa finanční skupiny IATA znamenal tento pokles objemu letového provozu ztrátu odpovídající jedné dekádě předchozího nárůstu objemu letového provozu. Silnější oživení leteckého provozu lze očekávat po odstranění překážek pro cestování, dle OSN v závislosti na účinnosti očkovacích programů a nových přístupech ke strategickému řízení pandemie.

Letecké společnosti se svými výkony pravděpodobně nedostanou dříve než v období 2023 - 2025 na úroveň předkrizových výkonnostních ukazatelů. Podle zprávy *Global Airlines Industry (2020)* se letecké společnosti s cílem snížení ztrát uchýlily k opatřením zaměřeným na snížení nákladů, jako je zrušení letů a přemístění letadel na místa s nízkými poplatky za parkování. Pokles letecké dopravy se promítl i do výkonnostních ukazatelů letišť a dalších navazujících služeb (např. restaurace, nákupy na letištích).

Obrázek 2: Scénář vývoje O-D cestujících v post-covidovém období. Zdroj: IATA Economics, (Prevor, 2021)

2.3 Kvalitativní změny s ohledem na zaměstnanost v letecké dopravě a turismu

Cílem analýzy a srovnání obsahu strategických dokumentů je identifikace hlavních trendů a možností adaptace odvětví na nové podmínky, které indikují kvalitativní změny na kvalifikační a dovednostní vybavení budoucích zaměstnanců v letecké dopravě i turismu.

Světová organizace turismu (UNWTO) nastavila od roku 2020 několik priorit pro revitalizaci trhu turismu. (UNWTO 2, UNWTO 3, UNWTO 4, UNWTO 6)

- Zajištění likvidity pro společnosti a ochrana pracovních míst.
- Obnovení důvěry poptávky prostřednictvím bezpečnostních a hygienických opatření.
- Spolupráce veřejného a soukromého sektoru na podporu obnovy turismu.
- Otevírání hranic na základě náležité péče a odpovědnosti.
- Harmonizace a koordinace protokolů a postupů.
- Využití nových technologií pro udržení a tvorbu kvalitativně nových pracovních míst.
- Inovace a udržitelnost jako nový normální stav.

Světová rada pro turismus a cestování (WTTC) ve svých doporučeních zdůrazňuje čtyři hlavní oblasti oživení a rekonfigurace turismu sloužící nejen pro ad-hoc řešení, ale zejména pro rekonfiguraci turismu a souvisejících politik v dlouhodobém horizontu. (WTTC 1, WTTC 2, WTTC 4).

- Kvantitativní a kvalitativní vývoj poptávky.
- Opatření týkající se zdraví a hygieny.
- Inovace a digitalizace.
- Udržitelnost - podpora ekologických destinací, udržitelnost jako cíl DNA, technologická podpora, řízení toku dopravy, zapojení místních komunit a další.

Základní rámec pro oživení daný UNWTO i WTTC spojující veřejný a soukromý sektor, předurčuje do jisté míry **požadavky na vzdělání, školení a výcvik v oblasti turismu pro další období**, jak jej mimo jiné potvrzují i další autoři z akademické oblasti (např. Tiwari et al., 2020). **Zrychlující digitalizace** klade již dnes nároky na rozvoj inovativního a kreativního potenciálu zaměstnanců. **Udržitelnost** se stává novým normálem ve všech fázích řízení organizací ve veřejném a soukromém sektoru. Kromě průpravy zaměstnanců zaměřené na zdravotní a bezpečnostní opatření, poroste i význam průpravy zaměřené na vyhodnocování a **řízení rizika** v rámci krizového řízení. Vybavenost profesionálů **měkkými dovednostmi** včetně komunikačních, jazykovými znalostmi, IT dovednostmi i analytický myšlením se stane nutností. Důraz na **strategické myšlení a plánování ve veřejném i soukromém sektoru** ovlivní odvětví turismu i letecké dopravy. Orientace na marketingový výzkum, získávání informací o poptávce stejně jako začleňování on-line výuky a komunikace představují další pilíře vzdělávacích programů.

IATA jako autorita v oblasti letecké dopravy zdůrazňuje s ohledem na vysokou závislost na technickém a technologickém pokroku i míru regulace odvětví, **potřebu dlouhodobého strategického plánování** v období 10 – 20 let, a to i přes možné výkyvy trhu. (IATA: Future of the Airline Industry 2035). Významným specifikem letecké dopravy je **přítomnost a role několika skupin subjektů na trhu** – letecké společnosti, vlády a regulátoři budování dlouhodobé infrastruktury a regulačního plánování, provozovatelé letišť a úřady civilního letectví a poskytovatelé navigačních služeb. Letectví tedy nabízí širokou škálu uplatnění spektru nejrůznějších profesí, všechny však budou ovlivněny dle IATA budoucími zásadními tématy - **geopolitika, získávání dat a informací, vládní politika, bezpečnost, soukromí a důvěra, nové obchodní modely, vývoj ekonomiky, změna hodnot napříč komunitami, fyzické (životní) prostředí a technologie**. Pokud jde o regionální rozložení letecké dopravy, pozornost IATA je zaměřena na vývoj v **asijsko-pacifické oblasti a Africe**. Doporučení IATA, pokud jde o další vývoj letecké dopravy, směřují do oblasti

- **společenské** - udržitelnost, nové vzorce spotřeby, programy společenské odpovědnosti, harmonizované standardy v oblasti bezpečnosti a další,
- **technologické** - kyberbezpečnost, internet věcí, robotika a automatizace, alternativní způsoby rychlé dopravy, řešení nových subjektů trhu (drony, bezpilotní letadla, ...),
- **ekologické** - alternativní paliva a zdroje energií, potřeba mezinárodní regulace emisí a hlukového znečištění apod.,

- **ekonomické** - ceny ropy, ale i celkový vývoj globální ekonomiky a mezinárodního obchodu i dosažený stupeň integrace, tvorba systémů včasného varování, tvorba vzdělávacích plánů pro další generace zaměstnanců i uživatelů a další,
- **politické** - vlastnictví vzdušného prostoru a kritické infrastruktury veřejným sektorem, anti-konkurenční rozhodnutí, příprava systému nouzových opatření a procedur, příprava zaměstnanců podporující budování vztahů s institucemi veřejné správy.

Letecká doprava bude požadovat zaměstnance nejrozumnějších profesí a zaměření od specialistů v oblasti technologií přes specialisty na bezpečnost či udržitelnost až po ekonomy, manažery a marketingové specialisty. Bezpečnost, ochrana, provozní záležitosti, ekonomické vzdělání představují podle IATA klíčové oblasti restartu letecké dopravy. Za profesní trend zásadní pro další vývoj letecké dopravy považují dotazovaní experti provozní bezpečnost (*safety*) a ochrana v letectví před protiprávními činy (*security*), provoz včetně základních dovedností výkonu jednotlivých pozic, management a vedení týmů, schopnost řešení problémů a adaptibilitu, právní povědomí a povědomí o nastavených regulacích (IATA 3).

IATA provedla v roce 2021 průzkum na téma potřeby dalšího vzdělávání a výcviku zaměstnanců v letecké dopravě *“Workforce skills and training to fuel the revitalization of the aviation industry – the HR decision-makers' view.”* (IATA 4). Z výzkumu vyplynulo, že **společnosti považují oblast vzdělávání zaměstnanců za podstatnou pro rozvoj společnosti**, avšak zároveň upozorňují na potřebu změny obsahu i formátů vzdělávacích programů. Podstatný je trend k fenoménu tzv. cross-skilling a proškolení zaměstnance na více pozic, pro nově příchozí zaměstnance pak větší důraz na tzv. training on the job z důvodů škrtnů rozpočtu. **Většina (85 %) organizací považuje on-line výuku za klíčový prvek plánů obnovy.**

3 Diskuse

Probíhající revitalizace odvětví mezinárodní letecké dopravy i mezinárodního turismu na úroveň roku 2019 potvrzuje dle expertních odhadů do roku 2023 – 2025. Postupný návrat či nový vstup zaměstnanců do obou odvětví bude tedy spíše pozvolný, výjimku představuje segment domácí letecké dopravy a domácího turismu ve vybraných teritoriích.

Z analýzy výše uvedených materiálů reprezentujících obě odvětví jak z pozice veřejného, tak i soukromého sektoru je patrné, že se **zvyšováním zaměstnanosti v letecké dopravě a turismu bude docházet i ke změnám požadavků na jejich vzdělání, kompetence a dovednosti.**

V přístupech k revitalizaci v mezinárodní letecké dopravě i mezinárodním turismu lze i přes specifika obou odvětví najít shodné prvky včetně **důrazu na lidský faktor a vzdělávání, rozvíjení a udržení potřebné kvalifikace**. Zejména v letecké dopravě je z pohledu ztráty vzdělaných a proškolených profesionálů restart odvětví nemožný s ohledem na aspekt bezpečnosti, regulovanost odvětví i jeho závislost na technologiích.

V obou případech je více než před pandemií potřeba **propojení teoretického a praktického vzdělávání a mezinárodní partnerství i koordinace veřejného, soukromého a vzdělávacího sektoru v rámci krizového řízení (Triple Helix Model)**. **Strategická role veřejného sektoru** včetně veřejných rozpočtů hraje roli nejen v oblasti vzdělávání, ale i v nastavení a implementaci dlouhodobých strategií pro nové formování obou odvětví.

Spojujícím klíčovým prvkem vzdělávání v obou odvětvích je **důraz na zdraví a hygienická opatření** odrážející se ve využívání technologií, robotiky a automatizace při dezinfekci, čištění, měření teploty klientů, čištění ultrafialovým zářením. Vzdělávání, školení a výcvik zaměstnanců bude zahrnovat i péči o duševní zdraví jako součást organizační kultury.

Technologický a technologický pokrok zajišťující mobilitu jako podmínku realizace turismu nabízí výzvy v podobě dalšího rozvoje bezkontaktních technologií (letišť, letecké společnosti, hotely a další) spojených s rozvojem biometrie, automatické identifikace a samoobslužných služeb. **Rozvíjející se digitalizace** je podpořena změnou vzorců osobní komunikace mezi zákazníkem a zaměstnancem. Platformy pro sdílení informací, zkušeností, workshopů, zavádění umělé inteligence, internetu věcí, využívání velkých dat a odborné analytické práce s daty (tržní zpravodajství) a dalších forem vzdělávání jsou zásadní pro strategické a dlouhodobé oživení dotčená odvětví.

Potřeba ekonomického vzdělávání je dána **měnícími se obchodními modely a změnami v ekonomice firem** (např. letecké společnosti přehodnocují operování letů do vzdálených destinací), vysokými půjčkami, které si letecké společnosti musely vzít, změnou cen nových a použitých letadel. Některé letecké společnosti reagovaly na pandemii restrukturalizací, aby vznikly s ještě konkurenceschopnější nákladovou základnou a řešily i aktuální zadlužení (Bouwer et. al).

Potřebu **prosazování udržitelnost** lze najít ve strategiích a plánech obnovy v odvětví turismu i letecké dopravě (strategie společenské odpovědnosti). WTTC i UNWTO shodně považují budoucí rozvoj turismu za rozvoj udržitelného turismu jako nového normálu (UNWTO 1, WTTC 4). Prosazování udržitelnosti je významné s ohledem na plnění Cílů udržitelného

rozvoje 2030 (*SDGs, Sustainable Development Goals*). Vize UNWTO pro novou podobu odvětví zní **“Sustainability as the new normal”**. (UNWTO 1)

Závěr

Výzvy, kterým čelí odvětví mezinárodní letecké dopravy a mezinárodního turismu, lze z hlediska odezvy subjektů v odvětví rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. **Krátkodobé výzvy** znamenají snahu přežít firem, restrukturalizaci, podpůrné zásahy veřejného sektoru (veřejných rozpočtů) a další aktivity spojené s uvolňováním zaměstnanců z obou odvětví.

V **dlouhodobém horizontu** se jedná o přípravu a realizaci strategií obnovy a rekonfigurace obou odvětví. Základem realizace každé strategie jsou lidské zdroje. Nároky na množství zaměstnanců a zejména jejich profesní profil, schopnosti a dovednosti se budou měnit.

Lze předpokládat, že společnosti i organizace veřejného sektoru budou s ohledem na měnící se prostředí inklinovat ke spolupráci tak, aby byly požadavky praxe zajištěny vzdělávacími institucemi a podpořeny finančně či nefinančně veřejným sektorem.

Orientace na inovace, digitalizaci, rozvoj technologií, bezpečí a bezpečnost, udržitelnost, management a vedení, firemní ekonomiku, komunikaci i schopnost strategického a krizového řízení budou základními parametry požadavků na zaměstnance v letecké dopravě a turismu. Zvláštní pozornost si jistě zaslouží i požadavky na měkké dovednosti, zejména kreativitu, flexibilitu, schopnost řešit problémy či schopnost vyrovnat se s krizovými situacemi.

Literatura

Bouwer, J., Saxon, S., Wittkam, N., Zpět do budoucnosti? Sektor letecké společnosti je připraven na pronásledování po Covid-19 [online], [2021-09-10]. McKinsey&Company, In: Dostupné z: <https://www.mckinsey.com/industries/travel-logistics-and-infrastructure/naše-poznatky>

Brouder, P. (2020). Reset redux: Possible evolutionary pathways towards the transformation of tourism in a COVID-19 world. *Tourism Geographies*, 0(0), 1–7. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1760928>

ECAC: Flightpath 2050 - Europe's vision for aviation: maintaining global leadership and serving society's needs. Directorate-General for Mobility and Transport (European Commission) , Directorate-General for Research and Innovation (European Commission). 2011. ISBN 978-92-79-19724-6. [online], [2021-09-25]. WTTC. Dostupné z:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/296a9bd7-fef9-4ae8-82c4-a21ff48be673>

Eurocontrol (2013). Challenges of Growth 2013, Task 7: European Air Traffic in 2050. [online], [2021-09-10]. Eurocontrol. Dostupné z: <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/article/content/documents/official-documents/reports/201306-challenges-of-growth-2013-task-7.pdf> (2 April 2021)

Future of the Airline Industry 2035 (2018). [online], [2021-10-01]. Dostupné z: <https://www.iata.org/contentassets/690df4ddf39b47b5a075bb5dff30e1d8/iata-future-airline-industry-pdf.pdf>

Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>

Guan, Y., Deng, H., & Zhou, X. (2020). Understanding the impact of the COVID-19 pandemic on career development: Insights from cultural psychology. *Journal of Vocational Behavior*, (xxxx), 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103438>

Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising tourism for social and ecological justice after COVID-19. *Tourism Geographies*, 0(0), 1–14. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757748>

Cheer, J. M. (2020). Human flourishing, tourism transformation and COVID-19: A conceptual touchstone. *Tourism Geographies*, 0(0), 1–11. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1765016>

IATA (1): Back to the future? Airline sector poised for change post-COVID-19 (04/2021). [online], [2021-10-10]. IATA. Dostupné z: <https://www.mckinsey.com/industries/travel-logistics-and-infrastructure/our-insights/back-to-the-future-airline-sector-poised-for-change-post-covid-19>

IATA (2): Outlook for the global airline industry [online], [2021-09-10]. IATA. Dostupné z: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/airline-industry-economic-performance---april-2021---report/>

IATA (3): Training Essential to Right-Skill Post-Pandemic Aviation Workforce (07/2021). [online], [2021-09-10]. IATA. Dostupné z: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2021-07-08-01/>

IATA (4): Workforce skills and training to fuel the revitalization of the aviation industry – the HR decision-makers' view.. [online], [2021-10-10]. IATA. Dostupné z:<https://www.iata.org/en/training/pages/workforce-skills-report/>

ICAO: Long-term Forecasts of Scheduled Passenger Traffic. [online], [2021-09-10]. ICAO. Dostupné z: <https://www.icao.int/sustainability/pages/gato2030.aspx>

Lapointe, D. (2020). Reconnecting tourism after COVID-19: The paradox of alterity in tourism areas. *Tourism Geographies*, 0(0), 1–6. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762115>

Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies*, 0(0), 1–6. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>

Pearce, B.: COVID-19 Outlook for air travel in the next 5 years, IATA, 13th May 2020. [online]. 2. 5. 2021 [cit. 2. 5. 2021]. Available on: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-outlook-for-air-travel-in-the-next-5-years/>

Prevor, D.: Global Market Forecast, ICAO, Airbus GMF 2018. [online], [2021-10-01]. Dostupné z: <https://www.airbus.com/content/dam/corporate-topics/financial-and-company-information/JP-Morgan-GMF.pdf>

Tiwari, P., Séraphin, H. & Chowdhary, N. R. (2020). Impacts of COVID-19 on tourism education: analysis and perspectives, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, DOI: 10.1080/15313220.2020.1850392

UNWTO (1). “SUSTAINABILITY AS THE NEW NORMAL” A VISION FOR THE FUTURE OF TOURISM [online], [2021-06-15]. UNWTO. Dostupné z: <https://www.unwto.org/covid-19-oneplanet-responsible-recovery>

UNWTO (2). FIVE PRIORITIES FOR TOURISM’S RESTART [online], [2021-09-21]. UNWTO. Dostupné z: <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>

UNWTO (3). GLOBAL GUIDELINES TO RESTART TOURISM [online], [2021-09-20]. UNWTO. Dostupné z: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/UNWTO-Global-Guidelines-to-Restart-Tourism.pdf>

UNWTO (4). SUPPORTING JOBS AND ECONOMIES THROUGH TRAVEL & TOURISM [online], [2021-09-21]. UNWTO. Dostupné z: http://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-04/COVID19_Recommendations_English_1.pdf

UNWTO (5). The first global dashboard for tourism insights [online], [2021-10-10]. UNWTO. Dostupné z: <https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>

UNWTO (6): Supporting Jobs and Economies Through Travel and Tourism [online], [2021-09-21]. UNWTO. Dostupné z: http://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-04/COVID19_Recommendations_English_1.pdf

UNWTO (7): World Tourism Barometer. Vol. 19, Issue 3, May 2021. [online], [2021-10-08]. UNWTO. Dostupné z: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.3>

UNWTO (8): Tourism Recovery Tracker. [online], [2021-10-10]. UNWTO. Dostupné z: <https://www.unwto.org/unwto-tourism-recovery-tracker>

Wen, J., Kozak, M., Yang, S., & Liu, F. (2020). COVID-19: Potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel. *Tourism Review*, (March). <https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110>

WTTC (1). Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19 [online], [2021-09-20]. WTTC. Dostupné z: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios>

WTTC (2). To Recovery & Beyond: The Future of Travel & Tourism in the Wake of COVID-19 [online], [2021-09-25]. WTTC. Dostupné z: <https://wttc.org/Research/To-Recovery-Beyond>

WTTC (3). Travel Demand Recovery Dashboard [online], [2021-10-10]. WTTC. Dostupné z: <https://wttc.org/Initiatives/Recovery-Dashboard>

WTTC (4): WTTC Government Covid-19 Strong Policies [online], [2021-10-10]. WTTC. Dostupné z: <https://wttc.org/COVID-19/Government-Policies>

Zeng, Z., Chen, P.-J., & Lew, A. A. (2020). From high-touch to high-tech: COVID-19 drives robotics adoption. *Tourism Geographies*, 0(0), 1–11. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762118>

Kontaktní údaje

doc. Ing. Jindřich Ploch, CSc.

doc. Ing. Monika Palatková, Ph.D.

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o. p. s.

Institut mezinárodní letecké dopravy

Institut mezinárodního managementu a marketingu

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

Česká republika

Ploch@vsmvv.cz

Palatkova@vsmvv.cz

MEZINÁRODNÍ VZTAHY, DIPLOMACIE A VEŘEJNÉ VZTAHY

PREPOJENIE VZDELÁVANIA A PRAXE PROSTREDNÍCTVOM STÁŽÍ ŠTUDENTOV PRE POTREBY UDRŽATEĽNOSTI KVALIFIKOVANEJ PRACOVNEJ SILY VO VEREJNEJ (ŠTÁTNEJ) SPRÁVE

LINKING EDUCATION AND PRACTICE THROUGH STUDENT INTERNSHIPS FOR THE NEEDS OF SUSTAINABILITY OF QUALIFIED WORKFORCE IN PUBLIC (STATE) ADMINISTRATION

Adriána Gogová, Peter Čajka

Abstrakt

Znalostná ekonomika predstavuje cieľ prostredníctvom ktorého sa organizácie snažia zlepšiť pracovné prostredie a získať na jednotlivé pracovné pozície ten najlepší ľudský kapitál, ktorí má pre danú pozíciu najvyšší potenciál. Ľudský kapitál predstavuje pre organizáciu najväčšie aktívum. Preto je nevyhnutné ho rozvíjať a podporovať v čo najväčšej možnej miere. Z uvedeného dôvodu vzdelávacie organizácie musia prispôbovať obsahovo aj metodicky poskytované vzdelávanie tak, aby v čo najväčšej miere pripravili absolventov na úspešný vstup do praxe. Cieľom príspevku je, vychádzajúc z dostupných informácií, zhodnotiť aktuálny stav vzájomnej spolupráce vzdelávacích inštitúcií s organizáciami verejnej správy v kontexte využitia kvalifikovanej pracovnej sily a navrhnúť možnosti riešenia prepojenia vzdelávania a praxe za účelom ich získania.

Kľúčové slová: znalostná ekonomika, vzdelávanie, vzdelávacie inštitúcie, univerzita, informačná infraštruktúra.

Abstract

The knowledge economy is a goal through which organizations strive to improve the work environment and obtain the best human capital for each job, which has the highest potential for the position. Human capital is the organization's biggest asset. It is therefore essential to develop and support it as much as possible. For this reason, educational organizations must adapt the content and methodology of education provided so as to prepare graduates as much as possible for successful entry into practice. The aim of the paper is, based on available information, to evaluate the current state of mutual cooperation of educational institutions with public administration organizations in the context of the use of qualified workforce and to propose options for linking education and practice in order to obtain them.

Keywords: knowledge economy, education, educational institutions, University, information infrastructure.

Úvod

Výchova a vzdelávanie sú považované za jednu z najdôležitejších investícií pre štát, organizácie, spoločnosť i jednotlivcov. Preto je veľmi dôležité získať teoretické poznatky a schopnosti uvádzať do života. Vzdelaná osobnosť sa stáva symbolom, nositeľom spoločenských hodnôt v znalostnej spoločnosti. Vzostup znalostnej spoločnosti a presadzovanie jej princípov vyvolal vysoký záujem o koncepciu ľudského kapitálu (súbor znalostí a zručností) prostredníctvom vzdelania, ktoré sa s ňou najčastejšie spája. Vo vyhláseniach Rady Európskej Únie sa uvádza, že kvalita vzdelávania má byť jedným z rozhodujúcich cieľov všetkých druhov a typov škôl a musí byť zabezpečená vo všetkých oblastiach a na všetkých úrovniach (Council of the European Union). Vzdelávacie inštitúcie sú tvorcami, šíriteľmi, inovátormi poznatkov a vedomostí a predstavujú kľúčový faktor, ktorý zohráva ústrednú úlohu v znalostnej ekonomike. Úloha súčasných vzdelávacích inštitúcií presahuje samotnú výučbu a výkon základného výskumu a zahŕňa vysoký dopyt po vede, technológiách a inováciách, ako základ znalostnej ekonomiky. Vzdelávacie inštitúcie strategicky spolupracujú s verejným či súkromným sektorom a ich hlavným cieľom je výmena poznatkov a znalostí, nakoľko predstavujú zdroj sily v znalostnej ekonomike 21. storočia. Úspešný rozvoj znalostnej spoločnosti závisí od schopnosti uplatňovať existujúce a vytvárať nové vedomosti a zároveň rozvíjať tvorivosť a inovácie. Úspešné inovácie, ktoré predstavujú základný a kľúčový prvok rozširovania znalostnej ekonomiky, závisia od rôznych druhov informácií ako napr. organizačných, ekonomických, sociálnych, marketingových pričom najdôležitejším faktorom ich rozvoja sú vedomosti. Súčasný trend poukazuje na to, že spoločnosť bude čím ďalej, tým viac závislá na vedomostiach či už v oblasti ekonomiky, politiky alebo každodenného života. Schopnosť rozmiestniť vedomosti tak, aby tvorili hodnoty a schopnosť inovácií predstavujú kľúč úspechu pre národy, regióny, komunity, organizácie v globálnej ekonomike. Vzhľadom na najnovšie trendy v globálnej ekonomike, v globálnom rozvoji rozvíjajúcich sa krajín je preto nevyhnutné zamerať pozornosť na budovanie znalostnej ekonomiky, t. j. prioritou by malo byť rozvíjanie ľudských zdrojov so zameraním pozornosti na vzdelávanie, vedu a odborné vzdelávanie, pretože znalostná ekonomika ovplyvňuje celý systém. Ide o časovo náročný a zložitý proces, ktorého cieľom a kritériom sociálneho pokroku je osobnostný rozvoj.

1 Znalostná spoločnosť, znalostná ekonomika

Znalostná spoločnosť je spoločnosťou, v ktorej sa poznanie uplatňuje vo všetkých jej oblastiach, a to sociálnej, ekonomickej, kultúrnej a ďalších. Pokrok v týchto oblastiach sa v znalostnej spoločnosti dosahuje najmä uplatnením poznania na účinné využívanie spoločenských zdrojov s cieľom zvyšovania kvality života členov spoločnosti a životného prostredia. Zásadné zväčšovanie spoločenského poznania je prvou podstatnou podmienkou vzniku vedomostnej spoločnosti a jej hlavným znakom (Frk, Pirohová, 2010, s. 136). Vo vedomostnej spoločnosti inteligencia a intelektuálna pracovná sila nahrádza fyzickú prácu, ako základný zdroj hodnôt a zisku (Čajka, Rysová, 2008, s. 75).

Vláda SR považuje za základný pilier znalostnej spoločnosti a ekonomiky výchovu, vzdelávanie, vedu, výskum a inovácie, informatizáciu a digitalizáciu. Výchova a vzdelávanie musí viesť ľudí k humanizmu, tolerancii, solidarite, spolupráci a zodpovednosti k životu a uskutočňovať systematické odovzdávanie spoločných kultúrnych a demokratických hodnôt v medzigeneračnom procese (Úrad Vlády SR, 2021).

Súčasťou znalostnej spoločnosti je znalostná ekonomika (angl. knowledge economy). Autom pojmu „znalostná ekonomika“ je Peter Drucker, ktorý vo svojom diele „The Effective Executive“ (1966) ako prvý použil výraz „knowledge worker“ (znalostný pracovník, ktorý už nepredáva iba manuálnu prácu, ale predovšetkým svoje vedomosti a poznatky) a zároveň v diele „The Age of Discontinuity“ (1969) formuloval princípy znalostnej ekonomiky (budúcnosť znalostnej spoločnosti má patriť práve tým, ktorí pracujú duševne). Naznačoval, že vedomosti sa stali jedným z faktorov výroby, oddeľujúc kapitál aj prácu (Drucker, 1998, s. 15).

Vo vedeckej literatúre sa na znalostnú ekonomiku nazerá ako na „novú a neznámu“ ekonomiku. Jednotná definícia pojmu znalostná ekonomika neexistuje. Väčšina autorov, ktorí sa problematikou znalostnej ekonomiky zaoberajú sa zhodujú na tom, že predstavuje novú etapu vo vývoji spoločnosti, ktorej podstatou je trvalo udržateľný ekonomický rast založený na vedomostiach, poznatkoch a inováciách, pričom trvalú udržateľnosť chápeme vo všetkých jej dimenziách a to environmentálnej, ekonomickej, sociálnej a inštitucionálnej (Skrodzka, 2016; Huggins, Izushi, Prokop & Thompson, 2014; Harris 2011; Luthi, Thierstein, Bentlage, 2011). Spoločným znakom všetkých prístupov je „že hospodársky rozvoj sa čoraz menej zakladá na investíciách do fyzického kapitálu a čím ďalej tým viac na znalostiach, ktoré sa vytvárajú v dôsledku investícií do nových poznatkov“ (Filipović, Nuikolić & Ilić, 2016, s. 188).

Ako uvádzajú Sakiz & Sakiz (2015, s. 95) „*faktory, ktoré viedli k vzniku a šíreniu znalostnej ekonomiky sú globalizácia ekonomických procesov, vývoj informačných a komunikačných technológií a intenzita znalostí*“.

Potúček a kol. (2003, s. 100) považujú znalosti za „*zastrešujúci pojem, ktorý obsahuje teoretické i praktické znalosti, schopnosti a kompetencie, ktoré tých, ktorí ich vlastnia, robia schopnými intelektuálnej alebo manuálnej činnosti*“. Ako uvádza Druker (2011, s. 179) znalosti sú „*rozhodujúcim ekonomickým zdrojom, nie jedným zo zdrojov.*“ „*Znalostná ekonomika je prúdom „novej“ ekonomiky, ktorá sa snaží využiť vedomosti a technológiu na rýchlejší ekonomický rast*“. (Murgaš, 2011). Podľa Bolisani & Bratianu (2017) „*sú znalosti dôležitým strategickým zdrojom pre spoločnosti a mali by sa sústrediť na navrhovanie skutočných znalostných stratégií, na zvýšenie konkurencieschopnosti založenej na racionálnom posúdení vnútorných zdrojov a vonkajšieho konkurenčného prostredia, pričom by sa mali zohľadniť aj existujúce turbulencie a neistoty, ktorým v súčasnosti čelia*“ (Bolisani & Bratianu In: Čajka, 2020, s. 7).

Informácie predstavujú hnaciu silu znalostnej ekonomiky a najdôležitejší zdroj rozvoja. Získavajú nadradenosť na prírodnými zdrojmi, alebo bohatstvom fyzického kapitálu. (Filipović, Nuikolić & Ilić, 2016, s. 187). Ako uvádza Čajka (2020, s. 6) „*vedomosti, nové technológie založené na vedomostiach sú hlavnými hnacími silami rozvoja svetovej ekonomiky*“. „*Znalosti sú považované za jednu najstrategickejších surovín a učenie za rozhodujúci proces z hľadiska trvalo udržateľnej konkurencieschopnosti.*“ (Čajka, 2020, s. 20).

Znalostná ekonomika je ekonomika, ktorá využíva vedomosti ako hlavný motor ekonomickej prosperity a rastu (Asongu 2015; Suh & Chen, 2007; Gorji & Alipourian, 2011). Znalostná ekonomika sa vyvíja nepretržite, ako priamy dôsledok zvyšovania významu vedomostí v ekonomických procesoch vo všetkých hospodárskych odvetviach (Hadad, 2017, s. 204).

Koncept rozvoja znalostnej ekonomiky môžeme vidieť vo viacerých strategických dokumentoch OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj), Svetovej banky či Európskej únie. OECD (1996, s. 7) definuje znalostnú ekonomiku, ako „*ekonomiku, ktorá je priamo založená na výrobe, distribúcii a využívaní vedomostí a informácií*“. Svetová banka (2007) kvalifikovala štyri piliere znalostnej ekonomiky ktorými sú: stimuly hospodárskeho a inštitucionálneho rozvoja, vzdelaní a kvalifikovaní pracovníci, primeraný inovačný systém schopný prijať globalizované zásoby vedomostí, uchopiť ho a prispôbiť konkrétnym podmienkam, aktuálna informačná infraštruktúra umožňujúca komunikáciu, poskytovanie informácií a spracovanie informácií a poznatkov.

V roku 2010 prijala Európska komisia program Európa 2020 - Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Jednou z troch priorít tohto dokumentu je Inteligentný rast: vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inovácii. V rámci uvedeného programu bolo definovaných **7 iniciatív stratégie Európa 2020 z ktorých jeden „Mládež v pohybe“ je zameraný** na zlepšenie výsledkov systémov vzdelávania a uľahčenie vstupu mladých ľudí na trh práce (oznámenie Komisie [COM \(2010\) 478/ KOM\(2010\) 478](#) z 15.9.2010).

„Manažment znalostí je zložitá oblasť, ktorej hranice sa ťažko vymedzujú. Zasahuje do učenia a rozvoja osobnosti, informačných technológií a riadenia ľudských zdrojov. Čerpá zo širokej škály disciplín, ako sú napríklad: umelá inteligencia, expertné a znalostné systémy, počítačom podporovaná spolupráca, informatika, filozofia, správa dokumentov, systémy na podporu rozhodovania, organizačná kultúra a pod.“ (Čarnický, Mesároš, 2009, s. 187).

Ako uvádzajú Filipović, Nuikolić & Ilić, (2016, s. 189) *„vzťah medzi vedomosťami, inováciami a znalostnou ekonomikou je komplexný, pretože vedomosti sú primárnym zdrojom inovácií, inovácie menia spoločnosť a vytvárajú znalostnú spoločnosť, pričom samotná podstata inovácií sa mení v znalostnej ekonomike“*.

2 Aktuálne problémy verejnej správy v oblasti získavania kvalifikovaného ľudského kapitálu

Všeobecne môžeme verejnú správu definovať ako *„činnosť vykonávanú orgánmi štátnej správy, samosprávy a verejnoprávnymi inštitúciami pri zabezpečovaní verejných úloh. Jej hlavným cieľom je prevádzkovanie verejného blahobytu prostredníctvom posilnenia občianskej spoločnosti a sociálnej spravodlivosti“* (Portál Verejná správa SR, 2013).

Jedným z problémov súčasnej verejnej správy je obsadzovanie štátnozamestnaneckých pracovných pozícií predovšetkým tých, ktoré si vyžadujú odborné, kvalifikované vzdelanie. Odborníci v určitej oblasti uprednostňujú svoje uplatnenie v súkromnom sektore, nakoľko tento im poskytuje lukratívne finančné ohodnotenie. Preto jedným z aktuálnych problémov vo verejnej správe je častá fluktuácia zamestnancov z dôvodu slabého finančného ohodnotenia, ktoré nemotivuje zamestnancov dlhodobo kariérne rásť. Uvedený faktor je kľúčový pri obsadzovaní pracovných pozícií. Zákonom stanovená výška platových taríf bola s poukázaním na § 159 zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. viackrát zvýšená nariadením vlády (posledné nariadenie vlády SR č. 389/2018 Z. z.) a to v závislosti od predpokladaného vývoja priemernej mesačnej mzdy v podnikateľskej sfére a od možností štátneho rozpočtu.

Tabuľka 1: Platové tarify štátnych zamestnancov v eurách mesačne

Platová trieda	Platová tarifa*	Platová tarifa**	Platová tarifa***
1.	319,00	322,50	581,00
2.	344,50	348,00	611,50
3.	373,00	377,00	713,50
4.	406,50	411,00	756,50
5.	485,00	490,00	852,50
6.	515,00	520,50	913,00
7.	582,50	588,50	1 036,50
8.	625,00	631,50	1 178,50
9.	712,00	719,50	1 340,50
10.	812,00	820,50	-
11.	926,00	935,50	-

*Zdroj: Zákon o štátnej službe č. 400/2009 Z. z. účinný od 16.09.2007 - vlastné spracovanie

**Zdroj: Zákon o štátnej službe č. 400/2009 Z. z., Nariadenie vlády SR č. 550/2009 Z. z. účinné od 01.01.2010 - vlastné spracovanie

***Zdroj: Zákon o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. účinný od 01.02.2017, Nariadenie vlády SR č. 389/2018 Z. z. – vlastné spracovanie

Tabuľka 2: Priemerná mesačná mzda v Slovenskej republike v eurách 2010-2021

Rok	Priemerná mzda
2010	769,00
2011	786,00
2012	805,00
2013	824,00
2014	858,00
2015	883,00
2016	912,00
2017	954,00
2018	1013,00
2019	1092,00
2020	1133,00
2021	1171,00 (odhad)

Zdroj: Štatistický úrad, 2021 – vlastné spracovanie

K uvedenej platovej tarife sa štátnemu zamestnancovi prirátava služobná prax (1% za každý rok), osobný príplatok, pri riadiacich pozíciách príplatok za riadenie resp. ďalšie zložky (napr. odmeny, jubileá). Na základe vykonanej analýzy na vybranom rezorte ústrednom orgáne štátnej správy – ministerstve, je uvedený percentuálny podiel zamestnancov v jednotlivých triedach v Tabuľke 3.

Tabuľka 3: Percentuálny podiel zamestnancov na vybranom rezorte v jednotlivých triedach k 31.12.2019

Platová trieda	Percentuálny podiel
1.	0%
2.	2,58%
3.	7,14%
4.	2,38%
5.	2,58%
6.	0,99%
7.	8,73%
8.	71,83%
9.	3,17%

Zdroj: MH SR, 2021 – vlastné spracovanie

Charakteristiky platových tried štátneho zamestnanca upravuje zákon o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. na základe ktorého každý uchádzač musí spĺňať nasledovné kvalifikačné predpoklady:

- Samostatný radca - vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa alebo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.
- Odborný radca - vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa alebo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.
- Hlavný radca - vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa alebo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.
- Štátny radca - vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.
- Hlavný štátny radca - vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.
- Generálny štátny radca - vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa alebo vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa a osobitný kvalifikačný predpoklad ustanovený osobitným predpisom.

Tabuľka 4: Priemerná mesačná mzda v štátnej a verejnej správe Slovenskej republiky na vybraných pozíciách v eurách a percentuálny podiel zamestnancov vybraného rezortu na jednotlivých pozíciách k 31.12.2019

Pracovná pozícia	Priemerná mzda	Percentuálny podiel
Samostatný radca	650,00	12,10%
Odborný radca	740,00	2,58%
Hlavný radca	930,00	0,99%
Štátny radca	1000,00	8,73%
Hlavný štátny radca	1200,00	71,83%
Generálny štátny radca	2000,00	3,17%

Zdroj: Slovenský platový monitor, 2021; MH SR, 2021 – vlastné spracovanie

Výška finančného ohodnotenia s požadovanými kvalifikačnými predpokladmi je v porovnaní s priemernou mesačnou mzdou v podnikateľskej sfére a pre vzdelaných, odborne kvalifikovaných zamestnancov s dostatočnou praxou neatraktívna.

Tabuľka 5: Priemerná mesačná mzda v podnikateľskej sfére v Slovenskej republike vo vybraných pozíciách v eurách

Pracovná pozícia	Priemerná mzda
Riaditeľ informačných technológií	2880,00
Finančný riaditeľ	2810,00
Personálny riaditeľ	2310,00
Riaditeľ v energetike	2170,00
Manažér informačných sietí	2080,00
Ekonomický riaditeľ	1790,00
Manažér ľudských zdrojov	1520,00
Projektový manažér - energetika	1420,00
IT technický špecialista	1340,00
Špecialista ekonóm	1310,00

Zdroj: Slovenský platový monitor, 2021 – vlastné spracovanie

Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam je veľmi problematické určité odborné pracovné pozície obsadzovať. Nezriedka sa stáva, že tieto pozície sú obsadzované aj z dôvodu rodinkárstva, ako dočasné pôsobisko pre získanie potrebnej praxe, či istoty zamestnania so zárukou sociálnych a zamestnaneckých výhod bez akejkoľvek ďalšej motivácie rásť, vzdelávať sa, plniť služobné úlohy odborne svedomito a nestranne, čím by sa zabezpečila väčšia integrita štátnej služby.

Tabuľka 6: Zamestnanecká štruktúra na vybranom rezorte v rokoch 2016 - 2020

Rok	Celkový počet zamestnancov	Počet výberových konaní	Fluktuácia zamestnancov	
			Nástupy	Výstupy
2016	419	66	nie je štatistika	nie je štatistika
2017	440	94	41	26
2018	471	186	115	58
2019	493	207	75	48
2020	509	74	73	99

Zdroj: MH SR, 2021 – vlastné spracovanie

V roku 2017 bolo na vybranom rezorte uskutočnených 94 výberových konaní. Z uvedeného množstva bol uzatvorený pracovný pomer so 41 zamestnancami čo predstavuje 43% z počtu výberových konaní. V roku 2018 bolo uskutočnených 186 výberových konaní a následne bol uzatvorený pracovný pomer so 115 zamestnancami čo predstavuje 62%. V roku 2019 počet výberových konaní bol 207 a pracovný pomer bol uzatvorený so 75 zamestnancami čo činí 36%. A nakoniec v roku 2020 bol počet výberových konaní len 74 a pracovný pomer bol uzatvorený so 73 zamestnancami čo predstavuje skoro 100%. Zároveň je však nevyhnutné konštatovať, že v tomto roku skončilo pracovný pomer viac zamestnancov, ako bolo prijatých 99/73. Rok 2020 bol v súvislosti s prijímaním nových pracovníkov výrazne poznačený aj pandémiou COVID-19, kedy sa počet výberových konaní obmedzil len na nevyhnutné zabezpečenie pracovných pozícií. Na základe výsledkov možno konštatovať, že vysoká fluktuácia, resp. odradenie záujemcov od obsadenia jednotlivých pracovných pozícií je dôsledkom nižších základných platov. Uvedený stav má za následok odbornú-pracovnú poddimenzovanosť, ktorá dáva priestor pre rodinkárstvo bez ohľadu na vzdelanie, odborné znalosti, prax či morálnu spôsobilosť. Jednou z možností riešenia uvedeného problému je prepojenie vzdelávania a praxe prostredníctvom obsadzovania štátnozamestnaneckých miest úspešnými absolventmi vysokých škôl.

V zmysle zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. § 23 systemizácia štátnozamestnaneckých miest je usporiadanie štátnozamestnaneckých miest podľa organizačnej štruktúry služobných úradov. Počet štátnozamestnaneckých miest v služobných úradoch určuje príslušný správca rozpočtovej kapitoly v rámci limitu počtu zamestnancov schváleného na príslušný rozpočtový rok. Správca rozpočtovej kapitoly určí v systemizácii štátnozamestnaneckých miest podľa prevádzkových možností počet štátnozamestnaneckých miest vhodných pre absolventov.

Na základe zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. § 9 absolventom je občan, ktorý ku dňu prihlásenia sa na prvú časť hromadného výberového konania, alebo ku dňu prihlásenia sa na výberové konanie:

- a) nedovršil 30 rokov veku,
- b) od skončenia jeho prípravy na povolanie podľa osobitného predpisu neuplynuli viac ako dva roky.

V zmysle zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z. § 44 na obsadenie štátnozamestnaneckých miest vhodných pre absolventov v služobných úradoch sa vyhlasuje hromadné výberové konanie, ktoré pozostáva z dvoch častí.

Prvú časť hromadného výberového konania z absolventov vyhlasuje úrad vlády najmenej raz za kalendárny rok prostredníctvom registra výberových konaní na ústrednom portáli „Slovensko.sk“ a uskutočňuje ju výberová komisia zriadená generálnym tajomníkom úradu vlády. Uchádzača, ktorý bol úspešný v prvej časti hromadného výberového konania na základe vyhodnotenia výsledkov výberovou komisiou, zaradí úrad vlády do registra úspešných absolventov na ústrednom portáli.

Druhú časť hromadného výberového konania vyhlasuje prostredníctvom registra výberových konaní na ústrednom portáli služobný úrad, ktorý obsadzuje štátnozamestnanecké miesto vhodné pre absolventa, a uskutočňuje ju výberová komisia zriadená v tomto služobnom úrade.

Ak služobný úrad neobsadí štátnozamestnanecké miesto z uchádzačov evidovaných v registri úspešných absolventov na ústrednom portáli, môže vyhlásiť vonkajšie výberové konanie len z absolventov. Na vonkajšie výberové konanie sa vzťahujú ustanovenia § 9 uvedeného zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z.

3 Analýza aplikačnej praxe na vybranom rezorte štátnej správy

Ako sme už uviedli „*verejná správa je činnosť vykonávaná orgánmi štátnej správy, samosprávy a verejnoprávnymi inštitúciami pri zabezpečovaní verejných úloh*“ (Portál Verejná správa SR, 2013). V Slovenskej republike existuje takzvaný paralelný model, v ktorom je štátna správa úplne oddelenou, samostatnou zložkou verejnej správy.

V orgánoch štátnej správy vykonáva na Slovensku štátnu službu celkovo až 37 441 štátnych zamestnancov (Úrad vlády SR, 2020). „*Predpokladom dobre fungujúceho štátneho aparátu je obsadzovanie služobných úradov štátnymi zamestnancami, ktorí si budú svoje služobné úlohy*

plniť odborne, svedomito a nestranne, čím by sa zabezpečila väčšia integrita štátnej služby“
(Rada pre štátnu službu, 2019, s. 1).

Za účelom zhodnotenia aktuálneho stavu vzájomnej spolupráce vzdelávacích inštitúcií s organizáciami verejnej správy bola vykonaná analýza na vybranom rezorte ústrednom orgáne štátnej správy – ministerstve s cieľom získať potrebné informácie o prepojení vzdelávania a praxe.

V rámci spolupráce za účelom prepojenia vzdelávania a praxe boli na vybranom rezorte uzatvárané memorandá o spolupráci so vzdelávacími inštitúciami ako napr. Univerzita Komenského v Bratislave, Ekonomická univerzita v Bratislave a to najmä v odboroch politológia, ekonómia a strednými odbornými školami predovšetkým v odboroch ekonómia, elektrotechnika, ktorých cieľom bola spolupráca prostredníctvom ktorej bola realizovaná odborná prax a stáže pre žiakov stredných škôl vrátane žiakov nadstavbového a pomaturitného štúdia a študentov vysokých škôl, pričom za študenta je považovaný aj absolvent štúdia na vysokej škole v zmysle § 9 zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z.

Účelom odbornej praxe a stáže je zvyšovanie úrovne vedomostí a získanie praktických skúseností študentov o činnosti ministerstva ako ústredného orgánu štátnej správy, legislatívnych procesoch a s nimi súvisiacimi podpornými činnosťami. Odborná prax a stáže sa uskutočňuje v zmysle platných interných riadiacich aktov vybraného rezortu a vykonáva sa bez nároku na finančné ohodnotenie a bez krytia nákladov súvisiacich s cestovným, ubytovaním, stravovaním a podobne.

Tabuľka 7: Celkový prehľad študentov vykonávajúcich odbornú prax a stáž 2012-2021

Rok	Počet študentov/rok	Následne uzatvorený pracovný pomer
2012	21	2
2013	37	-
2014	20	2
2015	17	2
2016	33	4
2017	14	-
2018	10	-
2019	21	-
2020	20	2
2021	10	1

Zdroj: MH SR, 2021 - vlastné spracovanie

V súčasnosti sa vybraný rezort nezapája do žiadnej bilaterálnej spolupráce, či spolupráce prostredníctvom memoranda o spolupráci so vzdelávacími inštitúciami, nakoľko v predchádzajúcom období bola v rámci takejto spolupráce stanovená plná garancia realizácie odbornej praxe a stáží s fixne určeným počtom študentov za rok. Uvedená garancia bola pre vybraný rezort nevýhodou, nakoľko rezort nedokázal fixne stanovený počet uskutočnených stáží garantovať a z uvedeného dôvodu nedochádzalo k obojstrannej vzájomnej spokojnosti.

Prepojenie vzdelávania a praxe sa v súčasnosti na vybranom rezorte uskutočňuje s vybranými vzdelávacími inštitúciami podľa potreby rezortu a to na základe „proporcionality pre realizáciu odbornej stáže“. V praxi to prebieha tak, že v prípade potreby uvedený rezort zašle na príslušnú vzdelávaciu inštitúciu svoju požiadavku, na základe ktorej príslušná vzdelávacia inštitúcia zašle vybrané zodpovedajúce životopisy študentov, z ktorých si rezort následne vyberie požadovaný počet pre realizáciu odbornej praxe, či stáže, tak aby bola zabezpečená vzájomná spokojnosť.

Počas sledovaného obdobia 2012 – 2021 bol po úspešnom ukončení štúdia a absolvovaní odbornej stáže na vybranom rezorte uzatvorený zamestnanecký pomer prostredníctvom dohody o pracovnej činnosti len s dvoma stážistami v roku 2012, s dvoma stážistami v roku 2014, s dvoma stážistami v roku 2015, so štyrmi stážistami v roku 2016, s dvoma stážistami v roku 2020 a s jedným stážistom v roku 2021.

4 Návrhy prepojenia vzdelávania a praxe

Na základe uskutočnenej analýzy na vybranom rezorte ústrednom orgáne štátnej správy – ministerstve možno konštatovať, že jednou z možností riešenia problému obsadzovania štátnozamestnaneckých pracovných pozícií predovšetkým tých, ktoré si vyžadujú odborné, kvalifikované vzdelanie je prepojenie vzdelávania a praxe s možnosťou ich obsadenia úspešnými absolventmi vzdelávacích inštitúcií.

Cieľom vzájomnej spolupráce vzdelávacích inštitúcií - univerzít, vysokých škôl, stredných odborných škôl s organizáciami verejnej správy je umožniť študentom získať praktické skúsenosti, odbornú prax, stáž v príslušnom študijnom odbore a následne po úspešnom ukončení ich štúdia možnosť získania prvého zamestnania. Ako definuje Európska komisia (2010) „*stáže sú pre mladých ľudí veľmi užitočné, aby získali pevný základ na trhu práce a zamestnávateľia si cenia uchádzačov, ktorí získali pracovné skúsenosti v rámci stáže*“.

Príkladom dobrej aplikačnej praxe je prepojenie vzdelávania a praxe prostredníctvom možnosti absolvovania bezplatnej odbornej praxe, stáže na vybranom rezorte verejnej správy, ktorá je pre študentov vzdelávacích inštitúcií nevyhnutná za účelom získania potrebných kreditov pre

ukončenie štúdia. Po absolvovaní odbornej praxe, stáže študenti získavajú potvrdenie o jej vykonaní, resp. hodnotenie (referenciu). Po úspešnom ukončení štúdia a obojstrannej spokojnosti môže absolvent požiadať príslušný rezort o ponuku voľného štátnozamestnaneckého miesta či už na základe uzatvorenia dohody o pracovnej činnosti, alebo trvalého pracovného pomeru.

Výsledkom uvedenej spolupráce je zatriktívnenie štátnozamestnaneckých pracovných pozícií, ktoré by boli obsadzované úspešnými absolventmi univerzít, vysokých škôl, stredných odborných škôl, ktorí by po absolvovaní stáže a úspešnom ukončení štúdia mali možnosť získať adekvátne trvalé štátnozamestnanecké miesto a zároveň organizácie verejnej správy získajú kvalifikovanú pracovnú silu ktorej bude prináležať finančné ohodnotenie v zmysle zákona o štátnej službe č. 55/2017 Z. z.

Po získaní adekvátnej praxe by sa vytvoril priestor aj pre možnosť kariérneho rastu, či uplatnenia sa v iných organizáciách či už verejných, alebo súkromných. Uvedeným spôsobom by tak dochádzalo k prepojeniu vzdelávania, praxe, rotácii, získania kvalifikovanej pracovnej sily a vzájomnej obojstrannej spokojnosti a to hlavne na pracovných pozíciách, ktoré je z dôvodu slabého finančného ohodnotenia problematické obsadiť kvalifikovanými odborníkmi.

Prepojenie vzdelávania a praxe je potrebné chápať aj v širšom koncepte prostredníctvom bilaterálnych medzinárodných vedecko-technických spoluprác, ktoré umožňujú slovenským výskumným pracoviskám nadväzovať kontakty so zahraničnými partnermi čím sa vytvárajú podmienky na úspešné naštartovanie a následné zapojenie sa Slovenskej republiky do mnohostrannej spolupráce. Ide o štandardné medzivládne dohody zamerané na financovanie spoločných projektov vedecko-technickej spolupráce, a to financovaním mobilit výskumných a vývojových pracovníkov v rozsahu dohodnutom na rokovaníach spoločných komisií. Konkrétnym príkladom bilaterálnej spolupráce je oblasť slovensko-českej spolupráce v oblasti mládeže, ktorá je nastavená na niekoľkých úrovniach: úroveň ministerstiev a jej priamo riadených organizácií; úroveň národných rád mládeže a úroveň národných agentúr pre Erasmus+, ktorá sa uskutočňuje v súlade s článkom 13 Protokolu medzi Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky o spolupráci v oblasti vzdelávania, mládeže, telovýchovy a športu (MŠVVaŠ SR, 2018). Európska komisia poskytuje finančnú podporu v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy prostredníctvom programu Erasmus+ a v rámci akcií Marie Skłodowska Curie (MSCA) sa poskytnú štipendiá pre výskumných pracovníkov vo všetkých fázach ich kariéry, či už doktorandov alebo skúsených výskumných pracovníkov.

Na vládnej úrovni sa v súlade s Európskym rámcovým dohovorom uzatvárajú Bilaterálne dohody o cezhraničnej spolupráci, ktoré predstavujú aktivity zamerané na posilnenie a podporu susedských vzťahov obyvateľstva, ako aj inštitúcií na oboch stranách spoločnej hranice, alebo spoločných hraníc, a to nielen v ich blízkosti, ale aj vo vnútrozemí. Problematika cezhraničnej spolupráce do značnej miery súvisí s celkovým rozvojom spolupráce a integrácie v Európe. Tento proces je výsledkom objektívne prebiehajúcej globalizácie politického, ekonomického, sociálneho a kultúrneho vývinu vo svete a snahy premietnuť ho do všestranných integračných tendencií. Rozvíjaním aktivít v rámci cezhraničnej spolupráce sa postupne naplňajú ciele Rady Európy a Európskej únie zamerané na úzku spoluprácu medzi štátmi v rôznych oblastiach a na rôznych úrovniach (MV SR, 2021).

Ďalším návrhom možnosti prepojenia vzdelávania a praxe je prepojenie na medzinárodnej úrovni prostredníctvom bilaterálnej spolupráce, ktoré by nadviazalo na program Európa 2020 - Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. V nadväznosti na uvedený program a iniciatívu „**Mládež v pohybe**“ **cieľom uvedeného prepojenia je** možnosť získať praktické skúsenosti, odbornú prax, stáž v príslušnom študijnom odbore s možnosťou následného získania stabilného zamestnania v zahraničí s podporou Európskeho parlamentu a Rady EÚ prostredníctvom využitia finančných nástrojov z programov EÚ v oblasti vzdelávania, mládeže a vzdelávacej mobility a tiež štrukturálnych fondov. Odborné vzdelávanie a príprava prostredníctvom viacrozmerného celosvetového klasifikačného systému univerzít s prepojením na prax umožňuje:

- vzdelávaciu mobilitu – štúdium, odborná príprava v zahraničí s cieľom získať nové zručnosti a skúsenosti,
- pracovnú mobilitu – presun do zahraničia s cieľom pracovať, či už krátkodobo alebo dlhodobo.

Pre inteligentný a udržateľný rast je na európskom jednotnom trhu rozhodujúca prítomnosť vysokokvalifikovaných osôb, ktoré majú skúsenosti z iného členského štátu. Skúsenosti získané v inej krajine umožňujú ľuďom zdokonaľovať sa v ich jazykových zručnostiach a rozvinúť iné schopnosti, ako napríklad zvládnuť život v odlišnej kultúre. Tieto spôsobilosti sú cenné pre ich osobný rozvoj a budúcu zamestnateľnosť. Práca v inej európskej krajine zasa môže pomôcť získať pevný základ na trhu práce tým, že si ľahšie nájdu zamestnanie, zlepšia svoje zručnosti, zamestnateľnosť a budúce pracovné horizonty. Zo všeobecnejšieho hľadiska sa prostredníctvom pracovnej mobility stávajú trhy práce v Európe adaptabilnejšie, vytvárajú viac

pracovných príležitostí a lepšie zosúladia ľudí s pracovnými miestami (Európska komisia, 2010).

Záver

V posledných desaťročiach sa téma znalostnej ekonomiky stala čoraz dôležitejšou a je vnímaná ako zdroj hospodárskeho rastu a konkurencieschopnosti vo všetkých hospodárskych odvetviach. V mnohých krajinách vládna politika a vedecká práca vyzdvihli rastúcu úlohu vzdelávania a výskumu v celosvetovej znalostnej ekonomike. Úloha vzdelávania sa neobmedzuje len na podporu hospodárskeho rozvoja a poskytovanie príležitostí jednotlivcom, ale rozširuje sa aj na podporu kultúrnej rozmanitosti, politickej demokracie a obchodu. Správne sa kladie dôraz na to, ako môže vzdelávanie lepšie slúžiť spoločnosti a podporovať medzinárodnú spoluprácu.

Vzdelávacie inštitúcie zohrávajú osobitnú úlohu v globálnej znalostnej ekonomike. Pôsobia ako poskytovateľ verejných aj súkromných statkov z hľadiska vzdelávania a výskumu, zohrávajú úlohu z hľadiska aplikovaného riešenia problémov, prostredníctvom svojej úlohy verejného priestoru pôsobia ako kanál pre rozvoj širších spoločenských vplyvov spojených s ostatnými úlohami a ich spoločného vývoja a uľahčenie integrácie do širšieho sociálneho a inovačného systému.

V súčasnosti je oveľa viac technológií, technologov, vedomostí a odborníkov ako kedykoľvek v ľudskej histórii. Avšak z globálneho hľadiska je ťažké tvrdiť, že táto akumulácia vedomostí a technológií dostala svet do jednoznačne lepšej pozície ako v minulosti. Podnikateľské prostredie nie je o nič jednoduchšie a naďalej dochádza k veľkým podnikovým kolapsom založeným na zlých rozhodnutiach, zlom správaní a zlom úsudku.

Aj vo verejnej správe základné inštitúcie a služby (vzdelávanie, zdravotníctvo, doprava) neustále prechádzajú "krízami" nedostatočného poskytovania a nadmerného tlaku. Aktuálnym problémom verejnej správy je častá **fluktuácia zamestnancov, ako aj** obsadzovanie pracovných pozícií vzdelanými, odborne kvalifikovanými zamestnancami **z dôvodu** slabého finančného ohodnotenia a neexistujúcej možnosti kariérne rásť.

Jedným z možností riešenia je prepojenie vzdelávanie a praxe prostredníctvom spolupráce vzdelávacích inštitúcií s organizáciami verejnej s cieľom získať praktické skúsenosti prostredníctvom absolvovania odbornej praxe, stáže v príslušnom študijnom odbore s možnosťou perspektívy získania trvalého zamestnania a to nielen na národnej, ale aj medzinárodnej úrovni.

Výsledkom je vzájomná spokojnosť na oboch stranách či už na strane vzdelávacích inštitúcií prostredníctvom obohatenia vzdelávania o praktické skúsenosti alebo na strane subjektov verejnej správy prostredníctvom získania kvalifikovanej pracovnej sily.

Tento príspevok/článok bol publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0320/21 „Úloha univerzít pri budovaní znalostnej ekonomiky“

Literatúra

Asongu, S.A. (2015). *Knowledge Economy Gaps, Policy Syndromes and Catch-Up Strategies: Fresh South Korean Lessons to Africa*. Journal of the Knowledge Economy. [on line]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s13132-015-0321-0>>.

Bolisani, E., & bratianu, C. (2017). *Knowledge strategy planning: an integrated approach to manage uncertainty turbulence, and dynamics*. Journal of Knowledge Management, 2017, Vol. 21 No. 2, p. 233-253.

Čajka, P. (2020). *Regionálny rozvoj v 21. storočí*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo UMB.

Čajka, P., Rysová, L. (2008). *Regionálny rozvoj a regionálna politika v kontexte poznatkovo-orientovanej spoločnosti*. Zvolen: Bratia Sabovci.

Čarnický, Š., mesároš, P. (2009). *Informačné systémy podnikov*. Bratislava: Ekonóm.

Drucker, P. F. (2011). *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. UK: [Harper Collins Publishers](#).

Drucker, P. F. (1969). *The Age of Discontinuity 1st Edition*. UK: Butterworth-Heinemann.

Drucker, P. F. (1998). *From capitalism to knowledge society – The knowledge Economy*. Woburn MA: Butterworth.

Európska komisia. *Návrh Odporúčanie rady – Mládež v pohybe – podpora vzdelávacej mobility mladých ľudí*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0478:FIN:SK:PDF>>.

Európska komisia. *Mládež v pohybe*. [on line]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/MEMO_10_408>.

Európsky parlament. *Mládež v pohybe – rámec na skvalitnenie európskych systémov vzdelávania a odbornej prípravy*. Uznesenie Európskeho parlamentu z 12. mája 2011. [on line].

Dostupné na internete: <[https:// www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0230_SK.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0230_SK.pdf)>.

Filipović, M., Nikolić, M., Ilić., V. (2016). Developing a knowledge-based economy as a factor to raise the competitiveness of the serbian economy. *Economic Themes*, 2015, Vol. 53 No. 2, p. 185-210.

Frk, V. - Pirohová, I. (2010). *Znalostná spoločnosť a človek ako jej prvoradá hodnota*. In Pirohová, I. - Lukáč, E. (Eds.) *Vzdelávanie dospelých v poznatkovo orientovanej spoločnosti: Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

Gorij, E. & Alipourian, M. (2011). The knowledge economy & the knowledge assessment methodology (The case study of Iran & some other countries). *Iran Economic Review*, 2011, Vol. 15, No. 29, p. 30.

Hadad, S. (2017). Knowledge Economy: Characteristics and Dimensions. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*. 2017, Vol. 5, No. 2, pp. 203-225.

Harris, R.G. (2011). Models of regional growth. Past, present and future. *Journal of Economic Surveys*. Vol. 25, pp. 913-951.

Huggins, R., Izushi, H., Prokop, D. & Thompson, P. (2014). *Regionsl competitiveness, economic growth and stages of development*. Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta u Rijeci. Vol. 32, No. 2, pp. 255-283.

Luthi, S., Thierstein, A., Bentlage, M. (2011). Interlocking firm network in the German knowledge economy: on local networks and global connectivity. *Raumforschung und Raumordnung*. Vol. 63, No. 3, pp. 161-174.

Ministerstvo hospodárstva SR. (2021). [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.mhsr.sk>>.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. (2021). [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/17054-sk/bilateralna-spolupraca/>>.

Ministerstvo vnútra SR. (2021). [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?bilateralne-dohody-a-zmluvy-o-cezhranicnej-spolupraci>>.

Murgaš, F. (2011). *Znalostná ekonomika, tacitné znalosti, spillovers znalosti a ľudský kapitál*. Praha: RELIK, 2011. [on line]. Dostupné na internete: <<https://relik.vse.cz/2011/sbornik/download/pdf/149-Murgas-Frantisek-paper.pdf>>.

OECD. (2007). *Higher Education and Regions: Globally Competitive, Locally Engaged*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/education/imhe/highereducationandregionsgloballycompetitivelocallyengaged.htm>>.

OECD. (1999). *The Knowledge-Based Economy: A Set of Facts and Figures*. OECD: Paris.

OECD. (1996). *The Knowledge-Based Economy*. [on line]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/sti/sci-tech/1913021.pdf>>.

Portál Verejná správa SR. (2013). *Prenos kompetencií štátnej správy na samosprávu*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.vssr.sk/clanok-z-titulky/prenos-kompetencii-statnej-spravy-na-samospravu-2.htm>>.

Potůček, M. a kol. (2003). *Putování českou budoucností*. Praha: Vydavatelství Labyrint.

Rada pre štátnu službu. (2019). *Správa o stave a vývoji štátnej služby*. [on line]. Dostupné na internete: <https://radaprestatnuslužbu.vlada.gov.sk/data/files/7194_sprava-o-stave-a-vyvoji-ss-2018.pdf>.

Sakiz, B. & Sakiz, S. (2015). *Knowledge economy and Turkey in terms of innovation and education*. [on line]. Dostupné na internete: <<http://www.avekon.org/papers/1385.pdf>>.

Skrodzka, I. (2016). Knowledge-based economy in the European Union – Corsscountry Analysis. *Statistics in Transition New Series*. Vol. 17, No. 2, pp.281-294.

SLOVENSKO.SK - Ústredný portál verejnej správy. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.slovensko.sk/sk/o-portali>>.

Slov-Lex právny a informačný portál, *Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. [on line]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2017/55/20210101>>.

Slovenský platový monitor. *Prehľad platov*. [on line]. Dostupné na: <<https://www.naseplaty.sk/prehľad-platov.html>>.

Suh, J. & Chen, D.H.C. (2007). *Korea as a Knowledge Economy. Evolutionary Process and Lessons Learned*. Korea Development Institute and the World Bank Institute. [on line]. Dostupné na internete: <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6755>>.

Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Priemerná mesačná mzda zamestnanca hospodárstva v roku 2010-2021*. [on line]. Dostupné na internete: <<http://>

slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/cost/indicators/!ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziA809LZycDB0NLJzCjAw8zf2CDL0DA90d_Q30C7IdFQGL2EQ5/>.

Úrad vlády Slovenskej republiky. *Stratégia Európa 2020*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.eu2020.gov.sk/europa-2020/>>.

Úrad vlády Slovenskej republiky. *Znalostná spoločnosť, vzdelávanie a kultúra*. [on line]. Dostupné na internete: <<https://www.vlada.gov.sk//znalostna-spolocnost-vzdelavanie-a-kultura/>>.

Úrad vlády Slovenskej republiky. *Stratégia riadenia ľudských zdrojov v štátnej službe na roky 2015 – 2020, schválená uznesením vlády SR č. 548 zo 7. októbra 2015*. [on line]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum192011?prefixFile=m_>.

World bank. (2007). *Building Knowledge Economies. Advanced Strategies for Development*. World bank Institute Development Studies. Washington DC. [on line]. Dostupné na internete: <<http://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6853>>.

Kontaktné údaje

PhDr. Adriána Gogová

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Fakulta sociálnych vied

Katedra verejnej správa

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovenská republika

email: adriana.gogova@ucm.sk

doc. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie

Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica

Slovenská republika

email: peter.cajka@umb.sk

NÁRODNÍ PLÁN OBNOVY ČR

NATIONAL RECOVERY PLAN OF THE CZECH REPUBLIC

Olga Nebeská

Abstrakt

Ve snaze oživit evropské ekonomiky byl víceletý finanční rámec na roky 2021 - 2027 doplněn o nový nástroj - Plán na podporu oživení Evropy. Plán sestává z několika nástrojů, které mají financovat investice v členských státech. Část alokovaných prostředků je vázána na vypracování strategie na úrovni členského státu, jak budou tyto prostředky využity. Národní plány obnovy podlého schválení ze strany EU. Národní plán obnovy ČR tvoří šest pilířů a jeho pomocí by Česká republika měla mít možnost čerpat přibližně 179 mld. Kč ve formě dotací, přičemž 70 % alokace musí být přiděleno v letech 2021 - 2022 a 30 % v roce 2023. Projekty mohou být realizovány do konce roku 2026.

Klíčová slova: Plán na podporu oživení Evropy, Evropská rada; Národní plán obnovy; oživení; odolnost, COVID-19

Abstract

In an effort to recover European economies, the Multiannual Financial Framework 2021-2027 has been complemented by a new instrument - Next Generation EU. The instrument consists of several other instruments to finance investments in Member States. Part of the allocated funds are linked to the development of a strategy at Member State level on how these funds will be used. National recovery plans are subject to EU approval. The National Recovery Plan of the Czech Republic consists of six pillars and through it, the Czech Republic should be able to draw approximately CZK 179 billion in grants, with 70% of the allocation to be allocated in 2021-2022 and 30% in 2023. Projects can be implemented until the end of 2026.

Keywords: Next Generation EU, National recovery plan, recovery, resilience, COVID-19

Úvod

V červenci 2020 zasedala Evropská rada rekordních pět dnů. Jednalo se o jedno z nejdelších zasedání vrcholných představitelů členských států Evropské unie (dále jen „EU“). Kromě

tématu víceletého finančního rámce na období 2021 - 2027 bylo tématem i vytvoření finančního zdroje, který by umožnil obnovu evropských ekonomik po covidové pandemii. Poprvé v novodobé evropské historii byl Evropské komisi svěřen mandát půjčit si jménem EU na finančních trzích až 750 mld. EUR na řešení hospodářské a sociální situace v Evropě. Tyto prostředky jsou nyní rozdělovány prostřednictvím unijních programů jednotlivým členským státům. Předpokladem pro značnou část jejich čerpání je vytvoření strategie, jak tyto prostředky využít - národních plánů obnovy každého členského státu. Východiska pro Národní plán obnovy České republiky (dále také jen „ČR“) byla ze strany ministerstva průmyslu a obchodu představena již v říjnu 2020. Samotný Národní plán obnovy byl vládou schválen na jejím zasedání 17. května 2021. Poté byl předložen ke schválení Evropské komisi. Rada pro hospodářské a finanční věci EU jej schválila začátkem září 2021. V době přípravy tohoto příspěvku probíhalo schvalování písemnou procedurou.

1 Plán na podporu oživení Evropy (Next Generation EU)

Plán na podporu oživení Evropy je novým nástrojem, který má dočasně doplnit prostředky víceletého finančního rámce. Oba budou podporovat synergicky aktivity, které Unii nasměrují na „stabilní cestu k udržitelnému a odolnému oživení, jež bude vytvářet pracovní místa, napravit bezprostřední škody způsobené pandemií COVID-19 a současně bude podporovat ekologické a digitální priority Unie“, jak je uvedeno přímo v Závěrech Evropské rady z července 2020. Potřebu jednat ze strany politických představitelů, aby se zabránilo trvalým rozdílům v rámci EU a zabránilo následkům pandemie, potvrzuje i Claeys a kol. (2021). Nicméně přijatá rozhodnutí budou mít podle Anderson a kol. (2020) dlouhodobé důsledky pro jednotný trh a vládní dluh.

Vrcholní představitelé členských států EU zmocnili Evropskou komisi, aby si vypůjčila jménem EU na kapitálových trzích finanční prostředky až do výše 750 mld. EUR v cenách roku 2018, a to nejpozději do roku 2026. Jediný účel, na který smí být tyto vypůjčené prostředky využity, je řešení důsledků covidové krize. Vytvoření tohoto nástroje bylo doplněno do návrhu víceletého finančního rámce 2021 - 2027, který byl po dlouhých jednáních přijat na jednání Rady dne 17. prosince 2020. Významnou roli bude podle Koundouriho a Sachse (2021) hrát Evropská investiční banka, resp. ve skupině s Evropským investičním fondem, které disponují odbornými znalostmi a mohou udávat směr při zavádění finančních nástrojů, které budou doplňovat půjčky a záruky, neboť financování komisí stanovených plánů bude vyžadovat kombinaci finančních nástrojů, které budou reagovat na různé typy rizik. EIB se navíc zavázala,

že se stane světovou „klimatickou bankou“ a v letech 2021-2030 hodlá poskytnout 1 bil. EUR na investice do opatření v oblasti klimatu a environmentální udržitelnost.

Největší část z Plánu na podporu oživení Evropy tvoří Nástroj pro oživení a odolnost, který bude podporovat reformy a investice členských zemí EU ve formě úvěrů i dotací v celkové výši 723,8 mld. EUR. Právě tato část je vázána na vytvoření strategie (národního plánu), jak chce členský stát tyto prostředky využít. Blíže v kapitole 2.

Druhým významným zdrojem je REACT-EU, iniciativa, kterou Evropská komise odstartovala již v závěru roku 2020. Dne 23. prosince 2020 bylo schváleno nařízení 2020/2221, kterým se mění tzv. obecné nařízení pro evropské strukturální a investiční fondy na programové období 2014 - 2020, jímž byly doplněny alokace dvou hlavních a jednoho podpůrného fondu - Evropského sociálního fondu (ESF), Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF) a Fondu evropské pomoci nejchudším osobám (FEAD). Zároveň s navýšením alokací byly upraveny podmínky čerpání, aby umožňovaly lépe provádět opatření a cílit je na podporu oživení a odolnosti a řešení dopadů covidové krize. Koundouri a Sachs (2021) zdůrazňují, že Evropa, stejně jako zbytek světa, potřebuje "transformační výdaje", nejen "stimulační výdaje". Účinné provádění vyžaduje systémový přístup, protože v současné době je zapotřebí zásadní změna, nikoliv jen postupné zlepšování některých environmentálních nebo ekonomických otázek.

Tabulka 1: Přehled rozdělení prostředků do jednotlivých programů

Rozdělení prostředků Next Generation EU (v mld. EUR)	
Nástroj na podporu oživení a odolnosti (Resilience and Recovery Fund)	723,8
úvěry	385,8
dotace	338
REACT-EU	50,6
Horizont Evropa	5,4
InvestEU	6,1
Rozvoj venkova	8,1
Fond pro spravedlivou transformaci	10,9
RescEU	2
Celkem	806,9

Zdroj: Evropská komise, zpracování vlastní

2 Národní plán obnovy

Možnost čerpat z Nástroje pro oživení a odolnost podmínila Evropská komise povinností členských států vypracovat a předložit jí ke schválení své národní plány obnovy, které budou pokrývat investice, realizované do konce roku 2026. Zároveň provázala přípravu plánu se schématem Evropského semestru, když v Roční strategii pro udržitelný růst 2021 uvedla, že „Evropský semestr poskytuje zavedený rámec pro koordinaci hospodářských politik a politik zaměstnanosti“. Členské státy by do svých národních plánů na podporu oživení a odolnosti měly promítnout i doporučení Rady pro jednotlivé země a rovněž zajistit soulad s prioritami EU. Při přípravě plánů by měl být respektován princip partnerství, tj. zapojení sociálních a dalších partnerů do širokého politického dialogu. Plány mají být připraveny v první fázi na roky 2021 - 2023 s možností revize a upřesnění v roce 2022 poté, co bude známa alokace na rok 2023.

Národní plány obnovy musejí splnit kritéria:

- být v souladu se specifickými Doporučeními Rady pro daný členský stát pro roky 2019 a 2020
- přispívat minimálně 37 % alokace k zelené a minimálně 20 % alokace k digitální transformaci
- zásadně přispět k sedmi evropským stěžejním iniciativám (Power Up, Renovate atd.)
- být v souladu s Národním programem reforem, Dohodou o partnerství pro evropské strukturální a investiční fondy, plány spravedlivé územní transformace a klimaticko-energetickým plánem dané země.

Důraz na cíle mající vazbu na Zelenou dohodu pro Evropu se prolíná všemi tématy. Zejména v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Podle Moro a De Pous (2021) zelený výzkum a inovace mají zásadní význam pro dosažení klíčových evropských cílů, včetně urychlení hospodářské obnovy po pandemii COVID-19 a splnění zvýšených klimatických ambicí.

Obdobně jako v programech kohezní politiky musí být nastaveny měřitelné cíle a milníky, po jejich splnění budou uvolňovány dvakrát ročně tranše, a to až do roku 2026.

Východiska pro Národní plán obnovy České republiky (dále také jen „NPO ČR“) byla ze strany Ministerstva průmyslu a obchodu ČR představena v říjnu 2020. V té době se počítalo, že by na základě NPO ČR měla Česká republika získat přibližně 6,7 mld. EUR ve formě dotací a zvýhodněné půjčky až do výše 15,4 mld. EUR. U dotací pak 70 % alokace musí být přiděleno v letech 2021 - 2022 a 30 % v roce 2023.

Samotný Národní plán obnovy měl být připraven do dubna 2021. Vláda jej schválila na svém zasedání dne 17. května 2021. Zároveň s předložením plánu ke schválení Evropské komisi požádala Česká republika o předběžné financování ve výši 13 % z celkové výše maximálního finančního příspěvku pro ČR, odpovídající zhruba 919,3 mil. EUR, které bude uvolněno do dvou měsíců od uzavření dohody mezi Evropskou komisí a ČR.

Strukturu tvoří šest pilířů, které do velké míry kopírují základní oblasti působnosti Nástroje pro oživení a odolnost, a dále se rozdělují na oblasti.

Tabulka 2: Struktura Národního plánu obnovy ČR

Pilíře Národního plánu obnovy ČR		Alokace zdrojů EU (v mil. Kč)	Gesce
1. Digitální transformace			
	1.1 Digitální služby občanům a firmám	2 857	MV
	1.2 Digitální systémy veřejné správy	7 054	MV
	1.3 Digitální vysokokapacitní sítě	5 787	MPO
	1.4 Digitální ekonomika a společnost, inovativní start-upy a nové technologie	5 710	MPO
	1.5 Digitální transformace podniků	5 000	MMR
	1.6 Zrychlení a digitalizace stavebního řízení	1 446	MMR
2. Fyzická infrastruktura a zelená tranzice			
	2.1 Udržitelná a bezpečná doprava	24 000	MD
	2.2 Snižování spotřeby energie ve veřejném sektoru	8 265	MPO
	2.3 Přejít na čistší zdroje energie	6 660	MPO
	2.4 Rozvoj čisté mobility	4 884	MPO, MŽP
	2.5 Renovace budov a ochrana ovzduší	19 000	MŽP
	2.6 Ochrana přírody adaptace na klimatickou změnu	13 796	MZe
	2.7 Cirkulární ekonomika a recyklace a průmyslová voda	3 600	MPO, MŽP
	2.8 Revitalizace území se starou stavební zátěží	3 332	MMR
	2.9 Podpora biodiverzity a boj se suchem	2 984	MŽP

3. Vzdělávání a trh práce			
	3.1 Inovace ve vzdělávání v kontextu digitalizace	4 857	MŠMT
	3.2 Adaptace kapacity a zaměření školních programů	13 156	MŠMT
	3.3 Modernizace služeb zaměstnanosti a rozvoj trhu práce	22 549	MPSV
4. Instituce a regulace a podpora podnikání v reakci na COVID-19			
	4.1 Systémová podpora veřejných investic	0	MMR
	4.2 Nové kvazikapitálové nástroje na podporu podnikání a rozvoj ČMZRB v roli národní rozvojové banky	1 000	MPO
	4.3 Protikorupční opatření	0	MSpr
	4.4 Zvýšení efektivity výkonu veřejné správy	34	MV
	4.5 Rozvoj kulturního a kreativního sektoru	5 450	MK
5. Výzkum, vývoj a inovace			
	5.1 Excelentní výzkum a vývoj v prioritních oblastech veřejného zájmu ve zdravotnictví	5 000	MŠMT
	5.2 Podpora výzkumu a vývoje v podnicích a zavádění inovací do podnikové praxe	3 200	MPO
6. Zdraví a odolnost obyvatel			
	6.1 Zvýšení odolnosti systému zdravotní péče	3 901	MZdr
	6.2 Národní plán na posílení onkologické prevence a péče	8 540	MZdr
CELKEM		179 143	

Zdroj: Ministerstvo průmyslu ČR, zpracování vlastní

Celkové prostředky, s nimiž Národní plán obnovy ČR počítá na veškeré aktivity, dosahují 190 mld. Kč.

Česká republika v plánu deklaruje, že 41 % opatření přispívá k plnění cílů v oblasti klimatu a 23 % investičních opatření přispívá k plnění cílů v oblasti digitální transformace.

Za realizaci opatření, plnění cílů a milníků a další úkoly jsou odpovědni gestoři jednotlivých oblastí, v dokumentu nazývaní „vlastníci komponent“.

Závěr

Časový harmonogram realizace Národního plánu obnovy, resp. Nástroje pro oživení a odolnost, je velmi náročný. Podmínka přidělení 70 % prostředků během prvních dvou let znamená, že mohou být podpořeny zejména projekty, které jsou již v pokročilé fázi přípravy (vzhledem k trvání stavebního řízení v ČR např. s již vydaným stavebním povolením apod.).

Literatura

Anderson, J., Tagliapietra, S., Wolff, G. B. (2020). Rebooting Europe: A framework for a post COVID-19 economic recovery. Bruegel. [online], [2021-10-04]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep28618>

Claeys, G., Darvas, Z., Demertzis, M., Wolff, G. (2021). The great COVID-19 divergence: managing a sustainable and equitable recovery in the European Union. Bruegel. [online], [2021-10-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep32249>

European Commission. Czechia's Recovery and Resilience Plan. [online], [2021-10-06]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/com-2021-419-czechia_factsheet_en.pdf

European Commission. Recovery and Resilience Facility. [online], [2021-10-06]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en

Koundouri, P., Sachs, J. (2021). From strategic priorities to sector-specific policies: Designing and Implementing Country-Specific Recovery and Resilience Plans. In E. Crete, F. Laird, C. Maddox, E. High, & J. Bartles (Eds.), Transformations for the Joint Implementation of Agenda 2030 for Sustainable Development and the European Green Deal: A Green and Digital, Job-Based and Inclusive Recovery from the COVID-19 Pandemic (pp. 98–106). Sustainable Development Solutions Network. [online], [2021-10-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep29196.11>

Koundouri, P., Sachs, J. (2021). The role of patient finance and fiscal policy in the European COVID recovery. In E. Crete, F. Laird, C. Maddox, E. High, & J. Bartles (Eds.), Transformations for the Joint Implementation of Agenda 2030 for Sustainable Development and the European Green Deal: A Green and Digital, Job-Based and Inclusive Recovery from the COVID-19 Pandemic (pp. 74–81). Sustainable Development Solutions Network. [online], [2021-10-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep29196.8>

Mimořádné zasedání Evropské rady (17., 18., 19., 20. a 21. července 2020) - závěry (2020). [online]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/45119/210720-euco-final-conclusions-cs.pdf>

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Národní plán obnovy ČR (2021). [online]. Dostupné z: <https://www.planobnovy.cz/ke-stazeni>

Moro, E., De Pous, P. (2021). [online], [2021-10-08]. Next Generation EU?: research & innovation in central and eastern European recovery plans. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep33885>

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/2221 ze dne 23. prosince 2020, kterým se mění nařízení (EU) č. 1303/2013, pokud jde o dodatečné zdroje a prováděcí opatření na pomoc při podpoře zotavení z krize v souvislosti s pandemií COVID-9 a jejími sociálními dopady a při přípravě zeleného, digitálního a odolného oživení hospodářství (REACT-EU). [online], [2021-10-01]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2020:437:FULL&from=CS>

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/241 ze dne 12. února 2021, kterým se zřizuje Nástroj pro oživení a odolnost. [online], [2021-10-06]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0241&from=EN>

Publications Office of the European Union. The EU's 2021-2027 long-term budget & NextGenerationEU. [online], [2021-10-06]. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-cs>

Roční strategie pro udržitelný růst 2021. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropské centrální bance, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru, Výboru regionů a Evropské investiční bance (2020). [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0575&from=CS>

Východiska Národního plánu obnovy, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (2020). [online] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Vychodiska-NP-obnovy.pdf>

Výsledky jednání vlády 17. května 2021 (2021). [online] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vysledky-jednani-vlady-17--kvetna-2021-188431/>

Kontaktní údaje

JUDr. Olga Nebeská

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha o.p.s.

Katedra evropských studií, veřejné správy a práva

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

Česká republika

email: nebeska@vsmvv.cz

VÝZNAM ZNOJMA VE VNITŘNÍ POLITICE A MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH - VYBRANÉ UDÁLOSTI

THE INFLUENCE OF ZNOJMO IN THE INTERIOR AND THE INTERNATIONAL RELATIONS – CHOSEN POINTS

Vít Rouč

Abstrakt

Předkládaný příspěvek „význam Znojma ve vnitřní politice a mezinárodních vztazích“ se zabývá na vybraných událostech zejména rolí a klíčovými vnitropolitickými a mezinárodněpolitickými mezníky, ve kterých Znojmo v průběhu dějin figurovalo. Rovněž jsou přiblíženy osobnosti politického života, které v tomto městě pobývaly a během své přítomnosti formovaly běh událostí. Vzhledem ke své strategické zeměpisné poloze se Znojmo stalo místem významných politických a diplomatických jednání, které často ovlivňovaly celostátní vývoj a někdy dokonce mezinárodní. Metodou zpracování se stal popis a analýza zdrojů zabývajících se zkoumanou problematikou.

Klíčová slova: Znojmo; vnitřní politika; mezinárodní politika;

Abstract

Presented summary „The influence of Znojmo in the interior and the international relations“ describes the chosen point of the important interior and the international matters, in which the town Znojmo was in the history. Some important persons with connection of the town Znojmo are mentioned too. The importance of the town Znojmo as the place of the important political and diplomatic matters was formed by the strategical geography localization too. These diplomatic matters had influence on the state policy and sometimes the international policy too. The main method is the description and the analysis of sources of this issue.

Keywords: Znojmo; interior policy; international policy;

Úvod

Význam Znojma a celého jihomoravského regionu byl pro formování a rozvoj státu v určitých historických etapách zcela zásadní. Pokud pomineme téměř kontinuální osídlení od doby pravěku až po zformování Velké Moravy, tak první významný vstup tohoto regionu do klíčových mezinárodněpolitických událostí své doby nastal již v období starověku. Tento

proces souvisel s tzv. Markomanskými válkami (166-180 n.l.), které Římská říše vedla s germánskými kmeny za Dunajem, na našem území právě s Markomany. Dokladem této činnosti a záměrů „filosofa na trůnu“ Marca Aurelia se stala rozsáhlá římská vojenská základna u Mušova, která se patrně v další fázi měla stát centrem jedné ze dvou zamýšlených nových zadunajských provincií. (Campbell, 2009) Smrt Marca Aurelia a následné uzavření míru však tento zamýšlený záměr překazily. Muselo uběhnout ještě několik století, než se zrodila Velká Morava a hradiště vzniklé na území Znojma se stalo počátkem důležité linie tohoto místa pro region i celou zemi.

Cíle a metody

Hlavním cílem níže uvedeného příspěvku je na vybraných událostech přiblížení významu Znojma, jako místa, kde probíhaly klíčové historické mezníky spojené s vnitropolitickými a mezinárodněpolitickými jednáními s dopadem pro celý stát. V této souvislosti rovněž budou zmíněny klíčové osobnosti politického života, které v tomto městě pobývaly a formovaly běh událostí.

Metodou zpracování je popisně-analytický přístup, který na příkladu Znojma poukazuje na význam tohoto města pro vývoj celého státu. Text je založen na odborných publikacích zabývajících se zkoumanou problematikou.

1 Znojmo a jeho význam v období středověku

Období středověku bylo v Evropě z hlediska politického uspořádání a diplomatických zvyklostí značně specifické. Fungoval systém tzv. dvojí moci, a to moci světské a moci duchovní. V přeneseném smyslu, na regionální úrovni, se tato dělba moci promítla i v souvislosti se středověkým vývojem Znojma a celého regionu.

Jak již bylo výše uvedeno, v období Velké Moravy „...*se na protějším ostrohu rozkládalo jedno z největších velkomoravských hradišť, které chránilo brod přes řeku Dyji na obchodní stezce do Podunají.*“ (Dvořák, 2010, s. 160) Přestože se Velká Morava začátkem 10. století rozpadla a centrum politické moci se posunulo na západ do Čech, význam tohoto strategického místa přetrvával. V jedenáctém století zde vzniklo jedno ze tří moravských přemyslovských úředních knížectví (vedle Brna a Olomouce). Kníže Břetislav I. potom založil nový hrad, v jehož blízkosti vzniklo město, které Přemysl Otakar I. povýšil na královské město. Souběžně s významem města ve sféře „světské moci“ došlo v roce 1190 i k posílení významu v oblasti moci duchovní. V roce 1190 inicioval znojemský kníže Konrád II. Ota se svojí matkou Marií založení premonstrátského kláštera v Louce u Znojma. Tento klášter se stal významným

centrem premonstrátských aktivit nejenom v dané oblasti, ale i v zahraničí. Jednalo se o Uhry, kde mu podléhalo dalších šest premonstrátských klášterů. (Ježková, 2013) Klášter v následujících staletích hrál významnou roli nejenom v duchovní rovině, ale i v politice a nesl tak dopady řady pohnutých událostí.

Další církevní stavbou bylo Hradiště u Znojma, které v roce 1240 věnoval král Václav I. jedinému českému řádu – řádu křižovníků s červenou hvězdou. (Ježková, 2015)

S církevními stavbami Znojma je spojen i další z českých králů – Přemysl Otakar II. Kostel Nanebevzetí Panny Marie se stal po osudné porážce na Moravském poli místem jeho posledního odpočinku, před přenesením jeho ostatků do Prahy koncem 13. století. (Dvořák, 2010)

V neklidné době po zavraždění Václava III. v Olomouci v roce 1306 se rozhořel boj o český trůn mezi Jindřichem Korutanským a římským králem Albrechtem I. Habsburským, který chtěl českou korunu získat pro svého syna Rudolfa. V jednu chvíli tedy existovali dva čeští králové. Náhlá smrt Rudolfa Habsburského však znamenala konec tohoto dvojvládí a v roce 1308 byla na znojemském hradě uzavřena smlouva, podle které se Habsburkové vzdali nároku na český trůn. (Vymazal, 2001)

1.1 Postavení a vliv údělných knížectví na Moravě

Existence přemyslovských údělných knížectví na Moravě (Brno, Olomouc, Znojmo) přinášela zejména ve 12. století pražským knížatům řadu starostí. Tyto starosti pramenily zejména z případných mocenských aktivit údělných knížat ve vztahu k hlavní vládě v Praze. Dalším problémem se stávaly situace, kdy tyto mocenské ambice byly sledovány ze sousedních zemí – zejména z Říše, ale i z Polska nebo Uher a podpora nespokojenců se mohla stát účinným nástrojem na panovníka v Praze. Zmíněné 12. století je klasickým příkladem takového vývoje. Zejména osobnost císaře Fridricha I. Barbarossy (1152-1190) několikrát zásadním způsobem vstoupila do politického a mocenského vývoje českého státu.

V první polovině 12. století můžeme za nejvýznamnějšího panovníka považovat knížete Soběslava I. (1125-1140). V bitvě u Chlumce v roce 1126 porazil nejenom svého rivala Otu II. Černého z Olomouce, ale současně i jeho spojence, německého krále Lothara III. Toto vítězství mu umožnilo radikálněji zasáhnout do poměrů na Moravě. V případě Znojma se to projevilo internací Konráda II. Znojemského a přímou vládou Soběslava I. (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009) Tato politická konstelace se však ukázala jako dlouhodobě neudržitelná, a proto Soběslav I. v první polovině 30. let 12. století opět změnil svůj přístup a pro Konráda II. Znojemského to znamenalo propuštění a návrat do svého údělu. Svoji úlohu v této politice patrně hrálo i možné

nástupnictví Konráda II. do čela českého knížectví, „*neboť v tomto okamžiku byl po něm nejstarším z rodu, a tudíž jeho nástupcem*“. (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009, s. 231) Reflexí této obtížné doby jsou malířské výjevy ve znojemské rotundě.

Další kolo mocenského boje vypuklo po nástupu Vladislava II. (1140-1172). Morava se stala centrem odboje, přičemž Konrád II. Znojemský byl jedním z hlavních oponentů. V roce 1142 se dokonce pokusil dobýt Prahu a během postupu na Prahu porazil knížete Vladislava II. v bitvě na Vysoké. Podpora ze strany římského krále Konráda III. Vladislavovi II. však znamenala ústup povstaleckého vojska na Moravu. Vladislav II. zahájil odvetné tažení následujícího roku, během kterého byla vypleněna všechna údělná knížectví na Moravě. Po sérii diplomatických jednání řízené papežským legátem Guidem se postupně vztahy mezi Vladislavem II. a údělnými knížaty začaly normalizovat. Výjimkou byl však vztah s Konrádem II. Znojemským. Vladislav II. nakonec tento spor řešil v roce 1146 vojenskou výpravou na Znojemsko, které „...bylo popleněno, centrum údělu obleženo a nakonec kapitulovalo, přičemž posádku a obyvatele hradu Vladislav II. ušetřil.“ (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009, s. 236) Konrád II. Znojemský se zachránil útekem pod ochranu římského krále Konráda III., který nakonec zprostředkoval mírové řešení sporu Vladislava II. a Konráda II. Znojemského.

Největší nebezpečí pro přemyslovské panovníky v Praze však představoval ve druhé polovině 12. století Konrád II. Ota. V této souvislosti je třeba poznamenat, že čím dále bylo údělné knížectví geograficky vzdáleno od mocenského centra, tím více mohlo sledovat své vlastní zájmy. Znojemský úděl byl toho příkladem. Konrád II. Ota se vlády ujal v 60. letech 12. století a rozvíjel vztahy s vládnoucími rody nejenom v okolí: rakouské země, Uhry, Bavorsko, ale i dále na Balkáně. Došlo i k růstu jeho moci a držav, neboť ve svých rukou prokazatelně získal vládu i nad brněnským údělem.

V 70. letech se opět rozhořel vnitrodynastický spor mezi jednotlivými přemyslovskými větvemi. Z tohoto konfliktu nakonec s největší podporou vyšel právě Konrád II. Ota. Do složitého vnitropolitického vývoje v českém státě nakonec intervenoval císař Fridrich I. Barbarossa, který na sněmu v Řezně v roce 1182 ustanovil knížete Bedřicha jako vládce Čech. Morava byla označena jako říšské léno s titulem markrabství, které získal Konrád II. Ota. (Urban, 1991) Tento radikální zásah císaře znamenal vážné ohrožení územní integrity českého státu. Reakcí pražského knížete bylo v roce 1185 tažení na Moravu. Po sice vítězné bitvě u Loděnic však následujícího roku proběhla mírová jednání ve Starém Kníně, s cílem obnovit jednotu země. Toho bylo skutečně dosaženo. Po smrti knížete Bedřicha se Konrád II. Ota Znojemský v roce 1189 stal českým knížetem a vládl do roku 1191. Jeho vláda je spojena

především s vydáním nejstaršího zákoníku v českých zemích, tzv. Statuta Konráda Oty¹⁴ z léta 1189. Spory mezi členy dynastie probíhaly ještě do roku 1197, kdy došlo k definitivnímu uzavření této pro celý stát náročné kapitoly smlouvou z prosince 1197 mezi Přemyslem Otakarem I. a Vladislavem Jindřichem. Vladislav Jindřich získal jako markrabě vládu na celé Moravě, avšak s podřízeností českému knížeti/králi. (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009) Současně se tímto i uzavřela historie moravských údělných knížectví, ve kterých znojemský úděl hrál významnou úlohu.

1.2 Znojmo ve spojení s politikou Zikmunda Lucemburského

Osobnost Zikmunda Lucemburského není v českých zemích vnímána příliš pozitivně. To sice lze vysvětlit jeho finálním postojem k osobě Jana Husa a husitskému hnutí, avšak v jeho životě to byl jenom určitý výsek politických a diplomatických aktivit. Pokud se na Zikmunda podíváme komplexním pohledem, naskytne se nám obraz státníka a diplomata, skutečného dědice politických a diplomatických schopností Karla IV. Stejně jako jeho otec dosáhl nejvyšší světské hodnosti – císařské. „*Zikmundovu vládu můžeme spojit s počátkem uhersko-česko-rakouského soustátí, jež s různými variantami, případně přestávkami, určovala dějiny střední Evropy až do roku 1918!*“ (Čechura, 2016, s. 271) A bylo to právě město Znojmo, které se císaři stalo osudným a na jehož půdě byl rovněž předurčen další vývoj Zemí Koruny české. Znojmo, ležící v sousedství rakouských zemí a blízkých Uher si po celé období husitských válek ponechalo katolickou víru a bylo tedy přirozeným spojencem Zikmunda Lucemburského. Tato skutečnost je o to významnější, že sám Zikmund v dospělém věku příliš času na území království nestrávil. Dlouhodobější pobyty se týkaly let 1420-1421, a pak období, kdy byl konečně uznán českým králem – 1436-1437. Katolický ráz Znojma a především jeho blízkost rakouské hranici dávaly větší možnosti pobytu než bouřlivé vnitrozemí. V této vypjaté době se Zikmund Lucemburský objevil ve Znojmě v roce 1423, kdy na Hradišti jednal se svým zetěm a budoucím českým králem Albrechtem Habsburským. (Ježková, 2015) Právě od roku 1423 Albrecht Habsburský získal Moravu do dědičné držby. (Urbánek, 1996) Zikmundovo druhé zastavení ve Znojmě proběhlo na přelomu listopadu a prosince 1437, kdy již těžce nemocný panovník, vzhledem ke zhoršujícím se politickým poměrům, rychle opouštěl zemi. Na odjezd

¹⁴ Obsahem jsou „...významné reformy v oblasti starého obyčejového práva, zejména soudnictví. Některé články též směřovaly k upevnění držby půdy utvářející se šlechty. Celkově je tento významný právní dokument výrazem snahy regulovat vztahy v základních oblastech života státu a společnosti, zejména v oblasti vztahů mezi mocí panovníka a šlechty.“ (Veselý, 2012, s. 53)

ze Znojma již neměl dostatek sil, naposledy ještě podpořil nároky manžela své dcery Alžběty Albrechta Habsburského a 9. prosince 1437 ve městě zemřel.

2 Znojmo a jeho význam v období novověku

V období novověku bylo Znojmo zasaženo řadou pohnutých událostí, týkajících se nejenom království, ale celé Evropy. Nástupem habsburské dynastie na český trůn v roce 1526 se české země staly součástí Habsburské monarchie, která měla významné politické ambice. Postavení českých zemí bylo komplikováno konfesním rozdělením, které se postupem doby stávalo spolu se snahou o centralistické řízení monarchie ze strany habsburských panovníků hlavním důvodem narůstání vzájemného napětí, které nakonec vyústilo v pražskou defenestraci a bylo součástí celoevropského válečného konfliktu, známého jako Třicetiletá válka (1618-1648).

2.1 Znojmo v časech třicetileté války

Role Znojma se v této pohnuté době ukázala jako zcela zásadní. V roce 1628 město hostilo zemský sněm, který měl nastínit stejné administrativně politické parametry řízení země, jako se tomu stalo o rok dříve v Čechách. Výsledkem bylo 10. května 1628 *Obnovené zřízení zemské pro markrabství moravské*. (Urban, 1991) Zjednodušeně lze říci, že se prosadil absolutistický a centralizovaný model řízení státu, kde klíčovou postavou je panovník a nikoliv stavovská obec. Bylo stanovena dědičná posloupnost habsburské dynastie v mužské i ženské linii; jako jediné přijatelné náboženství bylo stanoveno římsko-katolické a změna byla zaznamenána i v jazykové rovině, kdy došlo k zrovnoprávnění němčiny s češtinou. Všechny tyto změny byly zcela zásadním popřením předchozí situace a principů, za které česká stavovská obec bojovala.

Znojmo při té příležitosti navštívil císař Ferdinand II.. Kromě výše uvedeného politického výsledku zemského sněmu, „...*máme zprávu, že na císařský stůl Ferdinanda II. byly podávány rovněž pocukrované okurky z Louky jako zvláštní pochoutka.*“ (Ježková, 2013, s. 212)

V kontextu dalšího vývoje třicetileté války nebyly osudy Znojma již tak příznivé. Jak to bylo v této době zvykem, nejenom nepřátelská vojska, ale i „domácí“ žoldnéřské armády často sahaly k násilí, pokud se jednalo o zabezpečení proviantu, kořisti nebo jen zábavy. Právě čtvrtá a pátá fáze třicetileté války Znojmo citelně zasáhly ve výše zmiňovaných příkladech. Nejnebezpečnější bylo patrně obsazení Znojma švédskou armádou generála Torstensonova v roce 1645, jen velké výkupné zachránilo Znojmo od zkázy. (Dvořák, 2008)

2.2 Znojmo ve válečných konfliktech 19. století

Zatěžkávací zkouškou se pro Znojmo stalo i období 19. století, které bylo poznamenáno v první polovině válkami s revoluční a posléze napoleonskou Francií a ve druhé polovině prusko-rakouskou válkou.

Období válek s Francií mělo ve své době i zásadní vliv na mezinárodní vztahy a diplomacii, kdy v souvislosti s Napoleonovým přístupem hovoříme o klíčových změnách v této oblasti. Jednalo se zejména o zvýšení razance při diplomatických jednáních a nahrazování diplomacie vojenskými akcemi. Tuto zkušenost ve svém bezprostředním okolí pocítilo i Znojmo v roce 1809. V důsledku francouzských potíží ve Španělsku se Rakousko domnívalo, že nazrála situace k francouzské porážce. Skutečně se rakouské armádě podařilo Francouze porazit v bitvě u Aspern, pak ale přišla porážka u Wagramu, které předcházela rovněž bitva u Znojma, jež rovněž pro rakouské zbraně nedopadla dobře. Jednalo se však o proces, který měl svůj význam a porážka u Znojma do tohoto procesu patřila, neboť i následné příměří bylo uzavřeno v tomto městě. (Halada, 1985) Mírová smlouva, která ze znojmského příměří vycházela, měla pro Rakousko neblahé následky geopolitické, finanční i politické. Nutno říci, že se nejednalo o první setkání Znojma s francouzskou armádou. Již v roce 1805 došlo ke kontaktu, kdy dokonce císař Napoleon I. navštívil tabákovou manufakturu v Louce u Znojma. (Ježková, 2013)

Podruhé se válečné události Znojma dotkly v kontextu prusko-rakouské války v roce 1866. Jednalo se o zásadní konflikt, který umožnil následné sjednocení Německa pod vládou Pruska. Hlavní fáze tohoto konfliktu se odehrály na českém území, s rozhodující bitvou u Hradce Králové. Po této bitvě pruské armády nezadržitelně postupovaly do nitra monarchie. U Znojma je doloženo manévrování tzv. labské armády generála Herwartha. (Heller, 1896) Od finálního obsazení Vídně pruskou generalitu nakonec odradil kancléř Bismarck, který si byl vědom, že takové ponížení Rakouska by tento stát přivedlo do jakékoliv protipruské koalice. Věděl, že další krok ke sjednocení Německa musí nastat s porážkou Francie.

Závěr

Znojmo je příkladem města, které přestože neleželo v blízkosti centra státu, sehrávalo v určitých historických okamžicích klíčovou roli, která ovlivňovala celostátní vývoj. Nejsilněji je tato role Znojma spojena s existencí přemyslovských údělných knížectví na Moravě, zejména v souvislosti s vývojem českého státu ve 12. století. Patrně za nejdůležitější osobnost z tohoto období můžeme považovat knížete Konráda II. Otu, který se stal v letech 1189-1191 českým

knížetem a je spojen s existencí nejstaršího českého zákoníku označovaného jako Statuta Konráda Oty. Další významnou osobností mezinárodního a celoevropského významu je potom osobnost císaře Zikmunda Lucemburského, který ve Znojmě několikrát pobýval, vedl zde diplomatická jednání a nakonec ve Znojmě zemřel. V období novověku je Znojmo spojeno s konáním zemského sněmu v roce 1628, rovněž za účasti císaře Ferdinanda II. a přijetím „Obnoveného zemského zřízení“ pro Moravu, které zásadním způsobem měnilo vnitropolitické poměry v zemi. Znojmo rovněž nezůstalo stranou velkých evropských konfliktů, které se ho více či méně nejenom svými globálními, ale i lokálními dopady dotknuly. Počínaje třicetiletou válkou, přes války o rakouské dědictví, napoleonské války až po prusko-rakouskou válku v roce 1866.

Tento příspěvek byl zaměřen pouze na vybrané politické mezníky, Znojmo je však také centrem architektonických památek církevního i světského charakteru a rovněž místem vzniku zajímavých produktů (znojmské okurky) nebo vynálezů (Prokop Diviš – bleskosvod nebo první elektrický hudební nástroj) a to je jeho další, možná významnější přínos pro společnost a celý stát.

Literatura

Campbell, B., D. (2009). Tábory římských legií 27 př.n.l.-378 n.l.. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2871-1.

Čechura, J., Hlavačka, M., Maur, E., Mikulec, J. (2016). Královská trilogie. Praha: Ottovo Nakladatelství. ISBN 978-80-7451-505-7.

Dvořáček, P. (2010). To nejzajímavější z měst a obcí. Olomouc: Rubico. Olomouc. ISBN 978-80-7346-112-6.

Halada, J. (1985). Metternich kontra Napoleon. Praha: Panorama.

Heller, S. (1896). Válka z roku 1866 v Čechách, její vznik, děje a následky. Praha: Nakladatelství E. Beauforta.

Ježková, A. (2013). Tichá srdce – kláštery a jejich lidé. Praha: Práh. ISBN 978-80-7254-436-5.

Ježková, A. (2015). Tichá srdce – příběhy míst a lidí. Praha: Nakladatelství Alena Ježková. ISBN 978-80-905851-1-9.

Sommer, P., Třeštík, D., Žemlička, J. (2009). Přemyslovci-Budování českého státu. Praha: NLN. ISBN 978-80-7106-352-0.

Urban, O. (1991). České a slovenské dějiny do roku 1918. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0193-2.

Urbánek, R. (1996). Císařovna Barbora a královna Alžběta. In Královny a kněžny české. Praha: Knižní klub. 139-147. ISBN 80-7176-411-6.

Veselý, Z. (2012). Dějiny českého státu v dokumentech. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-064-5.

Vymazal, M. (2001). Historie města Znojma. [online], [2021-10-10]. Dostupné z: Historie města Znojma: Znojmo (znojmocity.cz)

Kontaktní údaje

PhDr. Vít Rouč, Ph.D.

VŠMVV Praha, o.p.s.

Katedra mezinárodních vztahů a diplomacie

U Santošky 17, Praha 5, 150 00

Česká republika

rouc@vsmvv.cz

HOTELNICTVÍ, CESTOVNÍ RUCH, WELLNESS

VLIV PANDEMIE COVID-19 NA VYBRANÁ LÁZEŇSKÁ MÍSTA V ČESKÉ REPUBLICE

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SPECIFIC SPAS IN THE CZECH REPUBLIC

Pavel Attl, Josef Pátek

Abstrakt

Cílem tohoto článku je analýza vlivu koronavirové pandemie na vybraná lázeňská místa v České republice. Od března 2020 se české a moravské lázně dostaly díky koronavirové pandemii do složité ekonomické situace. Většina lázeňských léčebných zařízení měla od března 2020 provoz silně omezený a v některých obdobích i zcela uzavřený. Tato situace vedla vládu České republiky k několika opatřením, jejichž cílem je alespoň částečná kompenzace vzniklých ztrát. Předmětem zkoumání je vývoj počtu hostů ve vybraných lázeňských místech v letech 2012-2020. Výsledkem zkoumání je jednoznačně prokázaná skutečnost, že koronavirová pandemie měla podstatně větší vliv na pobyty nerezidentů, zatímco propad návštěvnosti u rezidentů byl podstatně nižší. Zároveň se až na výjimky prohloubil trend zkracování délky pobytů.

Klíčová slova: Hromadná ubytovací zařízení, lázeňská místa, nerezidenti, rezidenti

Abstract

The aim of this article is to analyze the effect of coronavirus pandemics on selected spas in the Czech Republic. Since March 2020, the Czech and Moravian spas have found themselves in a difficult economic situation thanks to a coronavirus pandemic. Since March 2020, most spa treatment facilities have had very limited operation and in some periods even completely closed. This situation has led the Government of the Czech Republic to take several measures aimed at least partially compensating for the losses incurred. The subject of the research is the development of the number of guest in selected spas in the years 2012-2020. The result of the research is a clearly proven fact that the coronavirus pandemic had a significantly greater effect on the stays of non-residents, while the drop in attendance at was significantly lower. At the same time, with a few exceptions, the trend of shortening the length of stays has deepened.

Key words: Collective accommodation establishments (facilities), spas, non-residents, residents

Úvod

Péče o zdraví je jednou ze tří základních motivací pro účast na cestovním ruchu. Cestovní ruch, který je motivován péčí o uchování či zlepšení zdravotního stavu, je obecně označován jako zdravotní cestovní ruch. Přitom řada autorů přistupuje k vymezení a klasifikaci zdravotního cestovního ruchu diferencovaně (Smith, Puczkó, 2009, Georgiev, Vasileva, 2010). Georgiev a Vasileva například člení zdravotní cestovní na základě vybraných kritérií do 3 skupin – Balneoturism, SPA tourism a Wellness tourism. Význam lázeňství lze hodnotit z celé řady hledisek, ať již se jedná o význam zdravotní, ekonomický, kulturně-sociální, environmentální nebo regionální. Významem lázeňství se zabývá celá řada autorů. Někteří autoři se ve svých pracích zaměřují na jeho zdravotní význam (Attl, 2009, Hadzik, 2009), jiní zkoumají jeho sociální a kulturní význam (Smith, Puczkó, 2009), ekonomický a regionální význam (Attl, 2014, Kučerová, 2013, Štefko, Jenčová, Vanišová) či význam environmentální (Attl, Chalupa, Studnička, 2016, Plzánková, Crespo Stupková, 2019, Plzánková, Studnička, 2021).

Vývoj lázeňství byl provázen celou řadou politických, ekonomických, vojenských, administrativních, sociálních a dalších vlivů, které se na jeho rozvoji odrážely jak pozitivně, tak i negativně. (Burachovič, Wieser, 2001, Kajlík, 2007, Křížek, 2002). Co se podstatně měnilo v průběhu 20. a počátku 21. století, byl rostoucí vliv a zainteresovanost státu. Význam státu se projevil například při zavedení možnosti úhrady lázeňské péče z veřejného zdravotního pojištění v meziválečném období. Zcela zásadně zasáhl stát do lázeňství po roce 1948. Zásadní význam pro další fungování lázeňství mělo jeho zestátnění v roce 1948 (Zákon č. 125/1948 Sb. Zákon o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku). Po roce 1989 došlo postupně k restitucím a především k privatizaci lázní, která se dotkla 90 % lázeňských léčebných zařízení. Jen malá část zůstala přímo ve vlastnictví organizačních složek státu nebo jeho příspěvkových organizací. Přes počáteční propad počtu pacientů počátkem 90. let 20. století se situace postupně stabilizovala a počty pacientů začaly růst.

Cíl

Lázeňství i přes rozsáhlou privatizaci je i nadále součástí českého zdravotního systému, jak to vyplývá i z příslušné legislativní úpravy. Je ale také jisté, že rychlý vývoj v nejrůznějších oborech medicíny některé funkce lázeňství redukuje, neboť řada zdravotních problémů je dnes řešena operativně, ambulantně či medikamentózně. Lázeňství se orientuje stále více na léčbu

vybraných indikací, přičemž v roce 2018 bylo 56 % pacientů léčeno na onemocnění pohybového ústrojí (ÚZIS, 2018). Na druhou stranu lázeňství rozšiřuje spektrum svých služeb a zaměřuje se na nové segmenty pacientů a návštěvníků. V současné koronavirové situaci jsou například zcela novým segmentem pacienti s léčbou postkovidových stavů. Do popředí vystupuje úloha prevence a edukace. Stejně tak vyvstávají v posledních letech do popředí otázky dalšího vývoje a udržitelnosti českého lázeňství.

Systém zdravotní péče v České republice se dostal v posledních letech pod tlak díky rostoucím výdajům, obdobně jako je tomu i v jiných zemích Evropy. To se projevilo také v případě lázeňství. Pro zajištění udržitelného financování systému lázeňské péče bylo zavedeno několik reforem v oblasti financování. Tyto reformy také měly významný dopad na lázeňství a jeho ekonomické výsledky. V současné době je největším problémem českého lázeňství negativní vliv koronavirové pandemie. Od března 2020 se české a moravské lázně dostaly díky této pandemii do složité ekonomické situace. Většina lázeňských léčebných zařízení měla od března 2020 provoz silně omezený a v některých obdobích i zcela uzavřený. Tato situace vedla vládu České republiky k několika opatřením, jejichž cílem je alespoň částečná kompenzace vzniklých ztrát. Ani tato opatření však nedokázala plně nahradit vzniklé ztráty. Cílem článku je analyzovat dopady, které mělo omezení provozu lázní na vybraná lázeňská místa České republiky v roce 2020, a to v kontextu dlouhodobého vývoje let 2012-2020.

Metodika a data

Základním zdrojem informací v tomto článku jsou sekundární informační zdroje. Jedná se především o statistická data Českého statistického úřadu (ČSÚ). Statistická data Ústavu zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) nebylo možné použít, protože jsou veřejně dostupná pouze do roku 2018. Z metodického hlediska je důležité vnímat rozdíl mezi statistickými daty ČSÚ na straně jedné a ÚZIS na straně druhé. Zatímco data ČSÚ zahrnují všechny ubytované v lázeňském místě, data ÚZIS jsou pouze za návštěvníky lázní, kteří se v lázních léčili (pacienti). Další výhodou dat ČSÚ je jejich dostupnost až na úroveň obcí a měst, což u dat ÚZIS není možné.

Analýza je zaměřena především na porovnání vývoje návštěvnosti sedmi nejvýznamnějších lázeňských měst České republiky zařazených mezi tzv. mezinárodní lázně I. kategorie (Karlovy Vary) a II. kategorie (Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Luhačovice, Teplice, Poděbrady a Jáchymov). (Vystoupil, Šauer, 2011). Analýza statistických dat se týká období 2012-2020, přičemž zvláštní pozornost je věnována letům 2019 a 2020.

Výsledky

V dalším textu je postupně analyzován vývoj hostů a ubytování ve vybraných lázeňských místech v pořadí podle jejich velikosti.

Tabulka 1 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Karlových Varech v letech 2012-2020

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	262 814	61 214	201 600	1 850 351	235 629	1 614 722	7,0
2013	259 665	56 544	203 121	1 806 917	198 584	1 608 333	7,0
2014	246 321	54 074	192 247	1 670 431	199 559	1 470 872	6,8
2015	267 278	73 267	194 011	1 539 776	292 946	1 246 830	5,8
2016	319 740	94 523	225 217	1 621 499	335 977	1 285 522	5,1
2017	370 183	107 971	262 212	1 827 226	355 660	1 471 566	4,9
2018	401 798	115 629	286 349	1 837 420	378 470	1 458 950	4,6
2019	444 938	128 234	316 704	1 941 790	417 335	1 524 455	4,4
2020	247 271	135 019	112 252	916 078	461 854	454 224	3,7

Zdroj: ČSÚ

Karlovy Vary jsou podle návštěvnosti v roce 2019 největším lázeňským městem v České republice a jsou také jediným lázeňským místem zařazeným do kategorie mezinárodní lázně I. třídy. V červenci 2021 byly zapsány na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO ve skupině dalších deseti lázeňských míst jako „The Great Spas of Europe“. Počet hostů v Karlových Varech mezi lety 2012-2019 dynamicky rostl. Oproti roku 2012 se zvýšil počet hostů v roce 2019 o 69,3 % a byl tak nejrychlejší ze všech hodnocených lázeňských míst. Pandemie však vyvolala v roce 2020 hluboký pokles návštěvnosti. Oproti roku 2019 došlo k poklesu o 44,4 %. Návštěvnost byla dokonce o 5,9 % nižší než ve výchozím roce 2012. Zajímavé je, jakým způsobem se na propadu hostů a ubytovaných podíleli rezidenti a nerezidenti. Počet rezidentů v roce 2020 byl vyšší nejenom oproti výchozímu roku 2012 (+ 120,6 %), ale dokonce i oproti roku 2019 (+ 5,3 %). Zcela opačný byl vývoj u nerezidentů. Tam došlo v roce 2020 k poklesu o 50,5 % oproti roku 2012 a o 52,8 % oproti roku 2019. Ještě

výrazněji se to pak projevilo v počtu přenocování. Zde došlo u rezidentů mezi lety 2019 a 2020 k růstu o 10,7 %, zatímco u nerezidentů došlo k poklesu o 70,2 %. S tím souvisí i pokles průměrné délky pobytu ze 7 dnů (2012) na 3,7 dne (2020). Jedná o však o dlouhodobý jev, který je pro Karlovy Vary typický pro celé zkoumané období.

Tabulka 2 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Mariánských Lázních v letech 2012-2020

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	238 213	63 380	174 833	1 297 879	248 932	1 048 947	5,4
2013	248 184	63 427	184 757	1 284 095	229 179	1 054 916	5,2
2014	244 036	63 524	180 512	1 256 738	234 516	1 022 222	5,1
2015	232 591	69 651	162 940	1 242 625	301 262	941 363	5,3
2016	263 114	83 716	179 398	1 368 010	357 817	1 010 193	5,2
2017	292 114	86 755	205 359	1 473 947	364 303	1 109 644	5,0
2018	283 734	87 529	196 205	1 405 258	365 197	1 040 061	5,0
2019	290 530	92 868	197 662	1 400 957	378 777	1 022 180	4,8
2020	141 201	83 788	57 413	647 062	361 442	285 620	4,6

Zdroj: ČSÚ

Druhým největším lázeňským městem v České republice jsou Mariánské Lázně, které byly společně s Karlovými Vary a Františkovými Lázněmi zařazeny na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Počet hostů v Mariánských Lázních mezi lety 2012-2019 rostl, avšak podstatně pomaleji než v Karlových Varech. Oproti roku 2012 se zvýšil počet hostů v roce 2019 o 22 %. Také zde vyvolala pandemie v roce 2020 hluboký pokles návštěvnosti, kdy oproti roku 2019 klesl počet hostů o 51,4 %. Návštěvnost zde byla o 40,7 % nižší než ve výchozím roce 2012. Také Mariánské Lázně dlouhodobě patřily mezi lázeňská místa, ve kterých měli až do roku 2019 převahu nerezidenti. To se však změnilo v roce 2020, kdy podíl nerezidentů klesl na 40,7 %. Tento vývoj se odrazil také v počtu přenocování. Zatímco pokles přenocování u rezidentů mezi lety 2019 a 2020 byl pouze 4,6 %, u nerezidentů činil tento pokles 72,1 %. Pokles průměrné doby přenocování zde nebyl tak výrazný. Zatímco v roce 2012 byl průměrný počet přenocování 5,4 dne, v roce 2020 to bylo 4,6 dne.

Tabulka 3 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních ve Františkových Lázních v letech 2012-2020

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	90 295	40 523	49 772	747 355	300 827	446 528	8,3
2013	91 773	38 769	53 004	732 349	261 863	470 486	8,0
2014	94 665	40 542	54 123	776 657	292 385	484 272	8,2
2015	105 841	46 988	58 853	867 539	375 877	491 662	8,2
2016	114 704	50 017	64 687	872 232	285 672	486 560	7,6
2017	118 429	50 459	67 970	862 811	359 621	503 190	7,3
2018	127 890	58 331	69 559	937 153	438 592	498 561	7,3
2019	132 145	62 529	69 616	960 266	461 332	498 934	7,3
2020	78 371	51 637	26 734	554 168	365 074	189 094	7,1

Zdroj: ČSÚ

Třetím lázeňským místem tzv. „západočeského lázeňského trojúhelníku“ zapsaným na Seznam světového kulturního dědictví jsou Františkovy Lázně. Jde o třetí největší lázně v České republice. Počet hostů ve Františkových Lázních mezi lety 2012-2019 pravidelně rostl. Oproti roku 2012 se zvýšil počet hostů v roce 2019 o 46,3 %. Pandemie však vyvolala v roce 2020 hluboký pokles návštěvnosti, kdy došlo k poklesu o 40,7 %. Návštěvnost v roce 2020 byla dokonce o 13,2 % nižší než ve výchozím roce 2012. Také ve Františkových Lázních dlouho převažovali mezi hosty nerezidenti. Zatímco v roce 2012 byl jejich podíl 55,9% a v roce 2019 52,7 %, v roce 2020 klesl jejich podíl na 34,1 %. I ve Františkových Lázních se zkrátila průměrná doba pobytu z 8,3 dne v roce 2012 na 7,1 dne v roce 2020.

Tabulka 4 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Luhačovicích v letech 2012-20

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	100 382	77 195	23 187	527 483	440 432	87 051	5,3
2013	123 628	94 509	29 119	567 585	468 541	99 044	4,6
2014	105 550	92 667	12 883	591 318	530 302	61 016	5,6
2015	107 438	95 385	12 053	612 851	560 611	52 240	5,7
2016	109 013	97 975	11 038	654 178	608 786	45 392	6,0
2017	92 354	83 109	9 245	612 274	573 077	39 197	6,6
2018	95 671	85 549	10 122	605 687	566 130	39 557	6,3
2019	95 248	85 673	9 575	597 621	561 856	35 765	6,3
2020	60 968	58 539	2 429	423 368	413 417	9 951	6,9

Zdroj: ČSÚ

Luhačovice ve Zlínském kraji jsou největší moravské lázně a zároveň čtvrté největší lázně v České republice. Typické pro tyto lázně je v celém zkoumaném období vysoký podíl rezidentů na celkovém počtu hostů a ubytování. Počet hostů v Luhačovicích mezi lety 2012-2019 stagnoval. Oproti roku 2012 se v roce 2019 dokonce snížil o 5,1 %. V roce 2020 klesl počet hostů oproti roku 2019 o celých 36 %. Podíl rezidentů se zvýšil z 76,9 % v roce 2012 na 89,9 % v roce 2019. V koronavirovém roce 2020 pak činil tento podíl již 96,0 procent. Ještě výraznější je podíl rezidentů na přenocování. Zatímco v roce 2012 činil 83,5 %, v roce 2019 to bylo 94 % a v roce 2020 již 97,6%. Luhačovice jsou zároveň jediným lázeňským místem, kde mezi lety 2012-2020 došlo k nárůstu průměrného počtu přenocování z 5,3 na 6,9 dne.

Tabulka 5 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Teplicích v letech 2012-20

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	40 369	19 087	21 282	256 097	153 185	102 912	6,3
2013	42 492	19 018	23 474	233 760	110 902	122 855	5,5
2014	43 040	18 244	24 796	253 478	121 057	132 421	5,9
2015	43 922	19 880	24 042	255 129	147 063	108 066	5,8
2016	48 956	23 106	25 850	279 917	173 177	106 740	5,7
2017	51 258	24 865	26 393	273 584	170 583	103 001	5,3
2018	61 711	30 082	31 629	302 338	186 824	115 514	4,9
2019	64 494	31 651	32 843	312 270	198 578	113 692	4,8
2020	28 606	20 186	8 420	175 171	150 035	25 136	6,1

Zdroj: ČSÚ

Lázně Teplice v Čechách jsou nejstarším lázeňským místem v České republice. Zatímco mezi lety 2012 a 2019 se celkový počet hostů zvýšil o 56,5 %, v roce 2020 došlo k výraznému poklesu oproti roku 2019, a to o 56 %. Návštěvnost tak v roce 2020 dosahovala pouhých 70,9 % roku 2012. Dlouhou dobu v Teplicích převažovali jako hosté nerezidenti, a to především z arabských zemí a Německa. Podíl nerezidentů v roce 2012 byl 52,7 %, v roce 2019 pak 50,9 %. Podíl nerezidentů však klesl v roce 2020 na pouhých 29,4 %. Propad u rezidentů byl mezi lety 2019 a 2020 také výrazný, a to o 36,2 %. Ještě výrazněji je vidět pokles podílu nerezidentů na počtu přenocování. Zatímco v roce 2012 byl jejich podíl 67,2%, v roce 2019 to bylo 57,3 % a v roce 2020 jen 16,8 %. V případě Teplic je zajímavé, že po dlouhodobém poklesu průměrného počtu přenocování mezi lety 2012 (6,3 dne) a 2019 (4,8 dne) došlo v roce 2020 k jeho nárůstu na 6,1 dne.

Tabulka 6 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Poděbradech v letech 2012-20

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	53 176	41 943	11 233	286 712	234 379	52 333	5,4
2013	53 539	41 105	12 434	259 724	203 008	56 716	4,9
2014	52 472	40 895	11 577	263 854	208 937	54 917	5,0
2015	56 747	44 930	11 817	281 562	232 861	48 701	5,0
2016	50 146	43 501	6 645	288 571	258 504	30 067	5,8
2017	54 783	47 855	6 928	290 585	264 811	25 774	5,3
2018	58 776	50 825	7 951	298 699	270 451	28 248	5,1
2019	63 181	55 048	8 133	307 509	280 137	27 372	4,9
2020	48 261	45 726	2 535	223 687	214 884	8 803	4,6

Zdroj: ČSÚ

Poděbrady jsou největší lázně na území Středočeského kraje. Počet hostů v Poděbradech mezi lety 2012-2019 pozvolna rostl. Oproti roku 2012 se zvýšil počet hostů o 18,8 %. Pandemie však vyvolala v roce 2020 pokles návštěvnosti a oproti roku 2019 došlo k poklesu o 23,6 %. Návštěvnost byla dokonce o 5,9 % nižší než ve výchozím roce 2012. Poděbrady jsou vedle Luhačovic nejvíce zaměřeny na pobyty rezidentů. Zatímco v roce 2012 byl jejich podíl na celkovém počtu hostů 78,9 %, v roce 2019 87,1 % a v roce 2020 to bylo dokonce 94,7 %. Obdobně tomu bylo i u podílu rezidentů na celkovém počtu přenocování. Zatímco v roce 2012 byl tento podíl 81,7 %, v roce 2019 to bylo 91,9 % a v roce 2020 dokonce 96,1 %. Také v Poděbradech došlo ve sledovaném období k poklesu průměrného počtu přenocování z 5,4 v roce 2012 na 4,6 v roce 2020.

Tabulka 7 Hosté a ubytování v hromadných ubytovacích zařízeních v Jáchymově v letech 2012-20

Rok	Hosté celkem	v tom		Přenocování celkem	v tom		Průměrný počet přenocování
		rezidenti	nerezidenti		rezidenti	nerezidenti	
2012	31 291	19 498	11 793	324 309	193 037	131 272	10,4
2013	30 429	17 641	12 788	285 348	142 535	142 813	9,4
2014	30 978	18 292	12 686	316 577	174 158	142 419	10,2
2015	36 159	21 794	14 365	353 786	211 370	142 416	9,8
2016	36 639	23 619	13 020	388 939	245 424	143 515	10,6
2017	40 747	24 095	15 652	395 862	244 886	150 976	9,7
2018	47 318	29 238	18 080	381 724	245 322	136 402	8,1
2019	47 366	30 838	16 528	379 897	260 896	119 001	8,0
2020	36 137	28 829	7 308	296 499	246 856	49 643	8,2

Zdroj: ČSÚ

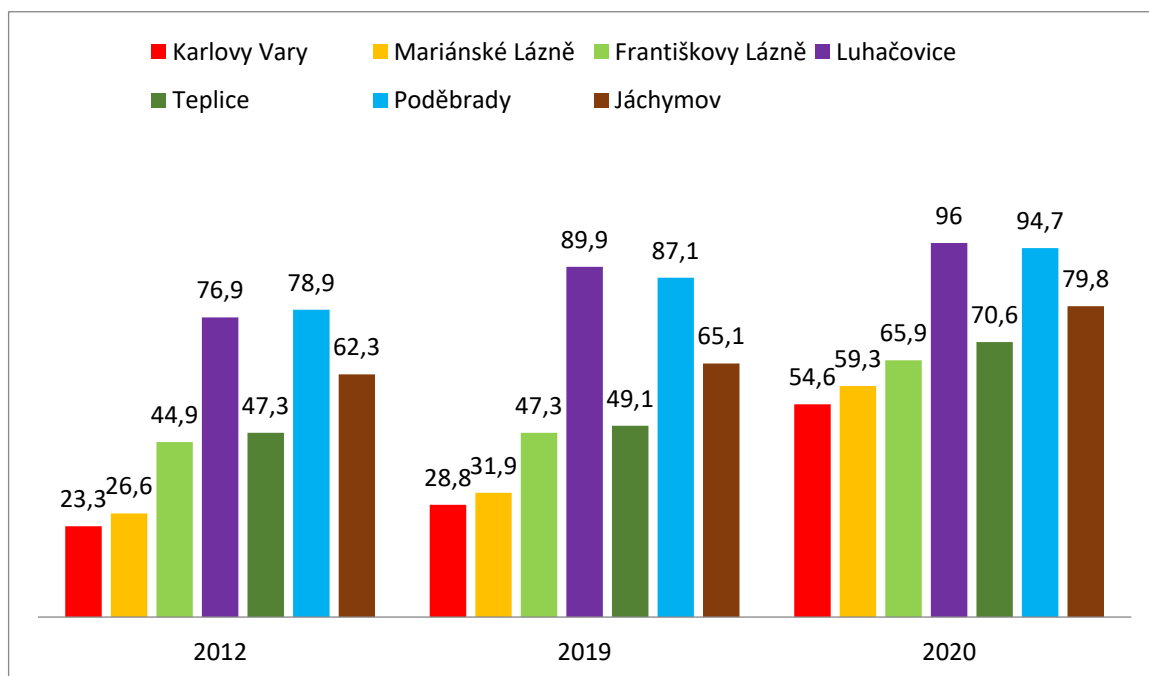
Lázně Jáchymov jsou světově proslulé radonové lázně ležící v Karlovarském kraji. Počet hostů v Jáchymově mezi lety 2012-2019 dynamicky rostl. Oproti roku 2012 se zvýšil v roce 2019 počet hostů o 51,4 %. Pandemie však vyvolala v roce 2020 pokles návštěvnosti, byť ne tak výrazně jako v jiných lázeňských místech. Oproti roku 2019 zde došlo v roce 2020 k poklesu počtu hostů o 23,7 %. Návštěvnost byla v roce 2020 o 15,5 % vyšší než ve výchozím roce 2012. Jáchymov je třetím lázeňským místem, kde dlouhodobě převládá návštěvnost rezidentů. Zatímco v roce 2012 byl jejich podíl 62,3 %, v roce 2019 to bylo 65,1 % a v roce 2020 dokonce 79,8 %. Zvyšoval se také podíl rezidentů na celkovém počtu přenocování. Zatímco v roce 2012 byl tento podíl 59,5 %, v roce 2019 již 68,7 % a v roce 2020 již 83,3 %. Průměrný počet přenocování se snížil z 10,4 na 8,2 dne.

Diskuse

Česká lázeňská místa prodělala v období mezi lety 2012 a 2019 diferencovaný vývoj. Zajímavé je, že zdaleka nejdynamičtěji rostla návštěvnost v Karlových Varech (69,3 %), následovaly Teplice (56,5 %) a Jáchymov (51,4 %). Naopak pokles návštěvnosti v tomto období zaznamenaly poněkud překvapivě Luhačovice (- 5,1 %). Ve zlomovém roce 2020 došlo ve

všech zkoumaných lázeňských místech k poklesu návštěvnosti oproti roku 2019. Největší propad zaznamenaly Teplice (- 56 %), Mariánské Lázně (- 51,4 %) a Karlovy Vary (- 44,4 %). Stále větší význam pro české lázně mají rezidenti, tj. hosté z Česka. Vývoj jejich podílu na celkovém počtu hostů je uveden v Grafu 1.

Graf 1 Podíl rezidentů na celkovém počtu hostů a ubytování v letech 2012, 2019 a 2020 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování

Z uvedeného grafu jsou patrné některé souvislosti. Podíl rezidentů na celkovém počtu hostů během zkoumaného období rostl ve všech lázeňských místech. Zatímco v roce 2012 bylo více jak 50 % hostů pouze ve třech lázeňských místech (Poděbrady, Luhačovice, Jáchymov), v roce 2020 tvořili rezidenti nadpoloviční většinu již ve všech lázeňských místech. Největší relativní nárůst rezidentů v roce 2020 oproti roku 2019 měly Mariánské Lázně (27,4 %), Karlovy Vary (25,8 %) a Teplice (21,5 %).

Pro další vývoj českého lázeňství je důležitá systematická a dlouhodobá podpora, a to především podpora pobytů rezidentů. Tato podpora se může týkat například oblasti komplexní a příspěvkové lázeňské péče, která je hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění. Podporou by mohlo být například zařazení postkovidové péče na tzv. indikační seznam. Osvědčily se také například tzv. lázeňské vouchery v hodnotě 4 tisíc Kč, které motivují k lázeňským pobytům české samoplátce.

Závěr

Koronavirová pandemie měla a doposud má na české lázeňství a cestovní ruch negativní dopad. Ten se projevuje především v podstatném úbytku zahraničních hostů (nerezidentů). Současná koronavirová situace ovlivňuje nejenom lázeňská léčebná zařízení, ale také jednotlivá lázeňská města a lázeňské obce. Dopady koronavirové pandemie jsou patrné zvláště v těch lázeňských místech, kde se léčí převážně tuzemští a zahraniční samoplátci. Příkladem finančních ztrát mohou být ztráty v příjmech z místních poplatků, konkrétně pak poplatku za pobyt, který nahradil od 1. 1. 2020 poplatek za lázeňský nebo rekreační pobyt a poplatek z ubytovací kapacity.

Literatura

ATTL, Pavel. Ekonomický vliv systému zdravotního pojištění na české lázeňství. *Czech Hospitality and Tourism Papers*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2011, roč. 2011, 13/2011, s. 3-16. ISSN 1801-1535.

ATTL, Pavel. *Ekonomika českého lázeňství a cestovní ruch*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu, 2014. s. 26-32. ISBN 978-80-7435-366-6.

ATTL, Pavel a Miroslav ČERTÍK. *The Financing of Czech Spas with Health Insurance Funds*. Liberec: Technical University of Liberec, 2011. s. 17-23. ISBN 978-80-7372-755-0.

ATTL, Pavel a Josef PÁTEK. Dopad pandemie covid 19 na české lázně. COT - Celý o turismu. 2021. ISSN 1212-4281.

Český statistický úřad. Hosté a přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních. Online. Dostupné na https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=CRU03a&z=T&f=TABULKA&sp=A&skupId=1330&katalog=31743&pvo=CRU03a&str=v300&u=v288__VUZEMI__101__40169.

ERFURT-COOPER, Patricia a Malcom COOPER. *Health and Wellness Tourism. Spas and Hot Springs*. Bristol: Channel View Publications, 2009. ISBN 978-1-84541-111-4.

GEORGIEV, Georgi a Maria VASILEVA. *Faculty of Tourism & Hospitality Management in Opatija. Biennial International Congress. Tourism & Hospitality Industry*. 2010, p 902-909. 8p.

HADZIK, Adam. Turystyka zdrowotna uzdarowisk. Wroclaw: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki, 2009. ISBN 978-83-60841-29-7.

JAKUBÍKOVÁ, Dagmar, Eliška VILDOVÁ, Petr JANEČEK a Jan TLUČHOŘ. *Lázeňství: management a marketing*. Praha: Grada Publishing, 2019. Expert (Grada). ISBN 978-80-271-2461-9..

PLZÁKOVÁ, Lucie a Petr STUDNIČKA. Local Taxation of Tourism in the Context of the Collaborative Economy – Case Study from the Czech Republic. *Lex localis - Journal of Local Self-Government*. Slovenia: INST LOCAL SELF-GOVERNMENT MARIBOR, 2021, roč. 19, č. 1, s. 65-89. ISSN 1581-5374. doi:10.4335/19.1.65-89(2021).

PLZÁKOVÁ, Lucie a Lucie CRESPO STUPKOVÁ. Environment as a Key Factor of Health and Well-Being Tourism Destinations in Five European Countries. *IBIMA Business Review*. 2019, roč. 2019, 11 s. ISSN 1947-3788. doi:10.5171/2019.611983 (Online).

SMITH, Melanie a Laszló PUCZKÓ. *Health and Wellness Tourism*. Oxford: Elsevier, Ltd., 2009. ISBN 978-0-7506-8343-2.

STUDNIČKA, Petr a kol. *Restart cestovního ruchu v České republice – základní požadavky se zaměřením na cestovní ruch, hotelnictví, gastronomii a lázeňství*. Praha: VŠH, 2021.

VYSTOUPIL, Jiří a Martin ŠAUER a kolektiv. *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7380-340-7.

Kontakt

Ing. Pavel Attl, Ph.D.

Vysoká škola hotelová v Praze 8, spol s r.o.

Svídnická 506

181 00 Praha 8

T: 608 406 181

E: attl@vsh.cz

Ing. Josef Pátek

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

Lísková 1924

T: 602 460 155

E: josef.patek@student.umb.sk

VLIV GENERAČNÍCH ROZDÍLNOSTÍ NA SPOTŘEBU SLUŽEB CESTOVNÍHO RUCHU

THE INFLUENCE OF GENERATION GAP ON CONSUMPTION OF TOURISM SERVICES

Václav Fišer

Abstrakt:

Po utlumení pandemie Covid-19 a opětovném restartu cestovního ruchu, musíme v rámci jeho obnovy předpokládat změny v preferencích a poptávce po službách cestovního ruchu a volnočasových aktivit, které budou ovlivněny preferenčními odlišnostmi jednotlivých generací, jako jsou baby boomers, generace X, generace Y a generace Z. V rámci dlouhodobé konkurenceschopnosti bude nutné vytvářet nabídku volnočasových aktivit a služeb cestovního ruchu tzv. na míru jednotlivým generačním specifikám a jejich požadavkům. Roste význam v pedagogice volného času. Jak nejlépe a nejužitečněji pro nás jako jedince, bychom měli trávit volný čas.

Klíčová slova: Cestovní ruch, nové formy cestovního ruchu, služby cestovního ruchu, specifické potřeby, životní styl, způsob trávení volného času, determinanty ovlivňující služby cestovního ruchu.

Abstract:

As the Covid-19 pandemic subsides and tourism resumes, we must anticipate changes in preferences and demands for tourism services and leisure activities as part of its recovery, which will affect the preferential differences of individual generations, such as baby boomers, generace X, generation Y and generation Z. Within the framework of long-term competitiveness, it will be necessary to look for the offer of leisure activities and tourism services, so-called tailored to individual generational specifics and their minimum. There is a growing importance in the pedagogy of leisure time, how best we should spend our free time.

Key Words: Tourism, new forms of tourism, tourism services, specific needs, lifestyle, way of spending free time, determinants influencing tourism services.

Úvod

Cestovní ruch prožil a stále prožívá jedno z nejtěžších období v novodobé historii, ve které nikdy předtím nebyl v celospolečenském měřítku takto významně omezen až zastaven, tak jako v poslední době, kterou celosvětově výrazně ovlivnila a nadále ovlivňuje pandemie Covid-19. Již před pandemií docházelo v populaci k uvědomění si nutnosti změny životního stylu směrem ke zdraví a aktivnímu odpočinku. Pandemie dynamiku tohoto trendu ještě zvýší a rozšíří. Tak jak se dynamicky cestovní ruch rozvíjel před pandemií, tak zároveň rostlo konkurenční prostředí. Aby si destinace zachovaly vysokou konkurenceschopnost, je nutné odlišovat a specifikovat nabídku služeb vzhledem k jednotlivým generacím a jejich odlišnostem. K vznikající nutnosti individualizaci nabídky a specifických služeb, výrazně vzrostou požadavky na kvalitu a vzdělanost lidských zdrojů pracujících v cestovním ruchu.

1 Motivační faktory a jejich význam pro rozvoj cestovního ruchu, specifika jednotlivých generací

Rozvoj informačních technologií a rostoucí podíl zkušených cestovatelů má vliv na vyšší nároky na kvalitu a rozmanitost poptávaných produktů (služeb). Společnost se tak čím dál více diferencuje. Se změnou životního stylu se hodnoty člověka neustále posouvají a mění. Ve společnosti u jedné generace roste význam zdraví a péče o fyzickou kondici s přesahem k duševní relaxaci a u jiné naopak roste zájem o technologie a jejich využívání s přesahem trávení volného času především zábavnou formou. Podle Čertíka a Fišerové (2009a, s. 8) pedagogické hledisko volného času bere v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase. Pedagogické ovlivňování volného času by mělo podporovat aktivitu, uspokojovat potřeby nových dojmů, seberealizace, sociálních kontaktů, kladné citové odezvy, ale poskytnout i pocit bezpečí a jistoty. Psychologie volného času se ptá na motivaci chování se ve volném čase, zajímají ji zájmy a prožitky jedince ve chvílích volna. V ideálním případě by v rámci trávení volného času mělo docházet ke kombinaci těchto tří základních funkcí volného času:

- **Instrumentální funkce** – poukazuje na důležitost odpočinku, regeneraci sil a upevnění zdraví v rámci trávené volného času.
- **Humanizační funkce** – shrnuje výchovné vzdělávací a socializační možnosti volného času. Kultivace ducha a těla se prolíná volným časem ve všech etapách historického vývoje společnosti. Volný čas pomáhá uchovat kulturní dědictví každé populace prostřednictvím lidových zvyků a zvyklostí. Během trávení volného času se zařazujeme do jiných skupin, což poskytuje prostor pro socializaci, učení se normám a rolím.

- **Zábavná funkce** – volný čas dává prostor pro věnování se osobním zájmům a zálibám, jejich naplnění navozuje pocity uspokojení, pocit příjemného zážitku.

(2009b, str. 10)

S rostoucí cenou lidského času, kdy pouhá relaxace vytváří u rostoucího počtu lidí pocit ztraceného času vzniká nový trend motivace „něco nového se naučit“. Na změnu spotřebního chování mají vliv i demografické trendy. (Buhalis a Costa, 2007). Pro vytvoření nabídky reflektující a uspokojující současnou poptávku je nutné pochopit motivaci účastníků cestovního ruchu a vlivy které ji ovlivňují. Motivací člověka rozumíme soubor činitelů představujících vnitřní hnací síly jeho činnosti, které umožňují lidské jednání a prožívání. K přesnějšímu cílení a individualizaci nabídky, vytváření tzv. „služeb na míru“ je nutné správně identifikovat zvyklosti a potřeby jednotlivých generačních skupin. Každá generace je definována věkem, ale zároveň je třeba brát ohled i na politické prostředí a společnost ve které vyrůstala. Například čeští Baby boomers, kteří vyrostli v komunismu se výrazně odlišují od amerických Baby boomers apod.

2 Použitá metodologie

Ke kvalitativnímu výzkumu a sběru dat bylo využito primárních, a především sekundárních zdrojů. Primární data byla založena na osobních rozhovorech s vedoucími představiteli volnočasových služeb cestovního ruchu působícími v Praze, Karlovarském kraji a Švýcarsku. Sekundární data byla sbírána z veřejných zdrojů, jako je český statistický úřad (ČSÚ), ministerstvo pro místní rozvoj (MMR), světová organizace cestovního ruchu (WTO). Byla provedena rešerše odborných publikací, článků a internetových zdrojů doplněné o odborný odhad a praktické zkušenosti.

3 Typologie jednotlivých věkových segmentů

3.1 Generace Baby boomers

Hovoříme o jedincích narozených v rozmezí let 1946 až 1964. Jedná se o generaci, která vzešla po druhé světové válce, kdy došlo k celosvětovému prudkému nárůstu porodnosti. Členové generace Baby boomers vyrůstali v období ekonomické prosperity a v relativně bezpečné době. Velký počet těchto lidí chce pracovat a pracuje i v období důchodového věku z důvodů radosti z práce, přátelství, finančního zajištění, které nacházejí v pracovním prostředí. (Horváthová a kol., 2016). Generace Baby boomers aktivně bojuje se stárnutím. Využívá nutričních doplňků, členství ve fitness klubech apod. Čeští Baby boomers je generace vychovávána rodiči, kteří oba chodili do práce. Jsou materialisticky založení, vzhledem k tomu, že jim jejich rodiče

vštěpovali, že za války bylo všeho nedostatek a je potřeba vážit si věcí a šetřit. Většina z nich má nižší vzdělání ukončené výučním listem nebo maturitou, jsou více konzervativní a moderní technologie nepovažují za důležité. Ekonomická krize v roce 2008 donutila více než čtvrtinu této generace odložit plány na důchod a zůstat v pracovním procesu. (Johnson a Johnson, 2010, volně převzato).

3.2 Generace X

Na generaci Baby boomers navazuje generace X. Jedná se o generaci, která se narodila v rozmezí let 1965 až 1980. Za českou generaci X můžeme považovat takzvané „Husákovy děti“. Tato generace ve svém počátku vyrůstala v prostředí, které neznalo nezaměstnanost. Vzhledem ke svému počtu byla zvyklá na velkou konkurenci ve škole i v zaměstnání. Generace X se od generace svých rodičů odlišuje v několika zásadních aspektech. Tato skupina žije mnohem rychleji, její životní styl je obecně více spotřební. Jedním ze základních hnacích motorů Generace X je touha po svobodě. Tato generace se také vyznačuje vyšším stupněm uvědomělosti, zajímá jí ekologie, zdravý životní styl a politika. Je to generace s vysokou úrovní technické gramotnosti. Také je to generace, která do velké míry nepodléhá masovosti, nechce se identifikovat v rámci velké skupiny. Tato generace je stále poměrně mladá, ale zažila ještě existenci odlišného neglobalizovaného světa a charakterizuje se mimo jiné svým pesimistickým pohledem na svět. (Stražilová, 2013, volně převzato)

3.3 Generace Y

Nebo-li také mileniálové, jedná se o generaci narozenou v období mezi lety 1982 až 1994. Tato generace je charakteristická možností nepřetržitého přístupu k různým druhům médií a technologiím. Je pro ně charakteristické využívání sociálních sítí (Kubátová, Kukulková, 2013). Generace Y jsou ekonomicky aktivní lidé, kteří vyžadující vyšší životní úroveň. Tato generace se vyznačuje větším sebevědomím a nestabilizovanými hodnotami. Má vlažnější vztah k tradicím a svobodu bere jako samozřejmost. Styl života této generace charakterizuje zejména vysoká míra individuální svobodné volby, která je ovšem doprovázená vyšší mírou osobní a sociální nejistoty, je kladen vyšší důraz na prožitek momentální situace.

3.4 Generace Z

Do generace Z spadá skupina lidí narozených v letech 1995 až 2012. Má příhodné označení posledním písmenem abecedy a proto se bude následující generace označovat jako generace Alfa. Generace Z znamená konec všemi automaticky přijímaných jasně definovaných rolí a tradic a je považována za nejrychleji dospívající generaci vůbec. (McCrindle, 2014). Členové generace Z se již narodili do digitálního světa. Velkou část svého času tráví na sociálních sítích a vše i ty nejvšednější věci a události fotografují. Počítače ovládají již v raném věku mnohdy

lépe než někteří dospělý a jsou první generací, která nezná život bez mobilního telefonu, internetu a bezdrátového připojení a počítače. Nechtějí číst knihy ani jiné tištěné materiály. Soustředí se více na rychlost, než na přesnost. Státní instituce považují za naprosto zbytečné, nejsou loajální a už od dětství se učí anglicky. Jejich hlavní zábavou je internet a počítačové hry. Velmi rychle dospívají a specializují se. Proto budou ve svém oboru vynikat, ale ostatní věci je příliš zajímat nebudou. Všeobecný rozhled u nich můžeme těžko hledat. Členové této generace jsou sebevědomí a mají sklony k sebestřednosti a netrpělivosti a věří ve svou schopnost vyřešit každý problém po svém. Příliš neuznávají pojmy jako jsou tradice, národ, zvyklosti. Podle prozatím nejistých průzkumů, jsou zaujatí přímou zkušeností, chtějí si na všechno sáhnout, prožít na vlastní kůži. Zároveň však žijí odděleně na vlastní síti. Cení si více názoru přátel, než starší generace. Vyrůstají v éře rozpadu tradiční jistoty, finanční krize, ztráty jistot a multikulturalismu.

(Horváthová a kol., 2016)

Závěr

Volný čas a jeho využití je významným ekonomickým pojmem, dochází k růstu volného času a volný čas dnes stojí v popředí zájmu jednotlivce i společnosti. Způsob trávení volného času je v dnešní společnosti značně různorodý. Správné trávení volného času by mělo být součástí moderní společnosti a života každého jedince. Kvalitně trávený volný čas se podílí na vytváření hodnotového systému dětí i dospělých a podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti jedince. Chceme-li oslovit širokou veřejnost a akceptovat její potřeby, musíme vytvořit široké spektrum různých forem aktivit ve volném čase, kterým bude odpovídat široké spektrum preferencí trávení volného času jednotlivých generací. Způsob života se neustále mění, mění se i jeho základní hodnoty, tím i životní styl a nároky na trávení volného času. Změna životního stylu účastníků cestovního ruchu vytváří poptávku po cílenější a individualizované nabídce cestovního ruchu. Cestovní ruch musí umět flexibilně reagovat na nové přístupy v oblasti volného času a služeb a přizpůsobit svou nabídku produktů jednotlivým generačním rozdílnostem.

Literatura

Knižní publikace:

- [1] BUHALIS, D. a C. COSTA, 2007: *Tourism business frontiers: consumers, products and industry*. Butterworth-Heinemann.
- [2] FIŠEROVÁ, V. a M. ČERTÍK, 2009. *Volný čas, životní styl a cestovní ruch*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, spol. s r.o. ISBN 978-80-86578-93-4.
- [3] HORVÁTHOVÁ, P. a kol. 2016. *Řízení lidských zdrojů: Nové trendy*. Management Press. ISBN 978-80-7261-430-1
- [4] JOHNSON, M. a L. JOHNSON, 2010. *Generations Inc. From Boomers to Linksters - Managing the Friction Between Generations at Work. 1st ed.* Saranac, NY: Amacom Books. ISBN 978-08-144-1573-3.
- [5] KUBÁTOVÁ, J. a A. KUKELKOVÁ, 2014. *Interkulturní rozdíly v pracovní motivaci generace Y: příklad České republiky a Francie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-802-4439-617.
- [6] MCCRINDLE, M. a E. WOLFINGER, 2014. *Understanding the Global Generations*. Sydney: UNSW Press. ISBN 9781742230351.
- [7] PALATKOVÁ, M., 2011. *Marketingový management destinací*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3749-2.
- [8] PÁSKOVÁ, M. a J. ZELENKA, 2012. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-880-2.

Webové stránky:

- [9] STRAŠILOVÁ, G., 2013. „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti [online]. 2013 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/52002e2055>

Kontaktní údaje

Václav Fišer, Ing.,

Vysoká škola hotelová v Praze 8, spol. s.r.o.,

Katedra cestovního ruchu

Svídnická 506, 181 00, Praha 8, Česká republika

fiser@vsh.cz

OD OVERTURISMU K UDRŽITELNÉMU TURISMU V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE

FROM OVERTOURISM TO SUSTAINABLE TOURISM IN THE CAPITAL OF PRAGUE

Petr Studnička

Abstrakt

Cestovní ruch patří mezi nejvýznamnější sektory světové ekonomiky. Je nezbytné vést diskusi, jak významně pandemie COVID-19 ovlivnila cestovní ruch a jak se se situací vyrovnat udržitelným způsobem. V roce 2020 zaznamenal sektor cestovního ruchu pokles globálního počtu turistů až o 74 % ve srovnání s rokem 2019 (UNWTO, 2021). Pandemií COVID-19 není ovlivněn jen sektor cestovního ruchu, ale také je zřejmý velký dopad na regiony a státy závislé na cestovním ruchu, především kvůli počtu zaměstnanců a jejich příjmům. Pandemie vytváří jedinečnou situaci, kdy by v 21. století mohla existovat šance na odvrácení největších problémů lidstva, kterými jsou změna klimatu a chudoba. Přestože pandemie vedla k negativnímu dopadům na ekonomiku, vytváří obrovskou příležitost, jak je dále řešit. Byl zpracován literární přehled s cílem vyvinout vhodnější definici overturismu a udržitelného cestovního ruchu, identifikovat překážky přechodu k udržitelnému cestovního ruchu a určit výzvy a příležitosti pandemie COVID-19.

Klíčová slova: cestovní ruch; pandemie COVID-19; Praha; udržitelnost

Abstract

Tourism is one of the largest sector of global economy. It is necessary to held discussion, how much tourism was affected by the COVID-19 pandemic and as well as knowing how to cope with the situation sustainably. In 2020, the tourism sector suffered from a decrease in global tourist numbers of as much as 74 % compared to 2019 (UNWTO, 2021). Not only is the tourism sector affected, but it laso creates a big impact on tourism-dependent regions and states, because of the number of employees in the sector and its revenue. The pandemic creates a unique situation, since for the first time in the 21st centruy, there could be a chance to fend off the biggest problems of manking, being climate change a poverty. Even though the pandemic led to negative impacts on the economy, it also forms a huge possibility to move on from them. It was conducted a literature review to develop better fitting definitions for overtourism and sustainable tourism, to identify barriers to transitioning to sustainable tourism and to determine the challenges and opportunities of COVID-19 pandemic.

Keywords: tourism; COVID-19 pandemic; Prague; sustainability

1 Introduction

Tourism is one of the biggest industries in the world and provides millions of jobs around the globe. To understand the relevance of tourism in general, it is important to look at the development over the last decades. In 2008 there were 922 million tourist arrivals worldwide, whereas in 2019 the number had increased to 1.5 billion, showing that the number of visitors reaches a new record every year (UNWTO, 2009; UNWTO, 2020). The tourism sector has been growing rapidly, generating 1.7 trillion US dollars in revenue from exports in 2018, accounting for 7 % of the global trade earnings (UNWTO, 2019).

The growth of the tourism industry was seemingly unstoppable. Although it resulted in large economic benefits, issues were developing with that. Social conflicts at many destinations rose, ecological issues developed, and strong economic dependencies were built. All these issues are a part of overtourism. A solution for the problem of overtourism is sustainable tourism which, therefore, is a situation at any destination that is maintainable in the long-term future.

Tourism has gained more attraction over the past decades. This is shown by the growing demand for leisure and mobility in popular tourist destinations. Leisure travel is seen as a way to experience a new culture by staying at resorts and visiting various tourist attractions. Travelling and making travelling experiences has become more and more popular. This leads to a steadily increasing number of visitors travelling each year. The number of tourist arrivals worldwide increased from about 1.6 billion in 2008 to about 2.2 billion in 2018. The yearly increase has been consistent, only during the world economic crisis in 2009 and 2020 during the COVID-19 pandemic there were decreases in visitors. It is notable that, while a decrease of about 60 million seemed severe at the time, the decrease in visitors worldwide during the world economic crisis is much smaller in comparison to the decrease due to the COVID-19 pandemic (Worldbank, 2021; UNWTO, 2021).

2 Overtourism and sustainable tourism in the post-COVID world

The COVID-19 pandemic was a great shock for the global tourism sector. As mentioned, global tourist arrivals in 2020 fell 74 % compared to 2019 (UNWTO, 2021). Many destinations saw improvements in, e.g., air and water quality due to the low number of foreigners in their city (Zambrano-Monserrate, Ruano & Sanchez-Alcalde, 2020). That raises the question whether these improvements were temporary or whether they can be an impetus for policymakers to implement sustainable tourism concepts. The COVID-19 pandemic offers a unique opportunity as policymakers can have a big impact in a short amount of time because the implemented

sustainable tourism policies quickly take effect now because, for example hotels are underutilized and therefore the low tourism flow is easier to manage. The COVID-19 pandemic is threatening because of the huge demand of travelling as soon as the pandemic is over. This might lead to worsening impacts of overtourism worse (Hall, Scott, & Gössling, 2020) which is why regulations and policies are desperately needed.

According to Milano, Cheer, and Novelli (2018), overtourism is the “excessive growth of visitors leading to overcrowding in areas where residents suffer the consequences of temporary and seasonal tourism peaks, which have enforced permanent changes to their lifestyles, access to amenities, and general well-being” (Milano, Cheer & Novelli, 2018, n.p.). A form of tourism that often leads to overtourism is mass tourism. According to Naumov and Green (2016), mass tourism is the movement of many organized tourists to popular vacation destinations for recreational purposes. Overtourism often leads to unhappiness among the residents of the destination. Some issues have a big social impact, such as the “residents’ loss of sense of belonging and sense of place” (Seraphin, Sheeran & Pilato, 2018, p. 375), but also infrastructural problems, like an increase of congestion and privatization of public spaces. Another problem is that the purchasing power parity is experiencing a reduction for residents compared to tourists or “the rise in tourism induced real estate speculation; [...] dismantling of socio-cultural connectivity” (Seraphin, Sheeran & Pilato, 2018, p. 375).

With the excessive growth of visitors, problems of overtourism increase. One possible solution is the sustainable tourism model. This kind of model must allow people to travel without distressing residents and create prosperity in an eco-friendly way while increasing employment rates and reducing poverty. Therefore, there is a need for sustainable tourism development (UNEP & WTO, 2005). Sustainability should also be a “development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (Séraphin and Nolan, 2018, p.1).

3 Research design

The Table 1 shows all research aims and what specific methods were used in the final report of the project (closer Acknowledgement) to complete those aims that were set to answer the research question of this project. Each aim is divided into several objectives so that the aim can be completed more easily.

Table 1: Research aims with their methods

Research Aim	Objectives	Method
1. Overtourism	a) Define overtourism b) Identify the impact overtourism has social, economic and ecological	Literature review
2. Sustainable Tourism	a) Identify and summarize existing definitions of sustainable tourism b) And evaluate existing sustainable tourism policies, strategies, tools, etc. c) Identify the relationship between tourist and residents	Literature and data review
3. List of Indicators	a) Identify existing indicators to measure overtourism b) Define limits for the indicators c) Apply the created list on European cities in order to validate the indicators	Literature and data review
4. Impact of COVID-19	a) Determine how COVID-19 impacted the tourism sector economically, socially, and ecological in overtouristed cities b) Determine the different ways that stakeholders respond to those impacts and understand what their priorities are	Literature and data review
5. Table of Actions	a) Create a structure for the table of actions b) Do a SWOT analysis to provide concrete policy actions	SWOT Analysis and Multi-Criteria Analysis
6. Case Study	a) Application of the list of indicators to Prague b) Collect and evaluate the current policy actions by the sustainable tourism policy in Prague to this point c) And create a table of actions d) Define whether COVID-19 is a threat or an opportunity for further implementation of sustainable tourism in Prague	Interviews, literature, and data review

Source: own elaboration (2021)

For the purposes of this paper, the results are abbreviated.

4 Results and discussion

Butler's Tourism Area Life Cycle Model displays how the number of tourists affects the capacity of their destination over time. Butler proposed that every tourist location evolves through a common set of stages: exploration, involvement, development, consolidation, stagnation, and then some variation of rejuvenation or decline.

One of these imbalances is tourism seasonality. It is affecting the market structure and Destination Management Organizations (DMOs) are analyzing the effect to develop economical and sustainable management strategies to avoid overtourism (PlzÁková, Studnička,

2014). They identified two kinds of seasonality: natural seasonality which includes resources like the climate and weather conditions that can attract tourists. Also, the institutional seasonality with their religious, social, cultural, and ethical factors is affecting the tourism flow. Seasonality causes like this create inefficiencies in the utilization of resources. Every city has limited resources within one year for its residents. Due to overtourism, those resources for one year are spent faster within its time frame to satisfy the tourists. Therefore, tourist activity can have a negative impact on the quality of life of the local population in popular tourist areas. However, the influx of tourists can also boost the local economy and labor market. Comparing regional data on tourism intensity with regional unemployment rates or their deviation from the national average unemployment rate, that 21 of the 30 regions with the highest tourism intensity have an unemployment rate below the national average (Eurostat, 2021).

To be able to transition to a more sustainable form of tourism, a lot of challenges must be overcome by politics and stakeholders to make it work in the long term. To help achieve this, different concepts are created by governments or organizations, like the UN. Even though these organizations want to accomplish similar aims, they usually take slightly different approaches, leading to different ways to achieve their aims. The UN's Agenda 2030 was created to find a more sustainable framework suitable for all countries. Its key aspects are the sustainable development goals (SDGs), which were agreed upon by all member countries (United Nations General Assembly, 2015). It replaces the millennium development goals from 2000 and, according to the UN, two of the most important goals are to end poverty, as well as to create a balance between the three dimensions of sustainable development (World Health Organization, 2018; United Nations General Assembly, 2015).

In the Capital of Prague, concept "Putting Prague First" (Table 2) was developed by Prague City Tourism, a marketing organization established by the City of Prague, to work only in its own. Its focus is the quality of life in the city, which is split into three different aspects: the interests of the residents, the public spaces and the destination itself (Prague City Tourism, 2020, p. 36–37). Those objectives are then further divided into rather general measures like "Keep Traffic Flowing" or "Innovate tourism products", which are planned to be implemented by using several different actions for each of them (Prague City Tourism, 2020, pp. 38–42). It is also planned to revise the action plan yearly to be able implement changes regularly, if necessary (Prague City Tourism, 2020).

Table 2: Sustainable Tourism Concept

Name	Aim	Strenghts	Weaknesses
Putting Prague First	1) Balance the economic benefits of tourism with the strategic interest of the city 2) Improvement of the quality of life of its residents 3) Protection and development of culture, and our historical heritage	1) Suits well to city's specific problems 2) Action plan gets updated every year 3) (Short) inclusion of COVID-19 4) Focus on residents with quality of life as one main topic 5) Based on work from UNWTO	1) Not usable for other cities 2) COVID-19 is only mentioned, but not integrated into the plan

Source: own ellaboration, 2021.

However, Prague's concept only includes the aspect of social justice by trying to bring together the needs of the residents, the tourists, and the city itself (Prague City Tourism, 2020). Prague's tourism concept on the one hand only talks about the role of the government for the implementation, when discussing the need "to deal with new services in tourism, especially in the areas of accommodation, transport or guides." (Prague City Tourism, 2020, p. 39). Prague wants to use monitoring firstly to have more control over the tourists within the city, secondly to use the generated data for research, and lastly to be able to provide better quality information to the visitors (Prague City Tourism, 2020). "Putting Prague First" should be viewed separately from the other concepts since they were specifically created for the needs of a single city, but they can be seen as good examples of concepts with the same purpose. Based on their many similarities with the other broader concepts it is necessary to first compare already existing concepts before creating new ones and applying them to the special needs of the city or region. Therefore, it can be concluded that Prague had problems with overtourism before the COVID-19 pandemic. But due to the pandemic the number of tourists decreased to an extent to which overtourism decreased. To prevent the negative consequences of the tourism sector, policy actions were planned to limit the impact of tourism. One problem of the city is overcrowding. Many tourists are visiting a small area, predominantly the heritage city center of Prague. This results in less space which residents want to use because they feel like it is not their own place anymore, so it is a problem of touristification. Furthermore, a lot of bars and possible late-night entrepreneurship are in the city center as well. That can lead to late-night disturbances for

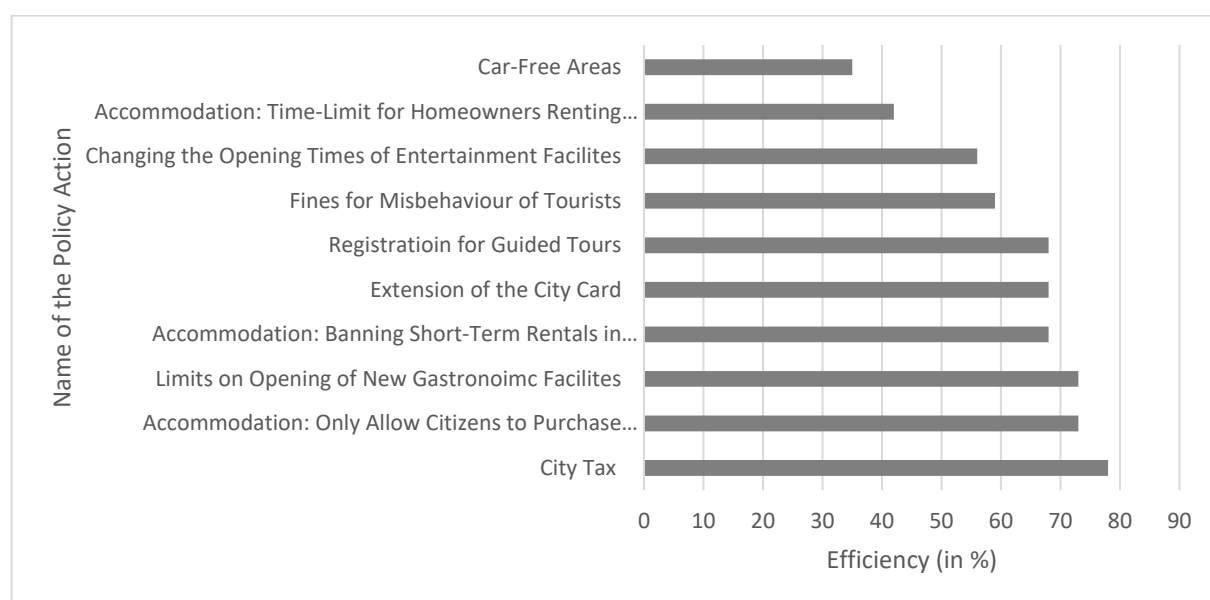
residents, if tourists are partying until late at night and urinating or creating some other form of additional disturbances in the public.

In addition, there is a problem with the rise of sharing economy offers from companies like Airbnb (Plzáková, Studnička, 2021). They create additional financial pressure on the housing market, due to a landlord renting their apartments/flats to tourists who are likely to spend more money on tourism-related services and goods, than their Czech counterparts. Thus, even more living space for the residents is lost in favor of additional revenue. In the expert interview with Rončák, it was also pointed out that Prague has problems with unregistered shared economy offers. Consequently, the pressure on the housing market has increased even more (Rončák, 2021, Studnička, 2021). Based on these problems among others, the City of Prague has created some policies targeted at improving this situation.

Conclusion

Due to COVID-19 related restrictions, the potential of changing to a more sustainable tourism approach has been more relevant. The region must be aware of the fact that they are suffering from overtourism. The COVID-19 pandemic and its restrictions resulting in a severe decrease of tourists in each city is seen as a chance to move to a more sustainable way of tourism.

It can be noted that most of the policy actions have an efficiency between 40 % and 70 %. The most efficient action regarding the chosen criteria is the policy action “City Tax” with 78 %, the least efficient is the action “Car-Free Areas” with 35 % (Graph 1).

Graph 1: Efficiency of Policy Actions. Source: own ellaboration (2021)

The results of the multi-criteria analysis suggest that the efficiency often increases, the more radical and stricter the policy action is, which can be seen with the actions “Accommodation: Only Allow Citizens to Purchase vacation Homes at the Destination” (73 %) and “ Limits on Opening of New Gastronomic Facilities” (73 %). While disincentives often lead to a large reduction of the problem, for example the action “ Accommodation: Tax for Homeowners Renting Out Their Place” or the action “ Fines for Misbehavior of Tourists”, they are generally met with more resistance, since the implementation of the action is not optional, and oftentimes require ongoing resources to be enforced. The policy action “ Fines for Misbehavior of Tourists” for example requires ongoing resources in the form of police officers. Therefore, the efficiency of disincentives and incentives is relatively balanced.

Another result is that almost all the chosen policy actions have a positive social impact while only nine actions impact the environment and/or the economic sector of the city positively. This shows that there are many actions that can help to better the social issues of overtourism and implies that there is the possibility of change especially regarding the social aspect of tourism. It can also be seen that many of the actions are not especially expensive to implement, however there are often ongoing resources or if that is not the case, there are barriers to the implementation, seen for example in the actions “Accommodation: Banning Short-Term Rentals in Certain Areas of the City” and “ Accommodation: Tax for Homeowners Renting Out Their Place”.

Acknowledgement

This paper was prepared using the final report of the study of the Technical University of Dortmund „Reclaiming the City – Moving from Overtourism to Sustainable Tourism in a Post-COVID World“ prepared in 2021.

Literature review

Eurostat (2021). Annual enterprise statistics for special aggregates of activities [online]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sbs_na_sca_r2/default/table?lang=en (Accessed on: 4 May 2021).

Hall, Scott, & Gössling (2020). Pandemics, transformations and tourism: be careful what you wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), pp. 577–598 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131> (Accessed on: 23 June 2021).

Milano, Cheer & Novelli (2018). Overtourism: a growing global problem. *The Conversation* [online]. Available at: <https://theconversation.com/overtourism-agrowing-global-problem-100029> (Accessed on: 15 July 2021).

Naumov & Green (2016). Mass tourism in Jafari & Xiao (eds.) *Encyclopedia of Tourism*. Cham: Springer, pp.594–595 [online]. Available at: https://doi.org/10.1007/978-3-319-01384-8_378 (Accessed on: 30 July 2021).

Plzáková, Studnička (2014). *Řízení cestovního ruchu v České republice – minulost, současnost, budoucnost*. Prague: Wolters Kluwer. 204 p.

Plzáková, Studnička (2021). Local Taxation of Tourism in the Context of the Collaborative Economy – Case Study from the Czech Republic. In *Lex Localis* 1/2021. p. 65–89. doi:10.4335/19.1.65-89(2021).

Prague City Tourism (2020). *Putting Prague First* [online]. Available at: https://www.praguecitytourism.cz/file/edee/2020/10/2020137_mh_putting_prague_first_b.pdf (Accessed on: 10 July 2021).

Rončák (2021). Interview by John Jonathan Kleinherbers & Leonard Gordon Busse – for final report [Zoom], 15 June 2021.

Séraphin & Nolan (2018). *Green Events and Green Tourism. Green Events and Green Tourism – An International Guide to Good Practice*. [online]. Available at: <https://doi.org/10.4324/9780429445125> (Accessed on: 15 July 2021).

Seraphin, Sheeran & Pilato (2018). Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, pp. 374–376 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.01.011> (Accessed on: 15 July 2021).

Studnička (2021). Interview by Alexandra Ziegler & Lea Hecker – for final report [Zoom], 9 June 2021.

UNEP & WTO (2005). *Making Tourism More Sustainable – A Guide for Policy Makers* [online]. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214> (Accessed on: 26 August 2021).

United Nations General Assembly (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. [online]. Available at: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resourcepdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf (Accessed on: 21 June 2021).

UNWTO (2009). Tourism Highlights. 2009 Edition. [online] Available at: <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413591> (Accessed on: 3 August 2021).

UNWTO (2019). Exports from international tourism hit USD 1.7 trillion [online]. Available at: <https://www.unwto.org/global/press-release/2019-06-06/exports-international-tourism-hit-usd-17-trillion> (Accessed on: 10 April 2021).

UNWTO (2020). UNWTO World Tourism Barometer [excerpt], 18(1), p. 5 [online]. Available at: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-01/UNWTO_Barom20_01_January_excerpt.pdf (Accessed on: 10 April 2021).

UNWTO (2021). 2020: Worst Year in Tourism History with 1 Billion Fewer International Arrivals [online]. Available at: <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals> (Accessed on 21 April 2021).

Worldbank. (2021). International tourism, number of arrivals [online]. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?end=2019&start=1995> (Accessed on: 24 April 2021)

World Health Organization. (2018). Millennium Development Goals (MDGs) [online]. Available at: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-\(mdgs\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-(mdgs))

(Accessed on: 1 April 2021).

Zambrano-Monserrate, Ruano & Sanchez-Alcald. (2020). Indirect Effects of COVID-19 on the Environment. *Science of the Total Environment*, 728 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138813> (Accessed on: 10 March 2021)

Contact

Ing. Petr Studnička, PhD.

Vysoká škola hotelová v Praze / The Institute of Hospitality Management in Prague

katedra hotelnictví, katedra cestovního ruchu / Department of Hotel Management, Department of Travel and Tourism Studies

Svídnická 506, 181 00 Praha 8

Česká republika / Czech Republic

email: studnicka@vsh.cz

LOGISTIKA, LETECTVÍ

BUDOUCNOST JEDNOTLIVÝCH VOZOVÝCH ZÁSILEK A SEŘAĎOVACÍCH STANIC

THE FUTURE OF INDIVIDUAL VEHICLE SHIPMENTS AND SORTING STATIONS

Václav Cempírek, Oldřich Kodym, Michal Turek

Abstrakt

Příspěvek se zabývá zatížením seřaďovacích nádraží v České republice. V první části je proveden rozbor současného zatížení a povahy práce v seřaďovacích stanicích ČD Cargo. Ve druhé části je pro tyto seřaďovací stanice představen budoucí vývoj očekávaných výkonů a navržena příslušná opatření.

Klíčová slova: ČD Cargo, vozová zásilka seřaďovací nádraží

Abstract

The paper deals with the load of sorting station in the Czech Republic. In the first part, an analysis of the current load and the nature of work in ČD Cargo sorting stations is performed. In the second part, the future development of expected performances for these sorting stations is presented and appropriate measures are proposed.

Keywords: ČD Cargo, wagon consignment, sorting station

Uvedení do problematiky

Politické a hospodářské změny po roce 1989 vedly k postupnému snižování přeprav na železnici a to zejména u jednotlivých vozových zásilek.

Hlavní příčiny jsou tyto:

- Snížení toků zboží v rámci ukončení orientace národního hospodářství na Sovětský svaz a země bývalého východního bloku.
- Útlum těžkého průmyslu.
- Útlum spotřeby hnědého uhlí jak u malých spotřebitelů, tak i u podniků, které přešly a přecházejí na zemní plyn nebo jiná topná média.
- Rozvoj kamionové přepravy.

- Rozdělení československého státu v roce 1993.
- Rozvoj kontejnerové mezinárodní dopravy s tím, že kontejner objemově odpovídá kapacitě jednotlivé vozové zásilky. Doručení kontejnerů se ale děje výhradně silniční dopravou přímo z kontejnerových terminálů až k zákazníkovi a kontejnery jako přepravní systém téměř nevyžadují řadící práce na železnici.

Výše popsané změny ovšem postihly všechny seřadovací stanice ČD Cargo (Obrázek 1) a stejnou měrou i ostatní evropské země, což vedlo k poklesu objemů jednotlivých vozových zásilek i v mezinárodní přepravě.

Obrázek 1: Rozmístění seřadovacích stanic ČD Cargo. Zdroj: www.mapy.cz

1 Současné zatížení seřadovacích stanic ČD Cargo

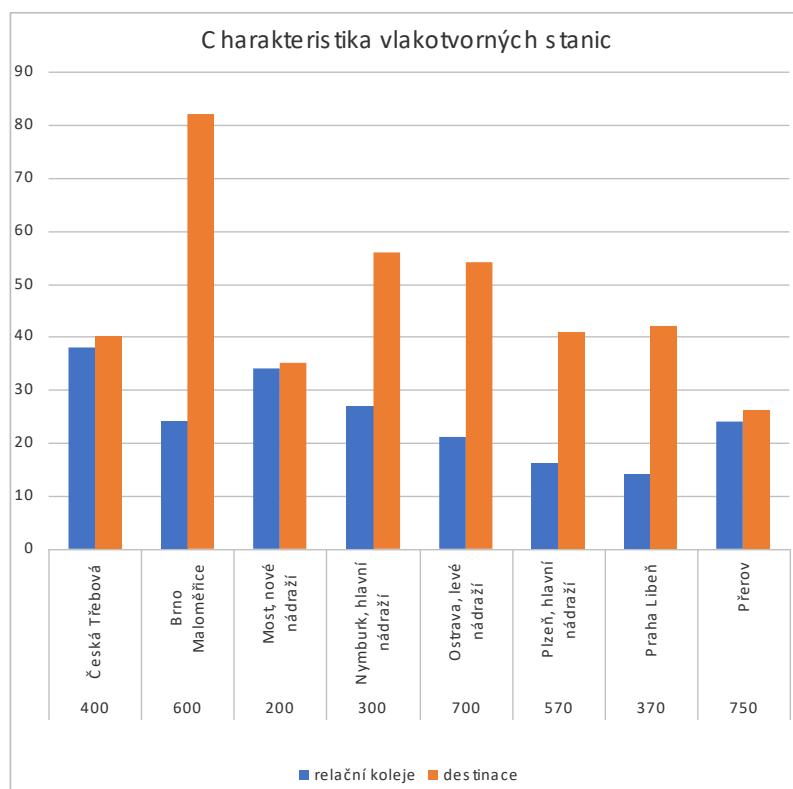
Podle 1. změny plánu vlakovotvorby platné od 6. dubna 2021 je zatížení vlakovotvorných stanic následující viz Tabulka 1.

Tabulka 1: Zatížení seřaďovacích stanic ČD Cargo

	Počet relačních kolejí celkem	Počet tvořených relací včetně jejich podskupin	Počet záložních relačních kolejí	Počet končících vlaků za 24 hodin + vlaků pouze odstavujících vozy	Počet výchozích vlaků za 24 hodin + vlaků pouze dobírajících vozy
Česká Třebová (400)	38 kolejí	40 destinací	8 kolejí + 5 kolejí pronajatých	18 + 9 vlaků	23 + 8 vlaků
Brno Maloměřice (600)	24 kolejí	82 destinací	0 kolejí	32 + 7 vlaků	20 + 5 vlaků
Most nové nádraží příjezd (200)	34 kolejí	35 destinací	8 kolejí	22 + 0 vlaků	20 + 0 vlaků
Nymburk hl. n. (300)	27 kolejí	56 destinací	5 kolejí	40 + 0 vlaků	47 + 0 vlaků
Ostrava levé nádr. (700)	21 kolejí	54 destinací	0 kolejí	36 + 5 vlaků	40 + 5 vlaků
Plzeň hl. n. (570)	16 kolejí	41 destinací	0 kolejí	14 + 8 vlaků	13 + 8 vlaků
Praha Libeň (370)	14 kolejí	42 destinací	3 koleje	27 + 14 vlaků	24 + 14 vlaků
Přerov (750)	24 kolejí	26 destinací	6 kolejí	4 + 15 vlaků	5 + 16 vlaků

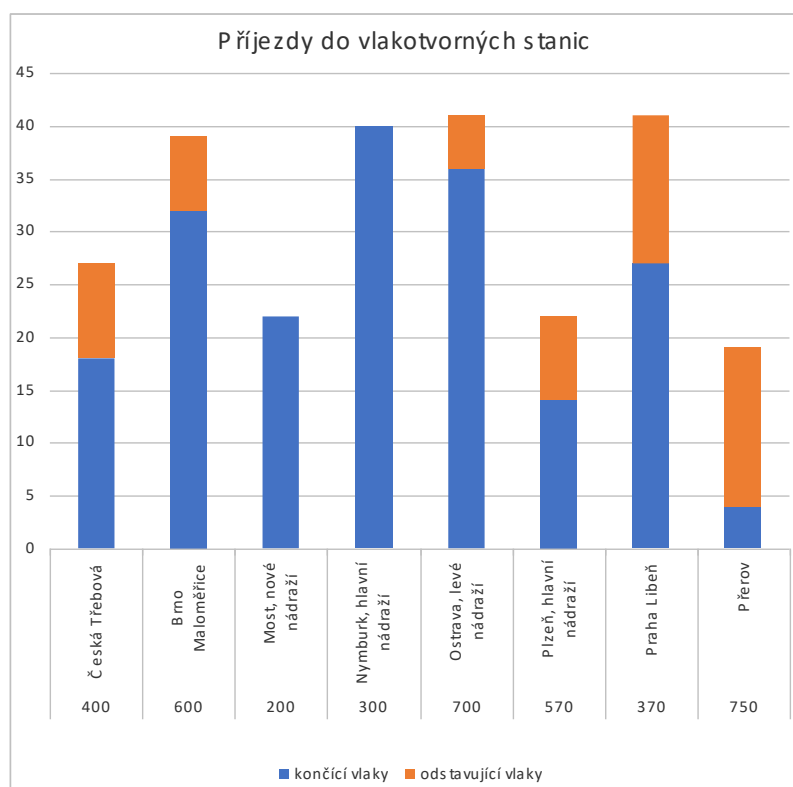
Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovorby

Česká Třebová tvoří na 24 směrových kolejích kromě základních relací ještě 16 podskupin vozů pro další stanice ležící na cestě, které jsou následně zařazeny na určené místo ve vlaku určeného směru. Tím odlehčuje potřebu dalšího posunu v nácestných stanicích. Tato technologie práce s vozy je ale velmi náročná na organizaci posunu na hlavním spádovišti.

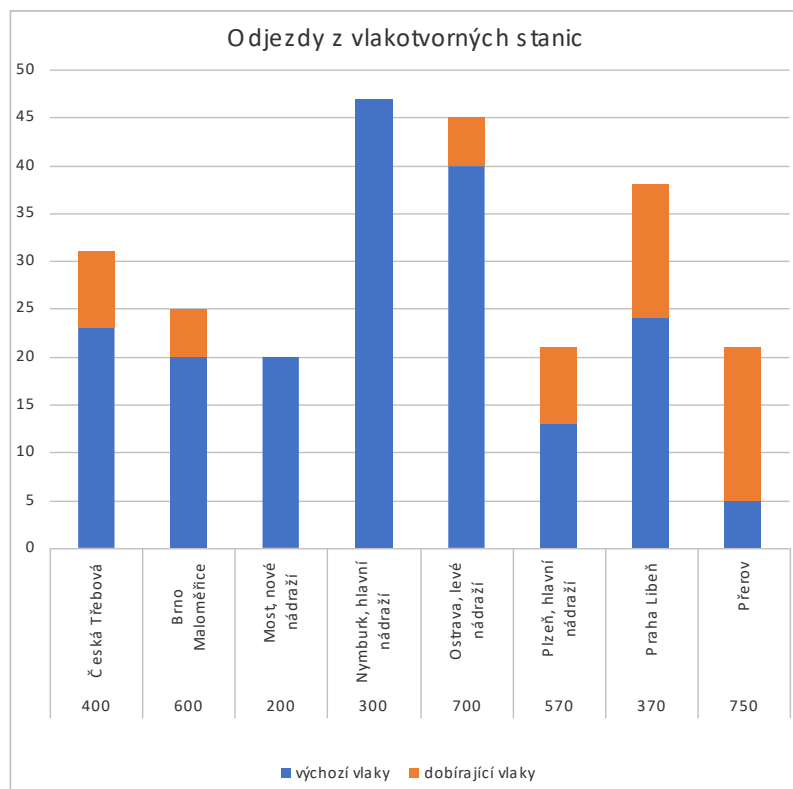

Obrázek 2: Porovnání počtu relačních kolejí. Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovorby

Na Obrázku 2 je znázorněno porovnání počtu relačních kolejí v seřadovacích stanicích.

Obrázek 3: Porovnání příjezdů do vlakových stanic. Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovorby
 Na Obrázku 3 je znázorněno porovnání zatíženosti seřadovacích stanic z hlediska příjezdů.

Obrázek 4: Porovnání odjezdů z vlakových stanic. Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovorby

Na Obrázku 4 je znázorněno porovnání zatíženosti seřadovacích stanic z hlediska odjezdů.

2 Povaha práce v seřadovacích stanicích ČD Cargo

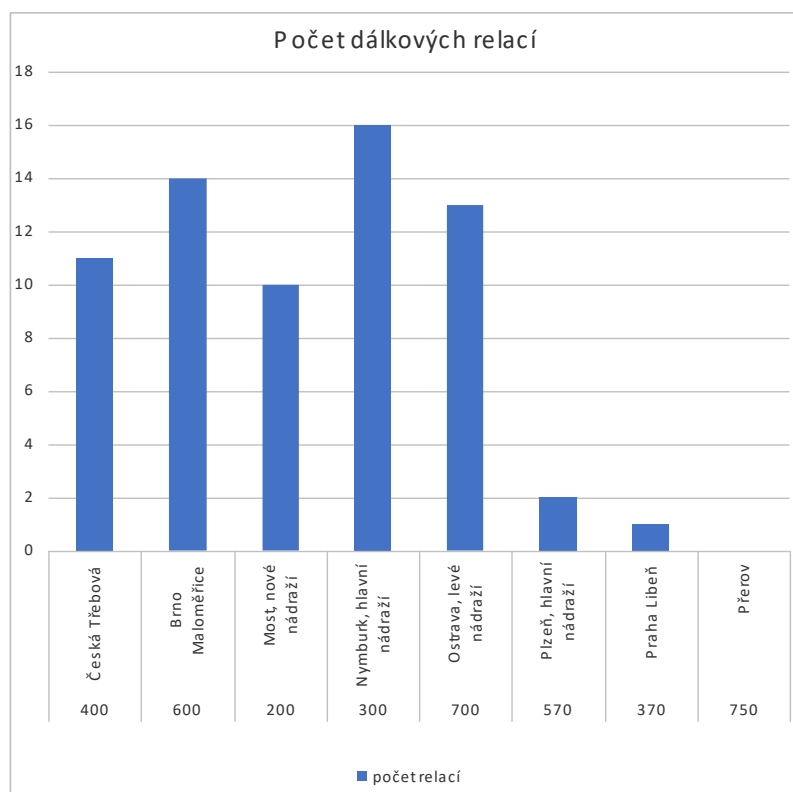
Porovnání vlakové práce seřadovací stanice Česká Třebová s dalšími významnými vlakovými body u ČD Cargo je uvedeno v Tabulce 2.

Tabulka 2: Přehled povahy práce v seřaďovacích stanicích ČD Cargo

Česká Třebová (400)	Dálková vlakovost a mimořádné relace spojené se shromažďováním vozů. Tvořeno pravidelně 11 dálkových relací.
Brno Maloměřice (600)	Tvorba relací dálkových vlaků a velkého množství manipulačních vlaků s velkým počtem podskupin pro nácestné stanice. Tvořeno 14 dálkových relací.
Most nové nádraží příjezd (200)	Ovlivněna poklesem jednotlivých zásilek se spotřebitelským hnědým uhlím. Tvořeno 10 dálkových relací.
Nymburk hl. n. (300)	Řazení vlaků a skupin vozů naložených auty pro potřeby konkrétních cílových odběratelů v Německu jakož i řazení prázdných a ložených vozů pro další výrobu v automobilce ŠKODA. Tvořeno 16 dálkových relací.
Ostrava levé nádr. (700)	Řazení zátěže vycházející z hutě Liberty (dříve Mittal), z hutě Moravia Steel ve Třinci a podle požadavků polských dopravců spolupracujících s ČD Cargo. Tvořeno 13 dálkových relací.
Plzeň hl. n. (570)	Zpracování především manipulačních vlaků a přivěšování skupin vozů na tranzitní dálkové vlaky. Tvořeny pouze 2 dálkové relace.
Praha Libeň (370)	Zpracování především manipulačních vlaků. Snaha utlumit provoz seřaďovací stanice kvůli bytové zástavbě ve velmi blízkém okolí. Tvořena 1 dálková relace.
Přerov (750)	Zpracování především manipulačních vlaků a přivěšování skupin vozů na tranzitní dálkové vlaky. Není tvořena žádná dálková relace.

Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovosty

Lze konstatovat, že všechny stávající seřaďovací stanice nacházející se v okruhu 100 - 200 km od České Třebové nejsou kapacitně schopny převzít aktuální úlohy spojené s tvorbou vlaků od České Třebové a to zejména z kapacitních důvodů.

Obrázek 5: Porovnání dálkových relací. Zdroj: autoři s využitím plánu vlakovorby

Na Obrázku 5 je znázorněno porovnání tvorby dálkových relací.

3 Očekávané úlohy pro seřadovací stanice

3.1 Nárůst výkonů v České Třebové po skončení epidemie Covid

Po odeznění pandemie nemoci Covid a náběhu na plnou hospodářskou výkonnost v Česku a okolních zemích, předpokládáme návrat k objemům přepravy na ČD Cargo o stejnou hodnotu jako před pandemií.

Podle výroční zprávy ČD Cargo za rok 2020 bylo dosaženo následujících objemů přepravy:

Rok 2019 - 65 milionů tun,

Rok 2020 - 61 milionů tun (pokles - 4 miliony tun = - 6,15 %).

Pro rok 2022 bez pandemie lze proto dovodit nárůst výkonů proti rokům 2020 a 2021 minimálně o stejnou hodnotu, tedy + 6 %, přičemž o stejné procento by se měl zvýšit i výkon seřadovacích stanic na ČD Cargo.

3.2 Nárůst výkonů v důsledku výlukové činnosti v blízkém okolí

V důsledku dlouhodobého zastavení provozu v důsledku stavebních prací na okolních tratích. se již v tomto a následujícím roce zvýší potřeba rozposunovat každý den v seřadovací stanici Česká Třebová zhruba o 57 vozů denně což je nárůst o + 9,5 %.

3.3 Nárůst výkonů v důsledku realizace rozvojových projektů v rámci EU

Podle dokumentu Ministerstva dopravy ČR pod názvem KONCEPCE NÁKLADNÍ DOPRAVY PRO OBDOBÍ 2017–2023 S VÝHLEDEM DO ROKU 2030 počítá se (část 3.2 dokumentu) s převedením 30 % nákladní přepravy nad 300 km ze silnice na železnici. Jedná se přitom o aplikaci cílů stanovených Evropskou unií. Z uvedeného rozboru v koncepci pak plyne, že by železnice měla přepravovat až o 70 % více oproti současným výkonům. Protože se jedná o přesun přepravy z kamionů, lze tento cíl v plném rozsahu aplikovat na jednotlivé zásilky, které zpracovávají právě seřadovací stanice.

3.4 Zavádění automatického spřáhla v rámci EU

Tento záměr je v poslední době poměrně často frekventovaný v odborných kruzích, přičemž jeho hlavním podporovatelem je Spolková republika Německo, která je schopna jak po vývojové, tak i po finanční stránce tento projekt realizovat jako první. Vývoj nového typu automatického spřáhla, které bude obsahovat i datový kabel, již probíhá a pracují na něm 3 západoevropské firmy.

3.5 Možnosti pronájmu seřadovací kapacity

V současné době vedení ČD a.s. prosazuje správnou myšlenku, totiž nabízet v opravárenství a údržbě kapacity národního dopravce i pro jiné smluvní partnery.

Tato myšlenka může být zajímavá i pro seřadovací stanice dopravce ČD Cargo a.s., které mohou nabízet nadstandardní řazení zátěže pro spolupracující zahraniční dopravce anebo konkrétní příjemce.

Již dnes probíhá v seřadovací stanici Nymburk hl. n. specifické řazení skupin vozů s automobily, kdy je tvořeno 17 různých skupin podle přání zahraničních (většinou německých) klientů.

Stejně tak již dnes řadí Ostrava levé nádraží vlaky zvláště pro ČD Cargo Polska v tranzitu do polské překládkové stanice v Malaszewicze (hranice s Běloruskem) anebo vlaky pro spolupracujícího polského dopravce CTL.

Závěrečné vyhodnocení

Česká Třebová je i nadále důležitým článkem vlakového systému ČD Cargo v dálkové dopravě. Dokládá to počet přímo řazených relací anebo v jejich rámci sestavovaných skupin vozů pro odvěšení ve vybraných stanicích, čímž odpadají řadící práce v menších nácestných stanicích.

Nejbližší seřadovací stanicí, která by mohla převzít část výkonů z České Třebové, je Brno Maloměřice. Tato stanice pracuje již bez záložních vlakových kolejí a ve směru na severovýchod musí využívat jednokolejnou trať, ve směru na východ pak málo kapacitní neelektrifikovanou dvoukolejnou trať.

Skutečností je, že s Českou Třebovou současná koncepce vlakové tvorby plně počítá. Z nejdůležitějších velkých seřadovacích stanic ČD Cargo pouze jedna (České Budějovice) netvoří ani přímou relaci ani ucelenou skupinu vozů pro Českou Třebovou, ostatní ano.

Z tohoto pohledu je Česká Třebová nepostradatelná. V opačném případě by se takto směřovaná zátěž musela řadit do seřadovacích stanic jiných, znamenalo by to zvýšené nároky na jejich výkonnost a prodlužování pobytů vozů ve stanicích během přepravy. Zvyšovalo by se i nebezpečí poškození vozů a nákladu při posunu.

Řešení pro budoucnost musí obsahovat:

- Zachování směrových kolejí hlavního spádoviště a modernizovat spádovištní zařízení. Jen tak bude seřadovací stanice Česká Třebová připravena na budoucí úlohy jak pro potřeby ČD Cargo a.s., tak i pro případné další dopravce.
- Udržet seřadovací kapacitu stanice pro další úkoly v rámci boje proti klimatické změně podle úkolů vyplývajících ze Zeleného údeľu.

Literatura

ČD Cargo. Plán vlakové tvorby. Plán řadění nákladních vlaků ND. GVD 2020/21.

ČD Cargo. Plán vlakové tvorby a určení směrových kolejí vlakových stanic.

Gašparík, J., Blaho, P., Lichner, D. (2015). Železničná dopravná prevádzka, základy železničnej dopravy. Žilina: EDIS-vydavateľstvo ŽU. ISBN 978-80-554-0996-2.

Gašparík, J., Kolář, J. (2017). *Železniční doprava*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-271-0058-3.

Gašparík, J., Zitrický, V. (2010). *Manažment kapacity železničnej infraštruktúry*. Žilina: EDIS-vydavateľstvo ŽU. ISBN 978-80-554-0241-3.

Köhler, U. (2014). *Einführung in die Verkehrsplanung*. Stuttgart: Fraunhofer IRB Verlag. ISBN 978-3-8167-9041-9.

Kontaktní údaje

prof. Ing. Václav Cempírek, Ph.D.

Vysoká škola logistiky o.p.s.

Katedra bakalářského studia

Palackého 25, 750 02 Přerov

Česká republika

email: vaclav.cempirek@vslg.cz

doc. Dr. Ing. Oldřich Kodým

Vysoká škola logistiky o.p.s.

Katedra magisterského studia

Palackého 25, 750 02 Přerov

Česká republika

email: oldrich.kodym@vslg.cz

Ing. Michal Turek, Ph.D.

Vysoká škola logistiky o.p.s.

Katedra bakalářského studia

Palackého 25, 750 02 Přerov

Česká republika

email: michal.turek@vslg.cz

DIDAKTIKA NEJEN EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

SKLON K PODNIKÁNÍ A OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY, KTERÉ JEJ OVLIVŇUJÍ – REGIONÁLNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE Z ČESKÉ REPUBLIKY

BUSINESS INCLINATION AND PERSONALITY ATTRIBUTES THAT CULTIVATE IT – REGIONAL CASE STUDY FROM THE CZECH REPUBLIC

Julius Janáček, Kateřina Kovářová

Abstrakt

Případová studie zkoumá významné faktory sklonu k podnikání a případného zapojení se do podnikání studentů na různých regionálních univerzitách. Data pro výzkum vychází z dotazníkového šetření mezi 1 356 vysokoškoláky z České republiky. V datovém souboru je 10 vysokých škol, z nichž tři se zaměřují na ekonomické vzdělávání a zbytek byl distribuován do různých vzdělávacích oblastí. Analýza byla provedena za použití řadových logistických regresních modelů. Výsledky ukazují, že s podnikatelským sklonem jsou úzce spojeny dva osobní atributy: přijatelnost rizika a iniciativa. V obou případech je pravděpodobné, že se jedná o prediktory zapojení do podnikání. Po stanovení dalších faktorů vykazují všechny tři ekonomické školy zkoumané v této studii stejnou úroveň těchto atributů. Také všechny ekonomické školy sdílejí mezi studenty stejnou úroveň podnikatelského sklonu. Ve studii jsou zahrnuty i důsledky a pobídky pro další výzkum.

Klíčová slova: sklon k podnikání, přijatelnost rizika, iniciativa

Abstract

This study investigates significant factors of inclination towards doing business and business engagement among students at different regional universities. The analysis is based on a questionnaire survey among 1,356 university students from the Czech Republic. There are 10 colleges in our dataset, three of which focus on economic education and the rest is distributed in different educational areas. The analysis was conducted using ordinal logistic regression models. The results show that there are two personal attributes tightly associated with business inclination: risk-acceptability and initiative. In both cases, it is likely that these are predictors of business engagement. With other factors fixed, all three economic colleges investigated in this study show the same level of these attributes. Also, all economic colleges share the same

level of business inclination among their students. The study also includes implications and incentives for further research.

Keywords: business inclination; risk - acceptability, initiative

1 Introduction

This study investigates and compares the level of inclination towards business among university students across ten different colleges from the Czech Republic. It also investigates what the possible predictors of business inclination are among students and compares the levels of these self-reported personal attributes which are important for business engagement across these colleges. Nowadays, colleges pay particular attention to business engagement because it allows them to assert themselves as active authorities contributing to economic and social development of their regions. In this connection, we can see business education as a strategic reaction which can contribute to the increase of business activity (Laukkanen, 2000). So, universities could have an important role by increasing the competences of students, as they could motivate them to conduct future business activities (Rasmussen & Sorheim, 2006). Research in the field of business education are still in the phase of exploration and there are vast discussions about its efficiency. Some studies suppose that the students who attended courses where business was a part of syllabus, have a bigger tendency and motivation to create or do business, see e.g. Ismail, Zain & Zulihar (2015); Okoli & Igwegbe (2015); Vilcov & Dimitrescu (2015). However, other authors claim that this proof is not exactly clear (Heuer & Kolvereid, 2014; Pittaway & Cope, 2007).

We see that there is much desire for young people to start businesses. The question then is what are the factors which bring about this behavior. The aim of this study is to find out which character attributes of students at various universities in the Czech Republic relate with their positive inclination to do business.

2 State of the art

Business is source of economic and social prosperity (Acs & Storey, 2004). In this sense, in most countries business education was particularly extended (Rae et al., 2014). Nowadays, we can see future business potential particularly among young people who will finish their studies soon. Quite a bit of various research has confirmed that business people who finished their university education have significantly better preconditions to create business (Lafuente & Vaillant, 2013; Velez, 2009). In general, the most frequent founders of small and middle

companies are people aged from 25 to 34 years old (Acs et. al., 2005). It is necessary to realize that mainly graduates constitute a moving power of a local economy thanks to gained knowledge, skills and their intelligence. Education in the business field should stimulate the development of the knowledge base (i.e. knowledge in the field of business management) and business competences (i.e. behavioural traits) as well as create value for students and to support more competitive business people who are able to cope with complexity in addition to the uncertainty of business milieu (Neck & Greene, 2011).

Knowledge connected only with business and management, although it is very important, is not enough to become a successful businessperson (Frees & Gielnik, 2014). Doing business is a multi-dimensional process; students must have or develop many other competences (Jack & Anderson, 1999). These are often psychological or social skills and they include important attributes such as management, ability to identify opportunities, creativity, innovation, analytical skills, negotiation, communication, solving problems, flexibility and adaptability, critical thinking, ability to create a network and building teamwork (Jones & Penaluna, 2013; Sharma, Boyatzis & Jain, 2011). Further, Sánchez et al. (2005) and Knörr, Alvarez & Urbano (2013) include innovation, initiative, creativity, inclination to risk and a proactive attitude among the most important skills of a businessperson. Janik (2001) declared that a person who is afraid of taking risk will never become a businessperson. Businesspeople are distinguished by a higher ability than other people to overcome risk because most, if not all, business actions are conditioned by some uncertainty and risk (Korpysa, 2014; Colli, 2013). There are models measuring key character traits for businesspeople: calculation of risk, creativity, high need of performance, autonomy and having control or influence (construction of the General Enterprise Tendency Test) and also models based on measuring attitudes. The most well-known theory is the Theory of Planned Behaviour, which was developed by M. F. Ajzen (1991). This model explains the complexity of relations between human behaviour and its relevant determinants. The most important fact is finding out that human behaviour is the cause of intention. Intention is indirectly influenced by: attitudes (conviction of the person that negotiation will bring him results), subjective norm (conviction and expectation of other people and motivation to oblige them) and perceive control of behaviour (conviction about factors which can make negotiation easier or more difficult).

It was proven that education in the business field influences the attitudes of students positively to do business (see e.g. Bako et al., 2017; Ahsan et al., 2018 and others). Farhangmehr & Gonçalves (2016) point out that business competences are predictors for doing business. To

increase a students' motivation to create or do business, pedagogy should put an emphasis on the development of business, psychological and social skills including in particular the dimensions of emotional and critical thinking. In most countries worldwide, attention is oriented towards the development of activity, innovation or searching for new forms of education rather than on the basics of doing business (Chang et al., 2018). Laguía, Moriano & Gogievski (2019) claim that if students are involved in a functional education milieu which emphasizes creativity as an important precondition for doing business and if they believe in it, with regard to their characters, business should be a more attractive career possibility. This corresponds with Krpálek & Krpálková-Krelová (2016) who emphasize that education in the business field is important for the development of business potential but at the same time it is also necessary to involve an active attitude based on one's own experience (learning in practice).

3 Materials and methods

Our study is built upon a questionnaire survey conducted in March 2019 in ten colleges from the Czech Republic. Our sample consists of 1,356 students of which 442 are boys. Colleges 1-3 are economic colleges: college 1 (VŠFS) is a private college situated in Prague. College 2 (VŠERS) is a private college located in České Budějovice. College 3 is a public college located in Ústí nad Labem. Colleges 4-10 are all of different non-economic types and focuses. The focus of college 4 is the environment, college 5 is specialized in biology, college 6 is a pedagogical college, college 7 offers education in medicine, college 8 is an art college, college 9 teaches philosophy and related areas of study and college 10 offers education in machine engineering. Colleges 3-10 are all part of the University of J. E. Purkyně (UJEP) in Ústí nad Labem. We selected both economic and non-economic colleges in order to compare the levels of business inclination and personal characteristics related to business inclination between different types of colleges. By including colleges 4-10 into our research we made sure that a comparison is made for colleges with many different backgrounds. As for the regional aspect of our choice, the University of J. E. Purkyně in Ústí nad Labem was selected because it consists of colleges from different areas and thus it was possible to study the importance of personal attributes in different student social background. The schools from other cities were selected as good matches to compare with the economic college in Ústí nad Labem.

All of the questionnaires were distributed and collected from all students from all colleges during a single day. This way we ensured that there was no selection as far as the students

present at the school are concerned. Naturally, some students were missing. This however is an issue we had to accept. The practical implication of such approach is that our results cannot be generalized to the whole population of students at our schools but to students who are often present at classes (as was tested on the day of the survey). 34 questionnaires were discarded due to incompleteness.

The questionnaire consisted of 9 questions. The information and areas inquired in the questionnaire are listed in table 1. The first question regarding business inclination was included to study the attitude of students towards business. The questions concerning personal traits were selected because these attributes can be related to business inclination. Also, we included three control variables (gender, age, year of study) because these are needed for the regression analysis to control for the effect of these aspects.

Table 1: List of variables with their description.

Variable	Question	Scale
Business Inclination	To what extent do you identify with this statement: "After I finish university I will	1-5, 5 - highest identification
Self-reliance	To what extent do you identify with this statement: "I am self-reliant"?	1-4, 4 - highest identification
Risk-acceptability	To what extent do you identify with this statement: "I am able to accept risk"?	1-4, 4 - highest identification
Creativity	To what extent do you identify with this statement: "I am creative"?	1-4, 4 - highest identification
Initiative	To what extent do you identify with this statement: "I am initiative"?	1-4, 4 - highest identification
Responsibility	To what extent do you identify with this statement: "I am responsible"?	1-4, 4 - highest identification
Gender (Female)	What is your gender?	0-Male, 1-Female
Age	How old are you?	20-, 21-25, 26+
Year of study	What year of university are you in?	1-5

Source: Original results

For the variable Business Inclination we used a scale of 1-5 because we wanted to give the students the option to select a neutral answer (number 3). The reason is that many students cannot be sure about their business activities in the future. On the other hand, for the five variables concerning character attributes we selected a scale of 1-4. This way the students couldn't select a neutral answer. They had to decide whether they fit into the category of "having the attribute in question" (numbers 3 or 4) or into the category of "not having the attribute" (numbers 1 or 2). At their age, the students should already have an idea about their personal characteristics. Base on this we have proposed research assumptions:

1. Self-reliance is an important factor of business inclination

2. Ability to accept risk is an important factor of business inclination
3. Creativity is an important factor of business inclination
4. Initiative is an important factor of business inclination
5. Responsibility is an important factor of business inclination
6. There are significant differences in the levels of important character attributes across colleges

In order to study the relation of different personal attributes with inclination to do business we used ordinal logit regression models. These were selected because our dependent variable (business inclination) is an ordinal variable.

4 Results and Discussion

4.1 Descriptive statistics

Table 2 shows mean values for different variables across all colleges.

Table 2: Mean values.

College type		Economic			Non-economic						
College	All	Coll.1	Coll.2	Coll.3	Coll.4	Coll.5	Coll.6	Coll.7	Coll.8	Coll.	Coll.
N students	1322	44	75	369	34	154	324	148	72	74	62
Business	2.10	2.71	2.31	2.22	1.96	2.04	1.93	1.82	2.57	1.82	2.23
Self-reliance	3.38	3.32	3.41	3.39	3.47	3.37	3.39	3.36	3.33	3.44	3.29
Risk-accept.	3.00	3.32	3.04	2.99	3.23	3.03	2.93	3.00	3.09	2.96	3.02
Creativity	3.13	3.30	3.08	2.94	3.26	3.02	3.31	3.15	3.69	3.15	2.95
Initiative	3.03	3.21	3.00	2.94	3.20	2.95	3.10	3.04	3.39	3.12	2.82
Responsibility	3.51	3.44	3.53	3.60	3.55	3.43	3.50	3.61	3.27	3.47	3.35
Gender	0.67	0.55	0.69	0.71	0.64	0.40	0.77	0.94	0.74	0.59	0.11
Age 20 and	0.13	0.14	0.19	0.11	0.03	0.11	0.14	0.15	0.19	0.09	0.10
Age 21-25	0.80	0.80	0.76	0.81	0.93	0.81	0.81	0.80	0.75	0.85	0.81
Age 26 and	0.06	0.07	0.05	0.08	0.03	0.08	0.05	0.05	0.06	0.05	0.10
Year of study	2.94	2.00	2.19	3.25	3.23	3.02	3.04	2.50	2.92	3.07	2.97

Source: Original results

The mean values of business inclination for economic colleges are higher than the five mean values for economic colleges. When conducting a t-test comparing the levels of business inclination of students from economic colleges with the levels of business inclination of students from non-economic colleges, it was found that the values for students of economic colleges are significantly higher (the p-value of the t-test was 0.0122). However, descriptive statistics and t-test's are not enough to give us a clue about the effect of different colleges on the scrutinized characteristics of the student. The reason is the fact that the selection of students was not completely random. Thus, we have to create regression models in order to control for

the differences in age, gender and year of study which could have been brought about by selecting different types of students.

4.2 Regression analysis

Table 3 shows values belonging to 6 ordinal regression models that we constructed. The top line contains the names of the dependent variables of the models (Business in., Self-reliance, etc.). For each model, we included the value of the estimated coefficients (Coeff) and the level of significance of the corresponding test (Sig). One star stands for a ten percent level of significance, two stars stands for a five percent level of significance and three stars for a one percent level of significance. The last line presents the percentage of correctly predicted cases of the models. These values range from 52.3 percent to 65.7 percent. Since there are always four or five discrete values for the dependent variable, these percentage levels show a relatively high quality of the models. The reference point of the two dummy variables concerning age is Age 20 and less. As for the independent dummy variables College 2 to College 10 their reference point is college 1.

Table 3: Ordinal logit regression models.

Dependent variable	Business inclination		Self-reliance		Risk-accept.		Creativity		Initiative		Respons.	
	Coeff	Sig	Coeff	Sig	Coeff	Sig	Coeff	Sig	Coeff	Sig	Coeff	Sig
Self-reliance	0.02		X	X	1.17	**	0.24	**	0.46	**	1.08	**
Risk- accept.	0.43	**	1.08	**	X	X	0.29	**	0.58	**	-0.05	
Creativity	0.17	*	0.22	**	0.30	**	X	X	1.36	**	0.00	
Initiative	0.40	**	0.46	**	0.61	**	1.46	**	X	X	0.51	**
Responsibilit	-0.07		0.88	**	-0.06		-0.05		0.43	**	X	X
Gender	-0.67	**	0.16		-0.80	**	0.10		0.05		0.80	**
Age 21-25	0.06		0.12		-0.10		0.02		0.11		-0.18	
Age26 and	0.45		-0.15		-0.07		0.03		0.34		-0.06	
Year of study	-0.17	**	-0.06		-0.02		-0.01		0.00		0.32	**
College 1	-0.21	*	0.75	*	-0.33		-0.20		-0.23		-0.02	
College 2	-0.68	*	0.76	*	-0.59		-0.35		-0.32		0.01	
College 3	-0.54	*	0.68	*	-0.57	*	-0.62	*	-0.32		-0.02	
College 4	-1.45	**	0.89	*	-0.23		-0.06		0.05		-0.22	
College 5	-1.34	**	0.75	*	-0.78	**	-0.38		-0.29		-0.23	
College 6	-1.35	**	0.71	*	-0.96	**	0.28		-0.22		-0.48	
College 7	-1.55	**	0.40		-0.49		-0.18		-0.30		-0.05	
College 8	0.03		0.20		-0.67		1.22	**	0.25		-1.24	**
College 9	-1.74	**	1.15	**	-0.92	**	-0.08		0.00		-0.13	
College 10	-0.87	**	0.79	*	-0.91	**	-0.37		-0.56		-0.11	
Percentage of cases correctly predicted	52.30 %		65.70 %		56.70 %		60.40 %		60.00 %		64.40 %	

Source: Original results

Note: the asterisks show the significance levels of the variables: one asterisk 90% significance level (p value<0.1), two asterisks 95% significance level (p-value<0.05) and three asterisks 99% significance level (p value<0.01)

Business inclination

Focusing on the first model (the dependent variable of Business Inclination), all of the college dummy variables are either insignificant or significant with a negative coefficient. Here we are referring to the colleges 1, 2, 3 and 8 (tab.1). College 8, an art college, also turns out to be positively related with business inclination. Universities can support the first steps in creating business of students so that they become businesspeople by offering them business courses and by motivating students to participate in doing business (Bergmann, Hundt & Sternberg, 2016).

However, one has to be careful when interpreting this result. It does not necessarily mean that the economic colleges catalyze students' interest in business. It could very well be that students who want to engage in business choose economic colleges more often. Since both causality directions are logically possible, it is a task for future detailed research that would help answer this unclarity. From the first model, we can also draw the observation that the variables concerning personal attributes are significant with a positive estimated coefficient in two cases: risk-acceptability and initiative. Again, we must refrain from making a quick interpretation that these two personal attributes bring about a higher business inclination or business engagement. The results only tell us that there is a positive relation between these character traits and business inclination. Whether the causality direction goes one way, the other way or both ways cannot be determined from static data gathered using a questionnaire. More sophisticated research would be needed here to make a determination. However, it is very likely that the causal direction "personal attribute to inclination towards business" applies at least to some extent. In this case, it would mean that inclination and participation in business can be increased by cultivating these two attributes. Flešková, Babiakova & Nedelová (2011) claim that university students realize the advantages and disadvantages of having one's own business. With their own business they see the possibility of self-realization, using their own creativity, self-reliance, activity to realize their dreams and responsibility.

Controlling variables

Two controlling variables are significant in the first model: gender-female (negative relation) and years of study (negative relation). This means that with other factors held constant, girls tend to incline towards business less than boys. Also, with other factors fixed, the further a student is in their studies the less inclined towards business they are. Unfortunately, it is possible that in general the university environment has a negative effect on business

engagement and participation. If it is so, then this is a very serious incentive to adjust the university environment in such way that it will not degrade students' interest in business. On the contrary, it should support and cultivate it. In most countries the number of businesspeople still lags behind what is believed to be needed for national economies (Singer et al., 2018).

Self-reliance

Now we move on to analyzing the other five regression models. In the logit model with the dependent variable of Self-reliance, there is only one college dummy which is significant (two or three stars – 5 percent significance level), which is college 9 – a college of philosophy. There is some mechanism due to which self-reliant students come to this college or due to which this college develops self-reliance among its students. Again, the causality direction cannot be determined with a hundred percent certainty with static data. A more authoritative result is that other college dummies are insignificant (some have a one star-ten percent significance level which is treated as insignificant). This means that as far as self-reliance is concerned, all other colleges are approximately on the same level. Krueger, Reilly & Carsrud (2000) claim in their study that self-sufficiency is a critical predecessor of business intentions. The individuals with a high self-sufficiency have more personal interest when it comes to solving business tasks and are more willing to make an effort as well as express their persistence when they face various difficulties and failures.

Risk-acceptability

In the third regression model with the dependent variable Risk-acceptability, there are four significant college dummy variables with a negative estimated coefficient: colleges 5, 6, 9 and 10. Therefore, in this respect there is no difference between the economic colleges and colleges 4, 7 and 8. Since it is likely that risk-acceptability is a positive predictor of business inclination, we can say that this feature is present in all economic colleges on the same level.

Douglas & Shepherd (2002) present in their study that a positive approach to risk and independence has a strong influence on intention to become a businessperson. The bigger risk and independence tolerance is, the stronger the intention to start business.

Creativity

Table 3 shows that with other factors fixed, all colleges share the same level of creativity except college number 8 (art college) whose dummy variable and its estimated coefficient indicate a higher level of creativity among students of this college. It is very likely that both causality directions apply here: more creative students come to this college and this school also nurtures

creativity. Another, yet hopefully not so likely possibility, is that students of the art college are not more creative than students in other colleges but since they are studying art they only think of themselves as being creative. Either way, all other colleges share the same level of creativity. Krpálek (2009) finds creativity as a very important ability for a successful business. However, he believes that only creative teachers have creative students.

Initiative

Concerning creativity, the statistic analyzes have not brought significant relevant results among schools.

Responsibility

As for the regression model with the dependent variable Responsibility the situation is opposite: the only significant college dummy variable is college 8 (art college) with a negative estimated coefficient. This indicates that students of all colleges with the exception of art students share the same level of self-reported responsibility when other factors are kept constant. Artists report a lower level of responsibility. Again, three options are possible: either students who come to this college are already less responsible or the college makes them less responsible or they are as responsible as other students but believe that they are not.

5 Conclusion

We have found that two personal attributes associated with an inclination towards business and thus engagement in business are risk-acceptability and initiative. Self-reliance, creativity and responsibility are not associated with business inclination. Therefore, there is high probability that higher risk-acceptability and initiative lead to higher business engagement. On the other hand, it is very likely that higher self-reliance, creativity and responsibility do not lead to higher business participation among students. When other factors are fixed, all three economic colleges studied in our analysis plus the art college are on the same level as far as business inclination is concerned. Other colleges show lower levels of business inclination with other factors kept constant. This corresponds to the notion that students in economic colleges are more open towards business activities. As for the two character traits associated with business inclination, all economic colleges share approximately the same level of these with the other factors held constant.

As for the hypotheses formulated in the introductory part of this paper, the first five were already answered with the result that risk-acceptability and initiative are important factors of

business inclination. The last hypothesis concerning levels of character attributes in the colleges was answered that there are indeed significant differences in this respect.

The limitation of this study is that levels of self-reported character attributes might not be the same as the real levels of these traits. Although a high correlation between the self-reported values and the real values can be expected, this should be investigated in more detail in future research. Another limitation of our study is the fact that our research is based on university students only. Our results apply to the colleges we have studied in our research. However, it is most likely that the same character attributes will be equally important in the case of other colleges, be it in the Czech Republic or elsewhere in the world. It is important to know the attitude of young people towards business which can, to a certain extent, announce a future stagnation or development of business activity at a local or regional level.

Acknowledgements

Project No.: 191-02-02 was supported by a grant within a student grant competition at UJEP

6 References

1. Acs, Z., Storey, D. (2004). Introduction: Entrepreneurship and economic development. *Regional Studies*, 38(8), 871–877.
2. Acs, Z. J., Arenius, P., Hay, M., Minniti, M. (2005). *Global Entrepreneurship Monitor. 2004 Executive Report*. Babson College and London Business School.
3. Ahsan, M., Zheng, C., DeNoble, A., Musteen, M. (2018). From Student to Entrepreneur: How Mentorships and Affect Influence Student Venture Launch. *Journal of Small Business Management*, 56(1), 76. DOI: 10.1111/jsbm.12362.
4. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
5. Bako, Y. A., Ajibode, I.A., Oluseye, A.B., Aladelusi, K. B. (2017). An Investigation of Entrepreneurial Intention among Entrepreneurship Students in South-West Nigeria Polytechnics. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, Vol 5, Iss 2, Pp 16-32 (2017), (2), 16. <https://doi.org/10.1515/ijek-2017-0008>.
6. Bergmann, H., Hundt, C., Sternberg, R. (2016). What makes student entrepreneurs? On the relevance (and irrelevance) of the university and the regional context for student start-ups. *Small Business Economy*, vol. 47(1), pp. 53 - 76. DOI:10.1007/s11187-016-9700-6.

7. Colli, A. (2013). Family firms between risks and opportunities: a literature review., *Socio-Economic Review* 11.3, pp. 577-599.
8. Douglas, E. J., Shepherd, D. A. (2002). Self- Employment as a Career Choice: Attitudes, Entrepreneurial Intentions, and Utility Maximization, *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 26 (3), 81-90.
9. Farhangmehr, M., Gonçalves, P. M. S. (2016). Predicting entrepreneurial motivation among university students: The role of entrepreneurship education. *Education + Training*, Vol. 58 Iss 7/8 pp. 861 – 881 <http://dx.doi.org/10.1108/ET-01-2016-0019>.
10. Fleskova, M., Babiakova, B., Nedelova, G. (2011). Preferences of University Students in Professional Life and Their Notions about Own Business. *Ekonomie a Management*, 14(1), 97-111.
11. Frese, M., Gielnik, M. M. (2014). The Psychology of Entrepreneurship. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, Vol. 1, 413 – 438. DOI 10.1146/annurev-orgpsych-031413-091326.
12. Heuer, A., Kolvereid, L. (2014). “Education in entrepreneurship and the theory of planned behaviour”, *European Journal of Training and Development*, Vol. 38 No. 6, pp. 506-523.
13. Chang, J.-C., Hsiao, Y.-D., Chen, S.-C., Tsung-Ta, Y. (2018). Core Entrepreneurial Competencies of Students in Departments of Electrical Engineering and Computer Sciences (EECS) in Universities. *Education + Training*, 60(7/8), 857. DOI: 10.1108/et- 10-2016-0160.
14. Ismail, V. Y., Zain, E, Zuhair. V. (2015). The Portrait of Entrepreneurial Competence on Student Entrepreneurs. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 169, 178–188.
15. Jack, S., Anderson, A. (1999). “Entrepreneurship education within the enterprise culture: producing reflective practitioners”, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 5 No. 3, pp. 110-125.
16. Janik, W. (2001). *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPA, Lublin 2001.
17. Jones, C., Penaluna, A. (2013). “Moving beyond the business plan in enterprise education”, *Education+Training*, Vol. 55 Nos 8/9, pp. 804-814.
18. Knörr, H., Alvarez, C., Urbano, D. (2013). Entrepreneurs or employees: a cross-cultural cognitive analysis. *Int Enterprise Management Journal*.,9, 273 – 294. DOI: 10.1007/s11365-012-0235-2.
19. Korpysa, J. (2014). Schumpeterian entrepreneurship in academic spin off companies in Poland. *Transformations in Business & Economics*, 13(3), 148-160.

20. Krpálek, P., Krpálková-Krellová, K. (2016). Possibilities for Developing Business Potential in Economic Education. Examples of Implementation in Slovakia and the Czech Republic. *Economics and Sociology*, vol. 9(4), pp. 119-133. DOI: 10.14254/2071-789X.2016/9-4/7.
21. Krpálek, P. (2009). Způsoby rozvoje výchovy k podnikavosti v odborném vzdělávání. In: SCHOLA 2009:9. Medzinárodná vedecká konferencia. Inovácie vo výchove a vzdelávanie inžinierov. Trnava: AlumniPress, s.207-211. ISBN 978-80-8096-106-0.
22. Krueger, N. F., Reilly, M. D., Carsrud, A. L. (2000). Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing*, 15(5), 411–432.
23. Lafuente, E. M., Vaillant, Y. (2013). Age Driven Influence of Role-Models on Entrepreneurship in a Transition Economy. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, vol. 20(1), pp. 181-203.
24. Laguía, A., Moriano, J. A., Gorgievski, M. J. (2019). A psychosocial study of self-perceived creativity and entrepreneurial intentions in a sample of university students. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 44-57.
25. Laukkanen, M. (2000). Exploring alternative approaches in high-level entrepreneurship education: creating micro mechanisms for endogenous regional growth, *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol. 12 No. 1, 25-47.
26. Neck, H., Greene, P. (2011). “Entrepreneurship education: known worlds and new frontiers”, *Journal of Small Business Management*, Vol. 49 No. 1, pp. 55-70.
27. Okoli, C. I., Igwegbe, A. I. (2015). Educators’ Rating of Strategies Considered Necessary for Motivation of Potential Entrepreneurs among Secondary School Students for Poverty Alleviation in Anambra State. *Journal of Education and Practice*, 6(14), 6–11.
28. Pittaway, L., Cope, J. (2007). “Entrepreneurship education: a systematic review of the evidence”, *International Small Business Journal*, Vol. 25 No. 5, pp. 479-510.
29. Rae, D., Matlay, H., McGowan, P., Penaluna, A. (2014). Freedom or prescription: the case for curriculum guidance in enterprise and entrepreneurship education, *Industry & Higher Education*, Vol. 26 No. 6, 387-398.
30. Rasmussen, E., Sorheim, R. (2006). Action-based entrepreneurship education, *Technovation*, Vol. 26 No. 2, 185-194. Ronstadt, R. 1985. The educated entrepreneurs: an era of entrepreneurial education is beginning, *American Journal of Small Business*, Vol. 10 No. 1, 7-23.
31. Sánchez, J. C., Lanero, A., Yurrebaso, A. (2005). “Variables determinantes de la intención emprendedora en el contexto universitario” *Revista de Psicología Social Aplicada* Vol 15, nº 1, (pp, 37 – 60).

32. Sharma, R., Boyatzis, R., Jain, R. (2011). Entrepreneurial Competencies. Vision: The Journal of Business Perspective. 15, 2, 127-152.
33. Singer, S., Herrington, M., Menipaz, E. (2018). Global Entrepreneurship Monitor. Global report 2017/2018 Retrieved from <http://www.gemconsortium.org/report>
34. Velez, C. M. (2009). The Probability of Transition to Entrepreneurship Revisited: Wealth, Education and Age. Annals of Finance, vol. 5, pp. 421-441.
35. Vilcov, N., Dimitrescu, M. (2015). Management of Entrepreneurship Education: A Challenge for a Performant Educational System in Romania. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 203, 173–179.

Kontaktní údaje

Ing. Julius Janáček, Ph.D.; doc. Ing. Kateřina Kovářová, Ph.D.

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

Fakulta sociálně ekonomická (UJEP)

Katedra ekonomie a managementu

Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem

Česká republika

juliusjanacek@post.cz

kovarovak@g.ujep.cz

TRENDY V PŘÍPRAVĚ UČITELŮ EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

TRENDS IN THE PREPARATION OF THE TEACHERS OF ECONOMIC SUBJECTS

Alena Králová

Abstrakt

Příspěvek se zabývá přípravou učitelů ekonomických předmětů na Fakultě financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické. Naznačuje vývoj od roku 1953, podrobněji od roku 1990. Na základě analýzy jednotlivých oborů a průzkumů z řad absolventů a ředitelů obchodních akademií naznačuje trendy, které ovlivňují přípravu budoucích učitelů.

Klíčová slova: příprava učitelů; Vysoká škola ekonomická; ekonomické předměty;

Abstract

The paper deals with the preparation of teachers of economic subjects at the Faculty of Finance and Accounting at the Prague University of Economics and Business. It indicates the development since 1953, in more detail since 1990. Based on the analysis of individual fields and surveys from the ranks of graduates and directors of business academies, it indicates trends that affect the training of future teachers.

Keywords: preparation of teachers; Prague University of Economics and Business; economic subjects;

Úvod

Na úroveň ekonomického vzdělávání působí mnoho faktorů v souvislosti se společensko-politickým a technologickým vývojem. Katedra didaktiky ekonomických předmětů se zabývá přípravou učitelů pro střední školy již od roku 1953. Struktura studijních plánů i předměty se v jednotlivých obdobích měnily, základní koncepce však po celou dobu vývoje zůstala zachována – složka odborná a pedagogicko-psychologická i didaktická.

Příprava učitelů ekonomických předmětů středních a vyšších odborných škol je v současné době ovlivňována cíli formulované organizací UNESCO pro 21. století, Strategií vzdělávací politiky ČR 2030+, probíhající revizí rámcových vzdělávacích programů. Podle Evropského rámce podnikatelských kompetencí se řeší ekonomické vzdělávání a výchova k podnikavosti

jako klíčová kompetence, stejně tak získání podnikavých kompetencí, aktivity a nástroje, které je rozvíjejí.

1 Cíl a použité metody

Cílem příspěvku je naznačit vývoj, stěžejní problémy a trendy pro zajištění kvalitní přípravy budoucích učitelů středních a vyšších odborných škol, kterými se zabývá Katedra didaktiky ekonomických předmětů na Vysoké škole ekonomické v Praze. Uvedený trend sleduje v přípravě učitelů v bakalářském, magisterském i doktorském studiu. K tomu, aby absolventi uvedených oborů byli schopni v budoucnu učitelskou profesi dobře vykonávat, musí se seznámit nejen s odbornou problematikou, ale též s problematikou pedagogickou, psychologickou a didaktickou.

Struktura studijních oborů učitelství byla zjištěna na základě interních materiálů včetně odborné literatury. Skladba předmětů byla zkoumána na základě analýzy předmětů ze studijního informačního systému VŠE a Stanoviska MŠMT. Výsledky vztahující se k vyhodnocení studijních programů byly zjištěny průzkumy na cvičných školách (obchodních akademiích) Fakulty financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické v Praze a dotazníkovými šetřeními absolventů vzdělávání ve financích a účetnictví.

2 Výsledky šetření

2.1 Příprava učitelů na KDEP VŠE v Praze v letech 1990-2000

Katedra didaktiky ekonomických předmětů po roce 1990 zajišťovala pouze přípravu učitelů v magisterském studiu v prezenční formě v tzv. vedlejší specializaci s názvem Učitelství odborných ekonomických předmětů a také v celoživotním vzdělávání pomocí kombinovaného studia Doplňujícího pedagogického studia (čtyřsemestrálního studia) a Doplňujícího, inovačního a rozšiřujícího studia učitelství předmětu Písemné a elektronické komunikace (dvousemestrálního studia).

Studium vedlejší specializace bylo zakončeno státní zkouškou z didaktik ekonomických předmětů (z didaktiky ekonomiky a didaktiky účetnictví). Pokud studenti chtěli získat kvalifikaci k výuce ekonomických předmětů na středních školách a získat Osvědčení o učitelské způsobilosti, museli navíc napsat závěrečnou práci a složit státní zkoušku z pedagogické psychologie a pedagogiky.

Příprava učitelů v doplňujícím pedagogickém studiu (DPS - určená pro inženýry ekonomy, kteří učili na středních školách bez kvalifikace), probíhala kombinovaným čtyřsemestrálním

studiem. Jednalo se o prezenční formu výuky spojenou s distanční formou, po roce 2010 začala probíhat ve dvou semestrech v rozsahu 260 hodin. Výuka se soustřeďovala na zajištění stejných předmětů jako ve vedlejší specializaci. Na konci studia posluchači skládali státní zkoušku z pedagogiky, pedagogické psychologie, z didaktiky ekonomiky a didaktiky účetnictví včetně napsání závěrečné práce a tím získali Osvědčení o učitelské způsobilosti pro vyučování ekonomických předmětů na středních školách, od roku 1995 i na vyšších odborných školách.

Na Fakultě financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické v Praze mohli učitelé získat též kvalifikaci k výuce předmětu Písemná a elektronická komunikace. Kvalifikace se získávala prohlubujícím kombinovaným studiem ve dvou semestrech a složením závěrečné zkoušky, po roce 2010 v jednom semestru studia. Podle Asztalose (2013) byly do výuky začleněny předměty: Ovládnutí klávesnice hmatovou metodou, Obchodní korespondence, Využití počítačů (elektronická komunikace) a Didaktika písemné a elektronické komunikace. Po roce 2010 se studium didaktiky písemné a elektronické komunikace stalo povinnou součástí jak prezenční, tak i kombinované formy výuky.

2.2 Příprava učitelů v letech 2000 - 2010

Škola v tomto období přešla na kreditní systém (1ETCS = 26 hodin práce), na katedře se začala posilovat odborně ekonomická příprava učitelů, pedagogická složka měla klesající trend.

V roce 2002 katedra získala akreditaci pro doktorské studium **Teorie vyučování ekonomických předmětů**, v roce 2003 akreditaci pro prezenční formu navazujícího magisterského studia hlavní specializace (NMS) **Učitelství ekonomických předmětů pro střední školy** (Králová, 2014) (tabulka 1). Katedra zajišťovala stále přípravu učitelů v navazujícím magisterském studiu v rámci vedlejší specializace a také v DPS. V roce 2007 získala akreditaci pro bakalářský obor (BS) **Učitelství praktického vyučování v ekonomickém vzdělávání**, jehož název se v roce 2011 změnil na **Vzdělávání v ekonomických předmětech** (Králová, 2014) (tabulka 1). Bakaláři z uvedeného oboru mohli vyučovat prakticky orientované odborné předměty, zejména písemnou a elektronickou komunikaci, zároveň působit v oblasti vzdělávání v podnikové sféře, pokračovat v navazujícím magisterském studiu Učitelství. Bakalářské studium zahrnovalo povinný základ Fakulty finance a účetnictví (FFÚ) skládající se ze všeobecně vzdělávacích a ekonomických předmětů zaměřených především na finance podniku a účetnictví, což představovalo více jak polovinu studia. Souběžně bylo zařazováno studium pedagogicko-psychologických disciplín, oborových a předmětových didaktik včetně praxe, což tvořilo zbytek jejich procentuálního podílu (Králová, 2017) (tabulka 2).

Mezi hlavní vyučované kurzy BS patřily: Úvod do psychologie pro učitele, Úvod do pedagogiky, Základy andragogiky, Oborová didaktika, Didaktická technika, Rétorika pro učitele, Podnikové praktikum, Cvičná firma, Základy speciální pedagogiky, Didaktika ekonomiky I, Didaktika účetnictví I, Didaktika písemné a elektronické komunikace, Aplikace sociální psychologie, Řízená pedagogická praxe, Informační a komunikační technologie v ekonomickém vzdělávání, Bakalářský seminář. Na konci studia studenti skládali státní zkoušku z Pedagogiky, Psychologie a Didaktiky ekonomických předmětů včetně obhajoby bakalářské práce.

Tabulka 1: Bakalářské, navazující magisterské studium hlavní i vedlejší specializace Učitelství

Skupiny předmětů	BS 6 semestrů 180ECTS	NMS hlavní specializace 4 semestry 120 ECTS	NMS vedlejší specializace 2 semestry 30 ECTS
Ekonomické předměty včetně jazyků	109 ETCS (60%)	21 ETCS (17,5%)	-
Pedagogika a psychologie	18 ETCS (10%)	12 ETCS (10%)	12 ETCS (40%)
Didaktiky se školní praxí	29 ETCS (16%)	18 ETCS (15%)	18 ETCS (60%)
Volitelné předměty (ekonomické i didaktiky)	15 ETCS (9%)	18ETCS (15%)	-
Bakalářská či diplomová práce včetně seminářů	9 ETCS (5%)	21 ECTS 17,5%	-
Ostatní	-	vedlejší specializace 30 ETCS (25%)	-

Zdroj: Králová (2014)

Magisterské studium hlavní specializace Učitelství ekonomických předmětů pro střední školy připravovalo kvalifikované učitele ekonomických předmětů pro všechny typy středních škol. Katedra zajišťuje následující kurzy: Pedagogickou psychologii, Pedagogiku, Didaktiku ekonomických předmětů, Didaktiku ekonomiky s didaktickou praxí, Didaktiku účetnictví s didaktickou praxí, Didaktiku ekonomické teorie, Didaktiku výpočetní techniky, Didaktiku

fiktivní firmy, Didaktiku výukových předmětů Junior Achievement, Soudobou rétoriku, Využití počítačů ve výuce, Seminář I a Seminář II. Na konci studia studenti skládají státní zkoušky z Pedagogiky, Psychologie a Didaktiky ekonomiky, Didaktiky účetnictví včetně obhajoby diplomové práce (tabulka 1). Kromě toho katedra zajišťovala studium učitelství ve vedlejší specializaci navazujícího magisterského studia Učitelství odborných ekonomických předmětů (tabulka 1), kde také získali odpovídající kvalifikaci. Na konci studia studenti skládají státní zkoušku z Pedagogiky, Psychologie a Didaktiky ekonomických předmětů, na své hlavní specializaci státní zkoušky z hlavní ekonomické specializace a obhajoby diplomové práce.

Doktorské studium s názvem Teorie vyučování ekonomických předmětů připravovalo posluchače pro vědeckou přípravu učitelů ekonomických předmětů v systému jejich dalšího vzdělávání v návaznosti na pregraduální vzdělávání. Pro získání titulu Ph.D. se museli studenti zapojit do vědecko-výzkumné a publikační činnosti, absolvovat dva celoškolsky povinné kurzy: Filosofii a metodologii vědy a Ekonomii a tři oborově povinné předměty. Jedná se o Metodologii hospodářské pedagogiky, Vybrané problémy psychologie a jeden kurz z nabídky tří kurzů vztahující se k jejich profesní orientaci. V závěru studia složili státní doktorskou zkoušku a obhájili doktorskou práci na tzv. malé obhajobě a před komisí pro obhajoby na tzv. velké obhajobě.

Po roce 2009 byla na středních odborných školách zahájena výuka ekonomických předmětů v nové podobě podle rámcových a školních vzdělávacích programů. Jednotné učební osnovy byly zrušeny a zavedly se nové kurikulární dokumenty podle studijních oborů. Uvedený trend ovlivnil vznik nových předmětů jak na středních školách, tak i na katedře didaktiky ekonomických předmětů, začala být posilována výchova k podnikavosti a finanční gramotnosti.

2.3 Příprava učitelů v letech 2010 - 2021

V uvedených letech dochází ke změnám nároků na přípravu učitelů, především vzrostly nároky na pedagogicko-psychologickou přípravu a didaktickou praxi. Učitelství se zařadilo mezi profese regulovaného povolání, k jeho vykonávání je třeba souhlasu ministerstva školství a Národního akreditačního úřadu ČR. Uvedené požadavky na změny se začaly projevovat také ve vzdělávání budoucích vysokoškolských učitelů. Katedra stále připravuje doktorandy ve studiu Teorie vyučování ekonomických předmětů a od roku 2015 pro vysokoškolskou výuku kurzem Příprava začínajících vysokoškolských učitelů.

Katedra zajišťovala po celou dobu tohoto období bakaláře i magistry tak, jak je uvedeno v tabulce 1. Od roku 2018 se začaly na katedře provádět úpravy v bakalářském i navazujícím

magisterském studiu především v didaktické praxi (jednalo se o praxi náslechovou, průběžnou a reflektivní), katedra v roce 2018 získala potvrzení MŠMT o regulovaném povolání (tabulka 3) a od této doby je v procesu získávání akreditací bakalářského, magisterského i doktorského studia.

Tabulka 2: Navazující magisterské studium ve spojení s bakalářským studiem

Složky regulace	Požadavek MŠMT (minimální počet kreditů)	KDEP FFÚ VŠE (počet kreditů)	Požadavek rozpětí v procentech MŠMT (minimum)	Rozpětí v procentech KDEP FFÚ VŠE
Učitelská propedeutika	60	93	20-25	31
Obor a předmětové didaktiky	150	152	25-33	51
Praxe	24	28	8-10	9
Závěrečná práce	15	27	5-10	9
Celkem	174	300	x	100

Zdroj: Stanovisko MŠMT (2018)

Od roku 2019 vedlejší specializace Učitelství odborných ekonomických předmětů byla na katedře nahrazena neučitelskou s novým názvem **Vzdělávání ve financích a účetnictví** (tabulka 3). Nabídku z volitelných předmětů tvoří: Didaktika fiktivních firem, Didaktika výukových předmětů JA firem, Didaktické praktikum, Prezentační a komunikační technologie v moderních koncepcích vzdělávání, Manažerské účetnictví. Studenti jsou připravováni pro výkon kvalifikovaného odborníka (manažera či lektora) v oblastech podnikového vzdělávání se zaměřením na finance a účetnictví. Na konci studia skládají soubornou zkoušku z Pedagogiky, Psychologie, Didaktiky ekonomických předmětů. Kvalifikaci k výuce ekonomických předmětů na středních školách si studenti doplňují souběžným doplňujícím pedagogickým studiem.

Z výsledků studentských anket (2019/2020) nově zavedené vedlejší specializace plyne, že teoretická část studia byla s praktickou částí studia v souladu, s aplikační částí je ze 71 % vyvážená, ze 73 % využívají absolventi znalosti a dovednosti ve svém zaměstnání, z 93 % by si absolventi uvedené specializace znovu zvolili stejnou vedlejší specializaci, ze 100 % by si zvolili uvedenou vedlejší specializaci pro uplatnění v praxi na FFÚ VŠE, studenti by ocenili

navýšit počet kreditů na volitelné předměty. Uvedený námět postupně povede k drobným úpravám ve studijním plánu.

Tabulka 3: Navazující magisterské studium v rámci vedlejší specializace Vzdělávání ve financích a účetnictví

. 2 semestry (30 ECTS)					
Pedagogická psychologie	Pedagogika	Didaktika ekonomických předmětů	Didaktika ekonomiky	Didaktika účetnictví	Volitelné předměty
6 ECTS	6 ECTS	6 ECTS	3 ECTS	3 ECTS	6 ECTS

Zdroj: Informační systém VŠE

3 Diskuze

Z uvedených zjištění plyne, že připravované materiály odpovídají požadavkům ministerstva mládeže a tělovýchovy (Stanovisko MŠMT, 2018). Darling-Hammondová (2014) zdůraznila, že k dosažení kvalitních profesních znalostí studentů učitelských programů je třeba mít na zřeteli obsahový přístup (didaktické zprostředkování vzdělávacích obsahů). Stejně tak srovnání poměru učitelské propedeutiky, oboru a předmětových didaktik, praxe a závěrečné práce je srovnatelné s přípravou učitelů odborných předmětů v okolních státech Evropy (např. Rakousko). Zde je podle Affa (2013) a Králové (2019) poměr oborových a předmětových didaktik 29%, teorie a volitelných předmětů 38%, praxe 16% a závěru studia 17%. Stejně tak katedra ve své nabídce kurzů splňuje podmínky požadavky výchovy k podnikavosti podle Evropského rámce podnikatelských kompetencí (Lichtenberková, 2020). Od roku 1992 jsou na katedře vyučovány předměty Didaktika fiktivní firmy, Didaktika výukových předmětů Junior Achievement, více než 20 let je vyučován předmět Podnikové praktikum, více než 10 let Cvičná firma, nově se vyučuje předmět v angličtině Simulation of Business activities. V uvedených kurzech se významně spojuje teorie s praxí, podporuje projektové vyučování, skupinová práce, tvořivost, rozvíjení měkkých dovedností (soft skills). Uvedený trend odpovídá požadavkům Knechta (2007), který poukázal, že je nutné klást hlavní důraz na inovaci vzdělávacích obsahů s přihlédnutím ke zkušenostem z každodenní výuky a praktickým potřebám žáků. Stejně tak i Gebhard (2009) označuje obdobné modely či jejich komponenty za inovativní. Uvedený trend potvrzují i ředitelé vybraných pražských obchodních akademií (fakultních cvičných škol), kteří hodnotili připravenost absolventů oboru učitelství pro výuku ekonomických předmětů kladně. Ocenili odbornost studentů, didaktickou průpravu, schopnost využívat nové vyučovací metody a aplikaci práce s moderní technikou (ankety ředitelů, 2020).

Závěr

Budoucí učitelé ekonomických předmětů získávají dvě profesní kvalifikace – ekonomickou a pedagogickou, proto je třeba stále více hledat rovnováhu mezi jejich odborností, pedagogicko-psychologickou a didaktickou přípravou. V poslední letech se stále více ukazuje, že pokud chceme úspěšně realizovat moderní programy, je třeba stále více propojovat teorii a praktické zkušenosti. Jak plyne z analýzy studijní programů, katedře didaktiky ekonomických předmětů se to daří. Budoucí učitele ekonomických předmětů dlouhodobě vede k výchově k podnikavosti, k používání inovativních metod práce i k práci s moderními technologiemi, k rozvíjení měkkých dovedností. Uvedené kladné hodnocení je také odrazem toho, že katedra od svého vzniku významně přispěla k výchově mladých učitelů ekonomických předmětů, kteří působí na všech středních a vyšších odborných školách v České republice jako učitelé či ředitelé škol. Mohou působit též ve všech formách podnikového vzdělávání, proto katedra v poslední době věnuje zvláštní pozornost i výchově mladých lektorů. Kromě toho pomáhá ostatním pracovištím Vysoké školy ekonomické při výchově mladých učitelů (zejména doktorandů). Je zřejmé, že uvedený trend přípravy učitelů ekonomických předmětů soustředěný na Vysoké škole ekonomické v Praze je vývoj správným směrem.

Poděkování

Článek je zpracován s podporou výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory vědy VŠE IP100040.

Literatura

Aff, J., Fortmüller. (2013). Entrepreneurship-Erziehung im wissenschaftlichen diskurs. Kollektive Monographie des EU TEMPUS projektes EINSEE. Wien: MANZ, s. 90-93.

Ankety ředitelů OA. (2020). Tištěná verze.

Asztalos. O. a kol. (2013). Almanach 60. Výročí založení katedry didaktiky ekonomických předmětů. VŠE: Oeconomica, 105.

Darling-Hammond, L. (2014). Strengthening clinical preparation: The holy grail of teacher education. Peabody Journal of Education, 89(4), s. 552.

Gebhard, J. G. (2009). The practicum. In A. Burns & J. C. Richards (Eds.), The Cambridge guide to second language teacher education, 250–258. Cambridge: Cambridge University Press.

Knecht, P. (2007). Didaktická transformace aneb od „didaktického zjednodušení“ k „didaktické rekonstrukci“. *ORBIS SCHOLAE*, 2 (1), 67–81.

Králová, A. (2014). Inovace studijních oborů Katedry didaktiky ekonomických předmětů na Vysoké škole ekonomické v Praze. In: PASIAR, L., KOPÁSKOVÁ, J. *Inovácie v ekonomickom vzdelávaní* [CD]. Bratislava: EU Bratislava, 7.

Králová, A. (2017). Jak připravovat učitele ekonomických předmětů v České republice pro výuku na středních a vyšších odborných školách? In: *Schola Nova, Quo Vadis?* Praha: Extrasystem, 67–72.

Králová, A. (2019). [online], [2019-11-20]. Učitelství ekonomických předmětů pro střední školy – Quo Vadis? 4. ročníku mezinárodní vědecké konference Schola nova, quo vadis? Praha: Extrasystem 62–68. Dostupné z: <http://www.extrasystem.com/9788087570449.pdf>.

Lichtenberková, K. (2020). Podpora kompetencí k podnikavosti, iniciativě a kreativitě. Národní ústav pro vzdělávání, podpora krajského akčního plánování. Interní tištěný materiál.

Stanovisko MŠMT. (2018). Potvrzení o regulovaném povolání učitelství MŠMT. Tištěný materiál.

Studentské ankety. [online], [2021-06-10]. Dostupné z: <https://insis.vse.cz>.

Studijní informační systém. [online], [2021-09-10]. Dostupné z: <https://insis.vse.cz>.

Kontaktní údaje

Ing. Alena Králová, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická

Fakulta financí a účetnictví

Katedra didaktiky ekonomických předmětů

Nám. Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3

Česká republika

email: kralova@vse.cz

DIDAKTICKÉ ASPEKTY A EVALUACE VÝUKY EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ V PODMÍNKÁCH PANDEMIE COVID-19

DIDACTIC ASPECTS AND EVALUATION OF TEACHING ECONOMIC SUBJECTS IN CONDITIONS OF PANDEMIC COVID-19

Pavel Krpálek

Abstrakt

Akademický rok 2020/2021 byl výrazně poznamenán dopady pandemie viru Covid-19, které se negativně dotkly celého vzdělávacího systému a velmi výrazně modifikovaly podmínky vysokoškolského vzdělávání, počínaje vynucenou změnou forem a metod výuky, aplikaci online platformy vzdělávání s nasazením didaktické techniky a technologie, se kterou řada vyučujících neměla potřebné zkušenosti až po jiný edukační a komunikační styl, který tato změna vyžadovala. Článek si klade za cíl analyzovat z didaktického hlediska tyto procesy na konkrétní vysoké škole ve výuce ekonomických předmětů a hledat pozitivní možnosti využití získané zkušenosti k zefektivnění výukové činnosti a vzdělávacího prostředí. Využito při tom bude kromě obsahové analýzy standardních explorativních metod v rámci evaluace výuky, dotazování a hloubkových řízených rozhovorů. Závěry jsou výsledkem zobecnění získaných poznatků a zkušeností z reálné výuky na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze.

Klíčová slova: vysokoškolské vzdělávání; oborová didaktika; ekonomické předměty; výuka; pandemie Covid-19, systém zajišťování a vnitřního hodnocení kvality, evaluace výsledků vzdělávání

Abstract

The academic year 2020/2021 was marked by the effects of the Covid-19 pandemic, which negatively affected the entire education system and significantly modified the conditions of higher education, starting with the forced change of forms and methods of teaching, application of online education platform using didactic techniques and technology, which many teachers did not have the necessary experience to a different educational and communication style, which this change required. The article aims to analyze from a didactic point of view these processes at a particular university in the teaching of economics and seek positive opportunities to use the experience gained to streamline teaching activities and the educational environment. In addition to the content analysis of standard exploratory methods in the evaluation of teaching,

questioning and in-depth controlled interviews, it will be used. The conclusions are the result of the generalization of the knowledge and experience gained from real teaching at the College of International and Public Relations Prague.

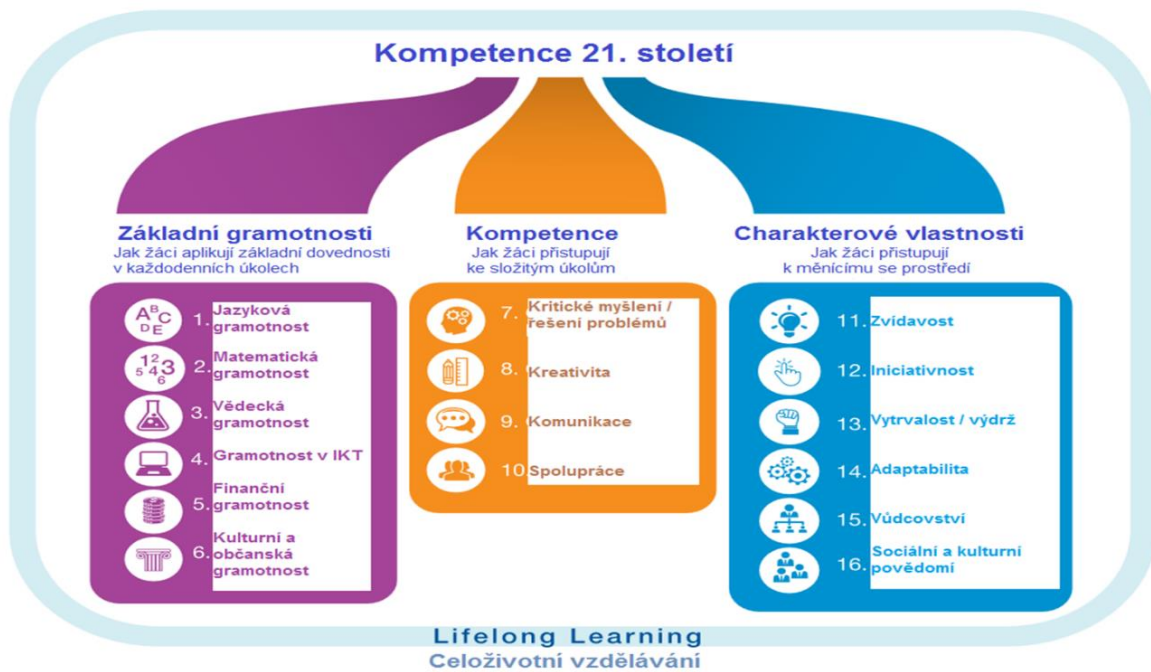
Keywords: higher education; didactics of vocational subjects; economic subjects; teaching; Covid-19 pandemic, quality assurance and internal evaluation system, evaluation of educational results

Úvod

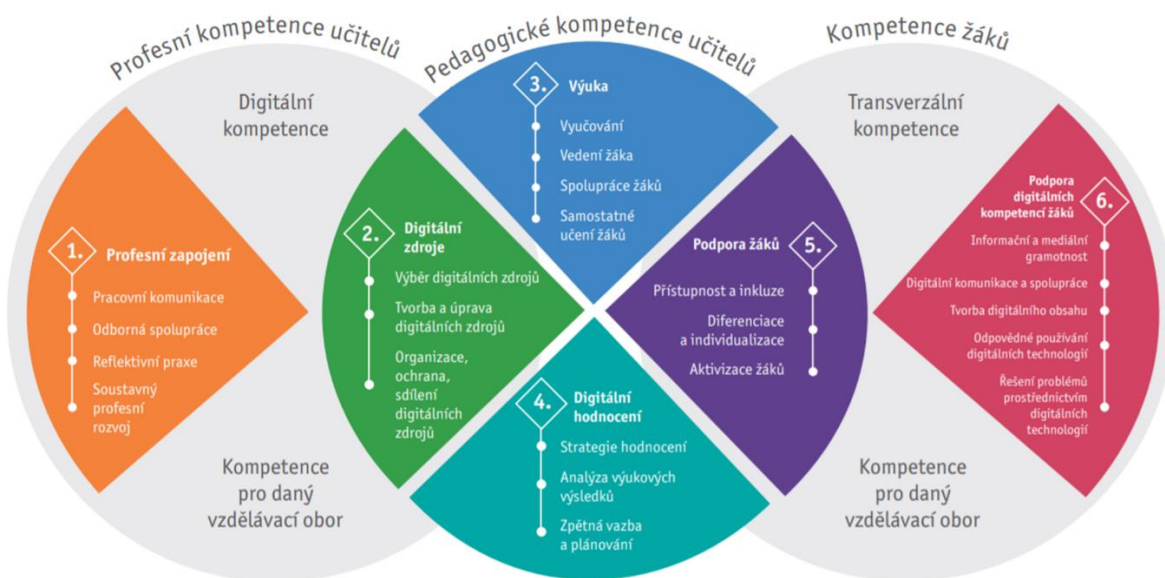
Vysokoškolské vzdělávání bylo v předchozím akademickém roce vystaveno náročným podmínkám rychlé adaptace na změny, plynoucí z vládních opatření, přijímaných v souvislosti s nutností čelit rizikům pandemie Covid-19. Došlo k zásadním změnám technologie vzdělávání tím, že se hromadně přistoupilo k využívání platformy distančního vzdělávání pomocí online nástrojů, se kterými velká část vysokoškolských pedagogů neměla do té doby příliš zkušeností. Zvládnutí výuky na bázi moderní online didaktické techniky vyžadují nejen odborné technické znalosti z oblasti aplikace informačních a komunikačních technologií a řízení procesů ve vzdělávání (LMS), ale také specifické didaktické a transverzální kompetence, umožňující vést efektivně takto orientovanou výuku.

1 Kompetenční model DigCompEdu

Evropský rámec digitálních kompetencí učitele DigCompEdu je výsledkem dlouhodobé výzkumné činnosti Společného výzkumného střediska (Joint Research Centre) Evropské komise, jehož úkolem je poskytovat vzdělávacím institucím nezávislé vědecké poradenství opírající se o důkazy a přispívat tak k tvorbě politik Evropské unie (Redecker (2018), (Brdička, 2018), Neumajer (2018) et al. Kompetenční model DigiCompEdu je průřezový, obohacuje sféru profesních kompetencí učitelů o komponentu digitální kompetence, dále ji rozvíjí ve sféře pedagogických kompetencí (v pregraduální a postgraduální učitelské přípravě a pedagogické praxi) a následně přenáší na edukanty v podobě sekvence transverzálních kompetencí. Digitální kompetence vycházejí z obecného modelu kompetence XXI. století (Kofroňová, 2018), univerzálně platném pro celý systém celoživotního vzdělávání (obrázek 1). Pozice digitální kompetence ve sféře profesních kompetencí a jejich trajektorie do transverzálních kompetencí je potom zřejmá z komplexního kompetenčního modelu DigComEdu, zachyceného níže na obrázku 2.

Obrázek 1: Kompetence XXI. století. Zdroj: Kofroňová (2018)

Obrázek 2: Kompetenční model DigCompEdu. Zdroj: Redecker et al. (2018)

Rozhodujícími kompetencemi učitele pro didakticky efektivní vedení výuky na bázi online výuky v odborných předmětech je způsobilost excelentního výkonu v oblastech profesního zapojení (pracovní komunikace, odborné spolupráce, reflektivní praxe, soustavného profesního růstu), práce s digitálními zdroji na digitalizované platformě vedení výuky, digitálního hodnocení (zejména formativního), podpory učících se jedinců (individualizace a diferenciacce, přístupnost, inkluze, aktivizace), rozvoje celého portfolia digitálních kompetencí (informační

a mediální gramotnost, digitální komunikace a spolupráce, tvorba digitálního obsahu, odpovědné využívání informačních technologií, řešení běžných studijních a pracovních problémů pomocí těchto technologií). Taková kompetenční východiska byla zapracována do modelu evaluace výuky v systému zajišťování a vnitřního hodnocení kvality na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s. (VŠMVVP). Ten je koncipován jako model 360° zpětné vazby, přičemž základem jsou studentské ankety, následně porovnávané s objektivním hodnocením studijních výsledků, subjektivním hodnocením úrovně motivace a studijního úsilí příslušnými vyučujícími, dále jsou výsledky křížově komparovány a postoupeny k projednání a využití vedoucím kateder a prorektorovi pro studijní činnost a evaluace.

Zajímavý model optimalizace digitálních kompetencí vyvinuli a pilotně ověřili Zabolotska, Zhyliak, Hevchuk, Petrenko & Alieko (2021), když lokalizovali a ujednotili strukturu digitálních a profesních kompetencí učitelů: „hodnoty - účel (predmět) - aktivity. Howard, Tondeur, & Yang (2021) upozorňují na potřebu zachytit vícesměrné a dynamické vztahy ve vzdělávacích strategiích a evaluacích aby se zlepšil přenos a uchování zkušeností učitelů s rozvíjením digitálních kompetencí. Toto odpovídá shora uvedenému pojetí DigCompEdu.

2 Kazuistika evaluace výuky ekonomických předmětů na VŠMVVP

V rámci implementovaného systému zajišťování a vnitřního hodnocení kvality funguje centralizovaný systém sběru dat, který zajišťují včetně následných analýz a komparací odborní pracovníci VŠMVVP. Autor zde nad rámec tohoto hodnocení prezentuje výsledky vlastního dotazníkového šetření, zaměřeného na efektivnost jeho vlastní výuky na bázi online nástrojů ve studijním předmětu *Ekonomie a ekonomika* v letním semestru akademického roku 2020/2021. Studijním předmětem *Ekonomie a ekonomika* procházely v uvedeném semestru a akademickém roce studenti prvních ročníků dvou bakalářských studijních programů VŠMVVP: *Mezinárodní management a marketing* a *Mezinárodní vztahy a diplomacie*.

Výzkumný model byl smíšený, zahrnoval kvantitativní i kvalitativní výzkum. Kromě vstupní obsahové analýzy situačních východisek a rešerše zdrojů byl postaven na explorativních metodách, didaktické analýze a syntéze, tj. rekapitulaci zjištěných výsledků, které byly přiměřené identifikovaným výsledkům celoškolské evaluace předmětů a vyučujících v rámci nastaveného systému řízení kvality. Základem bylo dotazování, počet respondentů po vyčištění dat byl 101, komplementem byly hloubkové řízené rozhovory s vybranými 11 respondenty.

Z provedeného šetření vyplynuly statisticky zanedbatelné rozdíly mezi respondenty z hlediska genderu i studijního programu, proto následná rekapitulace výsledků bude za studenty jako celek.

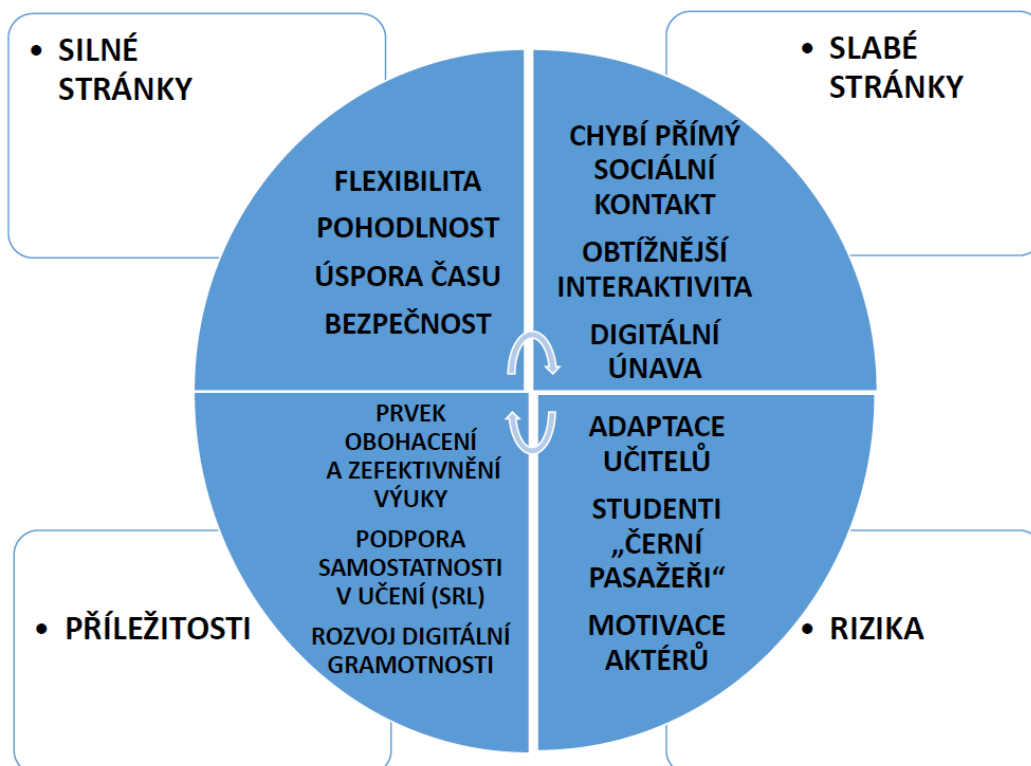
Distanční vzdělávání bylo na VŠMVVP velmi dobře od samého počátku organizačně podchyceno a byla vybudována jednotná platforma online výukových nástrojů na bázi Google Classroom. Proto nebyly identifikovány žádné zásadnější problémy a určitá svoboda, daná možností studia přímo z domova a flexibilita v uspořádání času byla zpočátku vnímána jako přínosná, nicméně po několika měsících distanční výuky byla znát ztráta sociálních kontaktů a digitální únava ze strany studentů i vyučujících. To vyplynulo hlavně z volných odpovědí v rámci dodatečných hloubkových řízených rozhovorů. Celkově považovalo formu distančního vzdělávání za plnohodnotnou alternativu prezenční výuky pouze 15 % respondentů a polovina respondentů se vyjádřila záporně, tzn. jasně pro preferenci přímé kontaktní výuky. Relativně lépe byl respondenty hodnocen způsob zjišťování a hodnocení výsledků učení s podporou online nástrojů, který jako objektivní spatřovalo 59 % respondentů, 13 % respondentů jej nedovedlo posoudit, 14 % respondentů jej hodnotilo spíše skepticky a 14 % negativně. Také průběžné formativní hodnocení, které je v online režimu mnohem obtížnější, bylo hodnoceno překvapivě kladně. Z hlediska forem výuky je zřejmé, a nikterak překvapivé, že velká většina respondentů považuje za nejméně problematické v online podobě přednášky, řízené samostudium (jsou-li k dispozici kvalitní studijní opory) a jako problematické jsou spatřovány semináře a cvičení. Jako perspektivní a vítané se jeví nasazení webinářů, které by studenti uvítali. Nezanedbatelná část studentů by nespatořovala problém přenést alespoň část přednášek do online režimu v podobě například hybridní výuky i v době, kdy nebudou v platnosti mimořádná opatření, znemožňující prezenční výuku. Úroveň podpůrných studijních materiálů pro online formu vzdělávání byla shledána též jako poměrně solidní, pouze 14 % respondentů k nim mělo závažnější výhrady. Studijní prostředí systému Moggis a Google Meet / Classroom bylo hodnoceno jako uživatelsky přívětivé a poměrně komfortní, rezervy jsou v používání širšího portfolia moderních technologií, jako jsou LMS Moodle, Kahoot, Quizizz apod. Úroveň komunikace studentů s vyučujícím byla respondenty hodnocena pozitivně, samozřejmě že osobní komunikace při osobním setkávání ve výuce by byla efektivnější a vítanější, ale s ohledem na mimořádné podmínky se jí podařilo nastavit zdařile. Studenti se vyjadřovali také k hodnocení digitálních kompetencí vyučujících a svých vlastních digitálních kompetencí, kde také toto hodnocení vyznělo příznivě pro pedagogy, přednášejícího i cvičící, a zajímavostí je, že své vlastní digitální kompetence hodnotili studenti ještě o něco lépe než kompetence pedagogů. Z výsledků kvalitativního výzkumu vyplynuly následující poznatky: v průběhu času

online výuky stoupala digitální únavu a studentům chyběl stále citelněji kontakt s vyučujícími a spolužáky, narůstal problém se schopností koncentrovat pozornost, rozvolněním pracovního režimu, ztrátou motivace a výkonnosti z nedostatku reflexe a interakce, přemíry domácích úkolů a seminárních prací, ne vždy dostatečného procvičování učiva. Z uvedených zjištění lze dovodit, že osvojené nástroje online výuky lze dále v určité míře využívat a zasadit je do rámce hybridní výuky, samozřejmě podle formy studijního programu, specifik jednotlivých studijních předmětů a ve vazbě na platné akreditační standardy.

3 Výsledky a diskuze

Ze shora uvedených výsledků evaluace vyplývají určité příležitosti a rizika, slabá a silná místa v realizaci online vzdělávání a jeho potenciálního využití v dalším „postcovidovém“ období například při realizaci projektu hybridní výuky. Základní schéma lze rekapitulovat v podobě stručné SWOT analýzy (obrázek 3).

SWOT ANALÝZA ONLINE NÁSTROJE VE VZDĚLÁVÁNÍ

Obrázek 3: SWOT analýza na základě evaluace výuky Zdroj: vlastní zpracování (2021)

Pokud porovnáme výsledky analýzy (kapitola 2) se zcela analogickým zkoumáním na bázi evaluace výsledků vzdělávání (Krpálková Krellová, 2020), provedeným v podmínkách prestižní veřejné vysoké školy (Vysoká škola ekonomická v Praze), můžeme dospět k opodstatněnému závěru, že se na VŠMVVP podařilo zajistit distanční výuku ekonomických předmětů v období mimořádných opatření, plynoucích z dopadů pandemie Covid-19 velmi efektivně, samozřejmě v rámci limitů, které s sebou přináší z podstaty věci online vzdělávání. Podobně dobře dopadly výsledky u studentů a akademických pracovníků. Zvláště pozitivní jsou provedená zjištění v relaci se soudobými údaji ve vědecké literatuře, kde například Hämäläinen, Nissinen, Mannonen, Lämsä, Leino & Taajamo (2021) na základě svých výzkumů poukazují na to, že dva z pěti učitelů vykazují slabé anebo velmi slabé digitální kompetence a upozorňují na to, že nejvýznamnější statisticky významnou proměnnou ve výzkumu digitálních kompetencí učitelů je jejich věk. S tím korelují výsledky týmu Sánchez-Cruzado, Santiago Campián & Sánchez-Compañá (2021), kteří došli k závěru, že sebepojetí učitelů, účastnících se jejich rozsáhlé studie digitálních kompetencí, je nízké, a že je nutné je zvýšit. Výsledky jejich šetření ukazují na fakt, že celková úroveň digitálních kompetencí učitelů aktuálně je 2,32, to znamená B1, což je nízká střední úroveň. Poukazují ve shodě s autorem na fakt, že systematická analýza digitálních kompetencí tvoří ústřední osu v celkovém návrhu tréninkových plánů škol s cílem vytvořit koherentní, přizpůsobitelný a didakticky efektivní systém řízení kvality. V tomto ohledu se jeví jako nezbytné podpořit jako podporované aktivity dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v rámci evropských grantů (v ČR operační program Jan Amos Komenský) směrem k revizi a návrhům implementace adekvátních programů postgraduální přípravy učitelů i v terciárním vzdělávání pro získání vyšší úrovně digitálních a transverzálních kompetencí.

Závěr

Výsledky evaluace a následné didaktické analýzy dokládají využitelnost nastaveného systému distančního vzdělávání na VŠMVVP pro případy eventuálních dalších mimořádných událostí, které by znemožňovaly realizovat výuku v prezenční formě. Autor dospěl k závěru, že distanční výuka pomocí soudobých online nástrojů není plnohodnotnou alternativou přímé kontaktní výuky, respektive není tak vnímána a hodnocena studenty ani akademickými pracovníky ve vysokoškolském vzdělávání. Má ovšem některé výhody, které lze využít v kombinaci se standardními přístupy k prezenční formě vzdělávání. Takové přínosy by mohly být realizovány v hybridní formě výuky, která má při vhodném nastavení potenciál sdílet výhody prezenčního i distančního vzdělávání. Aby bylo možné ji uskutečnit, lze doporučit další vývojářskou práci na uživatelském komfortu online nástrojů, proškolení akademických pracovníků k posílení

jejich digitálních a pedagogických kompetencí, a také zefektivnění evaluačních mechanismů v rámci funkčního systému zajišťování a vnitřního hodnocení kvality vzdělávání.

Literatura

Brdička, B. (2018). [online], [2018-09-13]. Jak na Strategii digitálního vzdělávání? Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/21757/>

Hämäläinen, R., Nissinen, K., Mannonen, J., Lämsä, J., Leino, K., Taajamo, M. (2021). Understanding teaching professionals' digital competence: What do PIAAC and TALIS reveal about technology-related skills, attitudes, and knowledge? *Computers in Human Behavior*, Vol. 117, April 2021, Article number 106672. Dostupné z: DOI: 10.1016/j.chb.2020.106672

Howard, S. K., Tondeur, J., Ma, J., Yang, J. (2021). What to teach? Strategies for developing digital competency in preservice teacher training. *Computers and Education*, Vol. 165, May 2021. Dostupné z: DOI: 10.1016/j.compedu.2021.104149

Kofroňová, O. (2018). Seminář MŠMT ČR pro fakulty připravující učitele, Praha, 11/2018, NÚV

Krpálek, P., Krpálková Krelová, K. (2019). [online], [2021-02-15]. Inovace přípravy učitelů ekonomických předmětů z hlediska digitální a mediální gramotnosti. In *Využívání digitální gramotnosti učitelů ve výuce*, konference sítě TTnet ČR. Praha: NUV, 38-42. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/TTnet_2018/TTnet_2019B.pdf

Krpálková Krelová, K. (2020). Digitálna gramotnosť študentov VŠE v Prahe. In *Sborník příspěvků XII. ročníku mezinárodní vědecké konference KONKURENCE*, Jihlava: Vysoká škola polytechnická, 252-261. ISBN 978-80-88064-52-7

Neumajer, O. (2018). [online], [2018-09-13]. Rámce digitálních kompetencí učitele. Dostupné z: <http://ondrej.neumajer.cz/ramce-digitalnich-kompetenci-ucitele>

Redecker, Ch. (2018). [online], [2018-09-13]. Evropský rámec digitálních kompetencí pedagogů (DigCompEdu). Dostupné z: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/cz-evropsky_ramec_digitalnich_kompetenci_pedagogu_digcompedu-2018-11.pdf

Sánchez-Cruzado, C., Santiago Campián, R., Sánchez-Compañá, M. T. (2021). Teacher digital literacy: The indisputable challenge after covid-19. *Sustainability (Switzerland)*, 13(4), Article number 1858, 1-29. Dostupné z: DOI: 10.3390/su13041858

Zabolotska, O., Zhyliak, N., Hevchuk, N., Petrenko, N., Alieko, O. (2021). Digital competencies of teachers in the transformation of the educational environment. Journal of Optimization in Industrial Engineering, 14(1), 43-50. DOI: 10.22094/JOIE.2020.677813

Kontaktní údaje

doc. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s.

Katedra politologie a společenských věd

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

Česká republika

email: krpalek@vsmvv.cz

NĚKTERÉ PROBLÉMY VYSOKOŠKOLSKÉ DIDAKTIKY

SOME PROBLEMS OF UNIVERSITY DIDACTICS

Radka Löwenhöfferová

Abstrakt

Problematika vysokého školství je důležitým tématem současných diskuzí a to nejen v odborné komunitě, ale i v médiích, mezi širokou veřejností. Diskutující se vesměs shodují na názoru, že kvalitní vysoké školství může být dobrým základem pro rozvoj hospodářství a kultury státu. K tomu je potřeba dodat, že univerzity by měly prioritně sloužit poznávání světa a rozvoji kritického myšlení studentů i absolventů. Není pochyb o tom, že investice (veřejné i soukromé) do vzdělanosti jsou vysoké, ale opravdu děláme všechno pro to, aby výsledky výuky byly na úrovni současné doby? Z tohoto důvodu jsou v článku formulovány některé problémy týkající se didaktické stránky vysokoškolského vzdělávání.

Klíčová slova: vysokoškolská didaktika; vzdělávání; měkké dovednosti;

Abstract

The issue of higher education is an important topic of current debate, not only in the professional community, but also in the media, among the general public. Discussers generally agree that quality higher education can be a good basis for developing the economy and culture of the state. To add to this, universities should prioritise learning the world and developing critical thinking among students and graduates alike. There is no doubt that investment (public and private) in education is high, but are we really doing everything we can to ensure that teaching outcomes are at current levels? For this reason, some problems relating to the didactic aspect of higher education are articulated in the article.

Keywords: university didactics; education; soft skills;

Úvod - Ideál univerzitního vzdělávání

Z historie je nutno připomenout koncept bratrů Humboldtových, kteří zastávali pohled na vzdělání prostřednictvím vědy. Jejich program vzdělávání vědou tvoří základ výuky na vysokých školách, kdy se studenti spolu s učiteli podílejí na empirickém poznávání přírody, světa a společnosti. Jednota výzkumu a výuky je pro Alexandra Humboldta zásadním momentem vzdělávání. Kontakt studentů a učitelů považuje za prioritní sociální rozměr

vzdělávání. S trochou zjednodušení bychom mohli říci, že vzdělávání v tomto pojetí se opírá o prvky teoretické (akademické), výzkumné a sociální.

Wilhelm von Humboldt psal „*Vzdělávání je vždy proces sebevzdělávání. Akademická výuka je akademickou jen tehdy, když podníti mladou generaci k tomu, aby se sama vzdělávala*“. Humboldt v této souvislosti zdůrazňoval suverenitu vysokoškolsky vzdělaného jedince, kterou spojoval s rozvíjením jeho samotného úsudku.

Na druhé straně například Ziller chápal výuku na univerzitě jako akademicko-pedagogický seminář stavěný čistě na splnění cílů vzdělávání. Ziller chápal univerzitu jako „*seminární školu*“, současně však také jako výzkumné zařízení zaměřené na další rozvoj didaktické teorie. Součástí seminářů byly testy probíraných znalostí, výsledky těchto testů dokládá autor jako první příspěvek k „*důsledné, obšírné, vědecky podložené metodice*“. (Ziller, s. 4) Metodika výuky posiluje ke svému didaktickému modelu sestávajícího z teorie stupňů kultury, včetně zvláštního paralyzování ontogeneze a fylogeneze, teorie formálních stupňů, jakož i myšlenky koncentrace názorové látky. Ziller napsal tzv. Lipskou seminární knihu, kterou chápal jako „*nový druh dotazníků*“, podle nichž mohou praktici ověřovat účinnost jejich postupů a zároveň postupy související s teorií ohledně předpokládané mravně religiozní osobnosti.

1 Jaký produkt vysokoškolské výuky potřebujeme?

V teorii i praxi vidíme, že existuje někdy až zásadní rozpor, pokud jde o očekávání produktu vysokých škol. Někteří odborníci považují za primární produkt solidní vzdělání jedince, které přinese zákonitě i dobré uplatnění absolventů na trhu práce a přispěje i k udržení slušné vzdělanostní a kulturní úrovně společnosti. Lidé s technokratickými názory naopak považují vysokoškolské vzdělávání za servis „*potřeb ekonomiky a společnosti*“. Příprava na profesi, resp. pracovní pozici je podle těchto pohledů prioritní cíl vysokoškolské výuky a „*kultura ducha*“ absolventa je jen nadstavbou, resp. tzv. vedlejším produktem vzdělanosti. S těmito dichotomickými názory souvisí také pohled na to, jaké didaktické výstupy by měly k vysokoškolské výuce patřit. Jednoznačně by to měly být odborné znalosti, případně profesní dovednosti. V tom je shoda napříč odbornou i laickou veřejností. Rozpracovanou otázkou je však problém měkkých dovedností, pod nimiž se uvádí dovednost komunikovat, kooperovat s druhými, řešit problémy, konflikty apod. Otázka zní, do jaké míry má být tato osobnostní stránka života člověka předmětem výuky. Je evidentní, že v humanitních či společensko-vědních oborech jde o důležitou součást získaného vzdělání. Praxe však ukazuje, že ovládnutí měkkých dovedností je důležitá i pro odborníky z dalších oborů jako jsou technické, lékařské

přírodovědní či zemědělské. Charakter práce v současných hospodářských podmínkách má často týmový charakter a firmy při přijímání nových pracovníků hledají nejen odborníky, ale i lidi, kteří jsou schopni pracovat kolektivním způsobem.

Společnost Leaving to Learn zkoumala měkké dovednosti, které by měli vysokoškoláci zvládnout ve studiu i pro pozdější život. Výzkum prováděný na britských a amerických univerzitách vycházel z předpokladů, že akademický úspěch, tj. výsledky vysokoškolských studentů, nejsou plně závislé na jejich intelektu a jejich znalostech. Autoři upozorňují, že kromě nadaných, talentovaných studentů se do skupiny nejlepších dostali i studenti „méně intelektuálně obdařeni“, kteří často předčili očekávání i zkušených pedagogů. Tento faktor vznikl právě díky dobře zvládnutým měkkým dovednostem zmíněných studentů. Podstatu měkkých dovedností v této souvislosti zachytil dokument American Council on Education (2017), kde jsou popsány takto: „*spíš než technické schopnosti nebo znalosti jde o charakterové vlastnosti, postoje a chování*“. Text zdůrazňuje trvalý a všestranný význam těchto dovedností s tím, že „*se jedná o atributy, které pomáhají lidem přizpůsobit se novému zaměstnání, překonávat překážky, rozvíjet produktivní vazby se svými spolupracovníky, prosperovat na pracovišti a být úspěšný i v osobním životě*“.

Autoři výzkumu společnosti Leaving to Learn vycházeli z teze, že příprava člověka na úspěch ve světě práce je koneckonců jedním z nejdůležitějších cílů vysokoškolského vzdělávání. Měkké dovednosti pomohou studentům být úspěšní u zkoušek a budou je využívat i po ukončení studia při nástupu do práce. Měkké dovednosti by obecně měli tvořit základní charakteristiku studentů, kteří používají vzdělání k tomu, aby po ukončení školy byli výkonnými pracovníky a současně i „*celoživotními studenty*“. Výsledky šetření zachycují dvě základní situace. Měkké dovednosti jsou popsány jako charakteristiky osobnosti a činnosti studentů úspěšných, kteří tyto dovednosti používají. Na druhé straně jsou popsáni studenti tzv. neúspěšní, kteří v projevu těchto schopností selhávají, resp. je ve výuce a u zkoušek nevyužívají. Ve výzkumu, do kterého bylo zahrnuto přes 500 vysokoškolských učitelů škol v USA a Velké Británii bylo identifikováno celkem devět typů měkkých dovedností.

1.1 Motivace a závazek

Ti úspěšní jsou motivováni se učit, což sdělují svým pozitivním přístupem a tvrdou prací. Mají odhodlání a sebedisciplinu nezbytné pro úspěch a prokazují iniciativu tím, že jdou často nad rámec požadavků. U těch neúspěšných je očividné, že jejich chování odráží slabou pracovní morálku. Zřídka se účastní třídního dění a vzdělávání je pro ně sport, v němž hrají pasivní a lhostejnou roli.

1.2 Entusiasmus

Úspěšní studenti se zajímají o život své třídy a rozumějí tomu, že co se teď naučí, bude pro ně mít hodnotu v budoucnosti. Svůj entusiasmus pro vzdělávání dávají najevo kladením otázek, přemýšlivými komentáři a sledováním informací i mimo třídu, což jim pomáhá lépe pochopit danou problematiku. Neúspěšní se zapisují na předměty, protože se to od nich požaduje, ne však proto, že by měli zájem osvojit si znalosti, dovednosti a charakteristiky. To, že se viditelně nudí dávají najevo učitelům i ostatním studentům.

1.3 Ambice

Ti úspěšní mají tzv. srovnané ambice. Jsou motivováni k tomu, aby získali dobré vstupní podmínky pro profesionální kariéru. Jsou si vědomi znalostí, dovedností a charakteristik, které se po nich vyžadují a mají realistickou představu o tom, jak využít svoje vzdělávání k získání kariérního postupu. Rozumějí tomu, že nejdůležitějším výsledkem jejich vzdělání není diplom, ale pozitivní přístup, který mohou využít pro profesní a životní úspěch v budoucnosti. Ti neúspěšní jsou méně ambiciózní. Vnímají, že je obtížné naplnit svoje sny. Bez ohledu na to, jak moc se snaží, zjišťují, že „běží na místě“. Nejnešťastnější jsou ti, kteří jsou buď neschopni, nebo neochotni formulovat svoje kariérní cíle a ti u nichž se zdá, že používají své vysokoškolské vzdělávání za způsob odkladu přestupu do dospělosti.

1.4 Cíle

Primárním cílem úspěšných studentů je zasloužit si „vzdělání“ nabytím a posílením znalostí. Svou výuku tito studenti vnímají jako „moudrou“ investici do svých budoucích osobních i profesionálních životů a dělají co mohou, aby ze své investice dostali co nejvíce prospěchu. Prvotním cílem těch neúspěšných je získat „vzdělání“ co možná nejrychleji. Tento přístup preferují víc, než aby preferovali rozvíjení znalostí, dovedností a charakteristik, které jim pomohou uspět v budoucnosti. Svoji výuku vnímají jako náklady, které musí platit, aby získali osvědčení o tom, že dostudovali.

1.5 Talent

Nejdůležitějším aspektem úspěšných talentů je, že své znalosti a dovednosti opravdu produktivním způsobem používají. Ti neúspěšní, co se týče talentu se velmi liší. Někteří mají vysoké intelektuální schopnosti, ale prokazují špatné sebeřízení, nízkou motivaci nebo negativní postoj k učení. Jiní jsou znevýhodněni podprůměrnými „akademickými“ dovednostmi (např. špatná nebo podprůměrná dovednost čtení, psaní, poslouchání, psaní poznámek, řízení času a studia).

1.6 Docházka

Ti úspěšní mají téměř dokonalou docházku. Jejich pravidelná účast navozuje dojem, že jejich primárním účelem je učit se. Ti neúspěšní často na hodinu nepřijdou nebo přijdou pozdě a nad výuku stavějí jiné priority. Nebo jim v pravidelné návštěvě brání nízká motivace či nedostatek dovednosti řízení času.

1.7 Příprava

Ti úspěšní jsou připraveni. Zadané úkoly vypracují úplně, přesně a pečlivě. Pozornost věnují detailům v práci, kterou odevzdají, což je jasným indikátorem hodnoty, kterou vkládají do své vzdělávací činnosti. Práce těch neúspěšných jsou často neúplné, nepřesné, nekonzistentní, odevzdané pozdě nebo vůbec. Jejich zřejmý nedostatek plánování v učení jasně sděluje, že vzdělávání má u nich nízkou prioritu.

1.8 Mezosobní dovednosti

Ti úspěšní přispívají k pozitivní atmosféře třídy tím, že jednají přátelsky, optimisticky, kooperativně, taktně a snaží se vycházet vstříc. Rádi spolupracují s jinými na skupinových projektech a často se hlásí jako dobrovolníci. Ti neúspěšní snižují kvalitu „komunity“ třídy tím, že buď nejsou ochotní, nebo nejsou schopni fungovat efektivně v rámci sociálního prostředí. Jejich chování lze interpretovat jako rezervované, odměřené, nespolupracující. Kdykoliv je to možné vyhýbají se „skupinové práci“ a pokud se jí nemohou vyhnout, může být někdy jejich chování pro morálku a cíle skupiny škodlivé.

1.9 Dovednosti úsudku

Ti úspěšní jsou schopni spojit své minulé zkušenosti s učením s těmi současnými a použít je k porozumění nové látce, což jim pomůže řešit náročné problémy. Jsou ochotni kriticky myslet (tj. rozumět, aplikovat, analyzovat, syntetizovat a hodnotit informace). Když studují neúspěšní, soustředí se více na fakta a definice než na to, aby porozuměli konceptům a teoriím. Jejich myšlenkou studia je memorovat informace.

Řešení kariéry absolventů vysokých škol zůstává podle výsledků tohoto výzkumu otázkou velmi důležitou. To si uvědomují nejen objekty výzkumu (učitelé), ale i hlavní „aktéři“ této studie, tj. studenti. Studenti by měli v průběhu i na konci studia více „hlídat“ nejen výsledky svých zkoušek, a samotných prací. Měli by mít možnost, nejlépe v rámci svých praxí, konfrontovat svoji celkovou způsobilost pracovat v zaměstnání, v podniku, či organizaci. Po skončení školy by měli mít tzv. základní orientaci v tom smyslu, že k zaměstnání nestačí jen odbornost, ale v praxi existují i žádoucí modely chování a jednání.

2 Některé přístupy k vysokoškolské didaktice

Autorky Karpinska a Wroblewska (2014, s. 12) hovoří o tzv. „*poloze a zařazení vysokoškolské didaktiky...byla považována za součást vědeckého výzkumu, odborné přípravy a vzdělávání nebo jako součást společensko-vědní interdisciplinárně orientované vědy o výchově, nebo jako součást historicky chápavého výzkumu socializace*“. Podle autorek je možno rozlišovat šest pracovních přístupů vysokoškolské didaktiky:

1. Technologický přístup k vyučování

Vysokoškolská didaktika se zaměřuje prioritně na empirický výzkum vyučovacího procesu. Zkoumá jednotlivé složky didaktického procesu a rozvíjí nabídku různých cílů, forem a výukových metod.

2. Sociálně – psychologický přístup

U tohoto přístupu stojí v prostředí didaktického procesu sociální dovednosti. Výukový proces sleduje zejména zlepšení komunikace a spolupráce učitelů se studenty a studenty mezi sebou. Jde o reakci na velké skupiny studentů při přednáškách, které brání kontaktům a vedou k „*neosobnosti*“ při vzdělávání. Základním didaktickým prostředkem je vyučování v malých studijních skupinách a řešení různých situací.

3. Kurikulární přístup

Tento přístup vychází ze skutečnosti, že některé cíle a obsah vysokoškolského studia jsou nedostatečně odůvodněny a vedou k problémům s orientací v učební látce a motivací studentů k učení. Kurikulární přístup se soustřeďují na oblast výzkumu osnov a jejich následné rozpracování.

4. Přístup zaměřený na profese zaměstnání

Někteří vysokoškolští didaktici jsou přesvědčeni, že výuka je příliš zasazena do vnitřního prostředí univerzit. Proto přenáší těžké své bádání do praxe, zdůrazňují vztah studijních plánů k charakteru činnosti v různých profesích a hledají „*princip konektivity*“.

5. Socializačně teoretický postup

V rámci tohoto postupu se vědci vrací k původnímu pedagogickému konceptu socializace. Tento koncept sleduje kromě přípravy studenta na budoucí povolání také další složky edukačního procesu jako je podpora studentů na řešení různých životních situací, řešení jejich osobní identitu, habitus (tělesný vzhled), životní styl, osvojení pozic a rolí v sociální struktuře,

případně i přípravu na rodinný život. Všechny tyto skutečnosti se snaží, byť v rámci tzv. didaktické redukce „*dostat*“ do učebních plánů a výuky jako takové.

6. Vědecko – teoretický a vědecko – didaktický postup

Tento přístup se zabývá rozborem vlastního vědeckého poznání v různých oblastech hospodářství a života společnosti. Regstruje různé problémy spojené s akcelerací vědeckého výzkumu charakterizované nebývalým nárůstem produkce knih, časopisů a dalších informačních zdrojů. Tito didaktici upozorňují na fakt, že ani učitelé vysokých škol nejsou často schopni vstřebat stále se rozvíjející a větvené poznání o svém oboru. V tomto kontextu se zabývají otázkou působení vědy na studijní podmínky univerzit.

V této souvislosti je evidentní, že pohled na vysokoškolské didaktiky může být velmi široký. Změny v ekonomice, kultuře i společnosti a s tím změněné podmínky života mají také vliv na vysokoškolskou didaktiku.

Závěr

Připomeňme si dobu Covidovu, kdy došlo k překotné digitalizaci vysokoškolské výuky. Digitalizace vede nejen k rozšiřování gramotnosti učitelů a studentů, ale také vyvolává v didaktice nové prvky jako je například infromatické učení. Toto učení spočívá ve schopnosti obou aktérů vyučování analyzovat problémy, abstrahovat a popisovat řešení, aby on-line přenos nezkomplikoval situaci porozumění učební látce. Dále jde o tzv. digitální kurátorství, které zjednodušeně řečeno spočívá ve schopnosti učitele vybrat digitální obsah výuky, ukládat ho a připravovat k distribuci studentům. Jde o pracovní pojem odvozený od slova kurátor, což je osoba, jíž je svěřena péče o „něco“. Dalším problémem v digitální didaktice je udržet určitou míru „*kolaborace*“ studentů, která v on-line prostředí nemůže probíhat plnohodnotně jako na prezenčních seminářích a cvičeních. Při digitálním přenosu výukového vystupování učitelů je také problémem podpořit kritické myšlení studentů, argumentaci a komunikaci je nutno pečlivěji koncipovat, aktivovat a využívat

Zbývá odpovědět otázku, jakým směrem se v současnosti vysokoškolská didaktika vydává. V evropském prostoru registrujeme zhruba v období po boloňském procesu rozvoj oborově specifických vysokoškolských didaktik. Rozvíjí se například didaktika práva, zdravotnictví, politických, historických věd, didaktiky výuky ekonomických předmětů apod. Na univerzitách se napříč obory rozvíjí social learning (kooperační učení), personal learning environment

(osobní vzdělávací prostředí) či gamifikace (využívání herních prvků). Vysoké školy zakládají různá centra didaktického výzkumu. Příkladem je SCIL (Swiss Competence Center for Innovations in Learning), neboli Švýcarské kompetenční centrum pro inovace v učení, které provozuje Univerzita v St. Gallen. V Německu vzniklo „Centrum pro vysokoškolskou didaktiku“ (Hochschule Didactic Centrum – HDZ), které soustřeďuje devět univerzit v zemi Baden – Württemberg. Podobně v Severním Porýní-Westfálsku vznikla „Síť pro vysokoškolskou didaktiku“ (NRW), která sdružuje 16 vysokých škol apod. Tyto a podobné organizace nabízejí poradenství, workshopy, „dny výuky“ pro učitele a další služby. Bylo by nanejvýš vhodné, ale se touto cestou vydaly i vysoké školy v České republice.

Literatura

American Council on Education, Recalibrating regulation of Colleges and Universities [online], [2017-12-30]. Dostupné z: <https://www.acenet.edu/Documents/Higher-Education-Regulations-Task-Force-Report.pdf>

Humboldt A. (1986) Ansichten der Natur und Kosmos. Ditzingen: Reclam.

Karpinska, A Wroblewska, W. (2014) Dydaktyka akademicka: wybrane obszary badawcze, Warszawa : Wydawnictwo Akademickie "Żak".

Mužik, J., Löwenhöfferová, R., Krpálek, P. (2020) Univerzitní vzdělávání v minulosti, současnosti a budoucnosti. Praha: Professional Publishing,

Ziller, T., (2018) Grundlegung Zur Lehre Vom Erziehenden Unterricht. London: Wentworth Press

Kontaktní údaje

PhDr. Radka Löwenhöfferová, Ph.D., MBA

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha

U Santošky 17, 150 00 Praha 5

Česká republika

email: lowenhofferova@vsmvv.cz

MOŽNOSTI REALIZACE STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ V ČESKÉ REPUBLICE VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ PŘI VZDĚLÁVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍHO MANAGEMENTU

POSSIBILITIES OF IMPLEMENTING A LIFELONG LEARNING STRATEGY IN THE CZECH REPUBLIC IN PUBLIC ADMINISTRATION IN EDUCATION OF SECURITY MANAGEMENT

Martin Svítal

Abstrakt

V článku je popsána Strategie celoživotního učení ČR a její aplikace a realizace ve vzdělávání bezpečnostního managementu ve veřejné správě v ČR. Je poukázáno na další možnosti jejího využití v přípravě bezpečnostního managementu na základě koordinace postupů vzdělávání a personální politiky státu a personální politikou v různých odvětvích a souladu s dalšími členskými zeměmi Evropské unie.

Klíčová slova: akční program EU v oblasti celoživotního učení; strategie celoživotního učení ČR; národní soustava povolání; národní rámec kvalifikací; evropský rámec kvalifikace;

Abstract

The article describes the Lifelong Learning Strategy of the Czech Republic and its application and implementation in security management education in public administration in the Czech Republic. It points out other possibilities of its use in the preparation of security management on the basis of coordination of education procedures and personnel policy of the state and personnel policy in various sectors and compliance with other member states of the European Union.

Keywords: EU action program in the field of lifelong learning; lifelong learning strategy of the Czech Republic; national system of occupations; national qualifications framework; European qualifications framework;

Úvod

Celoživotní učení se jako rozvojová strategie stává v 21. století základem pro rozvoj lidí, předpokladem jejich vstupu a úspěšného uplatnění na trhu práce. Rozhodnutím Evropského parlamentu a Rady č. 1720/2006/ES byl schválen Akční program v oblasti celoživotního učení. Jeho cílem je zejména: rozvoj kvalitního celoživotního učení - inovace a evropský rozměr,

podpora Evropského prostoru celoživotního učení, zvyšování kvality, přitažlivosti a dosažitelnosti celoživotního učení, posilovat sociální soudržnost, aktivní občanství, mezikulturní dialog, rovnost žen a mužů a osobní naplnění, podpora tvořivosti, konkurenceschopnosti, zaměstnatelnosti a podnikatelského ducha, zvýšení účasti všech lidí na celoživotním učení, podpora studia jazyků a podpora kvality celoživotního učení.

Tento akční program má čtyři podprogramy: **Comenius** - týká se žáků od předškolního do vyššího středního vzdělávání, jejich škol a učitelů, dalších osob zajišťujících výuku, vysoké škol, výzkumných a poradenských institucí, zabývajících se problematikou vzdělávání tohoto segmentu populace; **Erasmus** - týká studentů vysokých škol, jejich učitelů, osob zajišťujících výuku, výzkumných a poradenských institucí, zabývajících se problematikou vysokoškolského vzdělávání; **Leonardo da Vinci** - týká se účastníků všech forem odborného vzdělávání, vyjma vysokoškolské úrovně, jejich škol a učitelů, dalších osob zajišťujících výuku, vysoké škol, výzkumných, poradenských a dalších institucí, zabývajících se problematikou odborného vzdělávání a **Grundtvig** - týká se účastníků dalšího vzdělávání, jejich škol a institucí poskytujících další vzdělávání, jejich učitelů, lektorů a dalších osob zajišťujících výuku, vysokých škol, výzkumných, poradenských a dalších institucí, zabývajících se vzděláváním.

V rámci akčního programu celoživotního učení jsou podporovány tyto následující činnosti: mobilita osob při celoživotním učení, dvoustranná a mnohostranná partnerství, mnohostranné projekty na podporu kvality systémů vzdělávání a odborné přípravy formou předávání inovací na mezinárodní úrovni, jednostranné a vnitrostátní projekty, mnohostranné projekty a sítě, pozorování a analýza politik v oblasti celoživotního vzdělávání, provozní granty na úhradu provozních a správních nákladů institucí a sdružení v oblasti celoživotního vzdělávání a další iniciativy na podporu celoživotního učení.

1 Cíle a strategie celoživotního učení v České republice

Vláda České republiky schválila již 11. července 2007 usnesením č. 761 Strategii celoživotního učení České republiky (Michek, 2008). Dokument popisuje stav celoživotního učení v naší republice a obsahuje návrhy, jak je rozvíjet a podporovat. Strategie vychází z analýzy dokumentů EU i ČR, které se zabývají celoživotním učení. Přínos materiálu spočívá v propojení dílčích aspektů do uceleného konceptu celoživotního učení.

Celoživotní učení je považováno za nepřetržitý proces, přičemž strategie celoživotního učení ČR předkládá vizi celoživotního učení: „Poskytnout všem skupinám populace v průběhu celého života příležitosti získávat kvalifikace použitelné na trhu práce a osvojovat si klíčové kompetence potřebné pro uplatnění v pracovním, občanském i osobním životě“.

Implementační plán Strategie celoživotního učení byl vypracován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ve spolupráci s Hospodářskou komorou ČR, se zástupci zaměstnavatelů, zaměstnanců a s odborníky ve vzdělávání.

Armádní obdoba programu Erasmus, resp. obdoba pro ozbrojené síly obecně, je významným projektem zaměřeným na multilaterální spolupráci mezi zeměmi EU. Rozpracováním této formy programu Erasmu se zabývá pracovní skupina (Implementation Working Group - IWG) působící v rámci EU a obranné školy (European Security and Defence College). Pro hledání možností spolupráce s NATO v oblasti vojenského vzdělávání a pro vytvoření programu „Vojenský program celoživotního vzdělávání“, který by charakterizoval úsilí zemí EU o propojení vojenských vzdělávacích systémů.

2 Hlavní strategické směry celoživotního učení v České republice

K hlavním strategickým směrům celoživotního učení v České republice patří:

- 1. Uznávání a prostupnost**, znamená vytvoření otevřeného prostoru pro celoživotní učení včetně uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení. Dosud bylo uznáváno a certifikováno celostátně platnými doklady pouze formální školní vzdělávání.¹⁵ V legislativní oblasti byl schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR v březnu 2006 zákon o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání.¹⁶ Ve správní oblasti vzniká na základě výše uvedeného zákona a s podporou projektu Evropského sociálního fondu Národní soustava kvalifikací¹⁷, která má vytvořit správní a vztahový rámec pro všechny kvalifikace uznávané na trhu práce a umožnit identifikaci, třídění a zařazování výsledků učení získaných různými cestami do osmi kvalifikačních úrovní a do soustavy dílčích a úplných kvalifikací. V návaznosti na Evropský rámec kvalifikací (EQF)¹⁸ má existence NSK podpořit transparentnost a uznávání kvalifikací.
- 2. Rovný přístup** znamená dostupnost a rovnost šancí v přístupu ke vzdělávacím příležitostem

¹⁵ Také absolventi rekvalifikačních programů, které jsou akreditovány MŠMT nebo MZd nebo na základě zvláštních předpisů, získávají osvědčení s celostátní platností (§ 18 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti).

¹⁶ Zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání.

¹⁷ Národní soustava kvalifikací (NSK) je systém, který navazuje na národní soustavu povolání. Pro Českou republiku NSK plní roli národního rámce kvalifikací. Umožňuje proto nejen vzájemné srovnávání kvalifikací, které jsou v ní zařazeny, ale přispívá i ke srovnávání s kvalifikacemi stanovenými a popsány v jiných evropských státech. Nástrojem, který se v tomto procesu uplatní, je Evropský rámec kvalifikací (EQF).

¹⁸ Evropský rámec kvalifikací (European Qualification Framework - EQF) je nástroj podpory celoživotního učení zahrnující všeobecné a odborné vzdělávání i vzdělávání dospělých. Základem EQF je soubor osmi referenčních úrovní, které zastávají funkci společného a neutrálního referenčního kritéria pro orgány v oblasti vzdělávání a odborné přípravy na vnitrostátních úrovních a na úrovni odvětví. Těchto osm úrovní pokrývá celou škálu kvalifikací – od kvalifikací získaných při ukončení povinného vzdělávání po kvalifikace udělené na nejvyšší úrovni akademického a profesního vzdělávání.

během celého životního cyklu. Dostupnost příležitostí k celoživotnímu učení pro všechny skupiny populace má výrazný vliv na sociální soudržnost. Počáteční vzdělávání ve školském systému má tendenci reprodukovat nerovnosti pocházející z nižšího kulturně vzdělanostního prostředí. To pokračuje i v dalším vzdělávání, kde je účast závislá na dosaženém stupni počátečního vzdělávání.

3. Funkční gramotnost, která je definovaná jako schopnost participovat na světě informací¹⁹ znamená především rozvíjení klíčových kompetencí, zejména schopnosti učit se v průběhu celého života. K tomu přistupují požadavky na další klíčové kompetence, pro které je charakteristická především jejich přenositelnost, tj. možnost využití v nových a nepředvídaných situacích. Typickými příklady klíčových kompetencí jsou např. metodologické kompetence - řešení problémů, používání informačních a komunikačních technologií, komunikativní kompetence - cizí jazyky, písemné a ústní vyjadřování, osobnostní kompetence - kritické myšlení, schopnost týmové práce, schopnost učit se, sebeřízení a sebekontrola.

4. Sociální partnerství znamená spolupráci se sociálními partnery, podporu souladu nabídky vzdělávacích příležitostí s potřebami ekonomického a sociálního rozvoje. Prostředkem k tomu je Národní soustava kvalifikací (NSK), které kontinuálně uvádí do souladu požadavky na odborné kvalifikace zainteresovaných partnerů ze sféry vzdělávání i ze sféry práce. Aktivita spojené s tvorbou kvalifikačních standardů pro NSK vytvoří a ověří spolupráci mezi sférou vzdělávání a sociálními partnery.

5. Stimulace poptávky po vzdělávání u všech skupin populace v průběhu celého života. Určité skupiny populace nedosahují dostatečné úrovně vzdělání a předčasně odcházejí nebo jsou ohroženy předčasným odchodem ze vzdělávání, aniž by získali kvalifikaci uplatnitelnou na trhu práce. Pro podporu motivace dospělých k dalšímu vzdělávání je důležitá společenská atmosféra a míra podpory vlády a sociálních partnerů profesnímu i zájmovému vzdělávání dospělých. To je v ČR problémem, protože přes proklamativní vyjádření nebyla přijata opatření podporující poptávku jednotlivců, komunit a podniků po vzdělávání tak, aby se zjednodušil jejich přístup ke vzdělávání

¹⁹ V mezinárodním výzkumu gramotnosti SIALS byla definována následovně: „schopnost rozumět tištěným informacím a využívat je v každodenních činnostech, v osobním životě, v zaměstnání a v komunitě k tomu, aby jednotlivci dosáhli svých cílů, rozvinul svoje znalosti a potenciál“. Užívá se k označení širokého souboru schopností zpracovávat informace.

6. Kvalita nabídky vzdělávacích příležitostí je založena na kombinaci externí evaluace a sebehodnocení a na kombinaci formálních procedur a neformálního (zkušenostního) způsobu zajišťování kvality. Formální procedury v dalším vzdělávání (certifikace jednotlivců, akreditace institucí a programů) chybí a jejich konstituování je vázáno na Národní soustavu kvalifikací, která má plnit úlohu výstupního standardu. Externí evaluace má být vyvážena sebehodnocením. Vědomí toho, že ke zlepšování práce a vlastnímu rozvoji je nutné soustavně hodnotit výsledky nemá u nás tradici a teprve se vytváří. Proto je školám poskytována metodická podpora při zavádění vnitřních systémů kvality, kritérií kvality a metod sebehodnocení (Kirkpatrick, 1994; Michek, 2006).

7. Poradenství - rozvoj informační a poradenské služby, která umožní každému člověku najít si vlastní vzdělávací dráhu. V kontextu celoživotního učení potřebují všichni lidé volit v průběhu celého života odpovídající vzdělávání a porozumět důsledkům svých rozhodnutí. Tomu slouží komplexní informační a poradenský systém, dostupný všem skupinám populace v průběhu celého života na základě propojení již existujících kapacit.

3 Opatření k realizaci Strategických směrů rozvoje celoživotního učení v České republice

Strategické směry rozvoje celoživotního učení jsou naplňovány a prosazovány třemi okruhy opatření za koordinace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, za jejichž implementaci odpovídají jmenované resorty s předpokládanou spoluprací s kraji, profesními komorami, zájmovými a profesními sdruženími, reprezentací vysokých škol apod.

První okruh opatření se týká počátečního (všeobecného a odborného) vzdělávání. Jsou zaměřeny na různé aspekty kurikulární reformy, na snižování nerovností v přístupu ke vzdělání, rozvíjení mimoškolní aktivity a zájmové činnosti žáků, specifická opatření pro počáteční odborné vzdělávání a usnadnění přechodu absolventů a jejich uplatnění v praxi. Jde o změnu pojetí vzdělávání směrem k rozvoji klíčových kompetencí a na rozvíjení funkční gramotnosti žáků. Zásadní význam má podpora Národní soustavy kvalifikací, vytvářená na základě Národní soustavy povolání²⁰ jako prostředek komunikace mezi sférou vzdělávání a sociálními partnery o požadavcích na kvalifikace použitelné na trhu práce.

Druhý okruh opatření se týká terciálního vzdělávání, které se stává základem pro odborné vzdělávání v diverzifikovaných studijních programech i pro další vzdělávání dospělých. Je to

²⁰ Národní soustava povolání (NSP) je postupně naplňovaná, otevřená a všeobecně dostupná databáze povolání, která odráží situaci na trhu práce a obsahuje důležité informace o kvalifikačních požadavcích, příklady prací apod. NSP je vytvářena v souladu s Evropským rámcem kvalifikací (EQF).

posílení nabídky bakalářských studijních programů, zaměřených do praxe a schopných přizpůsobovat se měnícím se potřebám zaměstnavatelů i rozvoj kvalitních forem vzdělávání, alternativních k prezenčnímu studiu, které umožní dospělým studovat při plné ekonomické, společenské i rodinné aktivitě (včetně vzdělávacích zařízení typu „distanční university“). Dojde k posílení možností prostupnosti terciálního sektoru vzdělávání a uznávání předchozího dosaženého vzdělávání modularizací studia, uplatňováním kreditního systému ECTS²¹, Národního rámce kvalifikací²² a důsledným dodržováním principů tzv. Lisabonské úmluvy²³.

Třetí okruh návrhů opatření je zaměřen na kompletaci systému dalšího vzdělávání. K uznávání výsledků vzdělávání, k čemuž slouží podpora předpokladů pro uvedení zákona o uznávání výsledků dalšího vzdělávání do praxe a zajištění průchodnosti mezi dalším a počátečním vzděláváním získáváním a uznáváním kreditů. Rozvoj funkční gramotnosti je realizován podporou získávání a rozvoje klíčových dovedností, přičemž ke zvýšení kvality vzdělávacích příležitostí přispěje vytváření systémů externího hodnocení kvality, certifikace lektorů a akreditace vzdělávacích programů.

4 Vzdělávání a výcvik bezpečnostního managementu v České republice

Vzdělávání a výcvik bezpečnostního managementu jsou procesy pro vytvoření a zdokonalování schopností zejména vojenského personálu a specificky bezpečnostního managementu zastávat také specifické role pro plnění úloh ozbrojených sil. Důstojníci jsou připravováni studiem na vojenské vysoké škole, kde získávají vysokoškolské vzdělání, využitelné kromě vojenského povolání i v jejich případné druhé - civilní profesi. Vyšší důstojníci mají další vzdělávací příležitosti v rámci celoživotního vzdělávání.

Systém vojenského vzdělávání bezpečnostního managementu v České republice byl transformován v rámci reformy a profesionalizace Ozbrojených sil České republiky již po roce

²¹ ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System): Kreditní systém založený na studijní zátěži požadované k dosažení očekávaných výsledků učení. Studijní zátěž je čas, který průměrný student potřebuje k tomu, aby završil všechny studijní aktivity (přednášky, semináře, projekty, praktickou přípravu, samostudium i zkoušky) nezbytné pro dosažení výsledků učení. 60 kreditů představuje pracovní zátěž studenta při plné studijní zátěži (full-time) během jednoho akademického roku pro dosažení výsledků učení v daném programu. Ve většině případů se zátěž studenta pohybuje v rozmezí 1 500 - 1 800 hodin během jednoho akademického roku, tedy 1 kredit odpovídá 25 - 30 hodinám práce.

²² Národní rámec kvalifikací (national qualification framework) je nástroj pro klasifikaci kvalifikací na základě souboru kritérií pro určité úrovně dosaženého vzdělání; cílem je integrovat a koordinovat národní dílčí soustavy kvalifikací a zlepšovat transparentnost, dostupnost, rozvoj a kvalitu kvalifikací ve vztahu k pracovnímu práce a občanské společnosti. Pro ČR plní roli Národního rámce kvalifikací Národní soustava kvalifikací.

²³ Úmluva o uznávání kvalifikací týkajících se vysokoškolského vzdělávání v evropském regionu - publ. pod č.

60/2000 Sb.m.s.

2002 (Konceptce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky - usnesení č. Vlády ČR z 21. května 2002). Vojenský výcvik byl soustředěn do Velitelství výcviku, na jehož vrcholu je Univerzita obrany v Brně. Kurzy celoživotního vzdělávání nabízí rovněž Školici a vzdělávací středisko Ministerstva obrany Chocerady.

5 Příprava bezpečnostního managementu a vojenského personálu v Dlouhodobé vizi resortu Ministerstva obrany

Při vzdělávání lidí v období globalizace se projevují dva protichůdné trendy: (i) využívání soustavy plánovacích cyklů, které umožní připravit, realizovat a vyhodnotit změny vzdělávacího systému a (ii) potřeba pružně reagovat na změny podmínek a na zrychlující se nárůst informací. Prvnímu trendu odpovídá dlouhodobé plánování (strategické vize na období deseti let) a střednědobé plány (konceptce na období pěti let, druhému trendu posilování všeobecných, dlouhodobě platných vědomostí, dovedností a klíčových kompetencí (komunikativní kompetence, personální kompetence, sociální kompetence, kompetence řešit samostatně běžné pracovní i mimopracovní problémy, kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a efektivně pracovat s informacemi, kompetence k pracovnímu uplatnění) a rozvoj celoživotního učení.

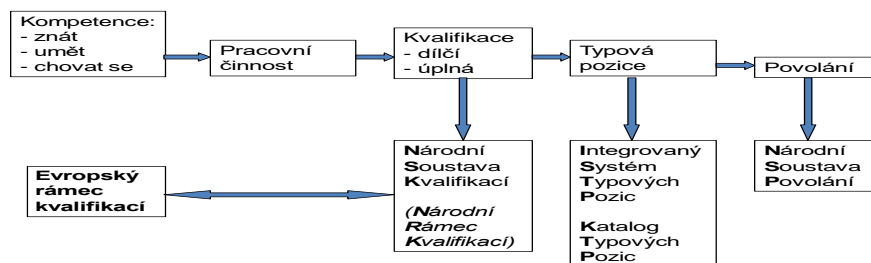
Resort Ministerstva obrany představuje vizi a úkoly ozbrojených sil v budoucnosti tak, aby společnost vnímala armádu jako svoji integrální součást, která slouží cílům, potřebám a požadavkům společnosti, nikoliv jako separovanou elitní organizaci. Při naplňování tohoto cíle bude uplatňována zásada „komplexního přístupu“ všech účastníků, kteří se podílejí na CIMIC (Civil-Military Cooperation - civilně vojenská spolupráce), a na tvorbě bezpečnostního prostředí. CIMIC znamená kooperaci systému na úrovni centrální politiky, regionální politiky, nevládních organizací a podnikatelských subjektů. Součástí „Dlouhodobé vize“ resortu Ministerstva obrany jsou požadavky na přípravu vojenského personálu. Konstatuje se v ní, že „Kompetentní a motivovaní lidé jsou, a i v budoucnosti zůstanou nejcennější hodnotou resortu Ministerstva obrany. Požadavky na jejich přípravu, jak ve fázi vzdělávání, tak i výcviku, odborné a osobnostní kvality s vývojem ve vojenství permanentně porostou.“

6 Další možnosti aplikace Strategie celoživotního učení v České republice v přípravě bezpečnostního managementu

Stejně jako ve všech demokratických zemích v České republice jsou ozbrojené síly součástí společnosti a vojenské školství je součástí národní vzdělávací soustavy. Rozvoj vzdělávání

vojenského personálu v České republice - členském státě Evropské unie a Severoatlantické aliance, musí být v souladu s trendy přípravy lidí v těchto nadnárodních organizacích.

V rámci NATO a EU je postupně rozvíjena koordinace vzdělávání a výcviku vojáků podle současných a budoucích potřeb. Předpokladem správného zaměření přípravy vojenského personálu je funkční analýza služebních míst v resortu Ministerstva obrany, specifikace vojenských povolání a stanovení úplných a dílčích kvalifikací služebních míst, odpovídající Národní soustavě povolání (Integrovanému systému typových pozic - ISTP) a Národní soustavě kvalifikací. Z nich bude možné odvozovat požadavky na uchazeče při náboru, na obsah a formy vstupního a dalšího vzdělávání, optimální vzdělávací instituce z hlediska služebního zařazení i možné využitelnosti na civilním trhu práce po ukončení vojenské kariéry. Uvedené charakteristiky trhu práce ČR pro vojenský personál dosud nejsou zcela komplexně zpracovány. Viz obr. 1.

Obrázek 1: Charakteristiky trhu práce České republiky. Zdroj: Vlastní zpracování.

7 Cíle přípravy vojenského personálu

Cílem přípravy vojenského personálu je získání kompetentního vojáka. Za kompetentní osobu je možné považovat člověka vybaveného vědomostmi, dovednostmi a postoji pro uplatnění v životě a v práci, který zvládá úkoly a situace. K základním, tzv. klíčovým kompetencím vojáka patří především kompetence k učení - člověk má umět vybírat si a využívat pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie (učení podporuje i schopnost komunikace a „lídrovství“).

Další výzvou pro aplikaci Strategie celoživotního učení České republiky v přípravě vojenského personálu je snaha o zlepšení nabídky vzdělávacích a výcvikových aktivit. K tomu může přispět účinnější hodnocení forem dalšího vzdělávání a výcviku v resortu Ministerstva obrany. Již v roce 2008 byla I. Svobodou publikována teoretická východiska k hodnocení efektivity dalšího vzdělávání vojenských profesionálů (Svoboda, 2008) na základě Kirkpatrickova modelu (Kirkpatrick, 1994) a Phillipsem aplikované metody výpočtu návratu

investic (ROI) (Phillips, 1997). Pro jejich využití bude nutné zapojit do hodnocení efektivity přípravy personálu další stakeholdery - velitele jednotek a zařízení účastníků přípravy (hodnocení účastníků po třech až pěti měsících od absolvování přípravy) a vyšší velitele (hodnocení činnosti jednotek a zařízení účastníků přípravy).

Závěr

Strategie celoživotního učení České republiky přináší cenné podněty i pro personalistiku resortu Ministerstva obrany a obecněji bezpečnostního managementu ve veřejné správě. Aktivní přístup k jejich realizaci může kompenzovat nepříznivé dopady v získávání kvalitního vojenského personálu (nepříznivý demografický vývoj a snížení konkurenceschopnosti na pracovním trhu).

Literatura

EQF (European Qualification Framework) Towards a European Qualifications Framework for Lifelong Learning. Brussels: EC, 2005.

Kirkpatrick, D. (1994) Evaluating training programs: The four levels. San Francisco: Berrett-Koehler, 1994, ISBN 80-7178-463-X .

Michek, S. (2006) Příručka pro sebehodnocení poskytovatelů odborného vzdělávání. Praha: NÚOV, 2006.

Michek, S. (2008) Přístupy k řízení kvality v odborném vzdělávání. Příklady pokynů, doporučení, modelů, nástrojů, rámců a standardů kvality z vybraných zemí západní a severní Evropy. Praha: NÚOV, 2008. ISBN 978-80-87063-17-0.

Palán Z. (2007) Lidské zdroje - Výkladový slovník. Academia, Praha 2002, ISBN 8020009507.

Strategie celoživotního učení ČR. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha 2007, ISBN 978-80-254-2218-2.

Phillips, J.J. (1997) Return on Investment in Training and Performance Improvement Programs. Houston: Gulf Publishing, 1997.

Svoboda, I. (2008) Efektivita ve vzdělávání vojenských profesionálů v oblasti krizového managementu. In: Manažment – teoria, výučba a prax 2008. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefanika v Liptovskom Mikuláši 2008, ISBN 978-80-8040-348-3.

Kontaktní údaje

Ing. Martin Svítal, Ph.D.
Soukromá Vysoká Škola Ekonomická Znojmo, s.r.o.,
Václavské nám. 132, 669 02 Znojmo
Česká republika
e-mail: martin.svital@seznam.cz

Název publikace: **NOVÉ TRENDY 2021 – NEW TRENDS 2021**
Sborník příspěvků ze 14. ročníku mezinárodní vědecké konference

Autor publikace: kolektiv autorů

Vydavatel: SOUKROMÁ VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ ZNOJMO s.r.o.

Vydání: první vydání, prosinec 2021

Počet stran: 301

elektronicky

ISBN 978-80-7610-012-1

ISSN 2336-7431

VYSOKÁ ŠKOLA
MEZINÁRODNÍCH
A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ
PRAHA

Vysoká škola
logistiky
o.p.s.

generální partner

partneři konference

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ZNOVÍN ZNOJMO, a.s.
SE SÍDLEM V ŠATOVĚ

Wolters Kluwer